

Uczestnicy Powstania
Wielkopolskiego 1918-1919
związani z ziemią swarzędzką

The logo for Swarzędz, featuring a stylized white arch above the word "Swarzędz" in a bold, white, sans-serif font.

Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 związani z ziemią swarzędzką

Praca pod redakcją

Aurelii Bartoszek, Eugeniusza Dobińskiego,
Arkadiusza Małyszki, Mariana Pokorskiego

Fotografie

ze zbiorów prywatnych

Wydanie drugie

Swarzędz 2019

Autorzy biogramów

(w kolejności alfabetycznej)

- Aurelia Bartoszek (AB)
- Eugeniusz Dobiński (ED)
- Anna Filipowicz (AF)
- Arkadiusz Małyszka (AM)
- Bolesława Nawrocka (BN)
- Marian Pokorski (MP)
- Aleksandra Pruska (AP)
- Halina Staniewska (HS)
- Mieczysław Staniszewski (MS)

Redaktor prowadzący części biograficznej Aurelia Bartoszek

Publikacja powstała z inicjatywy członków Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego Koła Swarzędz.

Copyright © Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego Koło Swarzędz
Wszystkie prawa zastrzeżone. Przedruk lub kopiowanie całości lub fragmentów książki, także w internecie – za wyjątkiem cytatów, możliwe jest tylko za pisemną zgodą redaktorów.

Projekt okładki i oprac. graficzne: zespół

Obróbka zdjęć: Andrzej Schneider

Skład i łamanie: Krzysztof Marcinkowski, Drukarnia Nowak-Jarocin

Druk i oprawa: Drukarnia Nowak-Jarocin, 63-200 Jarocin, ul. Poznańska 33,
tel. +48 62 747 17 37, e-mail: biuro@dnj.pl, www.dnj.pl

Wydawca: Urząd Miasta i Gminy w Swarzędzu, ul. Rynek 1, 62-020 Swarzędz,
www.swarzedz.pl, umig@swarzedz.pl

ISBN: 978-83-941082-4-3

Fotografia na s. I okładki: Przysięga Straży Ludowej na Rynku w Swarzędzu
16.02.1919 r., (pierwszy od lewej Władysław Napieralski).

Fotografia na s. IV okładki: zdjęcie rzeźby powstańca autorstwa
Józefa Trenarowskiego (ze zbiorów rodziny).

Wydanie pierwsze ukazało się w 2015 r. pt. „Udział mieszkańców Swarzędza i okolic w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919”, obecne wydanie jest poszerzone i uzupełnione.

Szanowni Państwo!

Czytając z uwagą drugie, poszerzone wydanie słownika biograficznego poświęconego swarzędzanom – powstańcom, swarzędzanom – żołnierzom Powstania Wielkopolskiego, myślałem, jak ważna jest dla nas wiedza o ich bohaterstwie i dlatego bardzo cieszę się z tej książki. Wydajemy ją w szczególnym czasie – wielkiego jubileuszu. Jest, obok wielu innych swarzędzkich wydarzeń, ważnym sposobem uczczenia setnej rocznicy Powstania Wielkopolskiego. Jeśli jesteśmy dumni ze współczesnej ziemi swarzędzkiej, to także z powodu przeszłości.

Historycy podkreślają, że na przestrzeni wielu dziesięcioleci Wielkopoleanie opracowali własną, niezwykle skuteczną drogę do niepodległości. Szeroko rozumiana praca organiczna w połączeniu ze stałą gotowością do walki zbrojnej przyniosły zwycięstwo. Walczyliśmy o Polskę we wszystkich zrywach niepodległościowych.

Profesor Bogusław Polak przytaczał często takie wyliczenie: „w pierwszym momencie w szeregach Powstania Wielkopolskiego walczyło około 30 tys. ludzi. Było to pospolite ruszenie. Jednak później, w wyniku wielkiego wysiłku mobilizacyjnego, w chwili największego zagrożenia ze strony niemieckiej było już ponad 100 tys. żołnierzy w pierwszej linii.”

Wśród nich tak liczna, bohaterska grupa swarzędzkich powstańców.

Cześć i chwała bohaterom!

Marian Szkudlarek
Burmistrz Miasta i Gminy Swarzędz

*pamięci Mieczysława Staniszewskiego
Prezesa Koła Swarzędz
Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego
w latach 2012-2014*

Mieczysław Staniszewski (23 października 1952 – 7 września 2017)

Urodził się w Siekierkach Wielkich, gdy miał 4 lata rodzina przeprowadziła się do Swarzędza, w którym spędził resztę życia. Ukończył technikum samochodowe, jednak za swój zawód wybrał stolarstwo, które szybko stało się Jego pasją. Od wczesnej młodości przejawiał zainteresowanie podróżami oraz historią, szczególnie tą regionalną. Z różnych zakątków świata przywoził niezwykle rzeźby i maski, które później niejednokrotnie można było obejrzeć na wystawach organizowanych w Swarzędzu.

Jako zapalony regionalista oraz wnuk Powstańca Wielkopolskiego „od zawsze” interesował się zagadnieniami związanymi z odzyskaniem przez Wielkopolskę wolności po stuletniej niewoli. Upowszechniał tę wiedzę innym, starał się na każdym kroku kultywować pamięć o Powstaniu Wielkopolskim. Współuczestniczył w założeniu i przynależał do swarzędzkiego Koła Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego, gdzie od października 2012 do stycznia 2015 roku pełnił funkcję prezesa.

To w tej kadencji rozpoczęły się prace związane z opracowaniem biogramów powstańców pochodzących i mieszkających w Swarzędzu. W roku 2015 udało się wydać drukiem publikację pt. *Udział mieszkańców Swarzędza i okolic w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919*, której M. Staniszewski był jednym ze współautorów. Od wielu lat zbierał wszelkie dokumenty, fotografie, odznaczenia związane z Powstaniem, przeprowadzał wywiady i archiwizował materiały przekazywane przez rodziny powstańców. Publikował artykuły popularyzując tematykę powstańczą na łamach prasy regionalnej: w „Tygodniku Swarzędzkim”, „Prosto z Ratusza” i „Magazynie Swarzędzkim”, a także w „Głosie Wielkopolskim”. Doceniając znaczenie Powstania zaprojektował oraz wykonał okolicznościowy obelisk poświęcony powstańcom wielkopolskim, który postawił na terenie

swojej posesji. Rozpoczął także proces oznakowania miejsc pochówku powstańców, projektując oraz finansując tabliczki, które później umieszczał na powstańczych grobach.

Za popularyzację tematyki Powstania Wielkopolskiego swarzędzkie Koło PTTK „Meblarz” wyróżniło Go statuetkę mjr./gen. Stanisława Taczaka. Ukoronowaniem Jego działalności na niwie upamiętniania Powstania z lat 1918-1919 było przyznanie, w 2016 r. honorowej odznaki Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego – „Wierni Tradycji”. Została ona uroczyście wręczona podczas XXXII sesji Rady Miejskiej w Swarzędzu 24 stycznia 2017 roku. Wyróżniony skromnie zapewniał, że jest wielu, którzy działają podobnie.

I takim Go zapamiętamy: skromny, ale o niepodważalnych zasługach dla lokalnej społeczności, odszedł od nas zbyt wcześnie, pozostawiając w bólu i żalu rodzinę oraz liczne grono przyjaciół.

Towarzystwo Pamięci
Powstania Wielkopolskiego
Koło Swarzędz

SPIS TREŚCI

1. Od autorów.....	8
2. Wprowadzenie <i>(Mieczysław Staniszewski)</i>	9
3. Swarzędzkie drogi do niepodległości <i>(Arkadiusz Małyszka)</i>	13
4. Skrócone kalendarium wydarzeń z lat 1918-1920.....	30
5. Powstańcy wielkopolscy związani z ziemią swarzędzką.....	33
6. Chorągiew Straży Ludowej w Swarzędzu <i>(Jarosław Łuczak)</i>	229
7. Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich na przestrzeni lat	235
8. Publikacje o powstańcach swarzędzkich <i>(oprac. Aurelia Bartoszek)</i>	237
9. Wykaz skrótów.....	241

Od autorów

W setną rocznicę Powstania Wielkopolskiego oddajemy do Państwa rąk słownik biograficzny poświęcony tym, którzy w latach 1918-1919 wzięli udział w Powstaniu, jakie wybuchło pod koniec grudnia 1918 roku w Poznaniu.

Jest to drugie poszerzone wydanie słownika biograficznego, który ukazał się w 2015 r. pod tytułem „Udział mieszkańców Swarzędza i okolic w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919”. Obecne wydanie nosi tytuł „Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 związani z ziemią swarzędzką”. Uznaliśmy bowiem, że ten tytuł będzie bardziej adekwatny do zawartości słownika, gdyż bohaterami są osoby związane ze Swarzędzem, zarówno ci, którzy tutaj się urodzili i stąd wyruszyli jako ochotnicy do Powstania, czy później trafili jako poborowi do Armii Wielkopolskiej, ale także ci, którzy w jakimś zakresie związali się z naszą gminą już po zakończeniu działań wojennych, czy to poprzez więzy rodzinne, zawodowe czy służbowe. Nie powinny nikogo dziwić nazwiska osób, które walczyły w kompaniach powstańczych innych miasteczek wielkopolskich, ani też tych, którzy dopiero pod koniec życia zamieszkali w Swarzędzu i jego okolicach, a są pochowani na cmentarzach w gminie. W książce znalazły się także biogramy osób, które nie wzięły bezpośredniego udziału w walkach na froncie, ale organizowały życie społeczne w mieście i okolicy w tym trudnym czasie.

Zdajemy sobie sprawę, że drugie poszerzone wydanie – mimo podjętych starań i uzyskanych sprostowań, dodatkowych informacji oraz nowych źródeł – może być niepełne i prawdopodobnie nie wszyscy, którzy brali udział w Powstaniu, znaleźli się w naszym słowniku. Jest to jednak stan wiedzy, jakim dysponowaliśmy w 2018 roku.

Zamieszczone biogramy oparliśmy głównie na materiałach archiwalnych oraz na uzyskanych pamiątkach od rodzin. W wielu przypadkach, niestety, materiały te poginęły, nie zawsze na skutek wojennych, okupacyjnych czy późniejszych politycznych doświadczeń. Część materiałów w dobrej wierze i zaufaniu oddane do różnych izb pamięci, pożyczone hobbystom lub na wystawy, nigdy już do właścicieli nie wróciły. Dlatego chcielibyśmy w tym miejscu podziękować dzieciom, wnukom, prawnukom oraz wszystkim, którzy podzielili się z nami zachowanymi materiałami i informacjami dotyczącymi powstańców, których nazwiska znajdują się w tym tomie.

Dziękujemy także władzom Miasta i Gminy Swarzędz za sfinansowanie druku drugiego wydania książki. Dziękujemy również wszystkim, którzy pomogli nam w pracy.

WPROWADZENIE¹

W 2006 r. z inicjatywy Floriana Fiedlera (1935-2009), mieszkańca Swarzędza, nauczyciela i regionalisty, rozpoczęło działalność Koło Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego w Swarzędzu. Przez trzyletni okres działalności pod przewodnictwem F. Fiedlera Koło zapisało się wieloma bardzo znaczącymi działaniami na rzecz upamiętnienia tego ważnego w historii Polski wydarzenia na terenie regionu swarzędzkiego. Warto tu przypomnieć choćby odsłonięcie na budynku przy Rynek 12 tablicy pamiątkowej ku czci swarzędzkich ochotników, którzy z patriotycznych pobudek wyruszyli do Poznania na wieść o zrywie niepodległościowym.

Z inicjatywy przewodniczącego Koła powstała także replika sztandaru powstańczego. F. Fiedler wzorując się na oryginale sztandaru Straży Ludowej z 1919 r. zaprojektował nową wersję (oryginał sztandaru po trudnych losach w okresie okupacji hitlerowskiej znajduje się obecnie w zbiorach Muzeum Wojskowego w Poznaniu). W styczniu 2008 r. zespół autorów i rysowników pod jego kierunkiem opublikował komiks „Powstanie Wielkopolskie. Mieszkańcy Swarzędza w zwycięskim zrywie niepodległościowym 1918-1919”. Jest to jedyna tego typu publikacja w Polsce poświęcona Powstaniu Wielkopolskiemu.

Florian Fiedler był człowiekiem bardzo zaangażowanym w organizację uroczystości rocznicowych, wystaw, jak również w popularyzację wiedzy poprzez wykłady i pogadanki nt. Powstania wśród mieszkańców

1 Tekst *Wprowadzenia* pochodzi z wydania pierwszego publikacji.

Swarzędza i okolic, a zwłaszcza wśród młodzieży, kładąc bardzo duże zasługi na tym polu.

W 2009 r. funkcję prezesa Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego w Swarzędzu powierzono Justynie Staniewskiej – wnuczce powstańca, jednak ze względów osobistych nie mogła ona zrealizować postawionych zadań i działalność Koła do 2012 r. została zawieszona. Dopiero z inicjatywy prezesa Towarzystwa Miłośników Ziemi Swarzędzkiej – Ryszarda Karolczaka w listopadzie 2012 r. wybrano nowy zarząd i reaktywowano działalność swarzędzkiego Koła. Priorytetowym zadaniem stało się zgromadzenie materiałów do biogramów swarzędzkich powstańców, a docelowo wydanie ich w formie książkowej. Zadania tego podjęło się kilkunastu najbardziej zaangażowanych członków Koła. Ich osiągnięcia znalazły się w prezentowanej książce.

Członkowie Koła uczestniczą we wszystkich uroczystościach związanych z Powstaniem Wielkopolskim na terenie naszego miasta. W grudniu 2012 r. zorganizowano w Bibliotece Publicznej wystawę związaną z tym wydarzeniem. Prowadzone są również działania mające na celu oznakowanie grobów powstańców okolicznościami tabliczkami. W 2014 r. postanowiono przyznać ufundowaną przez Urząd Marszałkowski w Poznaniu statuetkę dowódcy Powstania gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego pani Zofii Łażewskiej za zaangażowanie w utrwalanie pamięci o powstańcach.

Dużą pomocą w działaniach mających na celu zachowanie pamięci o tamtych czasach i ludziach służy Urząd Miasta i Gminy Swarzędz, lokalne czasopismo „Tygodnik Swarzędzki” oraz Biblioteka Publiczna w Swarzędzu, za co im w tym miejscu serdecznie dziękujemy.

Mieczysław Staniszewski

Prezes Koła Swarzędz

*Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego
w latach 2012-2014*

Na podstawie **obwieszczenia komisariatu Naczelnej Rady Ludowej** z dnia 9. stycznia 1919 przejęliśmy **władzę wykonawczą nad Swarzędzem miasto oraz obwodem Swarzędza** i podajemy co następuje do wiadomości:

1. Celem podtrzymania ogólnego porządku wzywamy wszystkich, bez różnicy narodowości do bezwarunkowego podporządkowania się pod nasze rozkazy.
2. Wszelkie pisma oraz osobiste zapytania będą w tym języku z naszej strony załatwione, w jakim nam stawione zostały.
3. Do podejmowania rewizji domowych są **tylko** ci żołnierze uprawnieni, którzy białą-czerwoną przepaskę z pieczętą Rady Ludowej mają i mogą się piśmienną, ostemplowaną legitymacją powyższej władzy wykazać.
4. Do noszenia broni są tylko te osoby upoważnione, które się w posiadaniu wykazu Rady Ludowej znajdują.
5. Polowania zbiorowe oraz polowania zwykłe są bez zezwolenia Rady Ludowej zakazane.
6. Zwraca się uwagę na to, że do każdej podróży do Poznania potrzebny jest wykaz, przyczem tylko te wykazy ważność mają, które od Rady Ludowej wystawione zostały.

Rada Ludowa w Swarzędzu.

X. T. Mroczkowski,
przewodniczący.

*Oświadczenie Rady Ludowej w Swarzędzu, które ukazało się
w czasopiśmie „Orędownik powiatu Poznańskiego-Wschodniego”,
nr 7 z 24 stycznia 1919 r.*

SWARZĘDZKIE DROGI DO NIEPODLEGŁOŚCI

Swarzędz, założony w 1638 roku przez Zygmunt Grudziński, jako Grzymałowo, był od początku swego istnienia specyficznym miastem. To, co wyróżniało Grzymałowo, to jego pierwsi obywatele: Żydzi, którzy przyszedli tu z przeludnionego Poznania oraz rzemieślnicy wyznania luterńskiego, często przybyli wprost z Niemiec. Tak więc w dziejach Swarzędza, bo taka w końcu przyjęła się nazwa dla tego miasta, cechą charakterystyczną była koegzystencja przez trzy wieki trzech nacji: Żydów, Niemców i Polaków. Należy przy tym wspomnieć, że Polacy dopiero w XX wieku zaczęli stanowić większość jego mieszkańców. Tę dynamikę zmian narodowościowych potwierdzają dane statystyczne. W 1793 roku, a więc w czasie drugiego rozbioru Polski, kiedy Swarzędz znalazł się w granicach Prus, zamieszkiwało go 2508 mieszkańców – w tym 1373 wyznania mojżeszowego, 845 protestantów i 220 katolików. W 1871 roku najwięcej było Niemców (1806), następnie Polaków (1156), a najmniej Żydów (779). W 1919 roku miasto liczyło 3350 mieszkańców, w tym 1700 katolików, 1100 ewangelików i 550 Żydów.

Szczególnie trudnym dla Polaków był czas zaborów. Mimo że byli w mniejszości, to jednak od drugiej połowy XIX wieku prowadzili działania na rzecz obrony polskości. Pomagały im w tym (szczególnie licznie wówczas powstałe) organizacje społeczne i religijne, działające na różnych polach aktywności społecznej. Można wśród nich wymienić: Towarzystwo Przemysłowców, Stowarzyszenie Katolickich Robotników, Towarzystwo

Wstrzeźliwości „Jutrzenka”, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Towarzystwo Czytelni Ludowych, Towarzystwo Śpiewacze im. Henryka Dembińskiego, Chór kościelny pw. św. Cecylii. Mało tego – w drugiej połowie XIX w. następował proces polonizacji, czego dowodem mogą być historie rodzin: Schleichertów, Hoffmanów czy Fietzów. Szczególnym momentem w patriotycznym przygotowaniu mieszkańców Swarzędza był strajk dzieci ze szkoły elementarnej trwający od 23 października 1906 roku do 20 czerwca 1907 roku, wywołany całkowitym wyrugowaniem języka polskiego z nauczania szkolnego przez władze pruskie. Zmuszanie polskich dzieci do modlenia się i uczenia religii po niemiecku było przyczyną masowego strajku uczniów, który objął w latach 1906-1907 niemal całą Prowincję Poznańską. Wielu uczestników tego strajku wzięło później udział w Powstaniu Wielkopolskim.

Polacy, podobnie jak przedstawiciele innych nacji zamieszkujących Rzeszę Niemiecką, w latach I wojny światowej zostali powołani pod broń, walczyli na wszystkich frontach i byli we wszystkich formacjach wojskowych, chociaż najwięcej było ich w piechocie. W ostatnich miesiącach 1918 roku, wielu żołnierzy Polaków znajdowało się na urloпах w domach, inni przechodzili rekonwalescencje po odniesionych ranach, a byli i tacy, którzy zdezerterowali z armii niemieckiej. Większość spotkała się z nowymi prądami rewolucyjnymi, które absorbowały społeczeństwo niemieckie.

Rewolucja listopadowa 1918 roku ogarnęła całą Rzeszę, w tym również ziemie zamieszkałe w większości przez ludność polską. Obok istniejącej administracji państwowej powstawały rady żołnierskie i robotnicze. Rady takie tworzyły się w pierwszej połowie listopada w Wielkopolsce, na Pomorzu i Śląsku. Zmiany te dotarły także do Swarzędza, gdzie 13 listopada ukonstytuowały się rady: żołnierska i robotnicza. Jak informowała ukazująca się wówczas prasa, ośmioosobową Radę Żołnierską w Swarzędzu tworzyło po połowie czterech Polaków i Niemców. Natomiast w dwunastoosobowej Radzie Robotniczej znalazło się ośmiu Polaków, trzech Niemców i jeden Żyd. Członkami połączonych rad robotniczej i żołnierskiej byli m.in. Tadeusz Staniewski², Ignacy Mikołajewski, Zöller, Franciszek

2 Tadeusz Staniewski jest obecnie patronem jednej ze swarzędzkich ulic.

Janiszczak, Ludwik Teichert, Freier, Stanisław Łoza, Edward Dąbrowski. Komitet wykonawczy, a więc ściśle kierownictwo obu rad tworzyli: Tadeusz Staniewski, Ignacy Mikołajewski i ks. Stanisław Janicki. Nie powinna dziwić obecność we władzach Rady księdza, wikariusza parafii swarzędzkiej, prowadzącego sprawy parafii po śmierci proboszcza ks. Tadeusza Nejczyka. Ówczesny arcybiskup gnieźnieńsko-poznański Edmund Dalbor, w swym orędziu z listopada 1918 roku akceptował udział duchownych w pracach rad, w celu zrównoważenia radykalizmu tego ruchu.

Wobec dokonującego się w Rzeszy przewrotu, rozprzężenia i dezorientacji ujawniły się, w Poznańskim, zakonspirowane do tej pory, polskie inicjatywy patriotyczne z Komisariatem Naczelnej Rady Ludowej (NRL) na czele. Komisariat wydał 14 listopada 1918 roku odezwę do społeczeństwa polskiego na terenie zaboru pruskiego, w której polecił m.in. przeprowadzenie wyborów do rad ludowych i dokonania wyboru delegatów na Sejm Dzielnicowy. W głosowaniach, które odbyły się w zawrotnym tempie, bo od 16 listopada do 1 grudnia 1919 roku, wybrano blisko 1400 delegatów z Wielkopolski, Pomorza, Śląska, Warmii oraz skupisk Polaków w Niemczech. Wiec wyborczy dla Swarzędza i okolic odbył się 20 listopada 1918 roku w lokalu „Livadia” Hermana Marco (obecnie Dom Katolicki przy ul. św. Marcina), a uprawnione do głosowania były „osoby, które skończyły 20 lat”. Podczas wiecu wybrano Tadeusza Staniewskiego ze Swarzędza i Jana Widerskiego z Wierzenicy, którzy zostali delegatami ziemi swarzędzkiej na Sejm Dzielnicowy.

W Swarzędzu – w ramach połączonych Rad Robotników i Żołnierzy – Polacy działali do trzeciej dekady grudnia 1918 roku. Rady te stanowiły w tamtych rewolucyjnych czasach najwyższą władzę państwową na terenie swego działania i stały ponad burmistrzami w miejscowościach, gdzie powstawały. Takim „opiekunem” niemieckiego burmistrza Brunona Glabischa z ramienia połączonych rad został Stanisław Łoza. Wygodniejsze było zatem dla Polaków działać w tych radach, które zdominowali (na 20 członków – 12). Poza tym biuro obu rad mieściło się w domu przy Rynku pod numerem 12, w mieszkaniu jej szefa Tadeusza Staniewskiego.

Także w drugiej połowie listopada, podobnie jak w innych miejscowościach Poznańskiego, w Swarzędzu zaczęto organizować Straż Obywatelską.

Zgodnie z intencjami poznańskiej Rady Robotników i Żołnierzy miała to być mieszana narodowościowo formacja pełniąca raczej rolę policji. Jednak w związku z masowym napływem do niej Polaków Straż stała się formacją polską, a o jej popularności świadczy fakt, że np. w Swarzędzu w końcu listopada liczyła 50 osób. Jej komendantem został Władysław Napieralski (kował), a jego zastępcą Franciszek Janiszczak (stolarz). W skład oddziału wchodziłi głównie żołnierze powracający z frontu. Zadaniem Straży było pełnienie służby porządkowo-wartowniczej na terenie miasta i najbliższej okolicy.

Powstanie Wielkopolskie rozpoczęło się 27 grudnia 1918 roku walkami w Poznaniu. Zbrojne wystąpienie Polaków było zaskoczeniem dla Niemców, szczególnie dla tych mieszkających na prowincji. Istnieje relacja³, o incydencie, który miał miejsce na Rynku swarzędzkim w dniu następnym, tj. 28 grudnia. Kiedy pewna Żydówka chciała przejechać swym jednokonnym pojazdem przez Rynek, na którym było zgromadzonych wielu ludzi, krzyknęła po niemiecku *aus dem Weg* (z drogi), wówczas jeden z mężczyzn powiedział jej „teraz tu jest Polska i tu mówi się po polsku”. Z tą wieścią pojechała do Wierzonki, do majątku von Tresków, którzy bawili gości na polowaniu. Jednak nikt z niemieckich uczestników tego spotkania nie chciał uwierzyć w jej słowa.

Wydarzenia, które nastąpiły, potwierdziły jej słowa. Tegoż 28 grudnia 1918 roku na zebraniu obywateli Swarzędza – Polaków postanowiono zlikwidować Rady Robotniczą i Żołnierską, a w jej miejsce działalność oficjalną rozpoczęła polska Rada Ludowa. W skład jej zarządu wchodziłi: T. Staniewski (później na jego miejsce wszedł proboszcz parafii św. Marcina ks. Tadeusz Mroczkowski) jako przewodniczący, Franciszek Janiszczak jako sekretarz, Tomasz Czeakała (właściciel Nowej Wsi) jako skarbnik oraz m. in. Walenty Witkowski oraz ks. Ludwik Haase (proboszcz w Kicinie i Wierzenicy) i ks. Stefan Beisert (proboszcz w Uzarzewie). Rada podjęła od razu decyzję o patrolowaniu przez Straż Ludową (tak odtąd nazywano dotychczasową Straż Obywatelską) ważnych punktów miasta, takich jak dworzec kolejowy, poczta i zakłady miejskie (w Swarzędzu działały wówczas rzeźnia miejska, gazownia oraz wodociągi).

3 Relację odnalazł i przekazał Kazimierz Matysek, historyk i regionalista z Kostrzyna.

Następnego dnia przedstawiciele Rady z T. Staniewskim na czele przybyli do ratusza i powiadomili niemieckiego burmistrza Brunona Glabischa o tym, iż od tego momentu podlega polskiej Radzie Ludowej. To objęcie władzy przez Polaków miało jeszcze bardziej symboliczne akcenty. Wówczas to członkowie Straży Ludowej ze Stanisławem Kwaśniewskim⁴ na czele wywiesili na piętrze ratusza polską flagę, a następnie zrzucili na bruk niemiecką flagę oraz zaborcze godła i portrety, które tam się znajdowały. Dalsze kroki rodzącej się polskiej władzy wskazywały na przemyślane i dobrze przygotowane działania. Kolejno opanowano pocztę, gdzie Polacy objęli urządowanie, nawiązali łączność telefoniczną z władzami powstańczymi w Poznaniu i wywiesili biało-czerwona flagę. Przejęto także Kasę Komunalną oraz opanowano dworzec kolejowy, gdzie na maszcie zawieszono polską flagę. Natychmiast też rozbrojono i podporządkowano sobie niemieckich policjantów i żandarmów. Nie było to zbyt trudne, bo z tamtejszej żandarmerii do T. Staniewskiego miało przyjść nawet wierноподдаńcze pismo tytułujące go „prezydentem republiki swarzędzkiej” oraz informujące o poddaniu się władzy polskiej.

Według późniejszych relacji Rada Ludowa zwołała 29 grudnia 1918 roku, wiec Polaków w największej sali ówczesnego Swarzędza, w lokalu „Livadia” Hermanna Marco nad Jeziołem Swarzędzkim, gdzie „wobec olbrzymiej radości zebranych ogłoszono oficjalnie koniec rządów niemieckich” i przejęcie władzy przez Polaków. Warto zacytować jak 16 lat później wspomniano te wydarzenia: „po zebraniu ruszono pochodem na rynek, gdzie p. T. Staniewski własnej fundacji sztandar polski wręczył powstańcowi St. Kwaśniewskiemu, a ten wznosząc symbol polskości wysoko ponad wszystkich, ruszył pochodem po mieście, natenczas zebrani Polacy nie znali granic radości. Całowano i ściskano wzajemnie [...] Za to że byli wolni, wolni po 150 latach niewoli⁵. Niejedna łza radości skrycie i nieskrycie uroniła się świadkom i uczestnikom tej niewiarygodnej wówczas działalności. I niejeden modlitwę szeptał ku Bogu, aby to co się dzieje,

4 Stanisław Kwaśniewski jest obecnie patronem jednej ze swarzędzkich ulic.

5 Autor tekstu prawdopodobnie odwoływał się do daty pierwszego rozbioru Polski, który nastąpił w 1772 r. Natomiast trzeci rozbiór, który wymazał Polskę z mapy Europy nastąpił w 1795 r., a więc ta całkowita niewola trwała 123 lat.

nie było marą. Dziś zapewne wstydzi się niejeden tych wzruszeń, bo już przywykł do tego, że mamy swoją niepodległą wolną Polskę. Ale to wstyd fałszywy wobec pojęcia i zrozumienia, że tak jak wówczas tak i dziś, jutro, każdej chwili gotów jest każdy Polak bronić swoich praw i granic, pomimo rzekomych i faktycznych krzywd, jakie doznali uczestnicy”⁶.

9 stycznia 1919 roku Komisariat NRL wydał obwieszczenie o przejęciu władzy w Wielkopolsce, a w ślad za tym dokumentem lokalne rady uczyniły podobnie. Także Rada Ludowa w Swarzędzu wydała oświadczenie, w którym poinformowała mieszkańców miasta i obwodu swarzędzkiego, że przejęła władzę wykonawczą i wezwała wszystkich bez różnicy narodowości do podporządkowania się pod jej rozkazy w celu utrzymania porządku i bezpieczeństwa. Dokument podpisał przewodniczący Rady ks. Tadeusz Mroczkowski⁷.

Chociaż w Swarzędzu i okolicy nie trzeba było prowadzić walki zbrojnej, Swarzędzanie już 29 grudnia wyprawili się do Poznania po broń. Niestety, nie udało się zdobyć niczego poza bagnietami. Bogatszy plon, w postaci zarekwirowanej broni od żołnierzy oraz obywateli niemieckich, udało się uzyskać w okolicznych wsiach i majątkach. W większości oddawanie broni odbywało się bez oporu, poza sytuacją, którą wspominał Ignacy Obarski. Patrol, w którym się znajdował, napotkał opór ze strony Niemki Ramme, która mieszkała w Garbach. Okazało się, że miała mały arsenał: dwa karabiny, broń małokalibrową i kilkanaście naboí. Inny oddział z powstańcem Bolesławem Penczyńskim miał więcej szczęścia, ponieważ na stacji kolejowej w niedalekiej Kobylnicy zatrzymał transport powracających do Niemiec żołnierzy, od których uzyskano wiele broni, a także żywność. Całą zdobytą broń i amunicję składano w domu Maksymiliana Brodowskiego na Rynku.

W Swarzędzu i okolicy nie doszło do żadnych walk, ale front przebiegał w wielu innych miejscach Wielkopolski. Dlatego Swarzędzanie pospieszyli na pomoc walczącym jako ochotnicy. Jedni jako żołnierze różnych formacji przebywali już w Poznaniu i od razu włączyli się do walki, inni

6 „Głos Swarzędza” nr 1 z 6.01.1935 r.

7 Oświadczenie Rady Ludowej w Swarzędzu, zostało opublikowane, w języku polskim i niemieckim, w „Orędowniku powiatu Poznańskiego-Wschodniego”, nr 7 z 24.01.1919 r.

udali się do Poznania, początkowo indywidualnie, na sygnał, że zaczęły się tam walki. W materiałach źródłowych mamy potwierdzony wymarsz dwóch zorganizowanych grup swarzędzkich ochotników do Powstania. O pierwszej, która miała wyruszyć do Poznania już 30 grudnia 1918 roku, wiemy niewiele. Była złożona z ok. 40 ludzi, którzy zostali przydzieleni do oddziału stacjonującego w forcie Raucha (teren dzisiejszej Politechniki na Piotrowie). Druga grupa poszła do Powstania w połowie stycznia 1919 roku.

Ochotnicy byli bardzo cennym wojskiem, bardzo patriotycznie nastawionym. Było ich jednak zbyt mało, a walka z Niemcami wymagała większej liczby żołnierzy. W związku z tym NRL, która oficjalnie przejęła władzę w Wielkopolsce, 10 stycznia 1919 roku skierowała apel, w którym wezwała Polaków do pomocy walczącym powstańcom. W Swarzędzu przewodniczący lokalnej Rady Ludowej, a jednocześnie proboszcz swarzędzkiej parafii ks. T. Mroczkowski odczytał ten apel podczas niedzielnej mszy św. 12 stycznia 1919 roku. W apelu napisano: „Każdy kto w wojsku służył i karabin udźwignąć zdoła ani chwili namyślać się nie powinien! Miejsce każdego zdrowego młodego Polaka jest dzisiaj w szeregu. [...] Już idą zataczają armaty! Odpowiedzią naszą będzie krzyk płomienny milionów: Wara im!!! Zastąpimy im drogę własnymi piersiami i piędzi ziemi nie oddamy”⁸. Pod wpływem takiego silnego impulsu w ciągu czterech kolejnych dni uformowała się następna grupa ochotników-powstańców. Ich wymarsz poprzedziła msza św., w której uczestniczyli zarówno spieszący do powstania ochotnicy, członkowie pozostającej na miejscu Straży Ludowej, jak również rodziny oraz liczna rzesz mieszkańców. Proboszcz Mroczkowski wygłosił patriotyczne kazanie zagrzewając ochotników słowami: „Idziemy do boju, nie dopuścimy, by ziemia nasza była niemiecka. Kto żywy i zdrowy niech idzie do boju”. Mimo że 16 stycznia 1919 roku był dniem powszednim, wymarsz tej grupy ochotników udających się do Poznania do biura werbunkowego był ważnym wydarzeniem w życiu lokalnej społeczności. Na czele oddziału niesiono biało-czerwoną flagą, którą ufundował Tadeusz Staniewski.

8 „Kurier Poznański” nr 7 z 10.01.1919 r.

Wydarzenie to tak zapamiętał jeden z uczestników tamtych dni, Leon Jarmuszkiewicz: „W czwartek 16 stycznia 1919 r. po wysłuchaniu o godz. 10.00 mszy św. w kościele parafialnym, kompania wyruszyła do Poznania dowodzona przez Stanisława Kwaśniewskiego i Romana Frankowskiego. Na czele niesiono sztandar. Ludność Swarzędza w procesji odprowadziła powstańców aż za miasto. Koło mleczarni wygłosił przemówienie patriotyczne i pożegnał powstańców proboszcz Mroczkowski. W kompanii tej znajdowałem się jako najmłodszy ochotnik-powstaniec wraz z wieloma innymi rówieśnikami. Najstarszym w tej grupie powstańcem był Sobański (miał 55 lat). Po przybyciu do Poznania skierowano nas do fortu Prittwitz na Śródcie. Tam rozdzielono nas do poszczególnych kompanii”.

Fakt przybycia swarzędzaków chcących wspomóc powstanie, odnotowały gazety codzienne ukazujące się w Poznaniu i Berlinie: „Dnia 16 bm. [16.01.1919 r.] przybył do Poznania przed kwaterę oficera werbunkowego w gmachu Biblioteki Wilhelma przy ul. Rycerskiej⁹ oddział 65 ochotników ze Swarzędza ze sztandarem, celem zapisania się w szeregi polskie. Wszyscy ochotnicy odznaczeni się dziarską postawą i oświadczyli, że Swarzędz przysłał jeszcze innych zuchów”¹⁰. Większość ochotników swarzędzkich weszła w skład 2 kompanii II batalionu garnizonu poznańskiego.

Poza ochotnikami w wojsku znaleźli się także inni mieszkańcy Swarzędza. Na mocy rozporządzenia Naczelnej Rady Ludowej już w styczniu 1919 roku do wojska powołani zostali bowiem mężczyźni z roczników 1897-1899, a kolejni w marcu (roczniki 1895-1896 i 1900) i w kwietniu (1891-1894 i 1901). W ten sposób tworzone Wojska Wielkopolskie.

Bohaterowie naszej publikacji służyli na wszystkich frontach Powstania, w różnych formacjach zbrojnych. Większość zasilila oddziały piechoty, ale byli również żołnierzami innych specjalności. Najkrwawszą daninę położyli swarzędzanie na froncie zachodnim w bezpośrednich walkach koło Nowej Wsi Zbąskiej, pod Wolsztynem i Zbąszyniem, w rejonie Babimostu, Kargowej. Tę ciężką walkę tak wspominał Stefan Lutomski ze Swarzędza: „W dniu 16 lutego 1919 r. w godzinach popołudniowych

9 Obecnie Biblioteka Uniwersytecka przy ul. F. Ratajczaka.

10 „Kurier Poznański” nr 13 z 17.01.1919 r. Prawie identyczną notatkę zamieścili: „Postęp” nr 14, s. 2 z 18.01.1919 r. i „Dziennik Berliński” nr 21 z 26.01.1919 r.

wyruszyła kompania ppor. Manna Korneliusza, w której ja walczyłem, z Chobienic przez Mały Grójec, na odcinek przyczółka Nowa Wieś, gdzie do naszego nadejścia walczyła kompania opalenicka. Następnego dnia, tj. 17 lutego 1919 roku między godziną 6 a 7 rano rozpoczęli Niemcy ofensywne działania. Huraganowy, około dwóch godzinny, ogień artylerii niemieckiej skierowano na pozycje nasze oraz ogień zaporowy na most na Obrze. Kompania nasza broniła przyczółka przed liczebnie przeważającymi siłami wroga, które nacierały z trzech stron: południa, zachodu i północy. W końcowej fazie walk przypadł mi udział w obronie mostu na Obrze, [...] W obronie tej do końca walk brali udział poza mną powstańcy: śp. Jan Kurczewski, śp. Franciszek Malicki, Stanisław Piechowiak i Jan Mikołajewski. Kiedy po wystrzeleniu ostatniego naboju stwierdziliśmy, że jesteśmy jedynymi obrońcami placówki i że dalsza walka, z braku amunicji staje się beznadziejna, postanowiliśmy się wycofać drogą na wschód, prowadzącą w kierunku na las otaczający majątek Mały Grójec. Po drodze, na wzniesieniu, około 150 metrów przed lasem napotkaliśmy na drodze leżącego, konającego ppor. Manna, dowódcę naszej kompanii. [...] nic nie wskazywało na to jakoby ppor. Mann uprzednio brodził po wodach Obry. Leżąc na drodze był suchy, nieco zaśniężony jak my wszyscy.”

Pod Grójcem Wielkim zginął uczeń fachu kupieckiego Józef Kunert¹¹ (1901-1919), którego zwłoki rodzina sprowadziła do Swarzędza i pochowała na parafialnym cmentarzu. Koledzy, dopóki żyli, w każdą rocznicę wybuchu Powstania przychodzili na ten wojenny grób. Na froncie zachodnim polegli także inni swarzędzanie, zostali oni pochowani w zbiorowej mogile na cmentarzu parafialnym w Nowej Wsi Zbąskiej. Są to: Andrzej Laskowski (1899-1919), Franciszek Malicki (1898-1919), Stanisław Młyńczak (1900-1919), Antoni Przybył (1900-1919), Stanisław Zajączkowski (1899-1919). Aleksander Preiss (1871-1919) zginął 18 lutego 1919 roku pod Celichową, pochowany został na cmentarzu parafialnym w Zbąszyniu.

Najkrwawsze walki Powstania toczyły się na froncie północnym, poległo tam 814 powstańców, zaś na wspomnianym froncie zachodnim – 270. Potwierdził to walczący pod Rynarzewem i Szubinem Walenty Konieczny.

11 Józef Kunert jest obecnie patronem jednego ze swarzędzkich rond.

Tam także swój żołnierski obowiązek wypełniali inni swarzędzanie: Stanisław Kwaśniewski, który wziął udział w zdobywaniu niemieckiego pociągu pancernego pod Szubinem, Antoni Maćkowiak, czy Ignacy Obarski, który miał duże zasługi w ratowaniu życia i zdrowia swoim kolegom ze Swarzędza. W czasie walk pod Szubinem jako sanitariusz z narażeniem życia wyniósł z pola walki Romana Frankowskiego, którego nieprzyjacielska kula zraniła w twarz, co groziło utratą wzroku; pomógł także innemu powstańcowi ze Swarzędza – Franciszkowi Chałupce.

Swarzędzanie służyli również w wojsku powstańczym nie tylko jako żołnierze frontowi. Władysław Woliński urodzony w Swarzędzu, farmaceuta wykształcony w Monachium, został dekretem Komisarjatu Naczelnej Rady Ludowej z 10 marca 1919 roku awansowany na porucznika aptekarza, a następnie mianowany kierownikiem Wydziału. Kazimierz Wydrowski z Wierzenicy, po walkach na froncie północnym pod Szubinem, został odkomenderowany do pracy jako cenzor wojskowy, zajmujący się kontrolą korespondencji żołnierskiej na poczcie na poznańskim Łazarzu. Władysław Zaporowski, syn organisty z parafii pw. św. Marcina, od stycznia 1919 roku jako telegrafista został przydzielony do batalionu telegrafistów, z którym następnie został wysłany na front w celu stworzenia sieci łączności.

Po 16 lutego 1919 roku, kiedy formalnie zawarto rozejm, nadal dochodziło do walk wzdłuż całej linii rozgraniczającej wojska niemieckie i powstańcze. Właśnie na południowym odcinku znalazł się w oddziałach zabezpieczających tymczasową granicę pod Lesznem najmłodszy powstańiec – ochotnik ze Swarzędza, Leon Jarmuszkiewicz.

Niemniej ważne zadania wykonywali pozostali w Swarzędzu członkowie Straży Ludowej. Komendantem pozostał Władysław Napieralski, a jego zastępcą Franciszek Janiszczak. Komenda Straży mieściła się na terenie posesji Tadeusza Staniewskiego przy Rynku 12, jednak po całkowitym opanowaniu miasta przez Polaków jej wartownię przeniesiono do budynku na Rynku pod nr 6 (w domu Żyda Katza), tam też powstało prawdopodobnie pierwsze biuro werbunkowe ochotników do tej formacji. Po opuszczeniu miasta i okolic przez większość młodych ludzi, którzy ochotniczo bądź z poboru, znaleźli się w wojsku powstańczym, członkami Straży byli przeważnie ludzie starsi. Z odwachu rozchodziły się patrole

i posterunki wartownicze w celu utrzymania porządku i bezpieczeństwa w mieście i okolicach. Straż Ludowa, podobnie jako wojsko powstańcze, początkowo była jednostką ochotniczą o charakterze policyjnym, którą władze powstańcze przekształciły w formację wojskową wykorzystywaną do służby garnizonowej i porządkowej. W początkach lutego 1919 roku Naczelna Rada Ludowa wydała rozporządzenie zobowiązujące wszystkich mężczyzn między 18 a 50 rokiem życia, nie służących w wojsku, do obowiązkowej przynależności do Straży Ludowej w swoim miejscu zamieszkania.

Od lutego do maja 1919 roku w różnych częściach Wielkopolski oddziały Straży Ludowej składały przysięgę na wierność Naczelnej Radzie Ludowej. W Swarzędzu miała miejsce przysięga oddziałów z miejscowości leżących w powiecie Poznań – Wschód. Zapowiadana była dwa dni wcześniej przez dziennik „Kurier Poznański” jako pierwsza taka przysięga w Wielkopolsce. Ta uroczysta przysięga, odbyła się na rynku swarzędzkim w południe 16 lutego, po uroczystej sumie polowej, której głównym celebrazem był ksiądz Stefan Beisert z Uzarzewa, dziekan kostrzyński, a zarazem członek swarzędzkiej Rady Ludowej. Wydarzenie to zgromadziło na odświętnie udekorowanym rynku liczną publiczność, przybyłą także z innych miejscowości powiatu. W czasie mszy, oprócz przysięgi, odbyło się również poświęcenie sztandaru swarzędzkiej Straży Ludowej, przygotowanego w okresie dwóch pierwszych miesięcy 1919 roku z inicjatywy i kosztem swarzędzkich obywateli: Stefanii Nowakowskiej, Apolonii Frankowskiej, Marii Schleichtertowej i Heleny Brodowskiej.

Kulminacyjny punkt patriotycznej imprezy tak opisywał korespondent „Kuriera Poznańskiego”: „Przy odgłosie muzyki trzy panienki w narodowych strojach przyniosły śliczny sztandar, fundację Stowarzyszenia Kobiet Tutejszych „Samopomoc”, który po poświęceniu przez miejscowego proboszcza wręczyły nasamprzód komisarzowi ks. patronowi Adamskiemu, a następnie głównodowodzącemu wojsk polskich, generałowi Dowbor-Muśnickiemu. Tenże wręczył sztandar chorążym, którzy klęcząc przyjęli w skupieniu odznakę swego pułku, składając nań rotę przysięgi”¹².

12 „Kurier Poznański” nr 49, 28.02.1919 r.

Powstańcy – członkowie Straży Ludowej razem z naczelnym komendantem Julianem Lange oraz Władysławem Napieralskim komendantem swarzędzkim składali przysięgę tymi słowami: „W obliczu Boga wszechmogącego w Trójcy Świętej Jedyne go ślubuję, że Polsce, Ojczyźnie mojej i sprawie całego Narodu Polskiego zawsze i wszędzie służyć będę, że kraju Ojczystego i dobra narodowego do ostatniej kropli krwi bronić będę, że Komisarjатовi Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu i dowódcom i przełożonym swoim, mianowanym przez tenże Komisarjat, zawsze i wszędzie posłusznym będę, że w ogóle tak się zachowywać będę, jak to przystoi na mężnego i prawego żołnierza-Polaka, że po zjednoczeniu Polski złożę przysięgę żołnierską, ustanowioną przez polską zwierzchność państwową”. Tekst przysięgi zabrzmiał na swarzędzkim rynku akurat w dniu, w którym w Trewirze został przedłużony rozejm Niemiec z państwami Ententy. Obejmował on również front wielkopolski. Jednak formalne zawieszenie broni nie zakończyło całkowicie walk, bowiem na pograniczu nadal trwały lokalne potyczki, w których ginęli żołnierze.

Patriotyczną manifestację zakończyła defilada zaprzysiężonych oddziałów wokół rynku, a momentem, który wywołał wybuch patriotycznego entuzjazmu, okazało się przypięcie generałowi Józefowi Dowbor-Muśnickiemu narodowej odznaki w podzięcie za przybycie do Swarzędza. Patriotyczne uniesienie miało również wymiar praktyczny, uroczystość została uświetniona przez zebranie kwoty 1100 marek na wojsko wielkopolskie. Była to zasługa pań ze swarzędzkiej „Samopomocy”, które przeprowadziły kwestę wśród licznie zgromadzonych widzów.

Prowadzenie walki bez pieniędzy jest niemożliwe, dlatego Naczelna Rada Ludowa już 15 stycznia 1919 roku wydała dekret, w którym ustanowiła krótkoterminowe zobowiązania skarbowe (asygnaty) z gwarancją Państwa Polskiego. Posunięcie to argumentowano brakiem pieniędzy na prowadzenie walki i tworzenie fundamentów państwowości polskiej. Zapisy na asygnaty Pożyczki Państwowej miały być przyjmowane przez miesiąc od 20 stycznia do 20 lutego 1919 roku, jednak ostatecznie zamknięto subskrypcję 5 marca. W gazetach poznańskich zaczęły pojawiać się duże ogłoszenia mające zachęcić społeczeństwo polskie do wsparcia odradzającej się państwowości. Pisano tam m.in.: „Pomocy tej żąda Polska od Swych Synów

nie w formie ofiary, lecz prosząc o kupowanie wysoko oprocentowanej Pożyczki Państwowej.” Asygnaty zostały wydane w odcinkach 100, 500, 1000 i 5000 marek (oprocentowane 5% rocznie) tak, aby były dostępne dla obywateli różnej zamożności. Również hasła propagujące pożyczkę były bardzo sugestywne, zwracano się do wszystkich Polaków wprost pytając „Czy odmówisz Matce pomocy? Chyba nie? Więc podpisuj tyle Pożyczki polskiej, na ile Cię tylko stać!”¹³. Trudno było się oprzeć takim argumentom, ludziom, dla których wskrzeszenie wolnej Polski było najważniejszym wydarzeniem ich życia. Wykupowali więc asygnaty wszyscy ci, którzy mogli pożyczyć odradzającemu się państwu chociaż trochę pieniędzy.

Przykładem takiej patriotycznej postawy z okolic Swarzędza był udział w tej pożyczce dzieci szkolnych z Wierzenicy. Wiemy o tym z „Kuriera Poznańskiego”, którego dziennikarz tak opisał to wydarzenie: „Skromna pobudka sprawiła, że uczniowie szkoły ludowej we Wierzenicy złożyli, za pośrednictwem swego nauczyciela p. Michalskiego, w złocie i srebrze 5700 mk [marek] na pożyczkę Państwa Polskiego. Tem więcej to podnieść należy, że rodzice owych subskrybentów należą po większej części do stanu robotniczego. Fakt ten mówi o poczuciu szczęścia, jakie w tych sferach wywołała radosna wiadomość o przeszłej naszej niepodległości państwowej”¹⁴.

Inni mieszkańcy swarzędzkiej ziemi również wspierali materialnie walkę o niepodległość Polski. W Swarzędzu i okolicach wiadano, że walka o odzyskanie przez Polskę niepodległości toczy się nie tylko w Wielkopolsce. Dlatego np. Koło Śpiewacze im. Dembińskiego zorganizowało 2 marca 1919 roku koncert wokalny-instrumentalny oraz amatorskie przedstawienie teatralne w sali lokalu „Livadia” nad Jeziorem Swarzędzkim. Jednym z powodów wystawienia komedii „Kominarz i młynarz” była chęć zdobycia pieniędzy „na braci naszych ze Lwowa”.

Sprawa przynależności Wielkopolski i innych ziem zaboru pruskiego do odrodzonej Ojczyzny, mimo triumfu powstania, nie była w pierwszej połowie 1919 roku jeszcze pewna. Dlatego przez cały 1919 rok utrzymał się wzrost nastrojów patriotycznych wśród Polaków wywołany udanym

13 „Kurier Poznański”, nr 30, 6.02.1919 r.

14 „Kurier Poznański”, nr 40, 17.02.1919 r.

Powstaniem i odrodzeniem Rzeczypospolitej. Znalazło to wyraz w wydaniach, które miały miejsce również w Swarzędzu.

W pierwszej połowie roku, kiedy obradowała konferencja pokojowa w Paryżu i ważyły się losy granic Polski, głównie tych z Niemcami, organizowano w większości miejscowości Wielkopolski wiece protestacyjne. W Swarzędzu wielki wiec w sprawie przynależności Gdańska i Prus Wschodnich odbył się 13 kwietnia 1919 roku. Zgromadzeni (około 3 tysięcy mieszkańców miasta i okolicznych miejscowości) z zapalem wysłuchali przemówienia wygłoszonego przez burmistrza T. Staniewskiego i ks. T. Mroczkowskiego. Dodatkowo wielki entuzjazm wywołał niespodziewany przyjazd dowódcy Wojska Wielkopolskiego, generała Józefa Dowbora-Muśnickiego, który – jak napisał miejscowy korespondent – „przypadkowo w chwili mowy wiecowej przez nasz gród przejeżdżał i do wiecowników się przyłączył. Okrzykami <<Niech żyje>> witano dostojnego gościa i w ogóle liczono sobie wypadek ten za dobrą wróżbę.”¹⁵ Manifestację zakończono uchwaleniem rezolucji domagającej się Gdańska dla Polski.

Ogłoszenie tekstu traktatu wersalskiego dało powód do zorganizowania w Poznaniu nowej fali protestów. Podobnie jak w Kościanie, Czempieniu, Lubiniu, Krzywiniu, Buku czy Wolsztynie, również w Swarzędzu odbył się wiec protestacyjny. W niedzielę 18 maja, w sali Hotelu Polskiego, należącego wówczas do pana Dykiera, zebrali się liczni mieszkańcy, aby zaprotestować przeciwko postanowieniom traktatowym zostawiającym ziemie polskie pod panowaniem niemieckim. Zebraniu przewodniczył ks. proboszcz T. Mroczkowski, a wystąpienie uzasadniające protest wygłosił pan Gruszczyński. Punktem kulminacyjnym spotkania było przyjęcie 7 punktowej rezolucji, w której domagano się zwrotu Gdańska i innych ziem polskich do odrodzonego państwa. Na zakończono odśpiewano pieśń „Boże coś Polskę”¹⁶.

Liczba mieszkańców Swarzędza uczestniczących w Powstaniu Wielkopolskim jest trudna do precyzyjnego ustalenia. Brak bowiem pełnej listy nazwisk powstańców wywodzących się z ziemi swarzędzkiej. Z bronią w ręku walczyli bowiem, oprócz ochotników, również Polacy, których pobór

15 „Kurier Poznański”, nr 93, 20.04.1919 r.

16 „Kurier Poznański” nr 113, 23.05.1919 r.

do wojska zarządziła Naczelną Radą Ludową. Do liczby zaangażowanych czynnie w sprawę powstańczą zaliczyć też trzeba ludzi przejmujących władzę od zaborców oraz kontrolę nad ważnymi instytucjami publicznymi, a także członków Straży Ludowej ze Swarzędza i okolic. Z dotychczasowych ustaleń wynika, że tak szeroko pojętą kategorię powstańców można rozszerzyć nawet do ponad 200 osób. Ten wysiłek polskich mieszkańców ziemi swarzędzkiej możemy ocenić jako bardzo znaczny, pamiętając, że samo miasto Swarzędz liczyło wówczas 3350 mieszkańców, w tym tylko 1700 Polaków.

Oprócz rodowitych mieszkańców Swarzędza i bezpośrednich jego okolic w Powstaniu wzięli udział również ci, którzy zamieszkali na ziemi swarzędzkiej po 1919 roku. Po Traktacie wersalskim i włączeniu Wielkopolski do odradzającego się Państwa Polskiego, ze Swarzędza i okolic wyprowadziło się wielu Niemców i Żydów. W ich miejsce zamieszkało wielu Polaków uczestników powstania z różnych części Wielkopolski. Kolejny „napływ” powstańców miał miejsce po 1945 roku, kiedy miała miejsce wielka wędrówka Polaków ze wschodu na zachód, a także wówczas, gdy Swarzędz rozwijał się i zwiększał systematycznie liczbę swoich mieszkańców.

Powstańcy reprezentowali różne grupy zawodowe i społeczne. Wśród uczestników powstania byli zarówno robotnicy, rzemieślnicy, właściciele lokalnych „interesów” i synowie chłopscy z okolicznych miejscowości. Z dotychczasowych ustaleń wynika, że w większość byli to robotnicy oraz rzemieślnicy.

Po Powstaniu losy powstańców ułożyły się różnie. Nie wszyscy potrafili zapewnić sobie i swoim rodzinom godnej egzystencji. Szczególnie trudno było w czasach wielkiego kryzysu lat 1929-1935, kiedy w spisach bezrobotnych znajdujemy wiele nazwisk powstańców (m.in. Ignacy Garczyk, Jan Chałupka, Jan Andrzejewski, Szczepan Ochliński). Niektórzy powstańcy byli aktywni społecznie i politycznie. W II Rzeczypospolitej 31 spośród nich brało udział w wyborach do Rady Miejskiej w Swarzędzu, choć radnymi, w różnych okresach w latach 1919-1939, zostało tylko 10 z nich: Józef Brodowski (1885-1946), Adam Czosnowski (1895-1977), Stanisław Drynkowski (1887-1980), Roman Frankowski (1898-?),

Michał Kurowski (1889-1939), Antoni Maćkowiak (1899-1950), Tadeusz Staniewski (1873-1940, Franciszek Suchocki (1881-1945), Antoni Tabaka (1881-1945), Tadeusz Zębski) (1889-1967).

Wielu powstańców poniosło śmierć w okresie II wojny światowej z rąk obu okupantów. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim w egzekucjach i niemieckich obozach śmierć ponieśli m.in. Tadeusz Staniewski (1873-1940), Stanisław Kwaśniewski (1885-1940), Zdzisław Beutler (1885-1940), ks. Stanisław Janicki (1894-1940). Inni znaleźli śmierć na terenie Związku Sowieckiego (Franciszek Grzechowiak (1888-1940), Edmund Bartlitz (1891-1940).

Niektórzy byli również aktywni politycznie w PRL. Z dotychczasowych ustaleń wynika, iż co najmniej pięciu byłych powstańców było radnymi w pierwszym dziesięcioleciu po 1945 roku: Andrzej Brodziński (1902-1963), Stanisław Firlik (1897-1966), Walenty Konieczny (1890-1966), Ignacy Obarski (1896-1973), Wiktor Wilczyński (1897-1973). Obsadzanie funkcji radnego odbywało się wówczas na zasadzie desygnowania kandydatów do rady przez partie polityczne (PPR, PPS, później PZPR, SD, ZSL) i organizacje społeczne.

Powstańcy Wielkopolscy już nie żyją, ale my jesteśmy im winni pamięć, bo przyczynili się do tego, że Wielkopolska znalazła się w granicach niepodległej Polski.

Arkadiusz Małyszka

Auf Grund der **Bekanntmachung des General-Kommissariats der Naczelna Rada Ludowa** vom 9. Januar 1919 haben wir die **Vollzugsgewalt über Schwesenz Stadt und Bezirk Schwesenz** übernommen und geben folgendes bekannt:

1. Zweck's Aufrechterhaltung der allgemeinen Ordnung fordern wir von allen, ohne Unterschied der Nationalität, unbedingte Unterordnung unter unsere Befehle.
2. Werden alle Schreiben und persönliche Anfragen unsererseits in der Sprache beantwortet, in der die Anfrage gestellt gewesen ist.
3. Zur Vornahme von Hausdurchsuchungen sind **nur** diejenigen Soldaten berechtigt, die eine weiß-rote Binde mit dem Stempel der Rada Ludowa haben und eine schriftliche, gestempelte Legitimation der oben genannten Behörden vorweisen können.
4. Zur Führung von Waffen sind nur diejenigen berechtigt, die sich im Besitz eines Erlaubnisscheines der Rada Ludowa befinden.
5. Jagden und Jagen sind ohne Erlaubnis der Rada Ludowa verboten.
6. Es wird darauf hingewiesen, daß zur jeglichen Reise nach Posen und anderweitig, eine Legitimation nötig ist, wobei nur diejenigen als gültig angesehen werden, die von der Rada Ludowa ausgestellt sind.

Rada Ludowa in Schwesenz.

T. Mroczkowski,

Wesitzender.

*Oświadczenie Rady Ludowej w Swarzędzu (w języku niemieckim),
które ukazało się w czasopiśmie „Orędownik powiatu Poznańskiego-
-Wschodniego”, nr 7 z 24 stycznia 1919 r.*

SKRÓCONE KALENDARIUM WYDARZEŃ z lat 1918-1920

ROK 1918	
11 listopada	Kapitulacja Niemiec. Koniec działań wojennych.
13 listopada	W Swarzędzu: Powstanie Rad Robotników i Żołnierzy.
Także w listopadzie:	W Swarzędzu: Organizacja Straży Obywatelskiej, na jej czele staje Władysław Napieralski.
3 grudnia	W Poznaniu rozpoczyna obrady Sejm Dzielnicowy. Delegatami z terenu dzisiejszej gminy Swarzędz są Tadeusz Staniewski i Jan Widerski.
26 grudnia	Przyjazd Ignacego Paderewskiego do Poznania – triumfalny przejazd ulicami miasta do hotelu Bazar.
27 grudnia	Początek walk zbrojnych Powstania Wielkopolskiego w Poznaniu, początek powstania.
28 grudnia	Kapitan Stanisław Taczak (awansowany na stopień majora) mianowany przez Komisariat Naczelnej Rady Ludowej tymczasowym naczelnym dowódcą powstania. W Swarzędzu: • Rozwiązanie Rad Robotniczej i Żołnierskiej, na ich miejsce powstaje polska Rada Ludowa, z Tadeuszem Staniewskim na czele, a później z ks. Tadeuszem Mroczkowskim. • Obsadzenie ważniejszych budynków w Swarzędzu oddziałami Straży Ludowej. • Przywrócenie zerwanej wcześniej łączności telefonicznej z Poznaniem.
29-31 grudnia	W Swarzędzu: • Wyprawy grup swarzędzkich ochotników po broń do Poznania. • Powiadomienie Brunona Glabischa, niemieckiego burmistrza Swarzędza o przejęciu władzy w mieście przez Polaków. • Zrzucenie, przez członków Straży Ludowej symboli państwa zaborczego z gmachu Ratusza; umieszczenie polskiego sztandaru (później także na budynku poczty i dworca kolejowego). • Wiec patriotyczny mieszkańców Swarzędza w sali kurortu „Levadia” Hermana Marco nad Jeziorem Swarzędzkim, przejście w pochodzie na Rynek.
ROK 1919	
9 stycznia	Obwieszczenie Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej o przejęciu władzy w Wielkopolsce.

12 stycznia	W Swarzędzu: Na niedzielnej Mszy św. w kościele św. Marcina proboszcz ks. T. Mroczkowski odczytuje odezwę Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu, a w kazaniu wzywa swarzędzan do pomocy powstańcom.
16 stycznia	Generał Józef Dowbor-Muśnicki obejmuje funkcję naczelnego dowódcy Powstania. W Swarzędzu: • Uroczysta Msza św. w kościele św. Marcina i wymarsz kolumny ochotników do Poznania. • Przybycie ochotników do biura werbunkowego w Poznaniu przy ul. Rycerskiej (obecnie ul. Fr. Ratajczaka) • skierowanie oddziału do fortu Prittwitz-Gaffon [na Śródcie] i przydzielenie do oddziałów szkoleniowych.
17 stycznia	Ogłoszenie poboru do wojska wielkopolskiego mężczyzn z roczników 1897, 1898, 1899. Początek przekształcania wojsk powstańczych z oddziałów ochotniczych w regularną armię.
18 stycznia	W Paryżu początek obrad konferencji pokojowej.
21 stycznia	Naczelna Rada Ludowa ustanawia rotę przysięgi wojsk powstańczych.
6 lutego	Rozporządzenie Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej uznające Straż Ludową za formację wojskową przeznaczoną do pełnienia służby wartowniczej i porządkowej.
12-16 lutego	Pod Grójcem Wielkim giną ochotnicy ze Swarzędza: Józef Kunert, Stanisław Młyńczak, Franciszek Malicki, Andrzej Laskowski, Antoni Przybył, Franciszek Stachowiak, Wawrzyn Rosyn.
16 lutego	W Trewirze przedłużenie traktatu rozejmowego między państwami Ententy a Niemcami, obejmującego także działania w Wielkopolsce. W Swarzędzu: • przysięga Straży Ludowej z terenu powiatu Poznań-Wschód • poświęcenie sztandaru.
4 marca	Pobór do wojska wielkopolskiego mężczyzn z roczników: 1895, 1896, 1900.
24 kwietnia	Powołanie pod broń kolejnych roczników Wielkopolan: 1891, 1892, 1893, 1894, 1901.
25 maja	Naczelna Rada Ludowa podporządkowuje, pod względem operacyjnym, Armię Wielkopolską Józefowi Piłsudskiemu.
30 maja	Przekształcenie Straży Ludowej w Obronę Krajową.
1 czerwca	Na terenie Wielkopolski odbywają się wybory uzupełniające do Sejmu Ustawodawczego RP.
28 czerwca	Niemcy podpisują traktat pokojowy w Wersalu.

1 sierpnia	Sejm Ustawodawczy RP uchwala ustawę, która określa proces stopniowego włączenia ziem byłego zaboru pruskiego do Polski.
6 listopada	Samolikwidacja Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej.
ROK 1920	
10 stycznia	W życie wchodzi postanowienia traktatu wersalskiego.
17 stycznia	Początek przejmowania przez oddziały Wojska Polskiego terenów przyznanych Polsce.
8 marca	Ostatni rozkaz gen. J. Dowbora-Muśnickiego – likwidacja frontu wielkopolskiego. Koniec epoki Powstania Wielkopolskiego.

Oprac. AB, AM

Ilustracja z komiksu: „Powstanie Wielkopolskie. Mieszkańcy Swarzędza w zwycięskim zrywie niepodległościowym 1918-1919”, wydanego w Swarzędzu w 2007 roku, autorzy: Fiedler F., Michalski J., Nawrot W., Tkaczyk W.

POWSTAŃCY WIELKOPOLSCY ZWIĄZANI Z ZIEMIĄ SWARZĘDZKĄ

AMBROSIUS STANISŁAW (1893-1978), urzędnik miejski. Ur. 3 września 1893 r. w Swarzędzu. Był synem kupca Ferdynanda i Katarzyny z d. Schumann. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Gnieźnie. W 1914 r. powołany został do armii niemieckiej. Po powrocie z frontu wojennego pod koniec grudnia 1918 r. przyłączył się ochotniczo do Powstania. Walczył pod dowództwem por. Matuszaka o wyzwolenie Poznania, a następnie na froncie północnym z niemieckimi formacjami Grenzschtzu pod Kcynią, Szubinem i Rynarzewem. Po zakończeniu walk powstańczych zgłosił się do wojska polskiego, w którym służył do 1921 r. Odznaczony Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości (1929), Wlkp. Krzyżem Powst. (1968). Pierwsze małżeństwo zawarł z Leokadia z d. Matuszak (1895-1920); drugie w 1950 r. z Marianną z d. Skrzypczewska (1896-1957). Zmarł 16 lutego 1978 r., pochowany na cm. junikowskim w Poznaniu.

Źródła: *APP – akta USC Swarzędz; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; CAW (akta personalne i odznaczeniowe, sygn. odrzuc. 21.06.1938); cmentarze Poznania. Oprac. MP, ED*

ANDRZEJEWSKI JAN (1898-1964), robotnik. Ur. 22 czerwca 1898 r. we wsi Główna (obecnie w granicach Poznania) jako syn robotnika Walentego i Józefy z d. Nowak. Wymieniony w „Głosie Swarzędza” z 1935 r. jako uczestnik Powstania. Brak innych danych o udziale w Powstaniu. W 1924 r. ożenił się w Swarzędzu z Kazimierą z d. Andrzejewska i tutaj zamieszkał.

Zmarł 30 grudnia 1964 r. w Gnieźnie.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; USC Gniezno; akta dot. powstańców wlkp.; GS 1935 nr 2. **Oprac. AB**

ANDRZEJEWSKI JAN (1899-?), robotnik. Ur. 18 czerwca 1899 r. w Swarzędzu w rodzinie cieśli Marcina i Katarzyny z d. Dominiak. W latach 1906-1913 uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej. W wojsku powstańczym ochotnik, szeregowy w 1. komp. 2. pozn. batalionu garniz. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19, zweryfikowany w maju 1935 r. Ożenił się w 1925 r. w Swarzędzu ze Stanisławą z d. Korcz.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; GS, 1935 nr 2; „Jutro” 1936 nr 7, s. 6. **Oprac. AM**

ANDRZEJEWSKI WOJCIECH (1889-1984). Ur. 7 listopada 1889 r. w Gnieźnie. Był synem siodlarza Walentego i Marii z d. Pucińska. Szkołę powszechną i średnią handlowo-przemysłową ukończył w Gnieźnie. Wyuczył się zawodu mechanika i elektromechanika. W 1915 r. powołany do armii niemieckiej, został wyszkolony na rusznikarza. Z wojny wrócił w listopadzie 1918 r. w randze kaprała. W Powstaniu od 28 grudnia 1918 do 18 lutego 1919 r. Uczestniczył w walkach pod Gnieznem i Zdziechową w 4. pułku piechoty pod dowództwem dr. Wojciecha Jacobsona. W Gnieźnie brał udział w obsadzaniu koszar piechoty. Jako specjalista rusznikarzowi por. Zygmunt Kittel powierzył przejęcie w całości od Niemców warsztatu rusznikarskiego i zorganizowanie służby uzbrojenia z naprawą i zaopatrzeniem w broń oraz amunicję walczących oddziałów powstańczych. W marcu 1919 r. za zgodą dowódcy frontu północnego gen. Kazimierza Grudzielskiego zorganizował kurs rusznikarski w Gnieźnie. W czerwcu 1919 r. został przeniesiony do zbrojowni w Poznaniu jako technik rusznikarski pod dowództwo ppor. H. Ogórkowskiego, gdzie kontynuował szkolenie kadry rusznikarskiej dla oddziałów na terenie Poznania. W 1920 r. powołany został przez Departament Uzbrojenia w Warszawie do prac organizacyjnych przy Centralnej Szkole Rusznikarskiej (późniejszej Szkoły Zbrojmistrzów), gdzie był instruktorem. Przepracował tam do 1932 r. Po rocznym kursie przydzielony do 21. warszawskiego pułku piechoty, gdzie pełnił funkcję

zastępcy oficera do spraw materiałowych. Chorąży. W sierpniu 1939 r. wraz z pułkiem wyruszył na front pod Mławę, a 29 września 1939 r. dostał się do niewoli niemieckiej. Do stycznia 1945 r. przebywał w niemieckim obozie jenieckim Woldenberg niedaleko Dobiegniewa. Po powrocie zamieszkał w Swarzędzu (przy ul. Sikorskiego). W kwietniu 1945 r. wstąpił do Służby Ochrony Kolei, gdzie powierzono mu zorganizowanie Centralnych Warsztatów Rusznikarskich we Franowie. Jako kierownik warsztatów pracował aż do przejścia na emeryturę w 1955 r. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918/21, Medalem 10-lecia Odzyskania Niepodległości, Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Związek małżeński zawarł z Haliną z d. Krzyżaniak (1900-1977). Zmarł 7 maja 1984 r., pochowany na cm. komunalnym w Zielonej Górze.

Źródła: CAW (*kolekcja akt personalnych, sygn. I.4181.A, 1620*); www.powstancy-wielkopolscy.pl; APP – *akta dot. powstańców wlkp.* **Oprac. MP, ED**

ANIOL STANISŁAW (1901-1974), rybak. Ur. 3 maja 1901 r. w Swarzędzu jako syn rybaka Stanisława i Władysławy z d. Ciesielska. W latach 1907-1915 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. Udział w Powstaniu zapisany na podst. informacji od rodziny. Zmarł 30 stycznia 1974 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina. W 1929 r. ożenił się z Michaliną z d. Kwiatkowska (1908-1995).

Źródła: APP – *akta USC Swarzędz; archiwum SP nr 1; informacje od syna Alfreda (1945-2016), regionalisty swarzędzkiego.* **Oprac. AM**

ANTKOWIAK MARCIN (1871-1943), robotnik, inkasent. Ur. 6 września 1871 r. w Święcinku koło Uzarzewa jako syn robotnika Michała i Teodory z d. Werner. W okresie międzywojennym mieszkaniec Poznania. Od 1934 r. członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Poznań-Wilda (od 1934 r.), zweryfikowany w 1936 r. Sierżant. Żonaty z Magdaleną z d. Hertig (1873-1971). Zmarł 3 czerwca 1943 r. w Poznaniu, pochowany na cm. Junikowo.

Źródła: APP – *akta USC Owińska; kartoteka ludności Poznania; akta dot. powstańców wlkp.*; <http://poznan-project.psnc.pl>. **Oprac. ED**

ARENTOWSKI LEON (1900-1959), mechanik-monter. Ur. 22 października 1900 r. w Swarzędzu w rodzinie murarza Ignacego i Antoniny z d. Burdecka. Od 1907 r. uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej, którą ukończył w marcu 1915 r. W 1916 r. wyjechał do Berlina na praktykę w zawodzie monter. Wstąpił tam do Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (gniazdo Weissensee). 17 marca 1917 r. powołany został do armii niemieckiej i przydzielony do marynarki wojennej w porcie w Kilonii. Po powrocie z Niemiec, w listopadzie 1918 r. wstąpił do batalionu Służby Straży i Bezpieczeństwa w Poznaniu. Od 27 grudnia 1918 r. do początku stycznia 1919 r. brał udział w walkach ulicznych na terenie Poznania pod dowództwem ppor. Edmunda Krauzego. W styczniu 1919 r. jako żołnierz 1. komp. 2. pozn. batalionu garniz. wyruszył na front w rejonie Babimostu i Wolsztyna, gdzie w walkach został ranny w nogę. W latach 1919-1921 jako szeregowy w 57. pułku piechoty wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Należał do Tow. Powstańców Wlkp. 1918/19, w latach trzydziestych zweryfikowany przez władze nowo powstałego Zw. Powst. Wlkp., członek zarządu w Kole Swarzędz. Po kampanii wrześniowej w 1939 r. dostał się do niewoli. Przebywał w obozach jenieckich Stalag II A Neubrandenburg oraz Stalag III A Luckenwalde. Odznaczony Medalem Niepodległości (1938), Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Wlkp. Krzyżem Powst. (1958), odznaką „Przodownik Pracy” (1951). Zmarł 2 października 1959 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej. W 1925 r. ożenił się z Zofią z d. Kamińska (1903-1977).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; CAW (akta personalne i odznaczeniowe, sygn. MN 19.06.1938); GS 1934 nr 32; www.straty.pl; www.forum.jpilsudski.org/index.php; www.powstancy-wielkopolscy.pl; informacje od rodziny. **Oprac. AM**

AUGUSTYNIAK WAWRZYN (1891-?), robotnik rolny. Ur. 4 sierpnia 1891 r. w Zbąszyniu w rodzinie Jakuba i Agnieszki z d. Kliks. Ukończył

miejscową szkołę powszechną, potem podjął pracę w zawodzie dojarza. W 1913 r. powołany do odbycia wojskowej służby zasadniczej, a po wybuchu I wojny światowej wcielony do armii niemieckiej. W 1915 r. ranny w lewe oko, po pobycie w szpitalu zwolniony z wojska. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r., wstąpił wtedy do oddziału powstańczego pod dowództwem Stanisława Łackiego w Posadowie. Brał udział w walkach pod Zbąszyniem, Trzcielem i Międzyzichodem. Po Powstaniu powrócił do Posadowa, gdzie pracował jako robotnik rolny. Dnia 31 lipca 1919 r. powołany ponownie do wojska – do 19 października 1919 r. pełnił służbę w wojskach pogranicza. Po zwolnieniu wrócił do Posadowa, do swojej pracy. W latach 1926-1938 pracował w Łomnicy, od 1938 do 1946 r. w Karłowicach koło Wierzenicy, od 1946 do 1953 r. w Poznaniu w Zakładach „Alco”. W latach 1953-1956 był strażnikiem ochrony obiektów, skąd przeszedł na emeryturę. Członek Zw. Powst. Wlkp. Koło Zbąszyń, a następnie Koło Swarzędz. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości (1932), Krzyżem Niepodległości (1935); Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Wlkp. Krzyżem Powst. (1974). Ożenił się z Wilhelminą z d. Rogala.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; CAW (zaśw. z 12 grudnia 1966 r.; akta personalne i odznaczeniowe, sygn. MN 105); www.powstanczy-wielkopolscy.pl; W. Benke, *Udział*. **Oprac. MP, ED**

AUMÜLLER STANISŁAW (1900-1921), czeladnik stolarski. Ur. 14 kwietnia 1900 r. w Swarzędzu w rodzinie stolarza Feliksa i Jadwigi z d. Pietraszak. Starszy szeregowy w 14. pułku artylerii polnej. Zmarł 29 lipca 1921 r. w szpitalu wojskowym w Kościanie na skutek ran odniesionych na froncie wschodnim; pochowany na tzw. starym cm. katolickim. **Źródła:** APP – akta USC Swarzędz; P. Bauer [et al.], *Żołnierska kwatera obrońców Rzeczypospolitej 1919-1921 na starym cmentarzu katolickim w Kościanie*. Kościan 2004. **Oprac. AB**

AUMÜLLER WAWRZYNIEC (1899-1944), stolarz. Ur. 29 lipca 1899 r. w Wierzenicy w rodzinie robotnika Marcina i Franciszki z d. Mikolińska. Mieszkaniec Swarzędza od 1922 r. Członek Tow. Powst. Wlkp. (Koło Swarzędz), zweryfikowany jako powstaniec w grudniu 1937 r. Zmobilizowany w 1939 r. (11. pułk artylerii lekkiej), po kapitulacji znalazł się w ZSRS. Po utworzeniu armii polskiej żołnierz 2. Korpusu Polskiego pod dowództwem gen. Władysława Andersa. Uczestnik walk pod Monte Cassino jako starszy saper w 301. komp. saperów. Zmarł 24 maja 1944, pochowany na polskim cm. wojennym (na nagrobku zapisano „Wawrzyniec Aumiller”). Odznaczony Krzyżem Walecznych i Krzyżem Pamiątkowym Monte Cassino. Żonaty ze Stanisławą z d. Słaboszewska (ur. 1899).

Źródła: APP – akta USC Kicin; akta ZG Zw. Powst. Wlkp. (*Protokółarz Komisji Weryfikacyjnej*, sygn. 884/0/1/22); „*Wierzeniczenia*” 2009 nr 5 (66); *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Obczyźnie w latach 1939-1946. Londyn 1952 [ze strony The Polish Institute and Sikorski Museum London; dostęp on-line]*. **Oprac. AB**

BAJON WŁADYSŁAW (1897-1972), stolarz. Ur. 23 czerwca 1897 r. w Swarzędzu, w rodzinie mistrza stolarskiego Ignacego i Barbary z d. Staude. W latach 1903-1911 uczeń miejscowej szkoły powszechnej. Żołnierz I wojny światowej w armii niemieckiej, ranny w 1918 r. W Powstaniu od grudnia 1918 r. Początkowo w Poznaniu, w 2. komp. w Forcie Raucha pod dowództwem por. Korneliusza Manna. Pod koniec stycznia 1919 r. skierowany na front zachodni, walczył pod Dużą Dąbrówką, a 17 lutego 1919 r. dostał się do niewoli niemieckiej. Po sześciu miesiącach, po wymianie jeńców, powrócił do kraju. W listopadzie tego roku ponownie w służbie, przydzielony do 10. pułku piechoty w Poznaniu, pozostawał w tej formacji do 1920 r., gdy przeszedł do rezerwy. W 1937 r. jeden z inicjatorów powołania swarzędzkiej Spółdzielni Stolarskiej „Jedność”. Mistrz stolarski, prowadził warsztat przy ul. Zamkowej 6. Członek Tow. Powst. Wlkp. Koło Swarzędz, zweryfikowany

w październiku 1937 r. Okupację przeżył w Starachowicach w GG pod fałszywym nazwiskiem „Bolesław Biały”. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1962). Zmarł 11 listopada 1972 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina. W 1925 r. ożenił się z Pelagią z d. Skweres (1907–2007).
Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powst. wlkp.; W. Bialek, Swarzędz, s. 81; informacja od córki Jadwigi Schneider; GS 1934 nr 32 (w tekście „Wł. Bajan”); www.powstancy-wielkopolscy.pl; S. Rychlewski, Kronika Cechu, t. 4. **Oprac. AP**

BANASZAK WŁADYSŁAW (1892-1974),

rolnik. Ur. 5 czerwca 1892 r. w Żegocinie w pow. jarocińskim w rodzinie Antoniego i Marianny z d. Lenarczyk. W czasie Powstania pełnił straż nad graniczną rzeką Prosną. Po odzyskaniu niepodległości pracował w Broniszewicach w sierocińcu prowadzonym przez siostry zakonne. W 1930 r. zamieszkał z rodziną w Jasiniu. Pracował w Fabryce Papieru Malta w Poznaniu. W 1940 r. rodzina została wysiedlona do GG do miejscowości Dobużek w pow. tomaszowskim. Do Jasinia powrócił w 1945 r. i zamieszkał przy ul. Wiejskiej. Prowadził gospodarstwo rolne. Żonaty z Władysławą Urbańską (1897-1981). Zmarł 27 grudnia 1974 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu.

Źródła: informacja od córki Wandy Chęcińskiej; www.straty.pl. **Oprac. BN**

BARANOWSKI STEFAN (1898-1983). Ur. 3 września 1898 r. w Swarzędzu jako syn Bolesława i Marianny z d. Lech. W Powstaniu brał udział od 29 grudnia 1918 r., do którego wyszedł z Markowic w pow. średzkim, gdzie mieszkał. W Poznaniu pod dowództwem por. Władysława Mettlera brał udział w walkach ulicznych, w zdobywaniu Ławicy i ochronie Dworca Głównego oraz pełnił służbę wartowniczą przed Hotelem Bazar. W lutym 1919 r. w ramach 2. komp. średzkiej brał udział w walkach pod Szubinem i Kcynią. Po Powstaniu został zawodowym żołnierzem. Służbę zakończył w randze sierżanta. Członek Tow. Powst. Wlkp. Odznaczono-

ny Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wlkp. Krzyżem Powst. (1958), Krzyżem Powstańcowi Broni Powstanie Wielkopolskie 1918/19, Śląskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem na Śląskiej Wstędze, Medalem Niepodległości, Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Dzieściolecia Odzyskania Niepodległości, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Medalem za Ratowanie Ginących, Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945. Zmarł 23 lipca 1983 r., pochowany na cm. parafialnym w Kórniku. Związek małżeński zawarł z Franciszką z d. Fesser (1899-1895).
Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP, ED**

BARTLITZ ALEKSANDER (1899-1942), prawnik. Ur. 12 stycznia 1899 r. w Gruszczynie w rodzinie Franciszka i Bronisławy z d. Günther. Absolwent Gimnazjum im. Jana Kantego w Poznaniu, student Politechniki Wrocławskiej, następnie student i absolwent prawa Uniwersytetu Poznańskiego. W latach 20. XX w. założyciel na Uniwersytecie Poznańskim korporacji akademickiej „Chrobria” i jej prezes w latach 1922-1923. Po studiach odbył aplikację sądową w Poznaniu, przez pewien czas był asesorem Sądu Apelacyjnego w tym mieście, a w latach 1935-1939 naczelnikiem Sądu Grodzkiego w Łobżenicy. Po wybuchu wojny ewakuowany na wschód, w nieznanych okolicznościach trafił do niewoli sowieckiej i wywieziony w głąb ZSRR. Zmarł 24 stycznia 1942 w szpitalu w Wapkend w okręgu Buchara w drodze do armii gen. Władysława Andersa. W Powstaniu od 13 stycznia 1919 r. Wymieniony w „Imiennym spisie powstańców frontu zachodniego” (4. komp. w Forcie Prittwitz). W wojsku pozostawał do marca 1921 r. Żonaty z Janiną z d. Paszkowska (1900-1953).

Źródła: APP – akta USC Gruszczyn; akta dot. powst. wlkp.; kartoteka ludności Poznania; informacje od rodziny. **Oprac. AB**

BARTLITZ EDMUND (1891-1940), lekarz. Ur. 7 listopada 1891 r. w Gruszczynie koło Swarzędza w rodzinie Franciszka i Bronisławy z d. Günther. Brat Aleksandra i Felicjana. Ukończył Gimnazjum im. Jana Kantego w Poznaniu, a następnie studiował medycynę we Wrocławiu, Berlinie, Greifswaldzie i Lwowie, gdzie w 1921 r. uzyskał dyplom dok-

tora medycyny. W latach 1914-1918 służył w armii niemieckiej jako lekarz, od stycznia 1919 do 1921 r. w wojsku polskim, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, ranny. Posiadał prawo do noszenia Pamiątkowej Odznaki Wojsk Wlkp. W 1922 r. przeniesiony do rezerwy, osiadł w Pobiedziskach i podjął praktykę lekarską. Pod koniec sierpnia 1939 r. powołany do 1. Pułku Radiotelegraficznego w Warszawie jako lekarz w stopniu majora. W wyniku działań wojennych dostał się do niewoli sowieckiej; przetrzymywany w obozie w Starobielsku. Zabity w kwietniu 1940 r. przez NKWD. Miejsce pochówku to Cmentarz Ofiar Totalitaryzmu w Charkowie. W 2007 r. pośmiertnie awansowany na stopień podpułkownika. Żonaty z Zofią z d. Górczyńska (1892–1942). Jego imię nosi jedna z ulic w Pobiedziskach. W Swarzędzu w 2017 r. posadzono „dąb pamięci” jemu poświęcony.

Źródła: APP – akta USC Gruszczyn; kartoteka ludności Poznania; www.radaopwim.gov.pl (Księga cmentarza w Charkowie); www.sp3swarzedz.pl/deby-pamieci; www.ogrodywspomnien.pl <http://zaginieni1939-45.pl/person/12070.html>; informacje od rodziny. Zdjęcie pochodzi ze zbiorów SP nr 3 w Swarzędzu, udostępnione za zgodą I. Kurowskiej. **Oprac. AB**

BARTLITZ FELICJAN (1899-1978), leśnik. Ur. 12 stycznia 1899 r. w Gruszczynie jako syn Franciszka i Bronisławy z d. Günther; brat bliźniak Aleksandra. Absolwent Gimnazjum im. Jana Kantego w Poznaniu. W Powstaniu od 15 stycznia 1919 do 15 października 1919 r., m.in. w 3. komp. telegrafistów na Cytadeli poznańskiej. Następnie urlopowany do odbycia studiów na Wydziale Rolniczo-Leśnym Uniwersytetu Poznańskiego; współzałożyciel korporacji akademickiej „Surma”. Do wojska powrócił pod koniec lipca 1920 r., gdy został powołany do Dowództwa Okręgu w Grodnie. Od 3 października do 19 listopada tego roku był kierownikiem oświatowym w obozie jenieckim w Strzałkowie koło Słupcy, a następnie przydzielony do 57. pułku piechoty. W 1928 r. odbył dwumiesięczny (maj – lipiec) kurs dla

oficerów rezerwy w Szkole Podchorążych w Śremie, a w listopadzie mianowany podporucznikiem. Wymieniony w spisie oficerów rezerwy z 1934 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powstańczym (1973). Zmarł 27 grudnia 1978 r. w Świeciu n/Wisłą. Żonaty z Weroniką z d. Wójcińska (1898 –1972). **Źródła:** APP – akta USC Gruszczyn; CAW (kolekcja akt personalnych, sygn. I.481.B.2758); www.powstancy-wielkopolscy.pl; www.archiwumkorporacyjne.pl; informacje od rodziny. **Oprac. AB, MP**

BEGIER FRANCISZEK (1894-?). Ur. 21 listopada 1894 r. w Dembogórze [Dębogórze] koło Wierzenicy, syn Andrzeja i Agnieszki z d. Witkowska. W latach 1911-1914 mieszkaniec Poznania, skąd przeniósł się do Swarzędza. Wymieniony w „Imiennym spisie powstańców frontu zachodniego” w składzie 9. komp. 7. pułku strzelców wlkp., w „Głosie Swarzędza” i na listach członków Zw. Powst. Wlkp. – Koło Swarzędz. Żonaty. **Źródła:** APP – akta dot. powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; GS 1934 nr 32 (w tekście zapisano „Fr. Beger”). **Oprac. MP**

BEISERT STEFAN (1879-1967), ksiądz. Ur. 2 września 1879 r. w Świerczynie koło Leszna w rodzinie nauczyciela Józefa i Zofii z d. Hejnowicz. Do trzynastego roku życia uczył się w miejscowej szkole powszechnej, następnie podjął naukę w gimnazjum w Lesznie, maturę zdał jednak w Strzelcach Krajeńskich w 1900 r. W tym samym roku wstąpił do Seminarium Duchownego w Poznaniu. Świecenia kapłańskie otrzymał w katedrze gnieźnieńskiej 13 grudnia 1903 r. z rąk bpa Antoniego Andrzejewicza. Jego pierwszą placówką duszpasterską był Swarzędz, gdzie 1 stycznia 1904 r. objął funkcję wikariusza parafii pw. św. Marcina, którą zarządzał wówczas mocno już schorowany ks. Jan Dambek. Przebywał tu do lipca 1905 r. Od samego początku dał się poznać nie tylko jako dobry duszpasterz, ale także jako działacz społeczno-oświatowy i patriota. Propagował ideę kółek rolniczych i oświatę wiejską, rozwijał czytelnictwo wśród najniższych warstw

społecznych, prezesował Towarzystwu Czytelni Ludowych, współuczestniczył w utworzeniu chóru kościelnego. Z parafią swarzędzką miał jeszcze wielokrotnie kontakt, często pomagając – już jako proboszcz pobliskiej parafii uzarzewskiej – w pracy duszpasterskiej kolejnemu proboszczowi, ks. Tomaszowi Nejczykowi, a po jego śmierci w 1918 r. wikariuszowi ks. Stanisławowi Janickiemu, a także później – gdy został dziekanem kostrzyńskim, któremu parafia w Swarzędzu podlegała administracyjnie. Po śmierci swarzędzkiego proboszcza ks. J. Dambka przeniesiony na wikariat w Chludowie koło Rogoźna, otrzymał jednocześnie urząd administratora kościoła w Maniewie (dekanat obornicki). Z dniem 1 lipca 1909 r. wrócił na ziemię swarzędzką i objął parafię pw. św. Michała Archanioła w Uzarzewie. Proboszczem tej parafii pozostał aż do śmierci w 1967 r. (z przerwą okupacyjną). W lutym 1917 r. został dziekanem kostrzyńskim i funkcję tę pełnił do czerwca 1966 r. Oprócz działalności ściśle kapłańskiej był bardzo czynny także w działalności społecznej, budził świadomość patriotyczną i obywatelską parafian, przygotowywał ich na odzyskanie niepodległości. W 1907 r. był członkiem komitetu wyborczego dla powiatu wschodnio-poznańskiego przed wyborami do Sejmu Pruskiego. W 1908 r. zwołał zebranie w Winiarach pod Poznaniem, gdzie jego przemówienie nie spotkało się z przychylnością władzy pruskiej. Organizował często wiece oświatowe w ramach działalności Towarzystwa Czytelni Ludowych. Taki wiec miał np. miejsce w 1912 r. w Swarzędzu. Wybitny prawnik, radykalny w dochodzeniu do prawdy, służył swoją wiedzą nie tylko innym księżom (m. in. w związku kapłańskim „Unitas”), ale także prostym ludziom. Członek utworzonej na początku stycznia 1919 r. w Swarzędzu – w miejsce działającej Rady Żołnierskiej i Robotniczej – Rady Ludowej. W niedzielę 16 lutego 1919 r. odprawił na rynku swarzędzkim mszę polową dla oddziałów Straży Ludowej z części powiatu Poznań – Wschód, w czasie której poświęcił sztandar Straży Ludowej, a jej członkowie złożyli przysięgę. Aresztowany przez hitlerowców na początku października 1941 r. w Uzarzewie trafił najpierw do Domu Żołnierza w Poznaniu, następnie do więzienia w Forcie VII, w którym przebywał do 11 listopada 1941 r. Przeniesiony następnie do obozu w Bojanowie k. Rawicza, gdzie więziono już siostry zakonne różnych kongregacji zwieziane z całej Wielkopolski. Z obozu zwolniony

w sierpniu następnego roku ze względu na wiek, ale z nakazem opuszczenia Kraju Warty. Wyjechał do GG i przez resztę okupacji hitlerowskiej przebywał w miejscowości Kobylanka w pow. Jasło niedaleko Gorlic (w diecezji tarnowskiej), gdzie pomagał w parafii administrowanej przez księży saletynów. Po zakończeniu wojny w kwietniu 1945 r. powrócił do Uzarzewa, prowadząc już do końca życia powierzoną parafię. Członek czynny Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, członek zwyczajny „Stelli” – Towarzystwa Kolonii Wakacyjnych i Stacji Sanitarnych w Poznaniu, przez 25 lat prezes letniska księży na Helu, o którego odzyskanie zabiegał po II wojnie światowej. W 1955 r. otrzymał godność Honorowego Szambelana Papieskiego, a dwa lata później Tajnego Szambelana Papieskiego. Zmarł 30 lipca 1967 r. Pochowany przy kościele w Uzarzewie. Na grobie znajduje się rzeźba pielgrzyma opartego o drewniany krzyż (kopia dzieła Wł. Marcinkowskiego z krużganka katedry w Ostrowie Wlkp.).

Źródła: *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919. Słownik biograficzny A H., Gniezno 1992 [hasło aut. Mariana Banaszaka], s. 60-61; także: APP – akta USC Osieczna; AAP – akta osobowe; "Nasz Dziennik" z 26 lutego 2010, s. III (Dodatek hist. IPN); Ł. Jastrzęb. Archidiecezja Poznańska w latach okupacji hitlerowskiej 1939-1945. Poznań 2012; GS 1935 nr 1. **Oprac. AB***

BEUTLER ZDZISŁAW (1885-1940). Ur. 20 grudnia 1885 r. w Jarocinie, syn Bronisława, dzierżawcy majątku rolnego Wygoda w ówczesnym pow. średzkim, oraz Gabrieli z d. Zielewska. Uczęszczał do szkoły miejskiej w Kępnie (4 lata) i gimnazjum we Wschowie (6 lat). Ukończył trzyletnią szkołę rolniczą w Bojanowie. Służbę wojskową odbył w 1. pułku strzelców konnych (3 października 1903 – 1918 września 1906). Do wybuchu wojny gospodarował w Wygodzie. 2 maja 1914 r. zmobilizowany do armii niemieckiej, służył w 10. pułku artylerii lekkiej i 56. pułku artylerii lekkiej na froncie zachodnim i wschodnim. 18 listopada 1918 r. w stopniu unterfeldwebel (plutonowego) zwolniony z wojska. Od końca grudnia 1918 r. organizował oddział ochotników z Nekli, obejmując (2 stycznia 1919 r.) nad nim dowództwo. Na rozkaz ppłk. K. Grudzielskiego wyjechał (początkowo z 66 ludźmi) do Wrześni, następnie do Gniezna. W działaniach pod Szubinem (od 11 stycznia 1919) oddział został włączony do kom-

panii wrzesińskiej. Podczas ataku na miasto Beutler osłaniał na prawym skrzydle działania oddziału por. S. Śliwińskiego. Zaatakował Niemców ostrzeliwujących jego kompanię z budynku domu poprawczego. Do końca stycznia 1919 r. kompania działała w rejonie Szubina, Rud, Rynarzewa, pod Turem i Szczepicami. W czasie walk pod Szubinem (1 lutego 1919) na czele oddziału ochotników przekroczył Noteć. Po krótkiej walce zdobył dworzec w Zamościu i obsadził przyczółek mostowy. Następnego dnia pod ogniem artylerii niemieckiej zdobył Samokłęski Małe. Kompania Beutlera, odpierając atak niemiecki (2 lutego 1919 r.), zdobyła ciężkie działo. Osobiście poprowadził patrol zwiadowczy (15 powstańców) pod Tury, Brzózki, Zacisze i Wiśniówkę, gdzie obsadzono przyczółek mostowy. Według ppor. W. Kluza: „*w walkach na froncie północnym Beutler służył nam w tych wszystkich akcjach przykładem męstwa nieustraszonego żołnierza, przygotowanego na wszystkie ewentualności*”. W okresie formowania 4. pułku strzelców wlkp. kompania wcielona została do 3. batalionu tegoż pułku. Dekretem Komisariatu NRL nr 193 (poz. 16 z 24 czerwca 1919) został mianowany ppor. z dniem 6 września 1919 r. i przeniesiony do 9. pułku strzelców wlkp. (późniejszy 67. pułk piechoty) na dowódcę taborów, z którym przeszedł szlak bojowy na wschodzie w latach 1919-1920. Wskutek choroby przydzielony został (31 lipca 1920 r.) do batalionu zapasowego pułku jako dowódca kompanii. 2 grudnia 1919 r. mianowany porucznikiem. Od 29 grudnia 1920 r. ponownie na stanowisku oficera taborowego 69. pułku piechoty. W 1921 r. przeniesiony do rezerwy. Kilka lat gospodarował na roli w Zalasewie, w ówczesnym pow. poznańskim, równocześnie pełniąc urząd wójta gminy Swarzędz. Około 1930 r. przeprowadził się do Tucholi. Szkolił szwadron krakusów przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego. Był odznaczony m.in.: Orderem Virtuti Militari V kl. (za Powstanie Wlkp.), Krzyżem Walecznym i Medalem Niepodległości. Rodziny nie założył. W końcu września 1939 r. za udział w Powstaniu Wlkp. został aresztowany przez Niemców [i rozstrzelany w połowie 1940 r. – dopisek AB].

Źródła: CAW – akta personalne; „Tygodnik Urzędowy NRL”, nr 37 z 16.07.1919 r., s. 206; Ankieta opracowana przez Zofię Matuszak, ZBoWiD Nekla; A. Ciszak, *Wrzesnia i powiat wrzesiński w okresie Powstania Wlkp. 1918-1919*, Wrzesnia 1968; W. Lewandowski, A. Załęski, *Bój o Szubin*

dnia 11 stycznia 1919 r., t. 1-2, Poznań 1936-1937; A. Czubiński, Z. Grot, B. Miśkiewicz, Powstanie Wlkp. 1918-1919. Warszawa-Poznań 1978. Biogram ukazał się w Słowniku biograficznym powstańców wlkp. 1918-1919. Oprac. Bogusław Polak

BIAŁKOWSKI MICHAŁ (1885-1964), kolejarz. Ur. 16 września 1885 r. w Swarzędzu. Był synem stolarza Andrzeja i Stanisławy z d. Politowicz. Po skończeniu szkoły powszechnej w Swarzędzu uczył się rzemiosła w Poznaniu. W marcu 1915 r. wcielony do armii niemieckiej, najpierw jako poborowy, później jako żołnierz służby czynnej. Przebywał na froncie wschodnim, z którego wrócił 12 grudnia 1918 r. 23 grudnia 1918 r. wstąpił do Straży Ludowej w Swarzędzu. Do połowy stycznia 1919 r. pełnił służbę przy podsłuchu telefonicznym w swarzędzkim urzędzie pocztowym. W okresie maj – czerwiec 1919 r. brał udział w pierwszym kursie doraźnym Szkoły Oficerskiej Obrony Kraju, zdobywając kwalifikacje oficera frontowego (jako dowódca plutonu). Zwolniony z wojska 15 sierpnia 1919 r. We wrześniu tego roku został przyjęty do pracy w kolejnictwie. Należał do wielu organizacji swarzędzkich. Był członkiem Tow. Gimnastycznego „Sokół”, Tow. Śpiewaczego im. Bolesława Dembińskiego, Chóru Kościelnego pw. św. Cecylii. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 Koło Skalmierzyce (od 12 lipca 1934 r.). Odznaczony Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości. W styczniu 1909 r. zawarł związek małżeński z Leokadią z d. Kempa (1885-1981). Zmarł w Swarzędzu 3 kwietnia 1964 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; CAW (akta personalne i odznaczeniowe, sygn. odrzuc. 31.01.1938). Oprac. MP

BIELAWIAK JÓZEF (1899-1988), brukarz. Ur. 30 stycznia 1899 r. w Łowęcinie w rodzinie robotnika Józefa i Marii z d. Fiebig. W wojsku powstańczym walczył w stopniu bombardiera. Brał udział w opanowaniu Cytadeli poznańskiej. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz, zweryfikowany w lutym 1937 r. Po II wojnie światowej

pracownik Zakładów „Piórex” w Swarzędzu. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 11 października 1988 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu. Żona Marcjanna z d. Nowak (1896-1976).
Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; W. Benke, *Udział*; „Jutro” 1937 nr 9, s. 6; www.powstancy-wielkopolscy.pl; *informacje od rodziny*. **Oprac. BN**

BLASZAK CZESŁAW (1897-?), tokarz. Ur. 3 lipca 1897 r. w Bugaju w pow. wrzesińskim. Był synem robotnika Jana i Julianny z d. Urbaniak. Mieszkaniec Jasinia. Szeregowy. Wymieniony w piśmie z 1936 r. skierowanym do Zarządu Okręgu Pozn. jako członek komisji rewizyjnej swarzędzkiego Koła Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19; zweryfikowany w maju 1935 r. Żonaty z Agnieszką.
Źródła: APP – akta USC Miłosław; akta dot. powstańców wlkp. **Oprac. AB**

BLASZCZYŃSKA (z d. Chojnacka) KLARA (1891-1962). Ur. 6 sierpnia 1891 r. w Swarzędzu, córka Romana Chojnackiego i Heleny z d. Schäfer (Schaefer). Ukończyła szkołę powszechną, a następnie kursy handlowe. W Powstaniu od 3 do 30 stycznia 1919 r. jako sanitariuszka na froncie koło Zbąszynia. Była też sanitariuszką w polowym szpitalu (kierowany przez dr. Kazimierza Wróblewskiego) ulokowanym w szkole, także w szpitalach polowych na froncie pod Chrośnicą, Nowym Dworem oraz Nowym Tomyślem, gdzie dowódcą był ppor. Franciszek Szulc. Po zakończeniu Powstania wyjechała do Warszawy. W listopadzie 1919 r. zawarła związek małżeński z Józefem Błaszczynskim (1888-1951). Uczestniczka powstania warszawskiego, po jego upadku wywieziona do obozu pracy do Erfurtu (Niemcy). Pod koniec 1944 r. przeniesiona do

Poznania do Fabryki DWM. Odznaczona Wlkp. Krzyżem Powst. (1960). Zmarła w 1962 r., pochowana w Poznaniu na cm. miłostowskim.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; A. Barłóg, *Udział kobiet w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, Poznań 2008*; www.powstancy-wielkopolscy.pl; *Słownik biograficzny powstańców wlkp.*, t. III, s. 33.; *cmentarze Poznania*. **Oprac. MP, ED**

BORUCZKOWSKI LUDWIK (1900-1970), kolejarz. Ur. 19 lipca 1900 r. w Szczytnikach pow. śremski. Był synem Marcina i Walentyny z d. Koźłowska. W latach 1907-1915 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. W Powstaniu od 31 grudnia 1918 r. jako szeregowy w 9. komp. 7. pułku strzelców wlkp. Uczestniczył w walkach o Zbąszyń, Babimost, Kopanicę i Wolsztyn, następnie na froncie ukraińskim pod Szepetówką, Berdyczowem i Kijowem i na froncie litewsko-białoruskim na linii Mińsk – Berezyna. Gdy zachorował, został wysłany do szpitala, a później przydzielony do kadry zapasowej w Gnieźnie. Odznaczony Odznaką Wojsk Wielkopolskich i Odznaką Pamiątkową Frontu Litewsko-Białoruskiego. Po zakończeniu służby wojskowej w grudniu 1921 r. wrócił do Poznania i rozpoczął pracę na kolei. W latach 30. XX w. przeniósł się z Poznania do Swarzędza. Zamieszkał w kamienicy przy Rynku, później przy ul. Dworcowej. W 1925 r. zawarł związek małżeński z Pelagią z d. Lis (1901-1986). Zmarł 8 października 1970 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. **Źródła:** APP – akta USC Kórnik; akta USC Kostrzyn; akta dot. powstańców wlkp.; *kartoteka ludności Poznania*; CAW (akta personalne i odznaczeniowe, sygn. VN i MN-80/24530). **Oprac. MP, ED**

BRODOWSKI JÓZEF (1885-1946), stolarz. Ur. 17 marca 1885 r. w Swarzędzu, syn Bronisława i Jadwigi z d. Wdowiak. W okresie I wojny światowej w armii niemieckiej (21. pułk piechoty), ranny w 1916 r. W 1918 r. członek Straży Ludowej w Swarzędzu. W okresie międzywojennym członek Rady Miejskiej (wybrany w 1921 i w 1927 r.). Członek komisji egzaminacyjnej dla czeladników na powiat Poznań–Wschód. Wymieniony [1945?] w protokole zebrania organizacyjnego Związku b. więźniów politycznych obozów koncentracyjnych i więzień hitlerowskich (jako członek komisji

rewizyjnej). Członek Tow. Gimnastycznego „Sokół”, członek Chóru Bolesława Dembińskiego. W 1920 r. ożenił się w Swarzędzu z Bronisławą z d. Helias (1890-1973). Zmarł 11 lipca 1946 r. w Poznaniu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; „Album Pamiątkowy Powstańców Ziemi Zachodnich” 1937 nr 1, s. 29; Bialek, Swarzędz. **Oprac. AB**

BRODZISZEWSKI ANDRZEJ (1902-1963).

Ur. 31 stycznia 1902 r. w Annowie niedaleko Owińska w rodzinie robotnika rolnego Józefa i Józefy z d. Majchrzak. Z zawodu woźnica. W 1918 r. w Czerwonaku zgłosił się ochotniczo do oddziału powstańczego. Walczył pod Szubinem i w okolicach Żnina. Następnie uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej w walkach pod Warszawą i Lwowem w oddziale artylerii. W 1924 r. przeszedł do rezerwy. Od 1925 r.

mieszkaniec Karłowic, pracował w majątku Treskówów, od 1938 r. mieszkaniec Swarzędza, zatrudniony w posiadłości Hoffmeyera. Zmobilizowany w sierpniu 1939 r., dostał się do niewoli rosyjskiej, później do niewoli niemieckiej (pracował w szpitalu jako pielęgniarz). W 1941 r. zwolniony, wrócił do Swarzędza, oddał mundur wojskowy na posterunku policji i ponownie podjął pracę w gospodarstwie Hoffmeyera. W 1946 r. nabył 8 ha ziemi z reformy rolnej. Dwukrotnie żonaty: 1) z Franciszką Lisowską (1902-1946 r.), 2) od 1948 r. z Jadwigą Łukaszewską (1901-1963). Zmarł 5 kwietnia 1963 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Owińska; informacje od syna Henryka. **Oprac. AB**

BRZOZOWSKI FRANCISZEK (1900-1968). Ur. 8 kwietnia 1900 r. w Paczkowie. Był synem robotnika Melchiora i Marii z d. Frąckowiak. W Powstaniu od 9 stycznia 1919 r. w oddziale powstańczym w Forcie Grolmanna pod dowództwem sierż. Mruczka. Uczestniczył w walkach o stację lotniczą w Ławicy, a później pod dowództwem ppor. W. Jakubowskiego w walkach na froncie pod Kcynią i Nakłem. W marcu 1919 r. wcielony do

4. komp. 10. pułku strzelców wlkp. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1966). Żonaty z Władysławą z d. Marciniak (1901-1974). Zmarł 5 sierpnia 1968 r., pochowany w Poznaniu na cm. Miłostowo.

Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; www.powstancy-wielkopolscy.pl; cmentarze Poznania. **Oprac. MP**

BUDZIAŁOWSKI FRANCISZEK (1892-1971).

Ur. 18 listopada 1892 r. w Sarbinowie w rodzinie gospodarza Wojciecha i Stanisławy z d. Kubiak. Po 1902 r. rodzice kupili gospodarstwo rolne we wsi Strumiany koło Kostrzyna i tam się osiedlili. Ukończył 7 klasową szkołę powszechną w Kostrzynie Wlkp., później uczył się kupiectwa. Do wybuchu I wojny światowej pracował jako pomocnik kupiecki. Następnie powołany do armii niemieckiej – do 155. pułku piechoty w Ostrowie, później przeniesiony do 47. pułku piechoty w Biedrusku. Pod Verdun znalazł się w 19. komp. sanitarniej. W bitwie o Fort Douaumont w dniu 20 marca 1916 r. został zatruty gazami bojowymi i przez 6 miesięcy przebywał w lazarecie w Muhlhausen w Turyngii. Po wyleczeniu skierowany na kurs sanitarny do Chełmna, a następnie wysłany do 2. batalionu 36. pułku artylerii polowej w Harnes (Francja). W dniu 20 grudnia 1918 r. zwolniony z wojska w stopniu kaprała. Od 7 stycznia 1919 r. uczestniczył w Powstaniu. Zgłosił się do poznańskiego oddziału dowodzonego przez sierż. Matelskiego. Z oddziałem tym wyjechał pod Szubin, Kcynię i Rynarzewo. W Rynarzewie uczestniczył w unieruchomieniu dwóch gniazd karabinów maszynowych, które znajdowały się na wieży kościelnej, oraz w zdobyciu broni i amunicji, które składowane były w miejscowej restauracji. Później znalazł się na linii Zbąszyń – Babimost (dowódcy: kpt. Hauke oraz sierż. Grocholski). W marcu 1919 r. walczył na odcinku Owieczki – Kotarki pod dowództwem por. Gromczakiewicza i sierż. Grocholskiego. Uczestniczył także w wojnie polsko-bolszewickiej w składzie 5. baterii 15. pułku artylerii polowej. Walczył pod Mińskiem, Bobrujskiem, Mohylewem i Świsłoczem; ranny: kula z karabinu maszynowego przestrzeliła mu lewe ucho. Uczestniczył w odwrocie w kierunku

Warszawy oraz w kontrofensywie na wschód. Zwolniony ze służby wojskowej 20 grudnia 1920 r. w stopniu plutonowego. W okresie międzywojennym pracował jako przodownik w straży granicznej. Po 10 latach służby z powodu choroby płuc przeszedł w stan spoczynku. Mieszkał w Chodzieży. W okresie okupacji został wysiedlony wraz z rodziną do Węgrowa, skąd powrócił w 1945 r. Po II wojnie światowej pracował w Miejskiej Radzie Narodowej. Udzielał się społecznie jako przewodniczący komitetu blokowego, opiekun społeczny i członek komisji mieszkaniowej. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Chodzieży; w 1934 r. należał do zarządu tej organizacji. Później członek Zw. Powst. Wlkp. Koło Chodzież; zweryfikowany jako weteran Powstania. Odznaczony Krzyżem Frontu Litewsko-Białoruskiego, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wlkp. Krzyżem Powst. (1957), Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego. Żonaty z Heleną z d. Tadych (1900-1935). Zmarł w Chodzieży 9 grudnia 1971 r., pochowany na cm. parafialnym.

Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; www.powstancy-wielkopolscy.pl; informacje od p. Doroty Marciniak, członka Zarządu TPPW – Koło Chodzież.

Oprac. ED

BUDZIAŁOWSKI TADEUSZ (1898-1977),

kowal. Ur. 5 sierpnia 1898 r. w Ćmachowie w pow. szamotulskim w rodzinie kowala Jana i Walerii (Walentynty) z d. Brodowska. Od trzeciej dekady stycznia 1919 r. służył w 1. komp. 1. batalionu saperów wlkp., z którą od 1 lutego wziął udział w walkach na froncie południowym pod Lesznem i Rawiczem. Od marca 1919 do czerwca 1921 r. w 17. batalionie saperów, skąd przeszedł do rezerwy. W okresie międzywojennym mieszkaniec Poznania (pracował w warsztatach głównych PKP), a następnie Swarzędza. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Dwukrotnie żonaty: 1) z Anastazją z d. Rutkowska (1896-1972); 2) ze Stefanią (1896-1985). Zmarł 9 marca 1977 r., pochowany na cm. parafii św. Mikołaja w Mosinie.

Źródła: APP – kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; informacje od wnuka Zbysława. W bazie odznaczonych Włkp. Krzyżem Powst. figuruje jako „Budziałkowski”. **Oprac. ED**

BUDZIŃSKI FELIKS (1902-?). Ur. 10 maja 1902 r. w Wierzonce. Był synem robotnika Antoniego i Apolonii z d. Banaszak. W 1904 r. rodzice zamieszkali we wsi Główna (obecnie część Poznania). W Powstaniu ochraniał magazyny wojskowe i rozbrajał żołnierzy niemieckich na ulicach Poznania. Od 10 lutego 1919 r. w składzie 4. komp. 1. pułku strzelców włkp. pod dowództwem ppor. Ludwika Rau. W składzie tego pułku brał udział w walkach pod Szubinem, Rynarzewem i Bydgoszczą. W 1921 r. zwolniony do rezerwy. W latach 1921-1940 ekspedient w firmach handlowych na terenie Poznania. W listopadzie 1940 r. wywieziony na przymusowe roboty do Kłajpedy, a później do Królewca, gdzie przebywał do kwietnia 1942 r. Po powrocie do kraju podjął pracę jako ekspedient w Nowej Soli, później w Gdańsku. W 1962 r. przeszedł na emeryturę. Odznaczony Włkp. Krzyżem Powst. (1980). W 1924 r. zawarł związek małżeński z Katarzyną z d. Górzyńska (ur. 1901 r.).

Źródła: APP – akta USC Wierzonka; kartoteka ludności Poznania; CAW (akta personalne i odznaczeniowe, sygn. odrzuc. 26.06.1935); www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

CHAŁUPKA FRANCISZEK (1896-1952), kolejarz. Ur. 16 września 1896 r. w Kostrzynie, syn Józefa i Heleny z d. Zawitaj. W latach 1903-1911 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. W 1915 r. powołany do armii niemieckiej, brał udział w ofensywie na Bukareszt (1916), a następnie walczył na froncie francuskim (1917) i włoskim (pod Primolano – 1918). Od stycznia 1919 r. w wojsku włkp. Walczył na odcinku Rynarzewo – Szubin. Pod Samoklęskami został ranny w rękę i odesłany do szpitala w Poznaniu. Do Swarzędza wrócił 1 marca 1919 r. W grudniu tego roku ponownie został powołany do wojska. Trafił do 3. komp. 1. włkp. batalionu kolejowego. W 1920 r. przebywał na froncie litewsko-białoruskim. W kwietniu 1922 r. awansowany na st. sierżanta. W 1924 r. przeniesiony do rezerwy. Żona Marianna z d. Nowicka (1896-1962). Zmarł 13 listopada 1952 r.,

pochowany w Poznaniu na cm. na os. B. Chrobrego (parafia pw. św. Stanisława Kostki).

Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; Archiwum SP nr 1 w Swarzędzu; CAW (kolekcja akt personalnych, sygn., I.481.C.689); W. Benke, *Udział; cmentarze Poznania. Oprac. MP, ED*

CHAŁUPKA JAN (1878-1941), robotnik. Ur. 27 kwietnia 1878 r. w Swarzędzu, syn Antoniego i Józefy z d. Jarczyńska. Członek Straży Ludowej w Swarzędzu. Uczestniczył m.in. w rekwirowaniu broni od miejscowych Niemców. W 1936 r. wymieniony wśród członków Zarządu Koła Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Swarzędzu [„Hałupka Jan” – zastępca ławnika], także w Zw. Powst. Wlkp. (od września 1938 r.). Żona Marianna z d. Mikołajczak (1871-1961). Zmarł w Swarzędzu 18 października 1941 r. **Źródła:** APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; W. Białek, *Swarzędz, s. 63; GS 1935 nr 1. Oprac. AB, ED*

CHAŁUPKA WŁADYSŁAW (1900-1989), kołodziej. Ur. 18 listopada 1900 r. w Biskupicach, gm. Pobiedziska w rodzinie Michała i Stanisławy z d. Kleparska. Od 1915 r. mieszkaniec Uzarzewa. W Powstaniu od 6 stycznia do 18 lutego 1919 r. w batalionie saperów w Poznaniu. Walczył na froncie północnym, m. in. pod Szubinem i Rynarzewem oraz Chodzieżą. W 1920 r. brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Zdemobilizowany w 1921 r.

w stopniu kaprała. W kampanii wrześniowej uczestniczył w obronie Warszawy, gdzie 19 września 1939 r. dostał się do niewoli. Osadzony w obozie jenieckim Stalag III B Fuerstenberg. Zwolniony 23 czerwca 1940 r. z obozu i zatrudniony jako robotnik przymusowy w Guben. Po wojnie mieszkał w Uzarzewie, gdzie przez długie lata był sołtysem. Utrzymywał się z prac stolarskich, kołodziejskich i bednarskich. W okresie międzywojennym członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz od grudnia 1937 r., później Zw. Powst. Wlkp. – zweryfikowany w 1938 r. i ponownie

po wojnie w 1947 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1976), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1978), Medalem Rodła (1988). Zmarł 18 października 1989 r. w Wolsztynie, pochowany na cm. parafialnym. Żona: Władysława z d. Strzelecka (1896-1963).

Źródła: APP – akta USC Jerzykowo [jako Hałupka]; akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl; W. Benke, *Udział*; www.straty.pl; informacja od wnuka Marcina Chałupki. **Oprac. BN**

CHEĆCIŃSKI WŁADYSŁAW (1901-1954), stolarz. Ur. 21 maja 1901 r. w Swarzędzu, syn Romana i Heleny z d. Średnicka. Uczeń szkoły po-

wszechnej w Swarzędzu w latach 1907-1915. Wymieniony na liście powstańców umieszczonej w 1935 r. w „Głosie Swarzędza”. Brak innych informacji o udziale w Powstaniu. Po wybuchu II wojny wysiedlony do GG. Zmarł 27 lipca 1954 r. w Poznaniu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Żona Katarzyna z d. Starkowska (1905-1989).

Źródła: APP – USC Swarzędz; GS 1935 nr 2. **Oprac. AB**

CHMIELARZ KAZIMIERZ (1899-1969), młynarz. Ur. 6 lutego 1899 r. w Kobylnicy z rodzinie młynarza Jana i Weroniki z d. Świadek. W czasie

I wojny światowej jako poddany niemiecki służył w armii cesarza Wilhelma. Po zakończeniu wojny wziął udział w Powstaniu, później w wojnie polsko-bolszewickiej. Kapral. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958; na dokumencie podano błędną pisownię nazwiska: Chmielasz). Członek ZBoWiD od stycznia 1958 r. Zmarł 12 czerwca 1969 r. w Wierzenicy, pochowany na cm. parafialnym. Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp. W 1936 r. ożenił się z Marią z d. Mikołajewska (1904-1988).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; „Wierzenicza” 2010 nr 8. **Oprac. AB**

CHMIELEWSKI FRANCISZEK (1895-1975). Ur. 27 listopada 1895 r. w Kórniku w rodzinie Józefa i Michaliny z d. Serwatkiewicz. Dwukrotnie żonaty. Pierwsze małżeństwo w 1922 r. z Klarą z d. Pietrzak (ur. 1893); drugie w 1959 r. z Zofią z d. Jaworska (1905-1987). Zmarł 27 lipca 1975 r.; pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej. Na tabliczce nagrobnej informacja, że był powstańcem wlkp. **Źródła:** APP – akta USC Kórnik; USC Swarzędz. **Oprac. MP**

CHOJNACKI STANISŁAW (1891-1978). Ur. 25 września 1891 r. w Swarzędzu jako syn Marcina i Wandy z d. Klose. W latach 1897-1905 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. Mieszkaniec Poznania od 1910 r. W Powstaniu od 31 grudnia 1918 r., gdy ochotniczo zgłosił się do formacji powstańczej w Forcie Raucha. Dnia 8 stycznia 1919 r. przeniesiony do 1. baterii pułku artylerii przeciwlotniczej, gdzie pod dowództwem por. Kazimierza Nieżychowskiego wyruszył na front pod Szubinem. Walczył tam do końca Powstania. Dnia 14 marca 1919 r. otrzymał awans na kaprała, a 3 grudnia 1920 r. bezterminowo urlopowany. W latach 1924-1928 przebywał na emigracji zarobkowej we Francji. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1972). Dwukrotnie żonaty: 1) z Eleonorą z d. Krzyżaniak (1895-1928), 2) z Weroniką z d. Zielonacka (1901-1965). Zmarł 27 kwietnia 1978 r., pochowany w Poznaniu na cm. Junikowo.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; *cmentarze Poznania*. **Oprac. MP, ED**

CYPRYCH WINCENTY (1877-1954), prac. kolejowy. Ur. 26 marca 1877 r. w Wierzoncie jako syn robotnika rolnego Franciszka i Katarzyny z d. Majchrzak. Dnia 6 kwietnia 1915 r. został powołany do armii niemieckiej i wysłany na front, skąd powrócił 30 listopada 1918 r. W Powstaniu wziął udział w stopniu kaprała. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (członek od 1935 r.), zweryfikowany w 1936 r. w Kole Prac. Kolejowych. Mieszkaniec Poznania od 1899 r. W lutym

1940 r. wysiedlony do GG przez obóz przejściowy na Główniej. Żonaty z Marią z d. Marcinkowska (1882-1957). Zmarł 8 grudnia 1954 r.; pochowany w Poznaniu na cm. Junikowo.

Źródła: APP – akta USC Wierzonka; kartoteka ludności Poznania; akta dot. powstańców wlkp.; cmentarze Poznania. **Oprac. MP, ED**

CZAMAŃSKI FRANCISZEK (1898-?). Ur. 26 września 1898 r. w Tworowie w pow. obornickim w rodzinie robotnika Walentego i Marianny z d. Marcinkowska. W latach 1906-1913 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. Wymieniony na listach powstańców frontu zachodniego w składzie 9. komp. 7. pułku strzelców wlkp. Członek Tow. Powst. Wlkp. Koło Swarzędz (1937). W 1927 r. ożenił się z Ludwiką z d. Kinder (1899-?).

Źródła: APP – akta USC Maniewo; akta dot. powstańców wlkp.; archiwum SP nr 1 w Swarzędzu. **Oprac. ED**

CZAMAŃSKI WINCENTY (1900-?). Ur. 1 listopada 1900 r. w Maniewie w pow. obornickim. Brat Franciszka. W latach 1907-1915 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. Wymieniony na listach powstańców frontu zachodniego w składzie 9. komp. 7. pułku strzelców wlkp.

Źródła: APP – akta USC Maniewo; akta dot. powstańców wlkp.; archiwum SP nr 1 w Swarzędzu. **Oprac. ED**

CZARNECKI ADAM (1890-1968), stolarz. Ur. 12 listopada 1890 r. w Dolicach (pow. pyrzycki) jako syn Andrzeja i Michaliny z d. Wiśniewska. Wymieniony jako powstaniec w monografii S. Nawrockiego o Swarzędzu (wyd. 1988). Brak innych informacji o udziale w Powstaniu. Mistrz stolarski. W 1934 r. członek komisji rewizyjnej komitetu do spraw swarzędzkich Targów Meblowych,

a w 1935 r. członek komisji odpowiedzialnej za budowę pawilonu meblowego dla Cechu Stolarskiego; w 1933 r. przewodniczący komisji egzaminacyjnej dla czeladników. Posiadał zakład stolarski przy ul. Dworcowej 1. W 1923 r. był zastępcą naczelnika OSP. Po zakończeniu II wojny

członek i skarbnik Polskiego Związku Zachodniego. W 1922 r. ożenił się z Martą z d. Szymańska (1900-?). Zmarł 22 stycznia 1968 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina.

Źródła: APP – akta m. Swarzędza; Nawrocki, *Dzieje Swarzędza*, s. 111; Białek, *Swarzędz*, s. 79; S. Rychlewski, *Kronika Cechu*. **Oprac. BN**

CZOSNOWSKI ADAM TEOFIL (1895-1977),

malarz kościelny, kartograf, technik kolejowy. Ur. 20 grudnia 1895 r. we wsi Wilda (obecnie dzielnica Poznania) w rodzinie szewca Jana i Magdaleny z d. Mazurowicz. Ukończył 7 klasową szkołę powszechną w Poznaniu, następnie uczył się malarstwa kościelnego (u Andrzeja Mińskiego) i rysownictwa (w poznańskiej szkole budowlanej). Po wybuchu I wojny światowej już 4 maja 1915 r. wcielony do armii niemieckiej, służył w sztabie

5. dywizji artylerii polnej jako kartograf. Zwolniony w stopniu kaprała po zawieszeniu działań wojennych. W grudniu 1918 r. wziął aktywny udział w działaniach powstańczych na terenie Poznania. Pod jego dowództwem przejęto koszary saperów na Wildzie oraz zbrojownię Zeughausa przy ul. Wielkie Garbary. Następnie 11 stycznia 1919 r. skierowany do 1. pułku wojsk łączności na poznańskiej Cytadeli, potem aż do kwietnia 1920 r. służył jako kartograf w wojskach łączności przy dowództwie frontu wlkp. Do 16 lipca 1920 r. przebywał na froncie litewsko-białoruskim w ramach 7. armii. Z powodu choroby trafił do szpitala, po wyleczeniu skierowany do 7. zapasowej komp. telegrafistów, następnie do DOG IVb (referat techn.). Pod koniec sierpnia 1921 r. przeniesiony do rezerwy w stopniu chorążego. W latach 1921-1939 pracował w Wydziale Drogowym Dyrekcji Kolei Państw. w Poznaniu, początkowo jako pomocnik techniczny, później jako technik. W maju 1940 r. wysiedlony wraz z rodziną do GG, zatrudniony tam na kolei aż do zakończenia wojny. Po odzyskaniu niepodległości powrócił do Poznania i podjął pracę w Dyrekcji Okręgowej Kolei Państw., pracował tu do 1953 r., gdy przeszedł na emeryturę. Od 1926 r. członek PPS. W latach 1945-1947 radny i członek Prezydium Miejskiej Rady Na-

rodowej w Swarzędzu, w 1946 r. prezes Związku Zawodowego Kolejarzy Koło Swarzędz. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (1936) oraz Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Posiadał prawo do noszenia Odznaki Wojsk Wlkp. W 1972 r. za udział w Powstaniu Wlkp. awansowany do stopnia podporucznika. Zmarł 2 grudnia 1977 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej. Był dwukrotnie żonaty. Pierwszy związek małżeński zawarł z Marią z d. Trojanowska (1895-1928), po raz drugi ożenił się z Marią z d. Bałuk (1901-1976) – nauczycielką.

Źródła: APP – akta USC Poznań Wilda; CAW (kolekcja akt personalnych, sygn.. I.481.C.7488); www.powstancy-wielkopolscy.pl; www.straty.pl; *kartoteka ludności Poznania*; M. Zajączkowski, *Wielkopolskie oddziały wojsk łączności. Poznań 2015 Wyd. Miejskie Poznania; informacje i pamiątki rodzinne od córki Marii Czosnowskiej. Oprac. BN, MP*

CZOSNOWSKI MARIAN (1898-1986),

instalator wodno-kanalizacyjny, mistrz w zawodzie. Ur. 31 stycznia 1898 r. we wsi Wilda (obecnie dzielnica Poznania) w rodzinie rzemieślniczej Jana i Magdaleny z d. Mazurowicz. Brat Adama. Rodzina mieszkała w Poznaniu (przy ul. Fabrycznej) do 1920 r., gdy przeprowadziła się do Swarzędza. W 1916 r. powołany do armii pruskiej, ranny – przebywał w szpitalu. Do wojska powstańczego dołączył

w Poznaniu; brał udział w przejęciu zbrojowni niemieckiej przy ul. Wielkie Garbary oraz koszar saperów na Wildzie. Od 15 stycznia 1919 r. służył jako telegrafista w tworzącym się batalionie telegrafistów na poznańskiej Cytadeli. Z batalionem tym pod dowództwem por. Jana Kaczmarka walczył w okolicach Wronek, a następnie pod dowództwem por. Czajki w okolicach Miałów i Drawskiego Młyna. Po ustaleniu linii demarkacyjnej z Niemcami skierowany na front wschodni. W lipcu 1921 r. w stopniu kaprała przeszedł do rezerwy. W Swarzędzu otworzył warsztat wodno-kanalizacyjny i elektryczny. Prace w tym zakresie wykonywał na terenie całego pow. poznańskiego. W 1940 r. wraz z rodziną wysiedlony do Skarżyska

Kamiennej w GG. Do końca wojny pracował w fabryce amunicji. Po wojnie na przełomie stycznia i lutego 1945 r. powrócił do Swarzędza. Podjął ponownie pracę w swoim warsztacie, ale w 1958 r. musiał zamknąć ze względu na zły stan zdrowia. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Zmarł 17 lutego 1986 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej. W 1928 r. ożenił się z Marią z d. Maćkowiak (1907-1995).

Źródła: APP – akta USC Poznań – Wilda; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; informacje od synów. **Oprac. AP**

CZYŻEWSKI STANISŁAW (1884-1966). Ur. 30 marca 1884 r. w Swarzędzu jako syn Ignacego i Wiktorii z d. Żurek. Od 1903 r. mieszkaniec Poznania. Powołany do armii niemieckiej służył w 23. pułku piechoty obrony krajowej (Landwehr) w 11. komp. na froncie zachodnim; dwukrotnie ranny (w listopadzie 1914 i we wrześniu 1915 r.). Od 22 grudnia 1918 r. członek Straży Ludowej w Poznaniu. Pod dowództwem sierżanta Czesława Cyrankowskiego pełnił służbę patrolową na ulicach Poznania. Brał udział w przejmowaniu prochowni i warowni nr 4. Na początku lutego 1919 r. wraz ze swoim oddziałem został wysłany do Skalmierzyc w celu rozbrajania oddziałów niemieckich. Z dniem 30 lipca 1919 r. zwolniony do rezerwy. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 24 sierpnia 1966 r., pochowany w Poznaniu na cm. Miłostowo.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; des.genealogy.net. **Oprac. MP**

DĄBROWSKI JÓZEF (1900-1964). Ur. 15 lutego 1900 r. w Wierzonce jako syn palacza Stanisława i Stanisławy z d. Siejak. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował jako pomocnik kowalski w majątku w Wierzonce. W maju 1918 r. powołany do armii niemieckiej, służył w niej do końca listopada 1918 r. W Powstaniu od 28 grudnia 1918 r., najpierw przy przejmowaniu stacji lotniczej w Ławicy, a od 3 stycznia 1919 r. na froncie północnym pod Żninem, Szubinem, Łabiszynem i Inowrocławiem w ramach 4. baterii 14. pułku artylerii ciężkiej pod dowództwem por. Józefa Ceptowskiego. W wojsku przebywał do stycznia 1922 r., potem powrócił

do Wierzonki, do swojej poprzedniej pracy. Następnie przeniósł się do Dopiewa, stąd w 1923 r. do Poznania, gdzie podjął pracę jako kierowca w firmie „Agol”. W 1939 r. zmobilizowany, uczestniczył w walkach na linii Częstochowa, Kielce, Lublin. Po zakończeniu II wojny światowej pracował jako kierowca mechanik w Okręgowym Urzędzie Ziemskim, a od 1950 r. w Przedsiębiorstwie Budownictwa Przemysłu Terenowego. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1965). Dwukrotnie żonaty. Zmarł 8 sierpnia 1964 r. w Poznaniu, pochowany na cm. Junikowo.

Źródła: APP – akta USC Wierzonka; akta ZBoWiD; www.powstancy-wielkopolscy.pl; kartoteka ludności Poznania; cmentarze Poznania. **Oprac. MP, ED**

DESKA FRANCISZEK (1899-1963), kolejarz. Ur. 13 listopada 1899 r. w Kostrzynie w rodzinie robotnika Tomasza i Stanisławy z d. Wolińska. Szeregowy. W okresie Powstania służył w Straży Ludowej w Kostrzynie. Dwukrotnie żonaty: 1) 1927 r. z Cecylią z d. Wieczorek (ur. 1898); 2) w 1950 r. w Swarzędzu z Otylią-Leonorą z d. Kinas (ur. 1917). Od 1938 r. mieszkaniec Jasinia. Zmarł 28 września 1963 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; *Powstańcy średzcy*. **Oprac. MP**

DOPIERAŁA LEON (1890-1966). Ur. 29 marca 1890 r. w Swarzędzu w rodzinie Michała i Agnieszki z d. Sławińska. W latach 1896-1904 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu, następnie szkoły handlowej w Poznaniu, gdzie wyuczył się zawodu drogerzysty. Do Swarzędza już nie powrócił. W latach 1910-1912 jako obywatel niemiecki odbył obowiązkową służbę wojskową w armii (w 12. pułku grenadierów we Frankfurcie). Po powrocie do cywila podjął pracę w wyuczonym zawodzie w miejscowości Lipiny koło Chorzowa. Po wybuchu wojny w 1914 r. walczył najpierw na froncie rosyjskim, a od grudnia 1917 r. na froncie francuskim. Na skutek ran odniesionych w walkach nad Kanałem Crozat (okolice rzeki Sommy) przebywał do sierpnia 1918 r. w szpitalu. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r.; uczestniczył m.in. w przejmowaniu koszar 6. pułku grenadierów i saperów niemieckich i w walkach o Ławicę pod dowództwem kpta Mieczysława Palucha. Od 1 lutego 1919 r. w 1. pułku strzelców wlkp., przy tworzeniu

którego wziął czynny udział. Od grudnia 1919 r. w wojsku polskim na froncie galicyjskim; brał udział m.in. w walkach o Lwów. Następnie w listopadzie 1920 r. skierowany na Górny Śląsk, gdzie do 3 maja 1921 r. był dowódcą batalionu w Królewskiej Hucie (Chorzów), potem (do 29 maja 1921 r.) zastępcą dowódcy 4. pułku piechoty, a od 29 maja 1921 r. dowódcą 2. batalionu Straży Granicznej Górnego Śląska. W wojsku pozostawał do 1 września 1938 r. Odznaczony dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Krzyżem Górnos Śląskim I kl., Krzyżem Niepodległości (1932), Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 23 grudnia 1966 r., pochowany na cm. parafii św; Mikołaja w Lesznie.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; kartoteka ludności Poznania; CAW; <http://www.historycy.org>; www.powstancy-wielkopolscy.pl; „Rocznik Oficerski za rok 1923”. **Oprac. MP**

DOPIERAŁA MICHAŁ (1892-1957). Ur. 26 września 1892 w Turostowie w pow. gnieźnieńskim. Brat Leona. W okresie Powstania służył w Straży Ludowej w Kostrzynie. Żonaty z Marią z d. Pacholczak (1898-1976). Zmarł 6 listopada 1957 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; Powstańcy średzcy. **Oprac. MP**

DORECKI IGNACY (1888-1941), murarz. Ur. 19 lipca 1888 r. w Swarzędzu w rodzinie robotnika Tomasza i jego żony Jadwigi z d. Rybacka. W okresie Powstania członek Rady Ludowej w Swarzędzu, uczestniczył w rekwirowaniu broni od miejscowych Niemców. Wymieniony w pracy W. Benke o udziale swarzędzan w Powstaniu jako jeden z tych, którzy w grudniu 1918 r. zrywali godło niemieckie z ratusza swarzędzkiego. W wojsku szeregowy. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/18 Koło Swarzędz od września 1934 r., zweryfikowany w maju 1935 r. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (1938). W 1920 r. ożenił się z Józefą z d. Woda (1900-1944). Zmarł 18 września 1941 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; W. Bialek, Swarzędz, s. 63; W. Benke, Udział; GS 1935 nr 1. **Oprac. AB**

DRATWA MELCHIOR (1892-1945), kolejarz. Ur. 16 grudnia 1892 r. w Gortatowie. Był synem robotnika Józefa i Katarzyny z d. Chałupka. W czasie I wojny światowej służył w armii niemieckiej na froncie zachodnim, dwukrotnie ranny – w lutym i październiku 1915 r. Starszy strzelec. Uczestnik Powstania. Członek Tow.. Powst. Wlkp. Koło Otoczna (z-ca prezesa), później w Kole Strzałkowo, zweryfikowany w kwietniu 1935 r. Członek Związku Strzeleckiego w Strzałkowie. Podczas II wojny światowej więzień obozu niemieckiego Gross-Rosen (nr obozowy 65173), następnie KL Mittelbau-Dora (nr obozowy 110445). Zginął 3 marca 1945 r. w Dora. Żonaty z Pelagią z d. Jeske (ur. 1896).

Źródła: APP – akta USC Gruszczyn; akta dot. powstańców wlkp. (*Spis członków różnych kół Zw. Powst. Wlkp.*); AAP – Swarzędz, *Księga małżeństw 1919*; *des.genealogy.net*; „*Orędownik Wrzesiński*” z 21 kwietnia 1934 r.; *www.straty.pl*; *korespondencja z Muzeum Gross Rosen w Rogoźnicy (14 listopada 2017)*; <http://totenbuch.dora.de/names/list/letter/a/lang/de> [wersja on-line]. **Oprac. AB, ED**

DRYNKOWSKI STANISŁAW (1887-1980), stolarz. Ur. 18 lipca 1887 r. w Leśniewicach (pow. gostyński) w rodzinie Józefa i Mariany Talkiewicz. Mieszkaniec Swarzędza od czerwca 1917 r. W grudniu 1918 r. na terenie Swarzędza i okolic, pod dowództwem W. Napieralskiego i S. Kwaśniewskiego uczestniczył w rozbrajaniu Niemców. Od 15 stycznia 1919 r. w składzie 8. komp. poznańskiej, pod dowództwem ppor. Łowińskiego brał udział w walkach

pod Szubinem, Stanisławowem, Rynarzewem i Turami. W lipcu 1919 r. po skończonych walkach na froncie wlkp. zwolniony z wojska. W okresie międzywojennym współtworzył podwaliny swarzędzkiego rzemiosła stolarskiego. W 1919 r. założył warsztat stolarski i już w niedługim czasie firma jego stała się dużą wytwórnią mebli (prowadzona następnie przez syna i wnuka przez 95 lat była w rękach tej samej rodziny). W 1938 r. zakład był trzecią – po firmie A. Tabaki i F. Zawidzkiego – fabryką w Swarzędzu (z 25

pracownikami). W 1921 r. był jednym z współzałożycieli Klubu Sportowego „Unia”. W 1933 r. zasiadał (z sanacyjnej listy BBWR-u) w Radzie Miejskiej. Działal też czynnie na rzecz Cechu Stolarzy. Był jednym z inicjatorów zorganizowania w Swarzędzu pierwszych Targów Meblowych otwartych we wrześniu 1934 r. Działal w komisji kierującej budową pawilonu meblowego – przy zbiegu ulic Wrzesińskiej i Cieszkowskiego. To w tym pawilonie odbyły się w dniach 5-31 października 1936 r. drugie już z kolei Targi Meblowe. Do 1939 r. członek swarzędzkiego Bractwa Kurkowego. Po wybuchu II wojny światowej wraz z rodziną przeniósł się do Warszawy, gdzie na Pradze (ul. Żąbkowska) prowadził warsztat stolarski. W powstaniu warszawskim stracił cały majątek. Także jego warsztat w Swarzędzu uległ zniszczeniu (w 1945 r. spłonął od bomby zrzuconej przez Niemców). Po wojnie odbudował zakład i ponownie podjął produkcję mebli. W latach 1945-1950 i 1972-1994 był cechmistrzem Cechu Stolarzy w Swarzędzu. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (1935), Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Zmarł 28 września 1980 r. w Warszawie, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Żona Maria z d. Zawitaj (1900-1987). *Źródła:* S. Nawrocki, *Dzieje*, s. 136; W. Białek; *Swarzędz*, s. 103, 279, 282; W. Buczyński, *100 lat OSP*; T. Kąkolewski; *Unia*; *APP – akta Starostwa Pow. w Poznaniu*; www.powstancy-wielkopolscy.pl; *informacje od rodziny*. **Oprac. HS**

DYKIER WŁADYSŁAW (1897-1979), kupiec. Ur. 2 stycznia 1897 r. w Swarzędzu jako syn Aleksandra i Praksedy z d. Lochowicz. W Powstaniu służył w kompanii kcyńskiej pod dowództwem ppor. Jana Sławińskiego. Był dowódcą plutonu łączności. Walczył na odcinku Kcynia, Gromadno, Szaradowo, Zalesie, Szczepice i Szubin. Kapral. W okresie międzywojennym trudnił się kupiectwem. Po II wojnie światowej mieszkaniec Bydgoszczy (gdzie prowadził prywatny sklepik), potem Torunia. Członek Zw. Powst. Wlkp., (Koło Bydgoszcz). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1974). Zmarł 6 kwietnia 1979 r., pochowany na cm. św. Jerzego w Toruniu. *Źródła:* *APP – akta USC Swarzędz*; www.powstancy-wielkopolscy.pl; www.genealogiczne.pl; <http://palukitv.pl/teksty/karty-historii/1361-wspomnienia-wladyslawa-dykiera-powstanca-wielkopolskiego-z-kcyni.html>. **Oprac. MP**

DYTKIEWICZ JAN BAPTYSTA (1874-1945), urzędnik pocztowy. Ur. 7 czerwca 1874 r. w Mogilnie w rodzinie Stanisława i Małgorzaty z d. Jabłońska. Brał udział w akcjach powstańczych w okolicach Nakła i Mogilna. W latach 1924-1930 naczelnik urzędu pocztowego w Swarzędzu. Członek Tow. Powstańców Wlkp. 1918/19, zweryfikowany 21 października 1937 r., po II wojnie ponownie zweryfikowany w 1948 r. (dyplom nr 1772). W 1934 r. działał w Komitecie

Funduszu Pracy (jako skarbnik), który został powołany dla przygotowania miejsc pracy dla bezrobotnych mieszkańców Swarzędza. Współzałożyciel swarzędzkiego Klubu Sportowego „Unia”, współtwórca jego nazwy. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (1938). Zmarł w Swarzędzu 22 marca 1945 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej (na nagrobku data urodz. 1872). W 1901 r. ożenił się w Kórniku z Pelagią z d. Słoma (1877-1958). Z tego związku urodziło się pięcioro dzieci, m.in.: Adam (1908-1988) – nauczyciel, dziennikarz, założyciel Swarzędzkiego Towarzystwa Kulturalnego, autor licznych artykułów dot. Swarzędza; Stefan (1916-1942) – urzędnik swarzędzkiego magistratu, od 1940 r. komendant Miasta i Regionu Swarzędz Narodowej Organizacji Bojowej, aresztowany przez Niemców w 1941 r., ścięty 9 marca 1942 r. w poznańskim więzieniu przy ul. Młyńskiej (jako zawód podano „introligator”), autor pierwszej pracy o historii miasta „Swarzędz miasto stolarzy”(wyd. w 1937 r.).

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; *Starostwo Pow. w Poznaniu (Referat Ogólny – Odznaczenia)*; T. Kąkolewski, *Unia*; M. Woźniak (red.), *Encyklopedia konspiracji wielkopolskiej 1939-1945. Poznań 1998*, s. 142; Ł. Jastrzęb, J. Lubierska, *Ofiary terroru i działań wojennych 1939-1945 w Poznaniu. Kórnik 2017*; *informacje od rodziny*. **Oprac. AM, AB**

DZIECIOŁ ANTONI (1900-1974), rybak. Ur. 4 czerwca 1900 r. w Swarzędzu jako syn rybaka Michała i Franciszki z d. Stachowiak. W latach 1906-1914 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. W Powstaniu walczył pod dowództwem por. Kazimierza Kowalskiego na odcinku Leszno, Kąko-

lewo, Dobromyśl, Garzyn, Rydzyna i Osieczna. Po zakończeniu Powstania wcielony do 14. dywizjonu artylerii ciężkiej wkp. Zwolniony do rezerwy 12 maja 1921 r. W marcu 1923 r. przeprowadził się do Poznania, jednak po trzech miesiącach powrócił do Swarzędza. W 1923 r. zawarł związek małżeński z Martą z d. Frąckowiak (1896-1973) i zamieszkał w Błotnicy k. Wolsztyna, od 1932 r. ponownie w Poznaniu. Odznaczony Wkp. Krzyżem Powst. (1968). Zmarł 12 maja 1974 r., pochowany na cm. Junikowo.
Źródła: APP – akta USC Swarzędz; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; cmentarze Powstania. **Oprac. MP**

EREŃSKI STANISŁAW (1889-1965). Ur. 27 października 1889 r. w Ziełńcu Młynie. Był synem Stanisława i Józefy z d. Łuczak. W latach 1896-1904 uczęszczał do szkoły powszechnej w Swarzędzu. Żołnierz I wojny światowej w szeregach 49. regimentu piechoty niemieckiej, ranny w październiku 1914 r. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (Koło Poznań Główna), zweryfikowany w listopadzie 1935 r. St. szereg. W okresie międzywojennym mieszkaneć Poznania. Pracował w komendzie miasta jako stróż wojskowy. Ożenił się z Martą z d. Goleńczak (1891-1972). Zmarł 25 października 1965 r., pochowany na cm. Miłostowo.
Źródła: APP – akta dot. powstańców wkp.; kartoteka ludności Poznania; dane z archiwum SP nr 1 w Swarzędzu; des.genealogy.net; cmentarze Poznania. **Oprac. ED**

FIEDLER JAN (1896-1957), stolarz. Ur. 16 listopada 1896 r. w Iwnie jako syn robotnika rolnego Wawrzyńca i Anny z d. Wincenciak. Żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny światowej na froncie zachodnim, trzykrotnie ranny. W lutym 1919 r. w czasie walk pod Babimostem i Zbąszyniem został ranny w nogę. W 1923 r. w Swarzędzu zawarł związek małżeński z Katarzyną z d. Ciborek (1904-1997). Zmarł w Poznaniu 20 maja 1957 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy kościele św. Marcina.

Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; akta parafii św. Marcina w Swarzędzu; spis powstańców swarzędzkich oprac. przez Z. Łażewską, „TS” 2012 nr 40, także zestawienia F. Fiedlera; des genealogy net. **Oprac. MP**

FIRLIK STANISŁAW (1897-1966), stolarz. Ur. 22 października 1897 r. w Swarzędzu, syn stolarza Franciszka i Marii z d. Jaśkowiak, brat Sylwestra i Władysława. Szeregowy. W czasie działań wojennych na froncie zachodnim, ciężko ranny we wrześniu 1918 r. Od 27 grudnia 1918 do 10 stycznia 1919 r. w Straży Ludowej w Swarzędzu. Od 11 stycznia 1919 r. do 30 marca 1919 r. brał udział, pod dowództwem ppor. S. Grabskiego, w walkach powstańczych pod Zbąszyniem, Babimostem, Grójcem, Nową Wsią Zbąską i w walkach o Chodzież. Początkowo w 9. komp. 7. pułku strzelców wlkp., następnie w 61. pułku piechoty, z którym wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W lipcu 1921 r. zwolniony z wojska. W latach 1948-1950 członek Miejskiej Rady Narodowej w Swarzędzu. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Zmarł 24 września 1966 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Żona Stefania (1902-1991).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta powstańców wlkp.; www.powstanczy-wielkopolscy.pl; GS 1935 nr 2 (w tekście „3 braci Firlików”). **Oprac. AF**

FIRLIK SYLWESTER (1895-1979), kolejarz. Ur. 25 grudnia 1895 r. w Swarzędzu. Ochotnik, odnotowany w 9. komp. 7. pułku strzelców wlkp. Od 31 grudnia 1918 r. w kompanii dowodzonej przez por. Korneliusza Manna. Brał udział w walkach na froncie zachodnim, gdzie 18 lutego 1919 r. został ranny pod Nową Wsią Zbąską. Przez 6 miesięcy przebywał w szpitalu wojskowym w Poznaniu, następnie został przydzielony do kompanii „ozdrowieńców”, skąd na początku maja 1920 r. zwolniony jako niezdolny do służby. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Zmarł 24 lutego 1979 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Żona Pelagia (1898-1977).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl; GS 1935 nr 2 (w tekście „3 braci Firlików”).

Oprac. AF

FIRLIK WŁADYSŁAW (1899-1942), stolarz. Ur. 25 sierpnia 1899 r. w Swarzędzu. Ochotnik, szeregowy, odnotowany w składzie 9. komp. 7. pułku strzelców wlkp. W 1927 r. kandydował do Rady Miejskiej z ramienia Komitetu Wyborczego Partii Robotniczej, nie został jednak wybrany. Zmarł 13 sierpnia 1942 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej. Żona Janina z d. Migacz (1897-1988).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; GS 1935 nr 2 (w tekście „3 braci Firlików”). **Oprac. AF**

FRANKOWSKI ROMAN (1898-?) [na zdjęciu w środku]. Ur. 1 maja 1898 r. w Swarzędzu jako syn Władysława i Korduli z d. Rubiś. Jako członek Polskiej Organizacji Wojskowej b. zaboru pruskiego brał czynny udział w pracach konspiracyjnych na terenie Poznania. W czasie niemieckiej rewolucji należał do grupy wywiadowczo-wykonawczej pod dowództwem Jana Kaliny-Kalinowskiego i Józefa Sporakowskiego. Od 27 grudnia 1918 r. brał udział w zdobywaniu obiektów wojskowych i przejmowaniu urzędów na terenie Poznania. Wymieniony w imiennym

spisie powstańców frontu zachodniego. W styczniu 1919 r. skierowany na front, brał udział w natarciu oddziałów powstańczych na Szubin, gdzie został ciężko ranny i na skutek odniesionych ran stracił wzrok. Inwalida wojenny (zaświadczenie Zarządu Koła Związku PEOWIAKÓW w Poznaniu z 15 grudnia 1937 r.). Członek Tow. Powstańców Wlkp. Koło Swarzędz, zweryfikowany w październiku 1937 r. Wymieniany jako jeden z organizatorów OSP w Swarzędzu i jako przewodniczący Koła Przyjaciół Harcerstwa w latach trzydziestych. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; W. Białek, Swarzędz, s. 113; W. Buczyński,

100 lat OSP; W. Benke, *Udział*; GS 1935 nr 3. Zdjęcie pochodzi ze zbiorów www.wbc.poznan.pl. **Oprac. AB**

FRĄCKOWIAK JAN (1896-1975), kolejarz. Ur. 6 czerwca 1896 r. w Ko-bylnicy jako syn robotnika Andrzeja i Anny z d. Bukowska. Po wybuchu I wojny światowej powołany do armii niemieckiej, dwukrotnie ranny (1916 i 1918) – do domu wrócił jako inwalida. Gdy jednak wybuchło Powsta-nie, zgłosił się jako ochotnik. Od 10 stycznia 1918 r. walczył w 3. komp. batalionu średzkiego pod dowództwem sierż. Nikodema Dyczaka. Brał udział w walkach na froncie północnym – pod Kcynią i Chodzieżą. Kaprał. Wymieniony w ewidencji Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19 (w Kole Środa od 1937 r.). W okresie międzywojennym pracował jako telegrafista PKP. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Zmarł w 1975 r. w Śro-dzie Wlkp.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl; des.genealogy.net; www.powstancywiel-kopolscy.sroda.wlkp.pl; Powstańcy średzcy. **Oprac. MP**

FRYK JÓZEF (1890-?), robotnik. Ur. 26 lutego 1890 r. w Swarzędzu, syn malarza Adolfa i Franciszki z d. Wiórkowska. Żołnierz armii niemieckiej w czasie pierwszej wojny światowej, ranny według listy strat z 19 września 1918 r. W Powstaniu szeregowy. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (w Kole Swarzędz od 1934 r.; m.in. w komisji rewizyjnej), zwer-yfikowany w maju 1935 r.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz (akt urodz. na nazwisko Frick); akta dot. powstańców wlkp.; des.genealogy.net. **Oprac. AB**

GAJEWSKI FRANCISZEK (1901-1996). Ur. 2 października 1901 r. w Gortatowie pod Poznaniem w rodzinie Kazimierza i Katarzyny z d. Moskalik. Po ukończeniu 6 roku życia rozpoczął naukę najpierw w szkole powszechnej, następnie uczył się w średniej i handlowej w Po-znaniu. W grudniu 1918 r. wstąpił w szeregi powstańców, a następnie Wojska Polskiego. Z wojska został zwolniony 23 grudnia 1920 r. Po powrocie z wojska 5 stycznia 1921 r. rozpoczął praktykę w Starostwie

Krajowym w Poznaniu. W 1921 r. uczęszczał do szkoły Handlowej Preissa w Poznaniu. W 1922 r. zdał egzamin na asystenta krajowego, a rok później na sekretarza krajowego. Przez następne lata pracował na stanowiskach w samorządzie wojewódzkim, m.in. jako sekretarz i poborca w Wojewódzkim Zakładzie dla Ubogich w Śremie, a następnie podjął pracę w Krajowym Zakładzie Wychowawczym w Szubinie, gdzie pracował w księgowości do wybuchu wojny. W 1936 r. zaczął aktywnie działać w szeregach organizacji kombatanckich w Szubinie. Należał do Koła Zw. Powst. Wlkp., pełniąc funkcję wiceprezesa. Z wybuchem II wojny światowej został zmuszony przez Niemców do pracy w założonym na terenie zakładu poprawczego obozie dla ludności cywilnej z pow. szubińskiego. Pracował tam przymusowo od września do grudnia 1939 r. Następnie wraz z żoną Czesławą i trójką dzieci został 5 grudnia 1939

r. wywieziony przez Niemców w rejon Mińska Mazowieckiego. Zamieszkał we wsi Olesin w gminie Dębe Wielkie. Pracował w Urzędzie Pracy w Mińsku Mazowieckim. Nie poddał się naciskom, by przyjąć niemiecką listę narodowościową i musiał szukać nowego miejsca zatrudnienia. W 1944 r. ukrywał się w Warszawie przed Niemcami, a następnie wrócił do Olesina. Po przejściu frontu, by utrzymać rodzinę pracował jako robotnik rolny w pobliskim majątku oraz u okolicznych gospodarzy. Za wykonywaną pracę otrzymywał zapłatę w postaci płodów rolnych takich jak ziemniaki, zboże czy mleka i masła. Po zakończeniu okupacji wrócił do Szubina i podjął pracę w Starostwie Powiatowym w Szubinie jako podreferendarz. Następnie kontynuował pracę w Państwowym Młodzieżowym Zakładzie Wychowawczym. Powierzono mu obowiązki księgowego, a następnie głównego księgowego. Tę ostatnią funkcję sprawował przez około 30 lat, by z dniem 30 czerwca 1968 r. przejść na emeryturę. Przez dyrektora dr. Kazimierza Kurpisa oceniony został słowami: „Kolega Gajewski odznaczył się w swej długoletniej pracy sumiennością, pracowitością i uczciwością, nie dopuszczając nigdy do poważniejszych naruszeń przepisów o rachunkowości ani do wykroczeń

finansowo-gospodarczych podwładnych mu pracowników”. Angażował się w działalność środowiska weteranów Powstania w szeregach ZBoWiD w Szubinie, gdzie pełnił funkcje wiceprezesa. Z ramienia tej organizacji w ramach obchodów 50. rocznicy Powstania Wlkp. powołany został do pracy w komisji zajmującej się odrestaurowaniem pomnika na cmentarzu w Szubinie. Wziął udział wraz z poczem sztandarowym ZBoWiD w dniu 2 lutego 1969 r. w uroczystości nadania Hufcowi ZHP w Szubinie imienia Bohaterów Powstania Wlkp. Należał do szubińskiego koła Polskiego Czerwonego Krzyża. W 1924 r. poślubił w Poznaniu Czesławę Beger. Małżonkowie doczekali się trójki dzieci. Uchwałą Rady Państwa nr: 12.18-0.1055 z dnia 18 grudnia 1958 r. odznaczony został Wlkp. Krzyżem Powst. Swoją mundur kombatancki przekazał Zenonowi Erdmannowi, który umieścił go w zbiorach Muzeum Ziemi Szubińskiej. Zmarł 1 października 1996 r. w Szubinie, pochowany został na miejscowym cmentarzu w grobie rodzinnym.

Źródła: *Archiwum rodzinne udostępnione przez Agnieszkę Jekielek; Archiwum Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna; APP, Związek Powstańców Wielkopolskich, Zaproszenie, sygn. 91, s. 102-103; Wspomniały dorobek pracy Koła Powstańców Wielkopolskich w Szubinie w roku 1938-29, „Ilustrowany Kurjer Pałucki”, 21 III 1939, R. XII, nr 35, s. 6; Wspomniały dorobek pracy Koła w Szubinie, „Głos Powstańca Wielkopolskiego”, 19.03.1939, R. II, nr 11-12, s. 4. Oprac. Kamila Czechowska z Muzeum Ziemi Szubińskiej.*

GAJEWSKI MICHAŁ (1882-1964), robotnik. Ur. 5 września 1882 r. w Janikowie jako syn Józefa i Wiktorii z d. Żurek. Od 1910 r. mieszkaniec Poznania. Od 27 grudnia 1918 r. do 20 lutego 1919 r. członek Straży Ludowej Dzielnicy VII w Poznaniu (pod dowództwem sierż. Czesława Cyrankowskiego); uczestniczył w rozbrajaniu Niemców i pełnił służbę wartowniczą jako dowódca warty. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Żonaty z Marianną z d. Wolniewicz (1889-1969). Zmarł 31 lipca 1964 r., pochowany w Poznaniu na cm. Miłostowo.

Źródła: *www.powstancy-wielkopolscy.pl; APP – kartoteka ludności Poznania; cmentarze Poznania. Oprac. MP*

GALDYŃSKI KAZIMIERZ (1900-1987),

stolarz. Ur. 12 grudnia 1900 r. w Swarzędzu jako syn robotnika rolnego Bartłomieja i Józefy z d. Gilewska. W latach 1907-1915 uczęszczał do szkoły powszechnej w Swarzędzu. W wojsku szeregowy. Wymieniony w pracy W. Benke „Udział Swarzędzan...”. Zweryfikowany jako powstaniec w 1949 r. (zaświadczenie nr 9228). Żonaty z Marią z d. Witkowska (1904-1986). Zmarł 18 października 1987 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; Archiwum SP nr 1 w Swarzędzu; W. Benke, *Udział*; Akta parafii św. Marcina w Swarzędzu. **Oprac. MP, BN**

GARCZYK IGNACY (1900-?), robotnik. Ur. 3 lipca 1900 r. w Swarzędzu, syn robotnika Andrzeja i Jadwigi z d. Mikołajczak. Szeregowy. Członek Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19 (Koło Swarzędz od września 1934 r.), zweryfikowany w 1935 r. Żonaty z Jadwigą z d. Szykuła (ur. 1903).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; W. Benke, *Udział*. **Oprac. AB**

GAWROŃSKI CZESŁAW (1900-1962), kolejarz. Ur. 15 lipca 1900 r. w Kostrzynie Wlkp. Był synem robotnika Jana i Marii z d. Nowicka. Szeregowy. W grudniu 1934 r. wstąpił do Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 Koło Kostrzyn, zweryfikowany w kwietniu 1936 r. Zmarł w 1962 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; akta dot. powstańców wlkp.; *Powstańcy średzcy*. **Oprac. MP**

GĄSIOROWSKI JAN (1899-1961), robotnik. Ur. 26 marca 1899 r. w Wierzenicy jako syn robotnika Walentego i Marianny z d. Krüger. Brał udział w Powstaniu jako ochotnik od 9 stycznia 1919 r. w 2. baterii 14. dywizjonu artylerii ciężkiej wlkp. pod dowództwem por. Jelskiego i ks. Kazimierza Kowalskiego. Uczestniczył w walkach pod Lwówkiem, Nowym Tomy-

ślem, Zbąszyniem, Wolsztynem i Leszmem. Służbę w wojsku zakończył 28 listopada 1922 r. w stopniu chorążego. W latach 1925-1926 mieszkaniec Poznania (ul. Wielkie Garbary). Odznaczony Virtuti Militari, Wlkp. Krzyżem Powst. (1958), Brązowym Krzyżem Zasługi (2x), Odznaką Grunwaldu, Medalem za Warszawę, Odznaką Za Walkę o Szkołę Polską. Zmarł 21 maja 1961 r., pochowany początkowo na cm. parafialnym w Wierzenicy, później ekshumowany na cm. komunalny w Swarzędzu.

Źródła: APP – *akta USC Wierzonka; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; „Głos Wlkp.” 1961, maj (nekrolog). Oprac. MP*

GĄSKA JÓZEF (1888-1942), kolejarz. Ur. 22 lutego 1888 r. w Wierzenicy w rodzinie robotnika Michała i Katarzyny z d. Szymkowiak. Uczeń szkoły powszechnej w Kobylnicy, po jej ukończeniu pracował jako robotnik rolny w majątku Augusta Cieszkowskiego w Wierzenicy. W latach 1906-1910 górnik w kopalniach Westfalii, a w latach 1910-1912 żołnierz armii niemieckiej (w ramach obowiązkowej służby wojskowej). Ukończył ją w stopniu kaprała (unteroffizier). Tuż po wybuchu I wojny światowej zmobilizowany, ale już we wrześniu 1914 r. ciężko ranny na froncie zachodnim. Po wyleczeniu wycofany ze służby liniowej i skierowany do służby pomocniczej. Był strażnikiem więźniów w obozie jenieckim na Główniej. Gdy wybuchło Powstanie, zgłosił się jako ochotnik do pozn. batalionu garnizonowego, lecz stan zdrowia wykluczył go z czynnej służby frontowej. Od sierpnia 1919 r. mieszkaniec Poznania, w tym samym roku podjął pracę w kolejnictwie w Poznaniu, stopniowo zajmując coraz ważniejsze stanowiska. Po wybuchu wojny dwukrotnie ewakuowany, najpierw w ramach planowej ewakuacji polskich rodzin kolejarskich, z której powrócił w październiku 1939 r., później (w grudniu 1939 r.) w ramach akcji okupanta o przesiedlania Polaków do GG. Z obozu na Główniej został jednak zwolniony za wstawienictwem naczelnika stacji Poznań-Główny. Od maja 1941 r. w konspiracji w ramach Narodowej Organizacji Bojowej (pseudonim „Józek”). Aresztowany w kwietniu 1941 r. w wyniku zdrady przeszedł ciężkie przesłuchania w siedzibie Gestapo, w Forcie VII, w więzieniach w Pile i we Wronkach. W lipcu 1942 r. skazany na karę śmierci i stracony w poznańskim więzieniu na Młyńskiej. Żonaty z Marią z d. Czubała (ur. 1893).

Źródła: APP – akta USC Kicin; kartoteka ludności Poznania; M. Woźniak (red.), *Encyklopedia konspiracji wlkp. 1939-1945. Poznań 1998* [hasło autorstwa M. Woźniaka]; M. Rutowska, *Lager Głowna. Niemiecki obóz przesiedleńczy. Poznań 2008*; Cz. Łuczak, *Dzień po dniu w okupowanym Poznaniu. Poznań 1989*; Ł. Jastrzęb, J. Lubierska, *Ofiary terroru i działań wojennych 1939-1945 w Poznaniu. Kórnik 2017*; *des genealogy.net*.
Oprac. AB

GINTER FLORIAN (1901-1982), kierowca.

Ur. 26 lipca 1901 r. w Gulczu w pow. czarnkowskim w rodzinie restauratora Jakuba Gintera i Bronisławy z d. Hubert. Od grudnia 1918 r. w Straży Ludowej w Gulczu, a następnie od 15 stycznia 1919 r. wraz z 1. komp. czarnkowską pod dowództwem Czesława Huberta i Józefa Kostrzewskiego wziął udział w walkach i potyczkach na froncie północnym wzdłuż Noteci: pod Wieleniem, Wrzeszczyną, Roskiem, następnie pod dowództwem ppor.

Józefa Króla w walkach na odcinku południowym: o Zduny, Krotoszyn, Rawicz. W 1920 r. uczestnik wojny polsko-bolszewickiej na froncie litewsko-białoruskim (m.in. w walkach o Wilejkę). Po zwolnieniu ze służby wojskowej rozpoczął pracę w zakładzie rzeźnickim. W okresie międzywojennym mieszkał w Wieleniu n. Notecią, a w latach 1937-1946 wraz z rodziną w Bydgoszczy. Pracował jako kierowca. W marcu 1945 r. zmobilizowany do Armii Polskiej, jako kierowca służył w 15. Szpitalu Polowym (do października 1945 r.). Następnie w ramach osadnictwa wojskowego w styczniu 1946 r. skierowany do Jeleniej Góry. Mieszkał tam z rodziną do 1951 r., pracując m.in. jako sprzedawca. W 1951 r. przeprowadził się do Swarzędza, początkowo pracował jako kierowca w firmie państwowej, a następnie – do czasu przejścia na emeryturę w 1966 r., jako prywatny taksówkarz. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powstańczym (1958), Krzyżem Walecznych „Na polu chwały 1920”, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975). Udział w Powstaniu Wlkp. poświadczony został

przez Referat Histor. D.O.K nr VII w Poznaniu w marcu 1939 r. i oświadczeniami dwóch świadków. W 1927 r. ożenił się z Aleksandrą z d. Surma (1908-1980). Zmarł 7 sierpnia 1982 r. w Taczanowie (pow. pleszewski), pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu. W Powstaniu Wlkp. wzięli udział także jego bracia: Witalis (ur. 1900) i Zenon (ur. 1905).

Źródła: dokumenty rodzinne i informacje od syna Bogdana; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. BN**

GŁOWIŃSKI MAKSYMILIAN ALBIN

(1891-1968), oficer zawodowy, pracownik umysłowy. Ur. 24 maja 1891 r. w Szamotułach w rodzinie Albina i Karoli z d. Bielewicz. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczęszczał do szkoły średniej w Poznaniu. W 1912 r. został powołany do armii pruskiej, przebywał w niej aż do zakończenia wojny. Po powrocie do Poznania ochotniczo zgłosił się 18 grudnia

1918 r. do Straży Ludowej. Od 11 stycznia 1919 r. brał udział w walkach powstańczych na terenie Poznania. Następnie jako ochotnik wstąpił do wojska polskiego. Z 1. baterią artylerii wlkp. (pod dowództwem Edwarda Przybylskiego) w stopniu ogniomistrza brał udział w walkach o Sieraków, Międzychód oraz Kolno. Następnie pełnił funkcję młodszego oficera baterii, z którą na przełomie stycznia i lutego 1919 r. wziął udział w walkach na froncie południowym (walki o Kępno i Ostrzeszów). W 1921 r. zdał egzamin przed komisją egzaminacyjną dla aspirantów oficerskich w Poznaniu. Awansowany na stopień podpor., od 1926 r. kpt. artylerii w służbie stałej. Służył we Włodawie, Brześciu n/Bugiem, Pińsku. W 1939 r. brał udział w kampanii wrześniowej jako dowódca baterii w składzie 30. pułku artylerii lekkiej 30. poleskiej dywizji piechoty. Jego szlak bojowy wiódł od Piotrkowa Trybunalskiego przez Puszcę Kampinoską do twierdzy Modlin. Po kapitulacji nie trafił do niewoli, pozostał na terenie GG. W Grójcu prowadził biuro pisania podań, tam wstąpił do ZWZ/AK. Od stycznia 1943 r. do 17 stycznia 1945 r. pełnił funkcję zastępcy komendanta Obwodu Grójec Armii Krajowej. Po II wojnie światowej często zmieniał miejsca zamiesz-

kania, chcąc uniknąć represji w związku zaangażowaniem w okupacyjną konspirację. W latach 1945-1948 mieszkał w Białogardzie, gdzie pracował jako kierownik Biura Wojskowego Starostwa Powiatowego; w latach 1948-1951 w Elblągu, gdzie był zatrudniony jako kierownik bursy uczniowskiej w tamtejszych Zakładach Mechanicznych; w latach 1951-1954 w Nowym Tomyślu, gdzie pracował jako kierownik w Centrali Odpadków Użytkowych. W latach 1954-1968 mieszkał w Swarzędzu. Zatrudniony w Gminnej Spółdzielni w Swarzędzu (jako referent skupu odpadów), następnie jako kierownik magazynu w Spółdzielni Pracy „Zbieracz” w Poznaniu. Odznaczony Krzyżem Walecznych (1921), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1935), Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Odznaką Grunwaldzką, Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Zmarł 17 czerwca 1968 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina. Na nagrobku informacja: „powstaniec wielkopolski, żołnierz AK”. Żona Kazimiera z d. Rutkowska (1898-1986).

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl; CAW – akta osobowe; AIPN Po 08/328; H. Świdorski, *Okupacja i konspiracja w Obwodzie AK Grójec – „Głuszczyk” w latach 1939-1945*, Warszawa 1989. **Oprac. BN, AM**

GÓRZYŃSKI IGNACY (1894-1978), urzędnik. Ur. 3 stycznia 1894 r. w Swarzędzu jako syn obuwnika Marcina i Ludwiki z d. Hamelska. Początkowo uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej, później rozpoczął naukę w Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu. Śmierć ojca spowodowała, że przerwał naukę i rozpoczął terminowanie do zawodu drogerzysty w firmie W. Staniszewskiego w Bytomiu na Górnym Śląsku i kontynuował ją w Katowicach, Gliwicach, a także w Barczewie (wówczas Wartemborku) na Warmii. W 1916 r. został zwerbowany do armii niemieckiej i skierowany na front zachodni, gdzie po odniesieniu ran w 1918 r. już do wojska nie powrócił. W dniu 3 stycznia 1919 r. zaciągnął się w Poznaniu jako ochotnik do oddziałów powstańczych. Jako członek Straży Ludowej w grupie łazarskiej pod dowództwem por. Stanisława Chudzika brał udział w rozbrajaniu żołnierzy niemieckich spotykanych na ulicach Poznania oraz w rekwirowaniu broni w domach Niemców, później uczestniczył w walkach o stację lotniczą

w Ławicy. W lutym 1919 r. przeniesiony do Szpitala Głównego w Poznaniu, później do szpitala polowego nr 702. W styczniu 1920 r. urlopowany z wojska na wniosek Warmińskiego Komitetu Plebiscytowego do pomocy w przeprowadzeniu plebiscytu na tym terenie. Po zakończeniu plebiscytu w 1920 r. powrócił do wojska i wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej na froncie północnym (litewsko-białoruskim). W marcu 1921 r. zwolniony do cywila w stopniu st. szereg. podjął pracę w służbie państwowej jako urzędnik. Członek Zw. Powst. Wlkp. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1960) i Srebrnym Krzyżem Zasługi (1938?). Zmarł 7 listopada 1978 r., pochowany na cm. junikowskim w Poznaniu. Żona: Ludwika z d. Czarnecka (1894-1986). Na konkurs „Głosu Wielkopolskiego” i ZBoWiD (ogłoszony w 50 rocznicę wybuchu Powstania Wlkp.) napisał pracę pt. „Kartki z życia powstańca wielkopolskiego”.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; *Kartki z życia powstańca wielkopolskiego*, [w:] *Wspomnienia Powstańców Wlkp.* (wybór L. Tokarski, J. Ziolek), Poznań 1973, s. 67-75; *Pierwsze lata okupacji*, [w:] *Z lat okupacji. Wspomnienia Wielkopolan o życiu codziennym 1939-1945* (wybór i oprac. W. Jamroziak, K. Młynarz), Poznań 1984, s. 103-121; www.powstancy-wielkopolscy.pl; *kartoteka ludności Poznania*. **Oprac. AB**

GRACZYK JAN (1899-1977), robotnik, rdzeniarz. Ur. 14 maja 1899 r. w Łagiewnikach koło Pobiedzisk, syn Franciszka i Julianny z d. Mikołajczak. Od 28 grudnia 1918 r. jako członek Straży Ludowej uczestniczył w rozbrajaniu Niemców na terenie Pobiedzisk. Od 15 stycznia 1919 r. brał udział w walkach o Inowrocław i Parchanie Saskie pod Gniewkowem. Zdemobilizowany 10 października 1921 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Mieszkaniec Swarzędza od 1921 r. Ożeniony z Marią z d. Nowaczyk (1905-1993). Zmarł 23 czerwca 1977 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp. **Źródła:** APP – akta USC Pobiedziska; *akta dot. powstańców wlkp.*; W. Benke, *Udział*; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AB**

GRUSZCZYŃSKI JAN (1890-1949?), dojarz. Ur. 16 czerwca 1890 r. w Wojnowie koło Murowanej Gośliny. Szeregowy. Członek Zw. Weter.

Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz od listopada 1937 r. Mieszkaniec Wierzonki, tam też zmarł.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp. **Oprac. AB**

GRUSZCZYŃSKI JAN (1893-1967). Ur. 23 maja 1893 r. w Sokolnikach Gwiazdowskich gm. Swarzędz. Był synem fornala Franciszka i Apolonii z d. Kryszkiewicz. W czasie Powstania członek Straży Ludowej w Kostrzynie. Zmarł 16 marca 1967 r. w Kostrzynie. Jego brat Michał (ur. 16 sierpnia 1897 r. w Sokolnikach Drążgowskich, w dawnym pow. średzkim), był także powstańcem, odznaczonym Wlkp. Krzyżem Powst. (1957).

Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; *Powstańcy średzcy*; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. ED**

GRUSZCZYŃSKI STANISŁAW (1885-1934), rolnik. Ur. 18 października 1885 r. w Wydzierzewicach (gmina Kleszczewo) jako syn Michała i Marianny z d. Cieślewicz. Wymieniony w pracy W. Benke w spisie powstańców. Brak innych informacji o udziale w Powstaniu. Zmarł 6 kwietnia 1934 r. w Zielińcu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu.

Źródła: APP – USC Kleszczewo; W. Benke, *Udział*. **Oprac. ED**

GRYNIA CZESŁAW (1899-1927), urzędnik kolejowy. Ur. 12 lipca 1899 r. w Swarzędzu w rodzinie ogrodnika Franciszka i Józefy z d. Kowalska. Według informacji rodziny oficer 22. pułku ułanów. W 1922 r. zamieszkał w Poznaniu, ale już w 1923 r. wyjechał do miejscowości Brody k/Lwowa. Zmarł w 1927 r.; pochowany w miejscowości Czarnokońce Wielkie pow. Kopyczyńce k. Lwowa; rok później rodzina sprowadziła zwłoki do Swarzędza.

Pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp. Brak innych informacji o udziale w Powstaniu. W 1923 r. ożenił się z Zofią z d. Jankowiak (1901-1971).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; *kartoteka ludności Poznania*;

P. Osiewicz, Gryniowie. „Informator Spółdzielczy” 2012 nr 7; E. Dobiński, Losy rodziny Gryniów, „Tygodnik Swarzędzki” 2018 nr 7. **Oprac. AB**

GRZECHOWIAK FRANCISZEK (1888-1940),

policjant. Ur. 28 lutego 1888 r. w Łowęcinnie w rodzinie robotnika rolnego Ludwika i Wiktorii z d. Tomaszewska. Do 1906 r. robotnik rolny, m.in. w miejscowości Milo [Mielno] koło Wierzenicy, później mieszkaniec Poznania, pracował m.in. we wsi Rataje. Żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny światowej, ranny. Do Powstania wyruszył z oddziałem z Kcyni. Odnotowany w 4. komp.

2 pozn. batalionu garniz. w Forcie Prittwitz. Służbę wojskową zakończył jako plutonowy. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Powstańców 10. Pułku Strz. Wlkp. (od października 1934 r.). Od 1919 r. w szeregach Policji Państwowej. Do 1939 r. służył na posterunku policji w Czarnkowie, przed mobilizacją w 1939 r. jako starszy posterunkowy. Więzień obozu w Starobielsku; zamordowany w 1940 r. prawdopodobnie w Kalininie. Wymieniony w Księdze Cmentarnej Polskiego Cmentarza Wojennego w Miednoje. W 2007 r. awansowany pośmiertnie na stopień aspiranta.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp. **Oprac. AB, ED**

GRZEŚKOWIAK FRANCISZEK (1899-1981). Ur. 18 listopada 1899 r. w Gozdowie (pow. wrzesiński), syn Józefa i Marianny z d. Dębicka. Do grudnia 1918 r. w armii niemieckiej, od stycznia 1919 r. w oddziałach powstańczych. Brał udział w walkach o stację lotniczą w Ławicy oraz na froncie pod Leszmem i Wschową. Po zakończeniu walk pełnił służbę w 1. pułku strzelców wlkp. aż do zwolnienia z wojska w 1922 r. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz – od 1 maja 1935 r. (zastępca sekretarza). Szeregowy. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1973). Zmarł we Wrześni 6 listopada 1981 r.

Źródła: APP – akta USC Września; akta dot. powstańców wlkp.; „Jutro” 1937 nr 46; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. ED**

GRZEŚKOWIAK STANISŁAW (1900-1953), robotnik. Ur. 14 sierpnia 1900 r. w Uzarzewie jako syn robotnika Michała i Pelagii z d. Zajączkowska. Stopień wojskowy bombardier. Ujęty w ewidencji członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz (od 14 czerwca 1937 r.), Od 1930 r. mieszkaniec Kobylnicy. Zmarł w Poznaniu 26 kwietnia 1953 r., pochowany na cm. w Wierzenicy. Żona Zofia z d. Kurek (1902-1956).

Źródła: APP – akta USC Jerzykowo; akta dot. powstańców wlkp.; „Jutro” 1937 nr 38; informacje od p. Ewy Tomaszewskiej z Kobylnicy. **Oprac. AB**

GRZYL FELIKS (1898-?), kołodziej. Ur. w Ludwikowie koło Dębogóry (dawny pow. Poznań – Wschód) w wielodzietnej (12 dzieci) rodzinie leśniczego (borowego?) Franciszka i Magdaleny z d. Busse. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się zawodu kołodzieja. W 1916 r. został powołany do armii pruskiej i wcielony do 28. pułku saperów w Poznaniu, a rok później znalazł się w 8. pułku saperów w Koblencji. Służył na froncie zachodnim, podobnie jak jego bracia: Bruno, Ludwik, Maksymilian i Wacław. Zdemobilizowany w połowie grudnia 1918 r., a już na początku stycznia 1919 r. wstąpił do tworzącego się 1. batalionu saperów wlkp. Walczył pod Rynarzewem, gdzie wraz z dziewięcioma saperami ze swojej kompanii najpierw wysadził tory kolejowe, a potem w ciężkiej walce przyczynił się do zdobycia niemieckiego pociągu pancernego (przeżyły tylko trzy osoby, a sam F. Grzyl został ranny). Za ten czyn został wyróżniony w rozkazie dziennym Dowództwa Głównego. Żołnierz wojny polsko-bolszewickiej w 15. batalionie saperów. Także tutaj zasłynął swoją odwagą. We wrześniu 1920 r. w trakcie przeprawy przez rzekę Kolonię pod Chrynkami przyczynił się do szybkiego pobudowania kładki mostowej dla piechoty i zdobycia wsi. Odznaczony Orderem VM kl. V (Dziennik Personalny DG nr 2 z 1922 r.) za Powstanie Wlkp. i Krzyżem Walecznych. Zdemobilizowany pod koniec 1921 r. w stopniu plutonowego, osiadł w Rogoźnie i podjął pracę jako cieśla. W 1922 r. wyemigrował do Francji.

Źródła: APP – USC Kicin; B. Polak. M. Polak (red.), *Wielkopole Kawałeczek Orderu Virtuti Militari 1918-1920*. Koszalin 2010 [hasło autorstwa M. Polaka]; „Wiarus” 1938 nr 30, s. 40 i 43 [za <http://obc.opole.pl>]; W. Mańkowski, *Zarys historii wojennej 7. pułku saperów wlkp.* Warszawa

1934 [za www.wbc.poznan.pl]. W dokumentach często występuje błędna pisownia nazwiska (Gzyl). **Oprac. AB**

GRZYL JÓZEF (1900-1973?). Ur. 10 marca 1900 r. w Ludwikowie koło Dębogóry (dawny pow. Poznań – Wschód). Brat Feliksa. Wymieniony w „Imiennym spisie powstańców frontu zachodniego” w 11. komp. 7. pułku strzelców (późniejszy 61. pułk piechoty wlkp.).

Źródła: APP – USC Kicin; akta dotyczące powstańców wlkp.; A. Biskupski, *Historia 61. pułku piechoty wielkopolskiej (7. pułku strzelców wielkopolskich)*. T. 1. Bydgoszcz 1925, s. XVI. **Oprac. AB**

HAASE LUDWIK (1873-1940), ksiądz. Ur. 27 maja 1873 r. w Broniewie w powiecie wyrzyskim (obecnie nakielskim) w rodzinie Wojciecha, nauczyciela, i Anastazji z d. Biederman. W 1894 r. ukończył gimnazjum w Nakle, a następnie wstąpił do seminarium duchownego w Poznaniu. Wyświęcony na kapłana 24 lutego 1898 r. w Gnieźnie, skierowany został na wikariat do Buku k. Poznania. Od 22 lutego 1904 r. był administratorem parafii w Kicinie, a od 1906 r. jej proboszczem. Jednocześnie administrował parafią w Wierzenicy, która nie miała w tamtym czasie własnego zarządcy. We wrześniu 1925 r. powierzono mu w administrację kościelne beneficjum w Murowanej Goślinie, a od 1 grudnia 1927 r. beneficjum w Długiej Goślinie z prawem substytowania jednego z sąsiednich księży. Był pierwszym dziekanem nowo utworzonego dekanatu goślińskiego (od 25 kwietnia 1927 r.). Aresztowany przez Niemców w Kicinie 24 stycznia 1940 r., został internowany w obozie dla księży w Chludowie k. Poznania, gdzie zmarł 5 lutego 1940 r. Po wojnie, w 1947 r. parafianie ekshumowali z Chludowa zwłoki swego proboszcza, przewieźli do Kicina i pochowali na cm. parafialnym, gdzie dotąd znajduje się jego grób. Uroczysty pogrzeb odbył się 19 marca 1947 r., a kondukt pogrzebowy poprowadził biskup poznański Franciszek Jedwabski. Ks. L. Haase oprócz duszpasterstwa prowadził także działalność społeczno-gospodarczą. Już jako wikariusz w Buku pomagał w organizowaniu nauki języka polskiego, tak mocno ograniczonego przez władze pruskie. Od 1900 r. był członkiem Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego, instytucji stypendialnej dla polskiej młodzieży

oraz pełnił funkcję wicepatrona Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich w Buku, a w latach 1909-1911 patronował takiej samej organizacji (liczącej ok. 80 członków) w Wierzenicy. W 1906 r. był członkiem organizacji narodowo-demokratycznej „Straż” w obwodzie swarzędzkim. Członek Rady Nadzorczej Spółki „Skarbona” w Poznaniu (1907-1916). W 1907 i 1912 r. wchodził w skład polskiego Komitetu Wyborczego na powiat Poznań-Wschód (obwód swarzędzki) w związku z wyborami do parlamentu niemieckiego. W maju 1908 r. zwołał i przewodniczył dużemu zebraniu przedwyborczemu Polaków w Wierzenicy i Mieszkowie. Był członkiem zwyczajnym „Stelli” – Towarzystwa Kolonii Wakacyjnych i Stacji Sanitarnych w Poznaniu, które posiadało m. in. w Kobylnicy budynek wakacyjny i organizowało wypoczynek letni dla dzieci z ubogich rodzin poznańskich. Od 1916 r. członek zwyczajny Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Działacz Towarzystwa Czytelni Ludowych, w latach 1909-1919 jego prezes, propagator czytelnictwa wśród ubogich warstw społecznych. Należał do Kółka Włościańsko-Rolniczego dla parafii Wierzenica i Kicin, po przeniesieniu siedziby Kółka z Wierzenicy do Kicina przez 35 lat pełnił funkcję jego prezesa (1904-1939). W 1919 r. wszedł w skład Rady Ludowej, która powstała w Swarzędzu po przejęciu władzy w mieście z rąk zarządu niemieckiego. W Kicinie jedna z ulic nosi jego imię.

* „*Grób ks. L. Haase jest nadal na cmentarzu w Kicinie, ale ma inną lokalizację – w starym miejscu był do 2009 r., obecnie jest w górnej części cmentarza, w kwaterze księży: infor. od W. Buczyńskiego (lipiec 2018); zob. także jedyny opublikowany opis pogrzebu zamieszczony w Wierzeniach*” 2001 nr 2 (11), powtórzony w 2010 w nr 2.

Źródła: *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919. Słownik biograficzny A-H. Gniezno 1992, s. 263-264 [hasło autorstwa N. Kowalskiego]; „Dziennik Poznański” 1910 nr 78; Kościelny Dziennik Urzędowy dla Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej 1898 i 1904; Miesięcznik Kościelny 1925 nr 40, 1927 nr 42; Ł. Jastrząb, Archidiecezja Poznańska w latach okupacji. Poznań 2012; GS 1935 nr 1. Oprac. AB*

HAŁAS JAKUB (1897-1974). Ur. 22 lipca 1897 r. w Konojadzie Doły w pow. grodziskim, w rodzinie robotnika Stanisława i Marianny z d. Wa-

lenciak. Powołany do armii niemieckiej walczył w jej szeregach do końca wojny. Do domu powrócił z pełnym rynsztunkiem żołnierskim. Wcielony do baterii artylerii ciężkiej w Poznaniu na Sołacz. Od 2 lutego 1919 r. brał udział w działaniach powstańczych na froncie północno-zachodnim, na linii Łomnica – Nowy Dwór – Chrośnica – Zbąszyń – Kargowa – Kopanica.

Po zawieszeniu działań powrócił do Poznania, gdzie po utworzeniu 2. baterii artylerii pod dowództwem kpt. Zygmunta Kapsy wziął udział w działaniach pod Toruniem i Gniewkowem, następnie pod Rawiczem. Po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej pozostał w wojsku jako żołnierz zawodowy. Inwalida wojenny. Podczas okupacji niemieckiej pracował w fabryce mebli. Członek Zw. Powst. Wlkp. od 1947 r. (dyplom nr 506). Posiadał: Odznakę

Pamiątkową Wojsk Wlkp., Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918-1921 (przyznany w 1928 r.), Medal Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości (1928), Znak Pancerny nr 381 (1933), Medal brązowy „Za Długoletnią Służbę” (1938), Wlkp. Krzyż Powst. (1957). Zmarł 23 kwietnia 1974 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej. Na nagrobku informacja, że był podporucznikiem rezerwy. W 1925 r. ożenił się z Heleną z d. Powałowska (1903-2000).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; informacje od córki Henryki Prętkiej; W. Benke, *Udział*; www.powstancy-wielkopolscy.pl; Słownik biograficzny powstańców, t. 3 i 13 – hasło autorstwa B. Czerwińskiego. Pośmiertnie otrzymał Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1974). Pozostawił własnoręcznie napisany życiorys (z 1963 r., znajdujący się w zbiorach APP). **Oprac. MS, AB**

HANKEL STANISŁAW (1900-1938), rysownik, pracownik kolei. Ur. 14 marca 1900 r. w Poznaniu. Był synem mistrza krawieckiego Karola i Marii z d. Meller. Uczestnik Powstania. W okresie od 19 listopada 1918 r. do 26 stycznia 1919 r. należał do Straży Ludowej w Poznaniu. W wojsku do 1921 r., zwolniony w stopniu plutonowego. Członek Tow. Powstańców

Wlkp. w Kole Łazarz – Górczyn, później Zw. Weter. Powstań Narod. 1914/19 w Kole Prac. Kolejowych, zweryfikowany w kwietniu 1936 r. Był pracownikiem biura projektowego w Dyrekcji Kolei w Poznaniu. Mieszkaniec Swarzędza od czerwca 1926 r. do listopada 1930 r., później wrócił do Poznania. Żonaty z Alicją z d. Engel (1901-1983). Zmarł 16 sierpnia 1938 r., pochowany na cm. przy ul. Samotnej w Poznaniu, następnie ekshumowany na cm. miłostowski. *Źródła:* APP – akta dot. powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; inform. od wnuka Marka Marczyńskiego. *Oprac. ED*

HANZEWNIAK STANISŁAW (1889-?), kowal. Ur. 7 maja 1889 r. w Paczkowie w rodzinie robotnika Józefa i Katarzyny z d. Przybylska. W okresie Powstania ochotnik, najpierw w wildeckiej Straży Ludowej, później „z bronią w rękę” pod dowództwem Antoniego Kosiarka przy zdobywaniu budynku prezydium policji niemieckiej, koszar saperów i koszar 6. pułku grenadierów niemieckich. Ze służby zwolniony 24 marca 1919 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Dwukrotnie żonaty: 1) z Agnieszką z d. Biechowiak (ur. 1891 r.) i 2) Marianną z d. Jerzykowska. Pochowany w Poznaniu, na cm. przy ul. Bluszczowej. Powstańcem był także jego brat Aleksander, ur. 19 lutego 1886 r. w Paczkowie, który zginął 1 grudnia 1943 r. w Auschwitz (nr obozowy 32928).

Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; www.powstancy-wielkopolscy.pl; kartoteka ludności Poznania. *Oprac. AB*

HEINRICH MICHAŁ (1900-?). Ur. 6 września 1900 r. w Swarzędzu jako syn robotnika Antoniego i Marii z d. Mejza. Brał udział w Powstaniu jako ochotnik. Początkowo uczestniczył w oswobodzeniu miasta Poznania, następnie w walkach pod Grójcem, Nową Wsią i Chobienicami. Szeregowy. Odnotowany w 4. komp. 2. pozn. batalionu garniz. na froncie zachodnim. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powst. wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl. *Oprac. MP*

HERNACKI LEON (1895-1978), malarz. Ur. 15 lutego 1895 r. w Gnieźnie jako syn Wojciecha i Katarzyny z d. Pater. W okresie I wojny światowej żołnierz armii niemieckiej. Zdezercerował z wojska na wieść o rewolucji w Niemczech i powrócił do rodziców do Gniezna. Tu wstąpił do tajnej Polskiej Organizacji Wojskowej Zaboru Pruskiego. Pod koniec grudnia 1918 r. uczestniczył w rozbrajaniu żołnierzy niemieckich z 49. pułku piechoty oraz dragonów stacjonujących w Gnieźnie. W ramach kompanii gnieźnieńskiej uczestniczył w zdobywaniu Zdziechowej, później brał udział w walkach o Żnin, Kcynię, Szubin, Rynarzewo. Pod Zamościem (niedaleko Szubina) uczestniczył w zdobyciu niemieckiego pociągu pancernego. Szeregowy. Członek Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19 w Kole Czwartaków (członek zarządu), zweryfikowany w maju 1934 r. Odznaczony Medalem Niepodległości (1938), Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). W okresie międzywojennym mieszkawiec Poznania. Po II wojnie światowej mieszkał w Wałbrzychu, potem w Kobylnicy (pełnił tutaj funkcję sołtysa), zmarł 22 sierpnia 1978 r. w Kobylnicy. Ożeniony z: 1) Marią z d. Staszak (ur. 1898 r.), 2) Barbarą z d. Bąk (ur. 1910).

Źródła:** Wspomnienia nadesłane na konkurs z okazji 50 rocznicy wybuchu Powstania Wlkp. Biblioteka Główna UAM, sygn. 5474; www.powstancy-wielkopolscy.pl. kartoteka ludności Poznania. **Oprac. AB

IMIELIŃSKI MICHAŁ (1898-1982). Ur. 10 września 1898 r. w Wierzoncu w rodzinie robotnika Franciszka i Katarzyny z d. Gorzelańczyk. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej w Główniej (obecnie część Poznania). W 1913 r. jako uczeń formierski podjął pracę w Fabryce H. Cegielskiego w Poznaniu. W 1916 r. wcielony do wojska niemieckiego – walczył na Bałkanach i we Francji. W 1918 r. powrócił do Poznania. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r. do 30 czerwca 1919 r. Przydzielony do Straży Ludowej Dzielnicy I (Stary Rynek) do pełnienia służby wartowniczej pod dowództwem ppor. Stanisława Boruckiego i płka Juliana Bolesława Lange, uczestniczył także w rozbrajaniu Niemców i przejmowaniu urzędów w Poznaniu. W wojsku polskim od sierpnia 1920 r. do września 1921 r. Po zwolnieniu powrócił do Poznania i podjął pracę jako formierz. W 1925 r. wyprowadził się do Międzychodu, gdzie pracował w Fabryce Maszyn Mecentra aż do czasu jej

likwidacji, tj. do 1931 r. W latach 1935-1939 listonosz wiejski, zaś w czasie okupacji pracownik Fabryki Bressel. Po zakończeniu wojny powrócił do pracy jako pracownik poczty, a w latach 1955-1960 był strażnikiem w żwirowni w Lewicach. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Żonaty ze Stanisławą z d. Wujewska (ur. 1898). Zmarł 20 marca 1982 r., pochowany na cm. w Międzychodzie.

Źródła: APP – akta USC Wierzonka; akta ZBoWiD – życiorysy uczestników powstania wlkp.; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP, ED**

JABŁECKI STEFAN (1901-1985). Ur. 5 września 1901 r. w Swarzędzu jako syn mistrza piekarskiego Jana i Stanisławy z d. Taberska. Po jego urodzeniu rodzice z dziećmi przenieśli się do Poznania. Od października do 15 listopada 1918 r. członek Polskiej Organizacji Wojskowej Okręg IV Poznań-Wilda, gdzie komendantem był Jan Przybecki. Od 16 listopada 1918 do stycznia 1919 r. służył w 1. komp. batalionu Służby Straży i Bezpieczeństwa w Poznaniu. Uczestniczył w przejmowaniu Prezydium Policji, Dworca Głównego, Poczty Głównej oraz stacji lotniczej w Ławicy. Od 12 lutego 1919 r. pod dowództwem por. Pawła Hądzlika i Kasprzaka walczył na odcinku Kopanica, Jaromierz, Chobienice i Grójec, następnie – wcielony do 7. pułku strzelców wlkp. – brał udział w oswobodzeniu Chodzieży, Szamocina, Białośliwia i Wysokiej. Uczestnik walk na froncie wschodnim. Po zakończeniu działań wysłany na kurs do szkoły podoficerskiej. Po jego ukończeniu przydzielony do 68. pułku piechoty. Przeniesiony do rezerwy 12 lipca 1921 r. W latach 1921-1939 pracował jako elektromonter w Wydziale Energetycznym w Fabryce H. Cegielskiego w Poznaniu. Na początku grudnia 1939 r. wraz z rodziną wysiedlony przez obóz na Głównej do Opatowa Kieleckiego w GG. Pracował tam dorywczo jako kontroler w firmie kamieniarskiej Jana Wasilewskiego. Do Poznania wrócił w kwietniu 1945 r. i ponownie podjął pracę w dawnym miejscu pracy, początkowo jako elektryk, w latach 1952-1956 r. jako starszy mechanik, a potem jako mistrz w fabrycznej elektrowni. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole 4. Komp. Marynarzy Powstańców z roku 1918/19 im. Adama Białoszyńskiego. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957).

W 1930 r. zawarł związek małżeński z Heleną z d. Skrzypczak (1906-2002). Zmarł 22 listopada 1985 r., pochowany w Poznaniu na cm. junikowskim.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; kartoteka ludności Poznania; akta dot. powstańców wlkp. (w „Imiennym spisie powstańców frontu zachodniego” występuje pod nazwiskiem „Jabłocki”); www.powstancy-wielkopolscy.pl; www.straty.pl. **Oprac. MP**

JAKUBOWSKI BRONISŁAW (1897-1967),

stolarz. Ur. 8 listopada 1897 r. w Swarzędzu w rodzinie stolarza Feliksa i Stanisławy z d. Górzyńska. Od 1915 r. w armii niemieckiej na froncie zachodnim, ranny w 1917 r. przebywał w szpitalu w Metz. Odznaczony Krzyżem Żelaznym II kl. W Powstaniu jako ochotnik od końca grudnia 1918 r. Starszy szeregowy, najpierw w 2. komp. batalionu Służby Straży i Bezpieczeństwa w Poznaniu, później uczestnik walk na froncie zachodnim, następnie

w ramach 61. pułku piechoty w wojnie polsko-bolszewickiej. Urlopowany w lipcu 1921 r., od marca 1923 r. do końca 1937 r. rezerwista w 57. pułku piechoty. Zmarł 12 października 1967 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu. Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp. Żonaty z Pelagią z d. Zgolińska.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; A. Biskupski, *Historja 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (7. Pułku Strzelców Wlkp.)*. T. 1: *Walki powstańcze na froncie zachodnim i północnym Wielkopolski*. Organizacja pułku. Bydgoszcz 1925. **Oprac. MS**

JAKUBOWSKI MICHAŁ (1897-1962), pracownik kolei, kancelista.

Ur. 2 września 1897 r. w Wielkiejwsi (w obecnym pow. nowotomyskim) w rodzinie Szczepana i Walentyny z d. Frankowska. Po wybuchu I wojny światowej powołany do armii niemieckiej. Trzykrotnie ranny (we wrześniu 1917 r., w czerwcu i listopadzie 1918 r.). W dniu 27 grudnia 1918 r. wrócił z frontu zachodniego we Francji do domu, a już 29 grudnia 1918 r. przyłączył się jako ochotnik do utworzonej powstańczej kompanii bukowskiej

i opalenickiej. W jej ramach walczył pod Nowym Dworem i Zbąszyniem do 8 lutego 1919 r. W walkach tych zdobył z powstańcem Janem Jęchem karabin maszynowy. Przysypany ziemią po eksplozji pocisku bez przytomności został odwieziony do szpitala wojskowego w Poznaniu, gdzie przebywał do czerwca 1921 r. Z wojska zwolniony jako inwalida wojenny i niezdolny do służby wojskowej. Szeregowy. Po Powstaniu pracował w komendzie dworcowej we Wronkach, później w Lasku (koło Lubonia), następnie zamieszkał w Swarzędzu. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Prac. Kolejowych od stycznia 1935 r. (zweryfikowany w lipcu 1935 r.), później w Zw. Powst. Wlkp. w tym samym Kole (deklaracja o przyjęcie złożył w lipcu 1938 r.). Odznaczony: Krzyżem Pamiątkowym Powst. Wlkp., Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę, Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). W 1930 r. ożenił się z Marią z d. Ciorga. Zmarł 21 sierpnia 1962 r. Spoczywa na cm. parafii św. Mikołaja w Mosinie.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp; www.powstancy-wielkopolscy.pl; des.genealogy.net. **Oprac. ED**

JANICKI JAKUB (1877-?). Ur. 19 lipca 1877 r. w Łowęcinie, syn robotnika Józefa i Wiktorii z d. Marcinkowska. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r.: uczestniczył w przejęciu z rąk niemieckich fortów VII i VIII, później w patrolach ulicznych oraz na dworcu kolejowym w Poznaniu pod dowództwem Kazimierza Kapturskiego i Stanisława Chudzika. W wojsku (w ramach 57. pułku piechoty) pozostawał do października 1921 r. Zwolniony w stopniu sierżanta. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1960). Dwukrotnie żonaty.

Źródło: APP – akta USC Swarzędz; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AB**

JANICKI ROMAN (1889-1958), stolarz. Ur. 4 lutego 1889 r. w Poznaniu w rodzinie Władysława i Marii z d. Janicka. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r. jako ochotnik; brał udział w starciach zbrojnych na terenie Poznania, m.in. w okolicach Prezydium Policji, przy moście na Chwaliszewie, a następnie przy zdobywaniu koszar 6. pułku grenadierów oraz stacji lotniczej w Ławicy. Od 1920 r. żołnierz 7. batalionu sanitarnego. Zwolniony z wojska

w 1924 r. Członek Zw. Powst. Wlkp., odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Mieszkał w Swarzędzu, gdzie zmarł 28 czerwca 1958 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej. Żona Walentyna z d. Chlebowska (1892-1966).
Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl.

Oprac. AM

JANICKI STANISŁAW (1894-1940), ksiądz. Ur. 26 kwietnia 1894 r. w Buku w rodzinie Jana i Pelagii z d. Dalc. Po studiach filozoficzno-teologicznych w Poznaniu przyjął święcenia kapłańskie. Od 1917 r. studiował w Münster, następnie był wikariuszem w Swarzędzu i Rydzynie, a od 1919 r. prefektem w Poznaniu, m.in. w Gimnazjum Marii Magdaleny. Dalsze studia z historii Kościoła odbył na Uniwersytecie Warszawskim i w Rzymie, gdzie w 1926 r.

uzyskał doktorat. W latach 1927-1929 wykładał w polskim seminarium duchownym w Orchard Lake (Stany Zjednoczone); od 1929 r. był referentem do spraw emigracji w Przybocznej Kancelarii Prymasa i wykładowcą w Seminarium Duchownym w Poznaniu, a od 1936 r. proboszczem w Środzie Wlkp. W Swarzędzu znalazł się pod koniec 1917 r., gdy schorowany miejscowy proboszcz parafii pw. św. Marcina poprosił arcybiskupa o pomoc duszpasterską. Po śmierci ks. T. Nejczyka w lutym 1918 r. prowadził parafię pod kierunkiem ks. S. Beiserta, proboszcza z Uzarzewa. Było to wyzwanie bardzo duże dla tak młodego księdza, nie tylko duszpasterskie, ale także społeczne w trudnych latach przełomu, uczestniczył bowiem we wszystkich ważniejszych wydarzeniach tamtego okresu, m. in. zasiadał w Radzie Żołnierzy i Robotników, w Straży Obywatelskiej, w Radzie Ludowej aż do końca grudnia 1918 r. Po przybyciu nowego proboszcza, ks. T. Mroczkowskiego i objęciu przez niego obowiązków został przeniesiony na wikariat do Rydzyny. Napisał „Polski Kościół i Dom św. Stanisława w Rzymie” (wyd. Rzym 1925) oraz „Album pamiątek polskich w Rzymie” (wyd. Rzym 1925). Publikował także art. z zakresu duszpasterstwa emigracyjnego, m.in. w „Przewodniku Katolickim” i w „Wiadomościach

dla Duchowieństwa”. Aresztowany przez hitlerowców, w 1940 r. został bestialsko zamordowany w Forcie VII. Symboliczny grób istnieje na cm. przy kościele Św. Krzyża w Buku.

Źródła: AAP – akta osobowe; *Encyklopedia katolicka*, t. 7; *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 5; A. Małyszka, *Duchowni w Swarzędzu w czasach przełomu 1918-1919*, „Magazyn Swarzędzki” 2009 nr 1; S. Strugarek, *Fort VII. Poznań [1946?]*; Nawrowski E., *W szponach gestapo. Urywki z moich przeżyć w obozie Fort VII. Poznań 2008* Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie [zdjęcie przy biogramie pochodzi z tej książki]. **Oprac. AB**

JANISZCZAK FRANCISZEK (1884-1948), stolarz. Ur. 25 września 1884 r. w Swarzędzu w rodzinie szewca Michała i Karoliny z d. Szymańska. W latach 1891-1899 uczeń miejscowej szkoły powszechnej. Żołnierz armii niemieckiej. W listopadzie 1918 r. był zastępcą komendanta swarzędzkiej Straży Obywatelskiej, w grudniu 1918 r. sekretarzem Rady Ludowej. Warsztat stolarski założył w 1910 r., a po I wojnie światowej rozbudował go do rozmiarów małej fabryczki. Był pierwszym cechmistrzem założonego w 1922 r. Cechu Stolarzy, pełnił tę funkcję do 1929 r. Brał udział w życiu społecznym Swarzędza. W 1927 r. kandydował do Rady Miejskiej z listy Partii Obywatelskiej (nie uzyskał jednak mandatu). Był przewodniczącym komitetu organizacyjnego pierwszych Targów Meblowych w 1934 r. Członek „Sokoła”, później Bractwa Kurkowego w Swarzędzu, członek Towarzystwa Przemysłowego, członek Chóru Moniuszko. Po wojnie członek PPS. Zmarł 28 marca 1948 r. w Poznaniu, pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej. Żona Salomea z d. Kempa (1891-1977).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; *Archiwum Parafii św. Marcina w Swarzędzu*; A. Dytkiewicz (oprac.), *Meble swarzędzkie. Informator targowy. Swarzędz 1957*; S. Dytkiewicz, *Swarzędz miasto stolarzy, Swarzędz 1936*; S. Rychlewski. *Kronika Cechu; Księga jubileuszowa Bractwa Kurkowego w Poznaniu, Poznań 1929*, s. 185-186; GS 1935 nr 1. **Oprac. AM**

JANKOWIAK JAN (1895-1958), robotnik. Ur. 22 maja 1895 r. w Bni-
nie jako syn Piotra i Katarzyny. Wcześniej stracił matkę, wychowywała

go macocha Wiktoria z d. Rupotała. Szkołę powszechną ukończył w Bninie. Żołnierz armii niemieckiej, na froncie przebywał od sierpnia 1914 r. do 23 listopada 1918 r.; służył w 13. regimencie piechoty. Odznaczony Krzyżem Żelaznym II kl. Ochotnik w Powstaniu Wlkp., od stycznia 1919 r., skierowany do 11. pułku strzelców wlkp. Walczył m.in. pod Zbąszyniem. W kwietniu 1919 r. ukończył służbę w stopniu szeregowego. Jeszcze w 1935 r. uznany za inwalidę wojennego. Członek Zw. Powst. Wlkp. z roku 1918/19 w Kole Swarzędz (zweryfikowany w 1946 r.). Mieszkaniec Jasinia. Pracownik Swarzędzkich Fabryk Mebli oraz Fabryki Akumulatorów w Mechowie. Żona Agnieszka z d. Jarzembowska (1896-1976). Zmarł w Jasiniu 17 listopada 1958 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Na grobie informacja, że był powstańcem wlkp. **Źródła:** APP – akta USC Książ Wlkp.; akta USC Bnin; akta dot. powstańców wlkp.; Archiwum Parafii św. Marcina w Swarzędzu; informacje od prawnuczki Karoliny Skoniecznej. **Oprac. AM**

JANKOWIAK JÓZEF (1893-1968), robotnik. Ur. 17 marca 1893 r. w Swarzędzu w rodzinie robotnika Walentego i Franciszki z d. Hałupka. W latach 1899-1907 uczył się w szkole powszechnej w Swarzędzu. Powołany do armii niemieckiej, walczył na froncie I wojny światowej jako artylerzysta, ranny w 1916 r. W działaniach powstańczych od 27 grudnia 1918 r. w oddziale por. Kowalskiego, uczestniczył m.in. w przejmowaniu Prezydium Policji w Poznaniu oraz koszar na Jeźycach. Od 15 stycznia 1919 r. artylerzysta w 1. baterii artylerii ciężkiej, z którą wziął udział w walkach o Leszno, Nakło i Bydgoszcz. Później w 5. baterii pułku artylerii ciężkiej. W czerwcu 1920 r. zwolniony do cywila. W wojsku dosłużył się stopnia kaprała. Od września 1934 r. członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Żona Weronika z d. Paulus (1902-1985). Zmarł w Swarzędzu 3 czerwca 1968 r.; pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: *APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; Archiwum Parafii św. Marcina w Swarzędzu; „Jutro” 1937 nr 9; A. Dytkiewicz (red.), Meble swarzędzkie. Informator targowy. Swarzędz 1957, s. 18, 24; S. Dytkiewicz, Swarzędz miasto stolarzy, Swarzędz 1936, s. 29, 40; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AB***

JANKOWIAK JÓZEF (1894-1964), kolejarz. Ur. 16 października 1894 r. w Świącinku koło Uzarzewa. Był synem robotnika Walentego i Michaliny z d. Laskowska. Żołnierz armii niemieckiej, z frontu wrócił w listopadzie 1918 r. i zamieszkał w Poznaniu. Miesiąc później zgłosił się ochotniczo do oddziałów powstańczych. Brał udział m.in. w walkach o Stary Rynek, Plac Wolności i przy przejmowaniu zbrojowni. Z Poznania przeniesiony do 3. pułku ułanów w Gnieźnie. W grudniu 1919 r. w stopniu kaprała został zwolniony do rezerwy. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Dwukrotnie żonaty. Zmarł 10 grudnia 1964 r., pochowany na cm. junikowskim w Poznaniu.

Źródła: *APP – akta USC Jerzykowo; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. ED***

JANKOWIAK STANISŁAW (1898-1964), ślusarz kolejowy. Ur. 9 kwietnia 1898 r. w Sarbinowie jako syn Tomasza i Franciszki z d. Matyak. W Powstaniu początkowo w różnych formacjach powstańczych na terenie miasta Poznania, później pod dowództwem rotmistrza Teodora Raszewskiego w 1. pułku ułanów wlkp., później w 15. pułku ułanów. W dniach 10-15 stycznia 1919 r. uczestniczył w walkach w okolicach Zbąszynia, a pod koniec stycznia w walkach pod Szubinem. Zwolniony ze służby wojskowej w końcu lipca 1921 r. w stopniu ułana. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (w Kole Górczyn od 5 sierpnia 1937 r.). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). W 1932 r. zawarł związek małżeński z Kazimierą z d. Krzyżaniak (1909-1981). Zmarł w 1964 r., pochowany na cm. górczyńskim w Poznaniu.

Źródła: *APP – akta USC Kostrzyn; akta powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; cmentarze Poznania. **Oprac. MP***

JARMUSZKIEWICZ LEON (1903-1986), stolarz. Ur. 10 lutego 1903 r. w Swarzędzu w rodzinie rolnika Wincentego i Józefy z d. Nowacka. W latach 1909-1917 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. Jako szesnastolatek wymaszerował 16 stycznia 1919 r. z grupą ochotników ze Swarzędza i zaciągnął się do oddziałów powstańczych. Ze względu na młody wiek skierowany na szkolenie do oddziału rekrutów na Cytadeli poznańskiej, służył w 3. komp. ppor. Korneliusza

Manna. W lutym 1919 r. złożył przysięgę wojskową i odjechał na front w składzie 1. batalionu 1. pułku strzelców wlkp. W marcu 1919 r. ranny w nogę. Po rekonwalescencji znalazł się w oddziałach zabezpieczających granicę pod Leszmem. Walczył w wojnie polsko-bolszewickiej pod Bobrujskiem. Szeregowy. Po powrocie z wojny pracował w Swarzędzu jako stolarz w zakładzie stolarskim Franciszka Janiszczaka. Złożył egzamin mistrzowski. W sierpniu 1939 r. zmobilizowany, znalazł się wśród załogi lotniska w Krzesinach – aż do jego zbombardowania. W latach 1943-1945 robotnik przymusowy w Kassel na terenie Rzeszy. Po powrocie do Polski pracował w Swarzędzkich Fabrykach Mebli (do emerytury). Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 od 1 września 1934 r., po konsolidacji organizacji niepodległościowych – w Zw. Powst. Wlkp. (pełnił funkcję sekretarza Koła Swarzędz); zweryfikowany w maju 1935 r., ponownie po II wojnie światowej w 1948 r. (dyplom nr 505). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958); posiadał ponadto: Medal za Wojnę 1918-1921 „Polska swojemu obrońcy”, Krzyż Litewsko-Białoruski „Obrońcom Kresów Wschodnich” (1921), Odznakę Pamiątkową 14. Dywizji Piechoty Wielkopolskiej (1937), Brązowy Krzyż Zasługi (1938), Medal Zwycięstwa i Wolności (1946), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1968), Odznakę Inwalidy Wojennego RP. Pozostawił wspomnienia z okresu Powstania Wlkp. Zmarł 14 września 1986 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele pw. św. Marcina. Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp. W 1930 r. ożenił się z Władysławą z d. Świątek (1908-1986).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; F. Fiedler;

Ochotnicy, s. 37-43; *W. Benke, Udział; „Jutro” 1937 nr 8, s. 5; P. Cieśliński, Relacja spisana z pamięci. „Segmenty” 1978; informacje i dokumenty rodzinne. Oprac. MS*

JASIŃSKI JÓZEF (1884-1971), malarz artysta, prywatny detektyw. Ur. 22 lutego 1884 r. w Swarzędzu w rodzinie Kazimierza i Walerii z d. Padalecka. W Powstaniu od 28 grudnia 1918 r. do 22 czerwca 1919 r. Przydzielony do służby wywiadowczej w Komendzie Dworca i P.O.W. jako st. szeregowy, w marcu 1919 r. awansował na kaprała i przeniesiony do żandarmerii polowej przy Sztapie Dow.Gł. W latach 1919-1920 związany z tworzącą się policją w Poznaniu, był m.in. pracownikiem ekspozytury śledczej i komisarzem kryminalnym. Od listopada 1920 r. prowadził przedsiębiorstwo detektywistyczne pod nazwą „Oko. Instytut detektywny handlowo-wywiadowczy” – początkowo wspólnie z Franciszkiem Kuszewskim, od 1921 r. samodzielnie. Swojej działalności nie ograniczał do terenu województwa poznańskiego, filie swojego przedsiębiorstwa próbował zakładać w Łodzi i Warszawie, oferował swoje usługi również na terenie Wolnego Miasta Gdańska. Jego Instytut oferował klasyczne usługi detektywistyczne, uzyskiwanie informacji w związku z przeprowadzaniem transakcji kupna i sprzedaży (np. nieruchomości), a także odzyskiwanie zobowiązań i długów. W marcu 1919 r. zamieszkał w Poznaniu przy Placu Wolności 6, następnie przy Starym Rynku 71/72. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19; od 1936 r. w Kole im. Romana Wilkanowicza. W 1937 r. w nowo wybranym zarządzie Koła (członek Komisji Rewizyjnej), jednak w listopadzie 1937 r. skreślony z listy członków koła z powodu nieopłacenia składek. W grudniu 1939 r. poprzez obóz przesiedleńczy na Głównej wysiedlony z rodziną do GG. Po wojnie zamieszkał we Wrocławiu. Odznaczony Krzyżem P.O.W. (1919). Żonaty z Marią z d. Hausler (1886-1967). Zmarł 14 kwietnia 1971 r., pochowany na cm. św. Rodziny we Wrocławiu.

Źródła: *APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; akta m. Poznania (sygn. 11454); M. Rutowska, Lager Głowna. Poznań 2008; www.straty.pl. Oprac. AM*

JAŚKOWIAK FRANCISZEK (1884-1952), murarz. Ur. 20 września 1884 r. w Swarzędzu z ojca Benedykta i Marianny z d. Lück. Uczeń miejscowej szkoły powszechnej w latach 1892-1899. Żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny światowej na froncie zach. (w komp. karabinów maszynowych 47. pułku piechoty obrony krajowej); ranny w czerwcu 1916 r. Wymieniony w pracy W. Benke o powstańcach swarzędzkich (jedna z osób zrywających godła niemieckie z gmachu ratusza swarzędzkiego pod koniec grudnia 1918 r.). Wymieniony w spisie powstańców frontu zachodniego. W czasie II wojny światowej więzień obozu koncentracyjnego Buchenwald (nr obozowy 11695). W 1946 r. w Swarzędzu ożenił się z Heleną z d. Gałdyńska (1903-1960). Zmarł 16 czerwca 1952 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; *des genealogy net*; W. Benke, *Udział; GS 1934 nr 32, 1935 nr 1; informacje od rodziny. Oprac. AM*

JELENIEWSKI ANTONI (1894-1974), kolejarz. Ur. 23 marca 1894 r. w Jasiniu jako syn robotnika Wojciecha i Agnieszki z d. Mańczak. Mieszkaniec Poznania przed 1914 r. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r. w 4. komp. marynarzy. Uczestniczył w przejmowaniu gmachu Prezydium Policji w Poznaniu oraz w walkach ulicznych na terenie miasta i o koszarzy 6. pułku grenadierów niemieckich. W dniach 5-6 stycznia brał udział pod dowództwem kpt. Adama Białoszyńskiego w zdobywaniu stacji lotniczej w Ławicy. W styczniu i lutym 1919 r. walczył na froncie pod Szubinem i Rynarzewem, a od 12 lutego 1919 r. pod Wolsztynem i Kopanicą pod dowództwem ppor. Stanisława Tryjanowskiego i Władysława Tomczaka. Następnie został przydzielony do oddziału marynarki w Modlinie, skąd 15 czerwca 1919 r. zwolniony do rezerwy w stopniu starszego marynarza. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (od 15 grudnia 1934 r. należał do Koła 4. Kompanii Marynarzy Powstańców). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi. W latach siedemdziesiątych awansowany na podporucznika. Żonaty z Agnieszką z d. Kłopa (1895-1953). Zmarł 31 marca 1974 r., pochowany w Poznaniu na cm. junikowskim.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; *akta powstańców wlkp.; kartoteka*

ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl cmentarze Poznań. Różna pisownia nazwiska w dokumentach (Jelinowski, Jeleniowski). Oprac. MP, ED

JERZYŃSKI BOLESŁAW (1898-1975), kolejarz. Ur. 2 października 1898 r. w Kobylnicy w rodzinie kolejarza Wojciecha i Franciszki z d. Łukowiak. W 1913 r. ukończył szkołę powszechną i rozpoczął pracę w kolejnictwie. W połowie 1917 r. wzięty do armii niemieckiej po odbyciu krótkiego szkolenia skierowany na front francuski. Pod koniec 1918 r. zdezerterował z wojska i powrócił do Wielkopolski, gdzie 28 grudnia w Poznaniu przyłączył się do oddziałów powstańczych i został wcielony do jednostki tworzonej w Forcie Grollmana. Uczestniczył w walkach na froncie północnym, pod Żninem, Łabiszynem, Rynarzewem, Pszczółczynem, Szubinem, Kcynią i Nakłem do 18 lutego 1919 r. Od 2 marca 1919 r. w 1. pułku strzelców wlkp. w Poznaniu (późniejszy 51. pułk piechoty wlkp.), (zaświad. DOK VII Referat Historyczny z 1938 r.). W okresie międzywojennym mieszkał z rodziną w Pobiedziskach, następnie w Kobylnicy, gdzie pracował na stacji kolejowej. W okresie okupacji ta praca uratowała go przed wywiezieniem: jego bezpośredni przełożony wstawił się za nim u Niemców, stwierdzając jego niezbędność na placówce. Po wojnie w 1947 r. przeprowadził się ponownie do Pobiedzisk, choć przez cały czas pracował na stacji kolejowej w Kobylnicy jako nastawniczy, dopiero kilka lat przed emeryturą w nastawni na stacji Poznań – Wschód. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974) i Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Ożenił się w 1929 r. z Jadwigą z d. Marecka. (1903-1983). Zmarł 21 maja 1975 r., pochowany na cm. w Pobiedziskach.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; E. Tomaszewska, *Udział mieszkańców Kobylnicy w walkach z zaborcami. Powstanie styczniowe, strajk szkolny, wojna, „Zeszyty Swarzędzkie”* 2009; E. Tomaszewska, *Udział mieszkańców Kobylnicy w walkach podczas I wojny światowej i Powstania Wlkp., „Wierzeniczenia”* 2009 nr 5 (66); *Słownik biograficzny powstańców, t. VII – hasło autorstwa Bernarda Jerzyńskiego; www.powstancy-wielkopolscy.pl.*

Oprac. AB

JESKE LEON (1889-1969). Ur. 22 lutego 1889 r. w Sokolnikach Gwiazdowskich jako syn robotnika rolnego Józefa i Anastazji z d. Szymanowska. Członek Straży Ludowej od 2 grudnia 1918 r. do 26 grudnia 1918 r. w ramach 4. komp. marynarzy. Od 27 grudnia 1919 r. do 18 stycznia 1919 r. uczestniczył w walkach w Poznaniu: o Dworzec Główny, koszarzy 6. pułku grenadierów niemieckich oraz przy rozbrajaniu Niemców. Po awansie na stopień plutonowego objął dowództwo oddziału. Od 19 stycznia do 18 lutego 1919 r. w żandarmerii krajowej, gdzie pełnił służbę porządkową w garnizonie Poznań, a następnie od 19 lutego 1919 r. do 10 marca 1920 r. jako dowódca wart i patroli. W okresie międzywojennym należał do obrony powietrznej i przeciwgazowej jako prezes Koła w Antoninku pow. Poznań. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Żonaty z Barbarą (1899-1988). Zmarł 21 maja 1969 r., pochowany w Poznaniu na cm. Junikowo.

Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; cmentarze Poznania. **Oprac. MP, ED**

JEZIERSKI MICHAŁ (1866-1954), urzędnik pocztowy. Ur. 10 września 1866 r. w Nowym Mieście nad Wartą w rodzinie Aleksandra i Praksedy z d. Wiśniewska. Wymieniony jako powstaniec w „Głosie Swarzędza” z 1934 r. Brak innych danych o udziale w Powstaniu. Członek Bractwa Kurkowego w Swarzędzu. W czasie II wojny światowej wysiedlony wraz z rodziną do GG. Żonaty z Klarą z d. Kaliska (1872-1953). Zmarł 1 lutego 1954 r., pochowany na cm. św. Marcina w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; Księga jubileuszowa Bractwa Kurkowego w Poznaniu, Poznań 1929, s. 185-186; GS 1934 nr 32. **Oprac. AM**

JĘDRASIAK WAWRZYNIEC (1876-?). Ur. 29 lipca 1876 r. Członek Tow. Powstańców Wlkp. 1918/19 Koło Swarzędz, zweryfikowany w grudniu 1937 r. – w następnym roku złożył deklarację do Zw. Powst. Wlkp. W okresie międzywojennym mieszkaniec Kruszewni. Pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp. **Oprac. AM**

JĘDRZEJCZAK ANTONI (1901-?). Ur. 21 czerwca 1901 r. w Karłowicach. Był synem robotnika Marcina i Wiktorii z d. Madajewska. Uczestnik Powstania, szeregowy. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 Koło Poznań – Główna, zweryfikowany w listopadzie 1933 r. Żonaty ze Stanisławą z d. Pieprzyk.

Źródła: *APP – akta dot. powstańców wlkp.; akta Parafii św. Mikołaja w Wierzenicy; kartoteka ludności Poznania. Oprac. ED*

JĘDRZEJCZAK JAN (1886-?), robotnik, prac. hotelowy. Ur. 10 grudnia 1886 r. w Karłowicach. Brat Antoniego. Mieszkaniec Poznania od 1904 r. W czasie I wojny światowej służył w armii niemieckiej (od 5 sierpnia 1914 r.). Ranny w styczniu 1918 r., powrócił do domu. Uczestnik Powstania. W wojsku do czerwca 1919 r. Sierżant. Członek Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19 (w Kole Poznań – Wilda pełnił przez kilka lat funkcję skarbnika). W grudniu 1939 r. wywieziony z rodziną do GG. Żonaty z Agnieszką z d. Finster (1886-1963).

Źródła: *APP – akta USC Kicin; akta dot. powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; des.genealogy.net.; www.straty.pl; M. Rutowska. Lager Głowna. Poznań 2008. Oprac. ED*

JĘDRZEJCZAK STANISŁAW (1897-1975), stróż nocny. Ur. 20 października 1897 r. w Sarbinowie w rodzinie gospodarza Walentego i Wiktorii z d. Wrześcińska. Żołnierz armii niemieckiej w I wojnie światowej. W Powstaniu jako ochotnik od 27 grudnia 1918 r.; uczestnik walk o stację lotniczą w Ławicy. Później w 55. pułku piechoty. Przeszedł do rezerwy z dn. 22 lipca 1922 r. w stopniu kaprała. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (w Kole Swarzędz od września 1934 r.), zweryfikowany w maju 1935 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Mieszkaniec Sarbinowa i Swarzędza. Zmarł 26 września 1975 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp. Dwukrotnie żonaty.

Źródła: *APP – akta USC Kostrzyn; akta dot. powstańców wlkp.; W. Benke, Udział; www.powstancy-wielkopolscy.pl. Oprac. AM*

JĘDRZEJCZAK STEFAN (1899-1990). Ur. 20 października 1899 r. w Sarbinowie. Brat Stanisława, także powstańca. Od 27 stycznia 1919 r. walczył w składzie 1. pułku artylerii polowej (późniejszy 14. pułk artylerii polowej) o wyzwolenie Kwilcza, Kopanicy i Zbąszynia pod dowództwem por. Chłapowskiego. Po Powstaniu przeniesiony do 7. pułku artylerii ciężkiej, w którym pełnił służbę do 24 listopada 1921 r. W okresie międzywojennym pracował jako ślusarz w Fabryce H. Cegielskiego w Poznaniu, a od 1933 r. jako puszkarz w Zbrojowni Wojskowej nr 2 w Warszawie. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1976). W latach siedemdziesiątych mianowany na stopień podporucznika. Zmarł 6 sierpnia 1990 r. w Warszawie, pochowany na cm. wojsk. na Powązkach.

Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

JÓŹWIAK MARCIN (1896-1969), robotnik. Ur. w Gortatowie 5 listopada 1896 r. w rodzinie robotnika Ludwika i Teofili z d. Maćkowiak. Podczas I wojny światowej żołnierz armii niemieckiej. Od 2 stycznia 1919 r. w 2. batalionie pozn., z którym wyruszył na front, walcząc pod Rynarzewem i Czarnkowem do maja 1919 r. W okresie międzywojennym mieszkał w Łowęcinie, także w Poznaniu (w 1926 r. na ul. Wielkie Garbary). Od września 1934 r. członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (Koło Swarzędz), zweryfikowany w 1935 r. Szeregowy. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1964). Zmarł w Poznaniu 3 stycznia 1969 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej. Dwukrotnie żonaty.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp; kartoteka ludności Poznania; Archiwum Parafii św. Marcina w Swarzędzu; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AM**

JÓŹWIAK WALENTY (1896-1980), robotnik. Ur. 3 lutego 1896 r. w Sarbinowie w rodzinie Łukasza i Konstancji z d. Sieradzka. Przez cztery lata uczęszczał do szkoły powszechnej w Sarbinowie. W 1912 r. wyjechał do Westfalii, gdzie pracował w kopalni węgla. W październiku 1914 r. został powołany do armii niemieckiej i po krótkim przeszkoleniu trafił na front francuski. Ranny w rękę przebywał w szpitalu wojskowym, skąd po wyleczeniu i krótkim urlopie miał ponownie trafić na front, tym razem

wschodni (w okolicy Królewca). Na wieść o Powstaniu 27 grudnia 1918 r. udał się do Poznania, by przyłączyć się do powstańców. Uczestniczył w opanowaniu Dworca Głównego i wyzwaniu Sołacza. W pierwszych dniach stycznia 1919 r. z baterią artylerii ciężkiej wyruszył jako artylerzysta na front pod Nakło, gdzie wziął udział w walkach o miasto. Przydzielony do 15. pułku artylerii ciężkiej walczył pod Szubinem, Inowrocławiem i Rynarzewem. We wrześniu 1921 r. zwolniony z wojska. W okresie międzywojennym prowadził gospodarstwo w Sarbinowie. W 1940 r. wysiedlony z rodziną do miejscowości Wilczkowa koło Ostrowii Mazowieckiej w GG, gdzie przebywał przez cztery miesiące. Później – za pobicie Niemca, wywieziony z rodziną do Berlina, a następnie osadzony w obozie koncentracyjnym w Mauthausen. Zwolniony po dwóch miesiącach powrócił z żoną do Polski. Zmuszony do pracy w Poznaniu w DWM, później w firmie Jauschew & Co. Po wyzwoleniu powrócił do Sarbinowa. Należał do Zw. Powst. Wlkp. w Kostrzynie Wlkp. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Zmarł w Sarbinowie 6 czerwca 1980 r., pochowany na cm. w Uzarzewie.

Źródła: informacje od wnuka; wywiad udzielony W. Kubiakowi, dyrektorowi Szkoły Podst. w Paczkowie (bez daty); www.powstancy-wielkopolscy.pl.

Oprac. AB

KANTORSKI TOMASZ (1884-1978), murarz. Ur. 24 listopada 1884 r. w Swarzędzu w rodzinie robotnika Jana i Małgorzaty z d. Mikołajczak. Szkołę powszechną ukończył w Swarzędzu. Mając 15 lat rozpoczął praktyczną naukę w zawodzie murarza w firmie Iwana Hermana, a później w Poznaniu w zakładzie Hansa Freyschmidta. W 1915 r. powołany został do armii niemieckiej do 29. pułku saperów. W 1917 r. przeniesiony do „Flieger Ersatz Abteilung no 4” w Ławicy. Następnie został wysłany na front wschodni do Lidy na Białorusi. Będąc na froncie zachorował i trafił do szpitala w Grodnie, a potem wysłany ponownie na lotnisko w Ławicy, gdzie w grudniu 1918 r. zastał go wybuch Powstania. Wraz z innymi Polakami zabezpieczał mienie wojskowe oraz części zapasowe do samolotów

przed wywiezieniem ich w głąb Niemiec. W dniach 5-6 stycznia 1919 r. pod dowództwem por. Jakuba Hęcki wziął czynny udział w zdobywaniu stacji lotniczej. Następnie ochotniczo wstąpił do 3. pułku lotniczego, w którym służył do końca 1919 r. Po zakończeniu służby wojskowej był cywilnym pracownikiem lotniska. W czasie okupacji pracował jako robotnik w stacji sanitarnej na Cytadeli w Poznaniu. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1966). Żonaty od 1911 r. z Cecylią z d. Janecka (1887). Zmarł 3 sierpnia 1978 r., pochowany w Poznaniu na cm. junikowskim.
Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta USC Grodzisk; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; CAW (akta personalne i odznaczeniowe, sygn.. odrzuc. 25.06.1938); www.wbc.poznan.pl (księgi adresowe Poznania); cmentarze Poznania. **Oprac. MP**

KAPITAŃCZYK ANDRZEJ (1899-1976), robotnik. Ur. 19 listopada 1899 r. w Wierzenicy jako syn robotnika Jana i Agnieszki z d. Szukalska. W Powstaniu jako ochotnik od 27 grudnia 1918 r. pod dowództwem Wincentego Wierzejewskiego. Uczestniczył w przejmowaniu Prezydium Policji w Poznaniu i zdobywaniu Fortu Grolmanna, następnie na froncie pod Lesznem. Od 15 stycznia 1919 r. w 1. komp. 1. pułku strzelców wlkp. W styczniu 1921 r. zwolniony do rezerwy w stopniu starszego strzelca. W latach 1922-1934 pracował w fabryce korków w Poznaniu, a od 1935 r. w takiej samej fabryce w Warszawie. Brał udział w kampanii wrześniowej w ramach 4. komp. telegrafistów z Zegrza pod Warszawą. Po kapitulacji Warszawy w 1939 r. pracował w Zakładach Mechanicznych „Ursus”. Po wyzwoleniu Warszawy już 29 stycznia 1945 r. wyruszył za frontem do Poznania. Od lutego 1945 r. ponownie pracował w fabryce korków, a następnie w Spółdzielni Pracy „Synteza” w Poznaniu (aż do przejścia na emeryturę w październiku 1964 r.). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1974). Dwukrotnie żonaty. Zmarł w czerwcu 1976 r., pochowany w Poznaniu na cm. Miłostowo.
Źródła: APP – akta USC Kicin; akta powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

KAPITAŃCZYK WINCENTY (1903-?). Ur. 8 lipca 1903 r. w Zielińcu jako syn robotnika Michała i Wiktorii z d. Hałupka. W Powstaniu od

29 grudnia 1918 r., najpierw w Poznaniu przy przejmowaniu broni ze Zbrojowni na Garbarach, później przy zdobywaniu stacji lotniczej w Ławicy. Następnie skierowany jako artylerzysta pod Zbąszyń, walczył pod dowództwem ppor. Nowaka. Po zawieszeniu broni służył jako kanonier w 15. pułku artylerii polnej do 5 stycznia 1921 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zweryfikowany jako powstaniec na podst. zaświadczenia Ref. Hist. DOK nr VII w Poznaniu z 1939 r. (nr 276-I/1322). Żonaty.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta powstańców wlkp.; www.powstanczy-wielkopolscy.pl. **Oprac. ED**

KASPROWICZ KAZIMIERZ (1895-1973), dekarz. Ur. 19 lutego 1895 r. w Śremie. Od 1906 r. mieszkał i wychowywał się w Swarzędzu w rodzinie dekarza Józefa i Stanisławy Fibich (Fibig). Uczeń szkoły powszechnej w latach 1904-1909, potem uczeń w zakładzie dekar skim swego opiekuna. Wymieniony w „Imiennym spisie powstańców frontu zachodniego”, także w monografii W. Białka o Swarzędzu. Członek Tow. Powst. Wlkp. – zweryfikowany w październiku 1937 r. w Kole Swarzędz. W czasie II wojny światowej więzień obozu w Gross-Rosen, od 10 lutego 1945 r. obozu w Buchenwaldzie. Po wojnie prowadził w Swarzędzu samodzielny warsztat dekarski. Zmarł 4 marca 1973 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Śrem; www.straty.pl; W. Białek; S. Nawrocki, *Dzieje*. **Oprac. MP**

KASPROWICZ WALENTY (1886-1942), stolarz. Ur. 26 stycznia 1886 r. w Poznaniu, syn Wincentego i Kazimierzy z d. Stęszewska. Wymieniony jako powstaniec w „Głosie Swarzędza” z 1934 r. Członek Tow. Powst. Wlkp., zweryfikowany, w czerwcu 1938 r. złożył deklarację o przystąpieniu do Zw. Powst. Wlkp. Mieszkaniec Swarzędza od 1914 r. Żona Eleonora z d. Werner (ur. 1884). Zmarł w Swarzędzu 23 sierpnia 1942 r.

Źródła: APP – akta USC Poznań; akta dot. powstańców wlkp.; *kartoteka ludności Poznania*; GS 1934 nr 32. **Oprac. MP**

KASPRZAK MARIAN (1900-1995). Ur. 22 marca 1900 r. w Zielińcu w pow. poznańskim w rodzinie kupca zbożowego Jana i Marii z d. Poprawa.

Do szkoły powszechnej uczęszczał w latach 1906-1914, najpierw w Swarzędzu, a następnie – po przeprowadzeniu się rodziny, w Jutrosinie. W 1915 r. rozpoczął naukę w gimnazjum w Rawiczu, w następnym roku kontynuował ją w Szkole Handlowej w Poznaniu. W latach 1917-1918 był praktykantem w spółdzielni „Rolnik” w Lwówku. W maju 1918 r. powołany do armii niemieckiej – służył w oddziale łączności we Wrocławiu. Pod koniec listopada powrócił do domu rodzinnego. Wspólnie ze swoim ojcem Janem Kasprzakiem tworzył Straż Ludową w Jutrosinie. W lutym 1919 r. pod dowództwem podporucznika Domagalskiego brał udział w walkach pod Słupią, Miejską Górką i Rawiczem. Po zawieszeniu broni oddział jutrosiński wcielony został do 11. pułku strzelców wlkp. i skierowany na front pod Wilno. Zdemobilizowany 21 września 1921 r. w stopniu sierżanta. W okresie okupacji wywieziony do GG, przebywał w Ostrowcu Świętokrzyskim. Po wojnie związany ze spółdzielczością rolniczą. Odznaczony m.in. Medalem Niepodległości (1932), Wlkp. Krzyżem Powst. (1960), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968), Krzyżem za udział w wojnie 1918-1921. W 1972 r. awansowany na stopień podporucznika. Żonaty z Wandą z d. Pepińska (1906-1993). Zmarł 7 marca 1995 r., pochowany na cm. junikowskim w Poznaniu w kwaterze powstańców wlkp.

Źródła: *biogram z pracy: A. Grzelak, Powstańcy wlkp. Ziemi Jutrosińskiej 1918-1919. Jutrosin 2011 (hasło autorstwa Michała Pietrowskiego).*

Inne źródła: APP – akta USC Swarzędz; <http://krotoszyn.naszemiasto.pl/artukul/nasi-powstancy-jan-kasprzak-i-marian-kasprzak-z-jutrosina,4137139,artgal,t,id,tm.html>; www.powstancy-wielkopolscy.pl. Słownik biograficzny powstańców, t. 6 i 12 – hasło autorstwa Michała Pietrowskiego.

Oprac. AB

KASZAREK ANTONI (1884-1948), robotnik. Ur. 27 maja 1884 r. w Nowym Dworze w pow. pozn. w rodzinie robotnika Karola i Katarzyny z d. Matuszewska. W latach 1892-1948 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. Po odbyciu obowiązkowej służby wojskowej osiadł w Poznaniu. W okresie od 27 grudnia 1918 r. do 18 lutego 1919 r. brał udział w Powstaniu w kompanii Straży Ludowej dzielnicy Poznań – Wilda (przy obronie obiektów wojskowych na terenie tej dzielnicy) pod dowództwem

Antoniego Wysockiego, pełniąc równocześnie służbę patrolową i wartowniczą. Kapral. Członek Zw. Weter. Powstań Narodowych RP 1914/19, Koło Poznań – Wilda, zweryfikowany w 1934 r. Mieszkał w rodzicach w Nowym Dworze i Zalasewie, a w okresie międzywojennym w Poznaniu (przy ul. Szwajcarskiej). Żonaty z Marią z d. Komosińska (1894-1966). Zmarł 31 sierpnia 1948 r., pochowany na cm. przy ul. Lutyckiej w Poznaniu (Cmentarz Sołacki).

Źródła: APP – akta USC Gruszczyń; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; archiwum SP nr 1 w Swarzędzu; cmentarze Poznania. **Oprac. ED**

KAŻMIERCZAK ANTONI (1893-1970),

robotnik rolny. Ur. 11 marca 1893 r. w Lednogórze w pow. gnieźnieńskim jako syn Jakuba i Katarzyny z d. Sulkowska. Zmobilizowany do armii niemieckiej, brał udział w I wojnie światowej w ramach 19. pułku piechoty obrony krajowej. Po powrocie do domu wstąpił do oddziału powstańczego. Od 11 stycznia 1919 r. służył w 2. batalionie garnizonu pozn. Później pod dowództwem kpt.

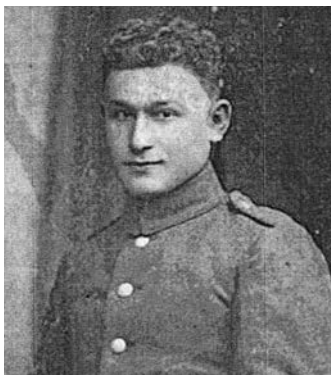
Sylwestra Trojanowskiego brał udział w walkach pod Zbąszyniem, Kopanicą, Małym Grójcem oraz pod Chodzieżą. Na froncie zachodnim pozostał aż do rozejmu. Następnie wcielony do 7. pułku strzelców wlkp., później jako żołnierz 61. pułku piechoty wlkp. wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Od ok. 1925 r. mieszkaniec Uzarzewa, pracował w gospodarstwie rolnym. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1960). Zmarł 26 marca 1970 r. w Uzarzewie, pochowany na cm. parafialnym. Ożeniony z Marianną z d. Urbaniak (1900-1942).

Źródła: APP – akta USC Łubowo k. Gniezna; www.powstancy-wielkopolscy.pl; W. Benke, *Udział*; informacje od wnuka Marka Kaźmierczaka. **Oprac. MP, BN**

KAŻMIERCZAK WINCENTY (1880-1950), robotnik. Ur. 18 stycznia 1880 r. w Dąbrówce (obecnie gmina Dopiewo) w rodzinie Michała i Mariany z d. Agacińska. Członek swarzędzkiej Straży Ludowej, w opracowaniach

wymieniany wśród członków rekrutujących broń od Niemców. Zmarł 15 lutego 1950 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej. Żona: Maria z d. Wiatr (1887-1961).

Źródło: APP – akta USC Swarzędz; akta USC Dąbrówka; K. Smoluch, *Dzieje Swarzędza w latach 1918-1945. Warszawa 1986, (msp.), s. 12 [pisownia nazwiska Kazimierczak]. Oprac. AB*

KĄKOLEWSKI WINCENTY (1901-1989), stolarz. Ur. 4 kwietnia 1901 r. w Pobiedziskach w rodzinie ceglarza Józefa i Heleny z d. Muszyńska. Mieszkał w Łowęcinie. Żona Apollonia z d. Stanisławska (1896-1970). Zmarł 17 listopada 1989 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp. **Źródła:** APP – akta USC Pobiedziska. **Oprac. AB**

KEMPA WIKTOR (1894-1976), ślusarz. Ur. 14 listopada 1894 r. w Swarzędzu jako syn murarza Kazimierza i Reginy z d. Pilaczyńska. W latach 1901-1909 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. Członek Tow. Powst. Wlkp. (wymieniony w protokole z 1933 i 1936 r. jako pełniący funkcję sekretarza), zweryfikowany w październiku 1937 r.; także na liście zamieszczonej w „Głosie Swarzędza” z 1935 r. Członek OSP: w 1932 r. skierowany na kurs obsługi motopompy do Poznania. Członek swarzędzkiego Bractwa Kurkowego. Zmarł w Poznaniu 15 marca 1976 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej. Żona Kazimiera z d. Pacyńska.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; akta miasta Swarzędza; Archiwum par. MBWW w Swarzędzu; W. Buczyński, *100 lat OSP; GS 1935 nr 3. Oprac. AB*

KĘDZIORA FRANCISZEK (1900-?). Ur. 17 stycznia 1900 r. w Skorzęcinie (koło Wierzonki) w rodzinie robotnika Stanisława i Marii z d. Bzowa. Uczestnictwo w Powstaniu potwierdzone zaświadczeniem CAW z 28 maja 1969 r. (nr 5724). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powstańczym (1973).

Źródła: APP – akta USC Wierzonka; www.powstancy-wielkopolscy.pl;
Oprac. ED

KĘDZIORA LEON (1894-1980), kowal. Ur. 23 marca 1894 r. w Toni-szewie w pow. wągrowieckim, w rodzinie Józefa i Antoniny z d. Witucka. W Powstaniu walczył od 30 grudnia 1918 r. do 25 lutego 1919 r. w 2. komp. 4. pułku strzelców wlkp. na froncie północnym pod Próchnowem, Pawłowem, Gołańczą i Kcynią. Zdemobilizowany w stopniu szeregowego. Członek Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19 Koło Swarzędz od września 1937 r. Wymieniony w „Głosie Powstańca Wlkp.” ze stycznia 1938 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Przed wrześniem 1939 r. mieszkaniec Antoninka. Zmarł 4 września 1980 r., pochowany na cm. komunalnym na Miłostowie. Żona Anna (1900-1979).

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl;
„Głos Powstańca Wlkp.” 1938 nr 1 (za www.wbc.poznan.pl). **Oprac. AB**

KĘDZIORA WACŁAW (1893-1976), kupiec.

Ur. 16 września 1893 r. w Kostrzynie Wlkp. w rodzinie siodlarza Ignacego i Marty z d. Mikołajczak. W końcu grudnia 1918 r. powrócił z frontu niemieckiego i wstąpił do oddziałów powstańczych w Poznaniu. Brał udział w walkach o koszary i Ławicę, a następnie do maja 1919 r. walczył pod dowództwem Lisieckiego na froncie zachodnim w okolicach Zbąszynia. Jako wyszkolony w armii niemieckiej artylerzysta, został skierowany do wojska polskiego; w artylerii służył do 1920 r.

Mieszkał wraz z rodziną w Rybnie Wielkim w pow. gnieźnieńskim, gdzie prowadził restaurację zwaną „Oberża” oraz gospodarstwo rolne. W czasie II wojny światowej rodzina została wysiedlona ze swego gospodarstwa i zakwaterowana w innym miejscu w tej samej wsi. W latach pięćdziesiątych, ze względu na wypadek i długotrwałe leczenie szpitalne, restauracja została zamknięta. Do 1974 r. prowadził gospodarstwo rolne, a później wraz z rodziną przeprowadził się do Swarzędza na ul. Pogodną.

Wymieniony w „Imiennym spisie powstańców frontu zachodniego” w 7. pułku strzelców wlkp. Po II wojnie zweryfikowany jako powstaniec w Zw. Powst. Wlkp. z roku 1918/19 (Koło Kiszkowo – 1947 r. – zaświadczenie nr 3444). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powstańczym (1968), Polska Swemu Obrońcy, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. W 1922 r. ożenił się z Heleną z d. Mikołajczak (1898-1980). Zmarł 16 stycznia 1976 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej. **Źródła:** APP – akta USC Kostrzyn; <http://www.powstancy-wielkopolscy.pl/informacje-i-dokumenty-od-wnuczki-Anny-Paczka>. **Oprac. BN**

KĘSA JAN (1898-1977), murarz. Ur. 5 lipca 1898 r. w Swarzędzu. Był synem robotnika Tomasza i Anny z d. Wieloch. Żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny światowej, w 455. pułku piechoty; dwukrotnie odnotowany na liście strat (ranny). Po wybuchu Powstania brał udział w walkach na terenie Poznania oraz na froncie w okolicach Chobienic, Wolsztyna, Grójca Wielkiego, Grójca Małego, Kamienicy i Babimostu. Służbę wojskową kontynuował w 7. pułku strzelców wlkp. W okresie międzywojennym pracował jako murarz, a później jako majster w firmie budowlanej Antoniego Jaworskiego w Bydgoszczy. W czasie okupacji zatrudniony w niemieckiej firmie E. Beitscha, a po wyzwoleniu w różnych przedsiębiorstwach budowlanych. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1974) na podst. zaświadczenia CAW z 13 września 1971 nr 3166/SJ. Zmarł 24 sierpnia 1977 r., pochowany w Bydgoszczy na cm. przy ul. Kcyńskiej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; www.powstancy-wielkopolscy.pl; *Książka adresowa Bydgoszczy na rok 1933 (ze zbiorów kpc.umk.pl)*. **Oprac. MP, AB**

KIJAK WŁADYSŁAW (1888-1947). Ur. 1 stycznia 1888 r. w Kicinie w rodzinie robotnika Wincentego i Antoniny z d. Krieger. W Powstaniu jako ochotnik. W 1919 r. – na wniosek polskiego dowództwa głównego – włączony do armii i awansowany ze stopnia sierżanta na podporucznika w piechocie z dniem 21 stycznia 1919 r. Po zakończeniu Powstania objął na krótko dowództwo radiostacji na Cytadeli poznańskiej jako dowódca kompanii w 7. batalionie telegraficznym. Szkolił młodych żołnierzy

w zakresie radiotelegrafii. W 1923 r. już jako porucznik pełnił obowiązki komendanta kadry zapasowej 3. bat. radiotelegraficznego w Toruniu w ramach 3. pułku łączności. W 1930 r. przebywał na kursie dowódców kompanii telegraficznych w Żegrzu. Awansowany na kapitana. W 1935 r. przeszedł do rezerwy z przydziałem mobilizacyjnym do dotychczasowego batalionu. Do wojny pracował w Porcie Marynarki Wojennej w Gdyni i w Firmie „Kabel” w Warszawie. Członek Zw. Powst. Wlkp. w Poznaniu w Kole im. R. Wilkanowicza. Brał udział w kampanii wrześniowej 1939 r. Po jej zakończeniu przeszedł na Węgry, gdzie został internowany i osadzony w obozie jenieckim. Po wojnie wrócił do kraju i podjął pracę w rozgłośni radiowej w Poznaniu. Był zasłużonym członkiem Zw. Powst. Wlkp. z roku 1918/19, m.in. w 1947 r. zastępcą przewodniczącego Głównej Komisji Weryfikacyjnej. Żonaty z Teresą z d. Wyczułka (1907-1991). Zmarł 13 grudnia 1947 r. w Poznaniu, pochowany na cm. na Miłostowie.

Źródła: APP – USC Wierzonka; kartoteka ludności Poznania; „Tygodnik Urzędowy Naczelnej Rady Ludowej 1919 nr 6 (z 19 lutego); M. Zajackowski, *Wielkopolskie oddziały wojsk łączności 1919-1939. Poznań 2015*; „Jutro” 1937 nr 37; P. Zimny, *7. batalion telegraficzny w czasie powstania wielkopolskiego i wojny polsko-bolszewickiej. „Biuletyn Łącznościowca” 1993 nr 1*; K. Pawłowska, „*Wierzenicza* 2007 nr 6. **Oprac. AB**

KIND ANDRZEJ (1886-1942), robotnik rolny. Ur. 20 sierpnia 1886 r. w miejscowości Pruszewiec (gm. Pobiedziska) w rodzinie robotnika dniówkowego Jana i Marianny z d. Nowakowska. Mieszkaniec Kruszewni. Szelegowy. Żołnierz armii niemieckiej przez cały okres trwania działań wojennych. Wymieniony w ewidencji Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 jako członek Koła Swarzędz od listopada 1934 r. W 1910 r. ożenił się w Swarzędzu z Józefą z d. Pałka (ur. 1888). Zginął 26 września 1942 r. w więzieniu przy ul. Młyńskiej w Poznaniu [według zapisów administracji więzienia „na gruźlicę płuc”].

Źródła: APP – akta USC Jerzykowo; akta dot. powstańców wlkp.; Ł. Jastrząb, J. Lubierska, *Ofiary terroru i działań wojennych 1939-1945 w Poznaniu. Kórnik 2017. **Oprac. AB***

KIRCHHOFF STEFAN (1891-1946), stolarz.

Ur. 3 listopada 1891 r. w Swarzędzu w rodzinie stolarza Emila Kirchhoffa i Walerii z d. Obarska. W latach 1898-1906 uczęszczał do szkoły powszechnej w Swarzędzu. Powołany do armii niemieckiej, dosłużył się wysokiego jak na Polaka – stopnia sierżanta. Do Powstania przystąpił jako ochotnik. Wraz z S. Kwaśniewskim poprowadził oddział swarzędzkich ochotników do Poznania. W okresie międzywojennym posiadał w Swarzędzu własny warsztat stolarski, w 1922 r. otrzymał tytuł mistrza stolarskiego. W tym samym roku został wybrany zastępcą sekretarza w Zarządzie Przymusowego Cechu Stolarskiego

na powiat wschodnio-poznański z siedzibą w Swarzędzu. W okresie okupacji wywieziony z rodziną do Krakowa (?), zaś po zakończeniu wojny zamieszkał w miejscowości Lipiany (między Gorzowem a Szczecinem). Tam zmarł 27 czerwca 1946 r. Posiadał pięciu braci, z których Oskar (ur. 1893) – zginął w czasie pierwszej wojny światowej; Alfons (1895-1916), zginął w czasie pierwszej wojny na froncie francuskim; Bruno (Bronisław) (1902-1942) zamordowany przez hitlerowców we Wronkach.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta SP nr 1 w Swarzędzu; K. Adamczak, *Mój dziadek Bronek. „Zeszyty Swarzędzkie” 2010, s. 122 i n.; W. Benke, Udział. Oprac. AB*

KNASIAK STANISŁAW (1895-1944), stolarz.

Ur. 25 lutego 1895 r. w Uzarzewie w rodzinie rolnika Franciszka i Józefy z d. Małecka. Ukończył szkołę powszechną, później wyuczył się zawodu stolarza. Powołany do armii niemieckiej walczył na froncie zachodnim, gdzie w styczniu 1918 r. został ranny. W grudniu tego roku znalazł się w Poznaniu i przyłączył się do oddziałów powstańczych. W okresie międzywojennym

przebywał na emigracji zarobkowej we Francji, skąd powrócił w 1935 r. i zamieszkał w Poznaniu, gdzie wybudował dom. Po wrześniu 1939 r. poszukiwany przez okupanta za udział w Powstaniu Wlkp. zgłosił się pod przybranym nazwiskiem na roboty przymusowe. Ciężko chory powrócił do siostry do Wierzenicy i tam zmarł 29 stycznia 1944 r.; pochowany został na miejscowym cmentarzu. Żonaty od 1919 r. z Franciszką z d. Rybacka (1895-1942). Jeden z synów, Tadeusz, zamęczony w okresie okupacji, prawdopodobnie w Forcie VII.

Źródła: APP – USC Jerzykowo; informacje od rodziny; „Wierzeniczenia” 2008 nr 8, 2010 nr 8. **Oprac. AB**

KNASIECKI JÓZEF (1898-?), stolarz. Ur. 21 lutego 1898 r. w Swarzędzu w rodzinie robotnika Wawrzyńca i Jadwigi z d. Gromadzińska. W latach 1906-1912 uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej. W Powstaniu szeregowy. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (w Kole Górczyn od maja 1935 r.), zweryfikowany w tym samym Kole w listopadzie 1935 r.). Od kwietnia 1926 r. mieszkaniec Poznania. Żonaty z z Marią z d. Jäger (ur. 1897).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; Archiwum SP nr 1 w Swarzędzu. **Oprac. MP**

KNYPIŃSKI JAN (1893-1960). Ur. 12 grudnia 1893 r. w Gortatowie jako syn robotnika Marcina i Franciszki z d. Rozmiarek. Od marca 1915 r. mieszkaniec Poznania. Od lipca 1916 r. żołnierz frontowy armii niemieckiej. W pierwszych tygodniach Powstania uczestniczył w walkach w Poznaniu, m.in. przy zdobywaniu stacji lotniczej w Ławicy oraz koszar 6. pułku grenadierów pod dowództwem ppor. Edmunda Krauze i ppor. Korneliusza Manna. Od lutego 1919 r. walczył pod Nową Wsią, Babimostem, Kopanicą, Czarnkowem i Rogoźnem. Od maja do grudnia 1920 r. służył w szeregach 58. pułku piechoty wlkp. (wcześniej 4. pułku strzelców wlkp.) w stopniu plutonowego. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (Koło Górczyn od maja 1935 r.). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Ożeniony z Władysławą z d. Majerowicz (1897-1980). Zmarł 19 sierpnia 1960 r., pochowany na cm. górczyńskim w Poznaniu.

Jego brat Ludwik (1896-2010) powrócił do Polski z Armią Hallera.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; GS 1935 nr 2 [w tekście błędnie „Krzypiński”]; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AB**

KNYPIŃSKI MARCIN (1890-1976). Ur. 9 października 1890 r. w Goratowie w rodzinie Marcina i Franciszki z d. Rozmiarrek. Brat Jana. Mieszkaniec Poznania od października 1913 r. Wymieniony wśród zweryfikowanych powstańców (w Kole Łazarz w styczniu 1934 r.), a w 1936 r. jako uczestnika Powstania wymienia go „Głos Swarzędza”. Zmarł 14 listopada 1976 r. w Poznaniu, pochowany na cm. górczyńskim. W 1928 r. ożenił się z Weroniką z d. Marlewska (1898-1975).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; karteoteka ludności Poznania; GS 1935 nr 2 [w tekście błędnie „Krzypiński”]; cmentarze Poznania. **Oprac. ED**

KOMPLEROWICZ JULIAN (1876-1949), kupiec, rewident skarbowy. Ur. 22 grudnia 1876 r. w Swarzędzu w rodzinie ogrodnika Antoniego i Marianny z d. Ptaszyńska. Rekrut w garnizonie Breslau. Żołnierz armii niemieckiej w czasie wojny światowej aż do grudnia 1918 r. W okresie międzywojennym – jako kupiec dużo podróżował i często zmieniał miejsce zamieszkania. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 Koło Gdynia, zweryfikowany w 1937 r. Ożenił się z Matyldą z d. Ritters (ur. 1873). Zmarł w Gdyni 1 czerwca 1949 r.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; karteoteka ludności Poznania; Spis mieszkańców miasta Gdynia. Stan z dn. 1.05.1937 [https://ecitydoc.com/download/ksiga-adresowai_pdf]. **Oprac. ED, AB**

KONIECZNA (z d. Rybicka) KAZIMIERA (1902-1974). Ur. 17 lutego 1902 r. w Lubiniu w pow. kościańskim w rodzinie Ludwika i Marii z d. Suchocka. Od 28 grudnia 1918 r. do 15 marca 1919 r. pełniła służbę w 3. komp. lubińskiej Straży Ludowej pod dowództwem Stefana Kaźmierczaka jako telegrafistka w urzędzie pocztowym w Lubiniu. Odznaczona Wlkp. Krzyżem Powst. (1973). Po wyjściu za mąż za Wincentego Koniecznego (1901-1945) zamieszkała w Swarzędzu. Zmarła 7 maja 1974 r.,

pochowana na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Lubią; akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AB**

KONIECZNY WALENTY (1890-1966), robotnik. Ur. 20 grudnia 1890 r. w Swarzędzu jako syn robotnika Józefa i Jadwigi z d. Drobnik. Do miejscowej szkoły powszechnej uczęszczał w latach 1897-1905, potem pracował jako robotnik rolny. W 1916 r. został powołany do armii niemieckiej na front wschodni. Po zakończeniu działań wojennych, gdy Poznań był już w rękach Polaków, zgłosił się do Straży Ludowej do pilnowania obiektów państwowych. Później walczył na froncie pod Szubinem, Samokłękami Małymi i Dużymi, pod Turem i Rynarzewem. Od marca 1919 do 1920 r. pełnił służbę w oddziale łączności w Poznaniu na

Cytwadeli. St. szereg. Od września 1934 r. członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz; zweryfikowany jako powstaniec w maju 1935 r.; w 1936 r. sekretarz Koła; po wojnie, w 1947 r. przewodniczący Koła Swarzędz w Zw. Powst. Wlkp. z roku 1918/19; od 1956 r. członek ZBoWiD. Więzień w Forcie VII. Po zakończeniu działań wojennych radny Miejskiej Rady Narodowej w Swarzędzu. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (1938), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1947), Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 6 lipca 1966 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina. Dwukrotnie żonaty: 1) z Walentyną z d. Różycka (ur. 1891), 2) Stanisławą z d. Woźniak (1896-1962).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; akta Starostwa Powiatowego Poznańskiego; akta m. Swarzędza; W. Benke, Udział; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. BN**

KORALEWSKI STANISŁAW (1881-1921), robotnik. Ur. 3 maja 1881 r. w Szczepankowie (obecnie w granicach Poznania) w rodzinie robotnika Szymona i Marianny z d. Wiśniewska. W Powstaniu jako szeregowiec.

Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zachodniego. Mieszkaniec Kobylnicy. Od 1905 r. żonaty z Anną z d. Chmielewska. Zmarł 10 czerwca 1921 r., pochowany na cm. w Wierzenicy, jednak próby odnalezienia grobu podjęte w 2018 r. przez Włodzimierza Buczyńskiego z Wierzenicy nie przyniosły rezultatu.

Źródła: APP – akta USC Kobylepole; akta dot. powstańców wlkp.; Księga zgonów parafii w Wierzenicy. **Oprac. MP, ED**

KORCZ NIKODEM (1900-1978), stolarz. Ur. 19 sierpnia 1900 r. w Kleszczewie jako syn Wojciecha i Franciszki z d. Błotna. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r. – w oddziale zgrupowanym w Forcie Raucha. W styczniu 1919 r. przydzielony do 1. baterii pułku artylerii polnej. Wziął udział w walkach o Zbąszyń, Grodzisk, Wolsztyn pod dowództwem sierż. Czesława Gryni. Od marca do czerwca 1919 r. walczył pod Obornikami i Lipą, skąd pod dowództwem por. Stanisława Krysztofiaka przeszedł do 1. pułku artylerii lekkiej. Od 4 sierpnia 1946 r. w reaktywowanym Zw. Powst. Wlkp. z roku 1918/19 (Koło Swarzędz), gdzie pełnił funkcję zastępcy komendanta. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Żonaty z Wiktorią (1903-1993). Zmarł 15 stycznia 1978 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy kościele św. Marcina.

Źródła: APP – akta USC Kleszczewo; akta powstańców wlkp.; W. Benke, *Udział*; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

KOSMOWSKI MICHAŁ (1895-1941), kowal, urzędnik kolejowy. Ur. 21 sierpnia 1895 r. w Uzarzewie w rodzinie robotnika Stanisława i Stanisławy z d. Wiśniewska. W wojsku kapral. W okresie międzywojennym mieszkał i pracował w Zbąszyniu. Ujęty w ewidencji członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Zbąszyń. Od 19 kwietnia 1941 r., więziony na Pawiaku w Warszawie, później przewieziony do Auschwitz, (w tym samym transporcie znajdował się m.in. o. Maksymilian Kolbe), gdzie zginął 13 października 1941 r. Brak danych o przyczynie osadzenia na Pawiaku.

Źródła: APP – USC Jerzykowo; ewidencja członków Zw. Weter. Powstań Narod.; www.straty.pl; Księga pamięci: *transporty z Warszawy do KL Auschwitz 1940-1944*. Oświęcim 2004; korespondencja z Muzeum na Pawiaku; www.stankiewicz.com. **Oprac. AB**

KOSZUTA BRONISŁAW (1901-1990).

Ur. 16 lipca 1901 r. w Dąbrówce Kościelnej jako syn Michała i Julianny z d. Zabrowska. Powstaniec wlkp., podobnie jak jego starszy brat Piotr, ur. w 1895 r. Do Powstania przyłączył się 27 grudnia 1918 r. w Kiszku; pod dowództwem Stanisława Nowaczyka brał udział m.in. w rozbrajaniu Niemców w Kiszku i okolicznych wsiach. Po 18 lutego 1919 r. walczył na froncie północnym pod Zdziechową, Żninem, Rynarzewem i Kcynią. W wojsku pozostał do 1920 r. W 1939 r. zmobilizowany, walczył w obronie Warszawy, gdzie 18 września 1939 r. ciężko ranny dostał się do niewoli niemieckiej. Do 1956 r. mieszkał w Turzostówku, później w Pobiedziskach, od 1980 r. w Swarzędzu. Członek Zw.

Powst. Wlkp. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972), Wlkp. Krzyżem Powst. (1974), Medalem za udział w wojnie obronnej 1939 r. (1982), Medalem za Warszawę 1939-1945 (1974), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 r. (1974). Zmarł 4 października 1990 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. w Pobiedziskach. Dwukrotnie żonaty.

Źródła: informacje od wnuka Piotra; www.powstancy-wielkopolscy.pl.

Oprac. AP

KOZERSKI JAN (1889-1973), kowal. Ur. 13 maja 1889 r. w Paczkowie jako syn Michała i Anny z d. Wiśniewska. W Powstaniu od 30 grudnia 1918 r. Służył w 1. pułku 2. baterii artylerii wlkp. pod dowództwem ppor. Wiktora Rossy jako podkuwacz koni. Zwolniony 23 stycznia 1919 r. z wojska (w stopniu st. szeregowca) z powodu choroby. Od 1920 r. mieszkaniec Poznania. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powstańczym (1968). Ożeniony ze Stanisławą z d. Maćkowiak (ur. 1892 r.). Zmarł 22 października 1973 r., pochowany na cm. junikowskim.

Źródła: informacje od wnuka Piotra; www.powstancy-wielkopolscy.pl; APP – kartoteka ludności Poznania. **Oprac. ED**

KRĘGLEWSKI EDMUND (1890-1985). Ur. 14 października 1890 r. w miejscowości Bierzglin w pow. wrzesińskim. Był synem Marcina i Wiktorii z d. Rajewicz. Szkołę powszechną ukończył w Otocznej, później uczył się zawodu w szkole w Szemborowie (pow. słupecki). W 1906 r. brał udział w strajku szkolnym. W 1912 r. został powołany do odbycia służby wojskowej w armii niemieckiej do Berlina. Służył tam do 1914 r. Po wybuchu I wojny światowej został wysłany na front zachodni. W październiku 1918 r. zachorował i wrócił do Berlina, gdzie po krótkim pobycie został bezterminowo urlopowany i wrócił do domu. Brał udział w Powstaniu od 29 grudnia 1918 r. do 28 stycznia 1919 r. najpierw w kompanii wrzesińskiej pod dowództwem por. Trawińskiego przy oswobodzeniu Wrześni i Gniezna. Następnie w stopniu st. sierżanta walczył pod dowództwem por. Nowaka pod Zdziechową, gdzie został lekko ranny. Wrócił z frontu i został przydzielony do żandarmerii krajowej z siedzibą w Poznaniu, przemianowanej później na policję państwową. W okresie międzywojennym posterunkowy policji w Swarzędzu. W 1939 r. walczył w obronie Warszawy w oddziałach policji. Po jej kapitulacji powrócił do domu. W grudniu 1939 r. został wysiedlony z rodziną do Piotrkowa Trybunalskiego w GG. Po zakończeniu II wojny światowej mieszkał w Swarzędzu. Pracował dorywczo w gospodarstwach rolnych. W latach 1947-1958 był pracownikiem Rzemieślniczej Spółdzielni Stolarzy w Swarzędzu. Od 1957 r. członek ZBoWiD Koło Swarzędz. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Żonaty z Marianną z d. Frąckowiak (1892-1973). Zmarł 27 kwietnia 1985 r., pochowany na cm. św. Marcina w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta USC Września; akta ZBoWiD; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

KRUGIOŁKA STEFAN (1885-1961), mechanik. Ur. 22 grudnia 1885 r. w Wierzoncie. Był synem Ignacego i Katarzyny z d. Fabiańska. Żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny światowej, ranny w 1916 r. Mieszkaniec Poznania. Wymieniony w protokolarzu Komisji Weryfikacyjnej Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (Koło 4. Kompanii Marynarzy Powstańców) z 28 marca 1933 r. Szeregowy. W 1940 r. wysiedlony do GG. Dwukrotnie żonaty: 1) z Anielą z d. Zimna (1887-1913), 2) z Weroniką z d. Zugehör

(1882-1960). Zmarł 15 maja 1961 r., pochowany w Poznaniu na cm. Junikowo.

Źródła: APP – akta USC Wierzonka; akta dot. powstańców wlkp.; des. genealogy.net; kartoteka ludności Poznania; www.straty.pl. W aktach nazwisko to często występuje jako „Krugielka”. **Oprac. ED**

KRYCH CZESŁAW (1893-1970). Ur. 8 czerwca 1893 r. w Zalasewie w rodzinie rolnika Jakuba i Ewy z d. Schneider. Wychowywał się w rodzinie liczącej 16 dzieci. Powstańcami byli także jego bracia Jan i Teofil. Żołnierz armii niemieckiej w okresie I wojny światowej, dwukrotnie ranny (w 1916 i 1917 r.). Po kapitulacji Niemiec powrócił do domu, ale już pod koniec grudnia 1918 r. przyłączył się do działań powstańczych w Poznaniu, gdzie przydzielony został do grupy obsadzającej Dworzec Główny. Z kompanią czempiąską pod dowództwem kpt. Kazimierza Zenktelera walczył pod Wolsztynem, później pod dowództwem por. Stanisława Sikory w walkach pod Osieczną. Szeregowy. Wymieniony w ewidencji Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (od maja 1936 r. członek Koła w Czempiniu). Po II wojnie mieszkał w Zadorach w pow. kościańskim. zajmował się rolnictwem. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1966). Żonaty z Agnieszką z d. Michalska (1901-1983). Zmarł 24 marca 1970 r., pochowany na cm. w miejscowości Modrze.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl; B. Polak (red.), *Ziemia kościańska w Powstaniu Wlkp. (1918-1919)*. Kościan 1999 (s. 232); informacje od rodziny. **Oprac. AP**

KRYCH JAN (1901-1975), pocztowiec, pielęgniarz. Ur. 13 sierpnia 1901 r. w Zalasewie. Brat Czesława i Teofila. Uczestnik działań powstańczych od 4 stycznia 1919 r. na terenie miasta Poznania oraz przy zdobywaniu stacji lotniczej Ławica, później na froncie pod Kościanem i Rawiczem. Po skończonej akcji powstańczej wcielony do 1. pułku strzelców wlkp. (późniejszy 55. pułk piechoty wlkp.), gdzie pełnił służbę do 1922 r. Do wybuchu II wojny światowej pracował w urzędzie pocztowym. W 1939 r. zmobilizowany,

walczył w wojnie obronnej z Niemcami. Aresztowany przez sowieckie siły bezpieczeństwa 19 września 1939 r. we Włodzimierzu Wołyńskim, uwięziony w sowieckich obozach pracy (Karakub, Siewżeldorlag, Juża). Od września 1941 r. w Armii Polskiej w ZSRS, z którą opuścił Związek Radziecki. Walczył jako żołnierz II Korpusu Polskiego, m.in. w bitwie o Monte Cassino, gdzie został poważnie ranny i stracił nerkę, hospitalizowany w szpitalu w Neapolu. W maju 1947 r. powrócił do Polski i podjął pracę jako sanitariusz w szpitalu w Poznaniu, później w Szczecinie, gdzie pracował do przejścia na emeryturę w 1966 r. Za zasługi odznaczony Krzyżem Walecznych, Wlkp. Krzyżem Powst. (1968), Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918-1921, Orderem Odrodzenia Polski. W 1925 r. ożenił się w Zalasewie z Eleonorą z d. Mikołajczak (1906-1986). Zmarł 27 marca 1975 r. w Poznaniu, pochowany na cm. komunalnym na Junikowie.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; informacje od syna Zenona; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AP**

KRYCH TEOFIL (1891-1972), prawnik.

Ur. 7 grudnia 1891 r. w Zalasewie. Brat Jana i Czesława, powstańców. Żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny światowej, ranny w lipcu 1918 r. W Powstaniu ochotnik. Walczył pod Czarnkowem, Rynarzewem i Szubinem. Kapral. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (w Kole w Gnieźnie od czerwca 1936 r.), zweryfikowany w grudniu 1936 r. w tym samym Kole. W 1920 r. zdał

egzamin maturalny w Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu, a następnie studiował prawo na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego, dyplom uzyskał w roku akademickim 1924/1925. W okresie międzywojennym mieszkaniec Gniezna, pracował w sądzie grodzkim, (od 10 stycznia 1931 r. był jego naczelnikiem), potem w Sądzie Apelacyjnym w Poznaniu. Okupację przeżył w Poznaniu, pracując jako tłumacz, a potem w DMW. Po wojnie zamieszkał Gorzowie Wlkp. Był tam prezesem Sądu Okręgowego. W 1951 r. przeszedł w stan spoczynku, do końca życia

pracował jako radca prawny. Odznaczony Orderem Odrodzenia Polski V kl. (1946), Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 3 kwietnia 1972 r. w Gorzowie, pochowany na cm. komunalnym przy ul. Żwirowej. Żonaty z Wandą z d. Nawrocka (zm. 1978), syn Kazimierz (1939-2015), kierownik Wydziału Kultury Urzędu Miasta w Gorzowie.

Źródła: *inf. od rodziny; www.powstancy-wielkopolscy.pl; www.cmentarz.gorzow.pl; „Jutro” 1936 (nr 16 z 20 grudnia); W. Nawrocki, Stryj Teofil..., art. w ramach cyklu „Nieznani bohaterowie naszej niepodległości”, „Gazeta Wyborcza. Ale historia [dodatek]” nr 35 z 10 września 2018; W. Sadowski, Kazimierz Krych – kierownik Wydziału Kultury..., „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” 2009 nr 16, s. 367-368; www.prawo.pl; Kronika UP za rok szkolny 1924/25 [za www.wbc.pl]. Oprac. AP, AB*

KRZYŻANIAK LEON (1897-1965), stolarz.

Ur. 21 grudnia 1897 r. w Swarzędzu w rodzinie Walentego, rendanta (skarbnika) miejskiego i Antoniny z d. Frąckowiak. Od kwietnia 1904 r. do końca marca 1912 r. uczeń miejscowej szkoły powszechnej. Pod koniec 1918 r. w Straży Obywatelskiej, gdzie – po przejęciu władzy w mieście przez Polaków – opiekował się kasą miejską. Od 6 stycznia 1919 r. w oddziałach powstańczych, uczestniczył m.in. w zdobywaniu stacji lotniczej w Ławicy. Przydzielony później do formacji lotniczej pełni służbę w 2. komp. 4. pułku strzelców wlkp. (58. pułk piechoty wlkp.) aż do marca 1919 r. Członek Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19 w Kole Czwartaków od listopada 1934 r., zwerifikowany w lipcu 1935 r., w Zw. Powstańców Wlkp. od 1938 r.; szeregowy. W okresie międzywojennym prowadził wspólnie z S. Kwaśniewskim warsztat stolarski. Mistrz w zawodzie. Długoletni sekretarz w swarzędzkim Cechu Stolarzy, także w Komitecie organizacyjnym pierwszych Targów Meblarskich. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (1937), Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). W 1923 r. ożenił się z Anną z d. Konieczna (1904-1948). Zmarł 14 maja 1965 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; Starostwo Powiatowe w Poznaniu sygn. 201; akta SP nr 1; Kronika Cechu (oprac. A. Dytkiewicza), Swarzędz 1957; W. Benke, Udział; www.powstancy-wielkopolscy.pl. informacje od rodziny. **Oprac. AB**

KUBIAK WACŁAW (1894-1988), robotnik. Ur. 11 września 1894 r. w Swarzędzu jako syn Filipa i Michaliny. Żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny światowej, dwukrotnie ranny (1915 i 1917 r.). W Powstaniu od grudnia 1918 r. w kompanii służby straży i bezpieczeństwa w Kostrzynie, później walczył pod dowództwem Madzińskiego pod Kcynią, Szubinem i Nakłem, gdzie 10 lutego 1919 r. został ranny w rękę i trafił do szpitala w Poznaniu. Po wyleczeniu w dniu 10 marca 1919 r. przydzielony do Straży Ludowej w Poznaniu, gdzie pełnił służbę aż do 2 sierpnia 1919 r. Po zwolnieniu z wojska zamieszkał w Poznaniu i podjął pracę na poczcie. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958), Medalem Niepodległości, Medalem 10-lecia Odzyskania Niepodległości, Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę. Żonaty z Agnieszką z d. Majchrzak (1896-1987). Zmarł 5 września 1988 r., pochowany w Poznaniu na cm. junikowskim. **Źródła:** APP – akta USC Swarzędz; akta ZBoWiD; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; cmentarze Poznania. **Oprac. MP**

KULIŃSKI WŁADYSŁAW (1898-1977). Ur. 28 maja 1898 r. w Środzie Wlkp. Był synem robotnika Józefa i Marianny z d. Kamińska. Podczas I wojny światowej żołnierz armii niemieckiej. Uczestniczył w walkach na froncie zachodnim w szeregach 90. kompanii rezerwowego pułku saperów, ranny w grudniu 1918 r. Ożenił się z Joanną z d. Szczublewska (1910-1999). Zmarł w Swarzędzu 17 czerwca 1977 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej. **Źródła:** APP – akta USC Środa; USC Swarzędz; des.genealogy.net; Powstańcy średzcy. **Oprac. MP**

KUNERT JÓZEF (1901-1919), uczeń zawodu. Ur. 23 lutego 1901 r. w Bninie koło Kórniku jako syn ceglarza Jakuba i Katarzyny z d. Kosmowska. Był najstarszy z rodzeństwa, oprócz niego w rodzinie było jeszcze ośmioro dzieci. Prawdopodobnie ok. 1914 r. rodzina przeniosła się do Zieliń-

ca k/Swarzędza, gdzie ojciec podjął pracę w miejscowym młynie. Uczył się w szkole powszechnej w Bninie, a następnie krótko w Swarzędzu (gdzie odnotowany jest jako uczeń szkoły od stycznia do końca marca 1915 r. z bardzo dobrym świadectwem końcowym), by potem zostać uczniem u miejscowego kupca Maksymiliana Schleicherta. W styczniu 1919 r. zgłosił się jako ochotnik do oddziałów powstańczych. Został skierowany do 2. pozn. batalionu garniz., następnie wraz z nim wyruszył na front zachodni. Poległ 15 lutego 1919 r. pod Babimostem. Zwłoki zostały sprowadzone do Swarzędza i pochowane na cm. przy ul. Poznańskiej. Nagrobek, ufundowany w 1933 r. przez byłych powstańców wlkp. ze Swarzędza, został zniszczony w 1939 r. przez okupanta niemieckiego, po zakończeniu okupacji ponownie odnowiony przez członków miejscowego Koła ZBoWiD.

Źródła: AAP – akta Parafii Rzymsko-Katolickiej w Bninie, mkr 637; T. Jabłoński, *Lista strat*; W. Benke, *Udział*; GS 1935 nr 2; *Wspomnienia Z. Łażewskiej* zamieszczone w TS. Datę śmierci podano za T. Jabłońskim; w aktach metrykalnych pisownia nazwiska: „Kuhnert”. **Oprac. AB**

KUPŚ KAZIMIERZ (1872-1947). Ur. 13 stycznia 1872 r. w Wszemborzu pow. wrzesiński. Był synem Antoniego i Józefy z d. Tietzman. W okresie Powstania członek Straży Ludowej w Kostrzynie. W 1897 r. ożenił się z Magdaleną z d. Kawka (ur. 1867 r.). Zmarł w 1947 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; *Powstańcy średzcy*. **Oprac. MP**

KURCZEWSKI JAN (1899-1943), piekarz. Ur. 24 listopada 1899 r. w Swarzędzu. Był synem Józefa, właściciela piekarni przy ul. Zamkowej i Stanisławy z d. Mikołajewska. Pochodził z wielodzietnej rodziny. W latach 1906-1914 uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej, później uczył się i praktykował w zakładzie swojego ojca. W Powstaniu wziął udział jako ochotnik w szeregach 2. pozn. batalionu garniz. Walczył w stopniu szeregowca na froncie pod Wolsztynem. W lutym 1919 r. uczestniczył

w walkach pod Kopanicą, Chobienicami i Nową Wsią Zbąską. Będąc na patrolu łącznikowym pomiędzy wysuniętymi placówkami powstańczymi w nocy 23 marca 1919 r. został ciężko ranny w nogę. Uniknął niewoli tylko dlatego, że bohatersko bronił się granatami przed nacierającymi Niemcami. Po wyleczeniu rany przydzielony do zapasowego batalionu 61. pułku piechoty, ale dopiero na jesieni 1919 r. mógł powrócić do służby liniowej i wraz z pułkiem wziąć udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W styczniu 1920 r. awansowany na stopień kaprała. Ze względu na wcześniej odniesioną ranę, nie mogąc pełnić służby frontowej, został przeniesiony do sztabu pułku. Zwolniony z wojska około 1921 r. wrócił do Swarzędza i podjął pracę w rodzinnym zakładzie piekarniczym, by po kilku latach zostać jego właścicielem. Na początku grudnia 1939 r. rodzina Kurczewskich

została wywieziona przez okupanta, najpierw do obozu przejściowego w Pobiedziskach, później do GG – do Sokołowa Podlaskiego. W Sokołowie, a następnie w Warszawie spędzili kilka miesięcy, by pod koniec 1940 r. przeprowadzić się do Skarżyska Kościelnego. W Skarżysku udało się Janowi wydzierżawić piekarnię, którą po jego śmierci do końca wojny prowadziła żona Janina.

W 1945 r. rodzina Kurczewskich wróciła do Swarzędza. J. Kurczewski zmarł w Skarżysku Kościelnej 6 marca 1943 r. i tam został pochowany. W 1946 r. wraz z czterema innymi osobami został ekshumowany i pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (1938). Zaangażowany w działalność Zw. Powst. Wlkp. Koło Swarzędz, gdzie pełnił funkcję skarbnika, a w styczniu 1939 r. został jego wiceprezesem. W 1924 r. w Poznaniu wziął ślub z Janiną z d. Krzyżaniak (1898-1968).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; F. Fiedler, *Ochotnicy*; relacja i zdjęcie z archiwum rodzinnego Barbary Kurczewskiej (córką Jana Kurczewskiego). **Oprac. MP**

KURCZEWSKI LEON (1891-1952), kupiec, brat Jana. Ur. 12 kwietnia 1891 r. w Swarzędzu. Ukończył miejscową szkołę powszechną, a następnie

zdobył wykształcenie jako handlowiec – kupiec. Na przełomie 1918/1919 r. członek Straży Ludowej w Swarzędzu. Żonaty z Marią z d. Trojanowska. Wraz z rodziną mieszkał w Swarzędzu przy ul. Wrzesińskiej 34. Mieściła się tam również jego firma, której podstawową działalnością był handel zbożem. Zmarł 9 września 1952 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; W. Benke, *Udział; relacja Barbary Kurczewskiej*. **Oprac. MP**

KURKOWIAK JÓZEF (1894-1980), rolnik. Ur. 8 marca 1894 r. w Plewiskach w pow. poznańskim w rodzinie Kazimierza i Michaliny z d. Płotkowiak. Żołnierz armii niemieckiej, najpierw jako poborowy, później uczestnik działań wojennych I wojny światowej na froncie zachodnim, m.in. pod Verdun, dwukrotnie ranny (w 1915 i 1916 r.). W Powstaniu od 10 stycznia 1919 r. Walczył na froncie południowym pod dowództwem por. Stanisława Czajki, m.in. pod Kobylągorą, Krotoszynem, Konarzewem, Dąbrową. W grudniu 1920 r. urlopowany, powrócił do pracy na roli. W okresie okupacji wysiedlony z rodziną do Konstantinowa Łódzkiego w GG. Po II wojnie światowej mieszkał w Jasiniu w gminie Swarzędz, a od 1953 r. w Łowęcinie pracując we własnym gospodarstwie. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1960), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1976). Członek ZBoWiD. Zmarł w Łowęcinie 24 listopada 1980 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy kościele św. Marcina. Żonaty ze Stanisławą z d. Anioła (1895-1948).

Źródła: APP – akta USC Komorniki; www.powstancy-wielkopolscy.pl; informacje od wnuczki Grażyny Sochy. **Oprac. AB**

KUROWSKI BOLESŁAW (1892-1946), robotnik. Ur. 30 listopada 1892 r. w Swarzędzu, syn Walentego i Katarzyny. Szeregowy. Członek Zw. Weter.

Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz od września 1935 r. (w Kole pełnił funkcję ławnika), także na liście zweryfikowanych powstańców. Zmarł w Poznaniu 5 października 1946 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej. W 1914 ożenił się z Magdaleną z d. Płatkiewicz (1894-1969).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; akta ZBoWiD. **Oprac. AB**

KUROWSKI MICHAŁ (1889-1939), ślusarz. Ur. 29 września 1889 r. w Swarzędzu jako syn Walentego i Katarzyny. W czasie I wojny światowej żołnierz armii niemieckiej. St. szereg. W okresie międzywojennym mieszkaniec Poznania (ul. Warszawska). Członek Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19 (Koło Poznań – Osiedle) od 1935 r., zweryfikowany w 1936 r. Ujęty w kartotece Referatu Hist. DOK VII w Poznaniu pod nr 11481 jako powstaniec wlkp. Zamordowany przez hitlerowców w 1939 r. Żona Stanisława z d. Zajączkowska (1890-1974).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp. [w spisie zweryfikowanych adnotacja „skreślony 27/6.37”]; GS 1934 nr 32, 1935 nr 1. **Oprac. AB**

KURZAWSKI STANISŁAW (1887-1963), kowal. Ur. 17 listopada 1887 r. w miejscowości Huta niedaleko Czarnkowa w rodzinie robotnika leśnego Engelberta i Julianny z d. Kruzińska. Szeregowy. W działaniach powstańczych uczestniczył od 7 stycznia 1919 r. w oddziale czarnkowskim pod dowództwem sierż. Stanisława Korzeniowskiego – w walkach o Czarnków, Walkowice i Chodzież. Zdemobilizowany

w marcu 1919 r. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (Koło Gąbice) od lutego 1936 r. Zweryfikowany po wojnie w 1949 r. w Zw. Powst. Wlkp. z roku 1918/19 (dyplom weryfikacyjny nr 470). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Do Swarzędza przybył z Białężyna (gdzie prowadził kuźnię) tuż przed II wojną światową i podjął pracę w swoim

zawodzie w zakładzie K. Przybyszewskiego. Po wojnie (aż do emerytury) pracował w Mechowie, dojeżdżając codziennie do pracy. Zmarł w Swarzędzu 19 maja 1963 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina; na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp. W 1911 r. ożenił się Rozalią z d. Janiszczak (1888-1962).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta Parafii św. Marcina w Swarzędzu; informacje od rodziny; W. Benke, Udział; www.powstancy-wielkopolscy.pl.

Oprac. AB

KWAŚNIEWSKI STANISŁAW (1885-1940),

stolarz. Ur. 30 marca 1885 r. w Lwówku pow. Nowy Tomyśl jako syn Walentego i Bronisławy z d. Wittchen. Powołany do armii niemieckiej – służył w marynarce wojennej. W 1909 r. ukończył służbę wojskową i trafił do Swarzędza, gdzie po ślubie z Jadwigą Nowakowską (zmarła po sześciu miesiącach na gruźlicę) zamieszkał na ul. Dworcowej. Pracował jako stolarz. Od 1913 r. działał także jako strażak w Ochotniczej Straży Pożarnej. Gdy w 1914 r. wybuchła I wojna światowa, został zmobilizowany do armii niemieckiej i zaokrętowany na pancerniku „SMS Hamburg” w stopniu starszego marynarza. Po klęsce Niemiec w listopadzie 1918 r. powrócił do Swarzędza, a gdy zaczęły budzić się nastroje narodowośćciowo-niepodległościowe, wziął czynny udział w tworzeniu i działaniach Rady Robotniczo-Żołnierskiej i Straży Obywatelskiej, a później w Radzie Ludowej. W dniu 29 grudnia 1918 r. w siarczonym mrozie kilkudziesięciu ochotników (wśród nich S. Kwaśniewski) wyruszyło do Poznania po broń. Po ich powrocie mieszkańcy miasta zgromadzeni na wiecu przy ówczesnej restauracji „Marco” przeszli na Rynek, gdzie Tadeusz Staniewski – miejscowy obywatel, przekazał polski sztandar S. Kwaśniewskiemu. Ten wkroczył do ratusza, wyszedł za okno na gzyms, strącił pruskiego orła i sztandar, a w ich miejscu umocował polską, biało-czerwoną flagę. W dniu 16 stycznia 1919 r. po Mszy św. w kościele św. Marcina grupa około 85 ochotników pod dowództwem Kwaśniewskiego wyruszyła do biura werbunkowego w Poznaniu. Ochotnicy wymaszerowali ze sztandarem,

żegnani przez mieszkańców miasta. S. Kwaśniewski walczył koło Szubina, gdzie z grupą powstańców 18 lutego 1919 r. zdobył niemiecki pociąg pancerny. W 1920 r. wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W okresie międzywojennym mieszkał w Swarzędzu. Pracował jako stolarz w spółce z Leonem Krzyżaniakiem, także byłym powstańcem (produkowali m.in. skrzynki do odbiorników radiowych). Działał w Ochotniczej Straży Pożarnej: od 1924 r. był w zarządzie, od 1928 r. pełnił funkcję zastępcy naczelnika; w 1931 r. współtworzył i szkolił harcerską drużynę strażacką. Zarządzeniem Prezydenta RP Ignacego Mościckiego z dnia 19 czerwca 1938 r. odznaczony Medalem Niepodległości. Aresztowany 2 lutego 1940 r., osadzony w Forcie VII w Poznaniu, gdzie został bestialsko zamęczony 22 kwietnia 1940 r. Nie ma grobu. Świadkiem jego śmierci był syn burmistrza Swarzędza, Leszek Staniewski – także więziony w Forcie VII. Imię Stanisława Kwaśniewskiego nosi jedna z ulic położonych w północnej części Swarzędza. W 1927 r. ożenił się ponownie (z Wiktorią Ciborek (1905-1986)).

Źródło: APP – akta USC Lwówek; F. Fiedler, *Ochotnicy*, s. 37-43, 46; W. Buczyński, *100 lat OSP*; M. Olszewski, *Fort VII w Poznaniu, Poznań 1971*; GS 1934 nr 32, 1935 nr 1; *Monitor Polski* 1938 nr 140; <http://poznan-project.psnc.pl>, informacje od rodziny. **Oprac. HS**

KWAŚNY WINCENTY (1899-1980), kolejarz. Ur. 5 kwietnia 1909 r. w miejscowości Nądnia nad Jeziołem Zbąszyńskim w pow. nowotomskim w rodzinie Wawrzyńca i Marianny. Do Powstania poszedł jako ochotnik. Będąc na przepustce z armii niemieckiej przedostał się 6 stycznia 1919 r. do kompanii opalenickiej. Walczył pod dowództwem Edmunda Klemczaka pod Zbąszyniem i Nową Wsią Zbąską. W wojsku polskim pozostawał do 21 grudnia 1921 r., kiedy to został przeniesiony do rezerwy. W 1938 r. zweryfikowany jako powstaniec na podstawie zaświadczenia

Referatu Hist. DOK VIII (nr 9347/38 z 30 czerwca 1938 r.). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powstańczym (1958). W latach 70. XX w. awansowany

na stopień porucznika. W okresie międzywojennym pracował w Poznaniu na stacji kolejowej „Tama Garbarska”, a po zakończeniu II wojny na stacji „Poznań-Wschód”. Około 1960 r. zamieszkał z rodziną w Swarzędzu na ul. Piaskowej. W 1925 r. ożenił się z Marianną Schulz (1901-1979). Zmarł 21 stycznia 1980 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: http://www.zbaszyn.com/historia/powstanie_wlkp.htm; *informacje od wnuczki V. Kwaśna – Czarny*; <http://www.powstancy-wielkopolscy.pl>.
Oprac. BN

LASIEWICZ LEON (1901-1960). Ur. 10 lutego 1901 r. w Swarzędzu jako syn rzeźnika Andrzeja i Marty z d. Górczyńska. Uczeń miejscowej szkoły powszechnej w latach 1907-1915. Od 10 lutego 1919 r. w Powstaniu w 2. batalionie wartowniczym pod dowództwem ppor. Pawła Hądzlika, od 15 do 16 lutego 1919 r. w ramach 4. komp. 7. pułku strzelców wlkp. w walkach na froncie zachodnim pod Zbąszyńiem, Nową Wsią Zbąską i Wielkim Grójcem, gdzie został ranny w nogę. Członek Tow. Powstańców Wlkp. 1918/19 (w 1936 r. wymieniony jako komendant Koła Swarzędz), zweryfikowany w październiku 1937 r., w 1938 r. w zarządzie Zw. Powst. Wlkp. (ławnik). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Ożeniony z Zofią z d. Binder (1910-1988). Zmarł 30 września 1960 r. w Poznaniu, pochowany w Swarzędzu na cm. przy kościele św. Marcina.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; W. Benke, *Udział*; GS 1935 nr 2; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AB**

LASKOWSKI ANDRZEJ (1899-1919). Ur. 29 listopada 1899 r. w Goratowie w rodzinie robotnika Michała i Marii z d. Wiśniewska. W latach 1906-1914 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. Żołnierz armii niemieckiej na froncie zachodnim w czasie I wojny światowej; dwukrotnie ranny. Szeregowy. Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zachodniego w 9. komp. 7. pułku strzelców wlkp. Poległ pod Grójcem 15 lutego 1919 r., pochowany na cm. w Nowej Wsi Zbąskiej w kwaterze powstańczej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powst. wlkp.; T. Jabłoński, *Lista strat*; Ł. Jastrzęb, *Lista strat*; GS 1934 nr 32. **Oprac. AB**

LOZA ADAM (1899-1988), handlarz drewnem. Ur. 10 września 1899 r. w miejscowości Białe Piątkowo w pow. wrzesińskim. Był synem robotnika Stanisława i Franciszki z d. Kolasińska. W Powstaniu wziął udział jako ochotnik: od 12 grudnia 1918 r. najpierw w konspiracji, później przy rozbrajaniu żołnierzy niemieckich pod dowództwem Władysława Wiśniewskiego. Uczestniczył w przejmowaniu garnizonów we Wrześni i Gnieźnie. Od 8 stycznia 1919 r. walczył na froncie pod Szubinem i Bydgoszczą w kompanii wrzeńskiej, gdzie dowódcą był por. Nowak, następnie został przydzielony do 1. pułku artylerii polowej pod dowództwo por. Jerzego Cegielskiego. Służbę wojskową zakończył w 1925 r. w stopniu plutonowego. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (Koło Macierzyste), zweryfikowany w czerwcu 1936 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1961). Zmarł 20 marca 1988 r., pochowany w Poznaniu na cm. Miłostowo. Żona Bożena (zm. 1961).

Źródła: APP – akta USC Miłosław; akta dot. powstańców wlkp.; akta Starostwa Powiat. w Poznaniu (sygn. 201); www.powstancy-wielkopolscy.pl.
Oprac. MP, ED

LUDWICZAK WALENTY (1881-1942), górnik, rolnik. Ur. 12 listopada 1881 r. w Piechninie (w ówczesnym pow. kościańskim) w rodzinie Wojciecha i Józefy z d. Nowaczyk. Około 1894 r. rodzina zamieszkała w Swarzędzu. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Swarzędzu (?) wyjechał z ojcem do Westfalii, gdzie pracował w kopalni węgla. W latach 1901-1903 odbył przymusową służbę wojskową w armii niemieckiej. Służył w Metz w 4. komp. 147. pułku piechoty.

Po wybuchu I wojny światowej powołany został do armii – walczył na froncie zachodnim. Ranny w lipcu 1918 r., pozostał jednak na froncie. Odznaczony dwukrotnie Krzyżem Żelaznym. Według zapisu z książeczki wojskowej urlopowany 11 grudnia 1918 r. Pod koniec grudnia przyłączył się do wojsk powstańczych – wziął udział w walkach na ulicach Poznania i przy zdobywaniu stacji lotniczej w Ławicy, potem na froncie pod Nakłem.

Na początku maja 1919 r. zwolniony z wojska, powrócił do Swarzędza. Mieszkał tutaj do 1933 r. Następnie nabył gospodarstwo rolne i osiadł w miejscowości Zmysłowo (pow. Środa). W okresie okupacji aresztowany przez hitlerowców, przebywał w więzieniu w Środzie Wlkp., Poznaniu, Rawiczu i Grodzisku. Zmarł 15 sierpnia 1942 r. w Grodzisku Wlkp. Żonaty z Antoniną z d. Augustyniak (1891-1959).

Źródła: *informacje na podstawie dokumentów i informacji od rodziny.*
Oprac. AB

LUK JÓZEF (1900-1941), robotnik. Ur. 14 września 1900 r. w Glince Duchownej k. Kostrzyna w rodzinie robotnika Stanisława i Anny Pauliny z d. Zellner. Mieszkaniec Jasinia. Od stycznia 1919 r. szeregowy w 2. pozn. batalionie garniz. (wymieniony m.in. na liście pełniących wartę). Zmarł 9 października 1941 r. w Poznaniu.

Źródła: *APP – USC Kostrzyn; akta dot. powstańców wlkp. (imienny spis powstańców frontu zachodniego); pisownia nazwiska w dokumentach różna („Luck, „Łuk”).* **Oprac. ED**

LUTOMSKI STEFAN (1896-1981), urzędnik. Ur. 19 sierpnia 1896 r. w Jasinie w rodzinie robotnika Stanisława i Marianny z d. Nowak. Uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu w latach 1903-1908. W czasie I wojny światowej w armii niemieckiej od 24 lipca 1916 r. do 1 grudnia 1918 r.; ranny w 1917 r. Brał czynny udział w Powstaniu. W grupie zorganizowanej przez Leona Grynię odbierał broń Niemcom na terenie Swarzędza. Dnia 28 grudnia 1918 r. wyruszył pieszo do Poznania w oddziale powstańców prowadzonych przez S. Kwaśniewskiego. W Poznaniu uczestniczył w walkach o Dworzec Główny. W drugiej połowie stycznia 1919 r. pod dowództwem por. Korneliusza Manna wyruszył z 2. komp. 2. batalionu pozn., gdzie dowódcą był Paweł Hądzlik, na front zbąszyńsko-wolsztyński. Brał udział w walkach pod Nową Wsią, pod Kargową i Kopanicą. Po zawieszeniu broni z Niemcami pozostał w wojsku, służył w 7. pułku strzelców wlkp.,

a po jego przemianowaniu w 61. pułku piechoty (w batalionie zapasowym) jako kapral (pełnił obowiązki oficera rachunkowego w biurze płatniczym). Z wojska zwolniony 7 lipca 1920 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Żonaty ze Stefanią z d. Suchocka (1906-2002). Zmarł 6 czerwca 1981 r., pochowany na cm. w Pobiedziskach. Na nagrobku umieszczono tabliczkę z informacją, że był powstańcem wlkp.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; kartoteka ludności Poznania; CAW; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

ŁOZA KAZIMIERZ (1899-1981), rolnik Ur. 24 lutego 1899 r. w Czerwonaku w rodzinie gospodarza Stefana i Katarzyny z d. Jakubowska. Mieszkaniec Jasinia. Uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu w latach 1905-1913. Wymieniony jako powstaniec w „Głosie Swarzędza” z 1935 r. Z informacji rodziny wynika, że brał udział w walkach pod Szubinem. W okresie międzywojennym aktywny członek Stronnictwa Narodowego. W czasie okupacji niemieckiej 1939-1945 przeby-

wał na terenie GG w Skarżysku Kamiennej, gdzie brał udział w konspiracji Narod. Sił Zbrojnych. Właściciel 15 hektarowego gospodarstwa rolnego w Jasiu. W okresie PRL z racji poglądów objęty do 1956 r. zainteresowaniem organów bezpieczeństwa, oskarżany o wrogie wypowiedzi wobec wprowadzonego po 1945 r. ustroju, także o organizowanie zbiorowego słuchania zagranicznych radiostacji. Nie założył rodziny. Zmarł 8 lutego 1981 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; GS 1935 nr 2; informacja od rodziny. **Oprac. AM**

LUCZAK ANDRZEJ (1899-1982). Ur. 8 sierpnia 1899 r. w miejscowości Turowo koło Pniew w rodzinie robotnika Marcina i Marii z d. Herot. W Powstaniu jako ochotnik od 27 grudnia 1918 r. do lutego 1919 r. w działaniach powstańczych na ziemi szamotulskiej. Następnie wcielony do 1. pułku strzelców wlkp. do Biedruska, później w ramach 55. pułku

piechoty walczył na froncie wschodnim. W wojsku pozostawał do listopada 1921 r. Inwalida wojenny. Po II wojnie światowej mieszkaniec Bogucina pod Poznaniem. Członek ZBoWiD. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powstań-
czym (1974) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975).
Zmarł 30 kwietnia 1982 r., pochowany w Poznaniu na cm. miłostowskim.
Źródła: APP – akta USC Pniewy; www.powstancy-wielkopolscy.pl; *informacje od rodziny*. **Oprac. AB**

LUKOWSKI STANISŁAW (1896-1974), ślusarz. Ur. 18 sierpnia 1896 r. w Swarzędzu jako syn dozorczy Jana i Jadwigi z d. Cichocka. Od 1903 r. uczęszczał do szkoły powszechnej w Poznaniu, a po jej ukończeniu przez ponad trzy lata uczył się zawodu ślusarskiego, łącząc pracę z nauką w szkole zawodowej. W 1915 r. został powołany do armii niemieckiej i skierowany na front zachodni. Pod koniec 1918 r. zdezerterował z armii niemieckiej i powrócił do Poznania. Wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej b. Dzielnicy Pruskiej. W grudniu 1918 r. przyłączył się do oddziałów powstańczych, wcielony do oddziału ppor. Jana Kąkolewskiego, brał udział w oswobodzeniu Poznania, później (6 stycznia 1919 r.) w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy. Skierowany na front walczył na odcinku Szubin – Rynarzewo, później pod Kcynią. W marcu 1919 r. został przydzielony do 3. pułku lotniczego w Poznaniu jako mechanik lotniczy. Zwolniony do rezerwy 15 lipca 1921 r. w stopniu sierżanta. Od września 1921 r. pracował w poznańskiej fabryce papierosów „Plutos”, a od września 1924 r. aż do wybuchu wojny w kompolu tytoniowym. W okresie okupacji szkolił uczniów w zawodzie ślusarskim. Po zakończeniu wojny od 20 lutego 1945 do sierpnia 1945 r. był milicjantem w Poznaniu, następnie podjął ponownie pracę w wytwórni papierosów w Poznaniu, gdzie pracował do przejścia na emeryturę (15 września 1958 r.). Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Śródmieście od lutego 1935 r., zweryfikowany w lipcu 1935 r. Członek ZBoWiD. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Zmarł w Poznaniu 9 sierpnia 1974 r., pochowany na cm. przy ul. Lubowskiej. Żona Balbina (1901-1983).
Źródła: APP – akta USC Swarzędz; *akta dot. powstańców wlkp.*; *kartoteka ludności Poznania*; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AB**

MAĆKOWIAK ANTONI (1899-1950), rzeźnik. Ur. 5 czerwca 1899 r. w Swarzędzu w rodzinie krawca Piotra Maćkowiaka i Stanisławy z d. Fietz. Miał sześć siostr i brata Floriana, który także był powstańcem wlkp. W latach 1905-1910 uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej, a następnie przyuczał się do zawodu rzeźniczego. Początkowo zajmował się skupem zwierząt rzeźnych z okolic Swarzędza i dostarczaniem ich do zakładu Wincentego Szelejewskiego. Do

Powstania wyruszył z drugą grupą swarzędzkich ochotników. Uczestnik walk na froncie północnym pod Szubinem. Po wyborach w 1929 i 1933 r. wszedł w skład Rady Miejskiej w Swarzędzu. W 1931 r., gdy w Swarzędzu powołano Komitet Pomocy Bezrobotnym, został jego członkiem. Jest na liście swarzędzkich Braci Kurkowych z 1929 r. W grudniu 1933 r. został wybrany na trzyletnią kadencję na stanowisko zastępcy sekretarza oraz strzelmistrza w tymże Bractwie, a w 1934 r. i w 1936 r. był Królem Kurkowym. Członek swarzędzkiego Cechu Rzeźniczego, w lutym 1935 r. wybrany sekretarzem. W latach 1932-1934 prezes Tow. Powstańców Wlkp. w Swarzędzu, później w Zw. Powst. Wlkp. – od stycznia 1938 r. przewodniczący Koła Swarzędz. W 1946 r. zweryfikowany ponownie przez władze Zw. Powst. Wlkp. z roku 1918/19. W 1939 r. wraz z rodziną wysiedlony do Warszawy, zamieszkał na Pradze. Pracował w rzeźni na Służewcu. Po zakończeniu wojny powrócił do Swarzędza. Ponownie uruchomił swój zakład rzeźniczy. Po nacjonalizacji w styczniu 1946 r. został jego kierownikiem. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (1938). We wrześniu 1919 r. ożenił się z Marią z d. Szelejewska (1900-1960). Zmarł w Swarzędzu 23 stycznia 1950 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; akta Urzędu Wojew. Poznańskiego; Starostwo Powiat. w Poznaniu (sygn. 201); akta m. Swarzędza; akta Bractw Strzeleckich (Kurkowych) woj. poznańskiego; Księga jubileuszowa Bractwa Kurkowego, Poznań 1929, s. 185-186; W. Benke, *Udział; informacje od Barbary Grześkowiak i Jerzego Maćkowiaka – wnuków Antoniego*. **Oprac. MP**

MAĆKOWIAK FLORIAN (1897-1972),

kupiec. Ur. 27 marca 1897 r. w Swarzędzu. Brat Antoniego. Uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. W latach 1906-1907 brał udział w strajku szkolnym o prawo nauki i modlitwy w języku polskim. Otrzymał więc już jako dziecko dużą lekcję patriotyzmu. W latach 1911-1914 pobierał naukę w sklepie z odzieżą męską, jednocześnie dokształcając się w szkole handlowej. Dnia 10 marca 1916 r. został powołany do armii niemieckiej i wysłany na front zachodni. W wyniku użycia gazów bojowych przez strony walczące trafił do szpitala polowego w Saint-Quentin, po wyleczeniu służył jako pisarz batalionowy w Charlottenburgu. Po zakończeniu działań wojennych dołączył do Powstania – uczestniczył w akcji przejmowania obiektów wojskowych na terenie Poznania. Wcielony do 1. pułku rezerwowego strzelców wlkp. (jego pierwszym dowódcą był kpt. Andrzej Kopa) brał udział w działaniach bojowych przy opanowaniu stacji lotniczej w Ławicy. Jednostka ta 15 marca 1919 r. przemianowana została na 10. pułk strzelców wlkp., a 1 lutego 1920 r. otrzymała nazwę 68. pułku piechoty. W jej szeregach brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej na froncie północnym. W lipcu 1922 r. został bezterminowo urlopowany z wojska w stopniu chorążego. W sierpniu wrócił do Poznania i podjął pracę w firmie „Bławat Polski” w Poznaniu, a dwa lata później zamieszkał w Swarzędzu, by następnie przenieść się do Wrześni, gdzie w 1934 r. został właścicielem rozlewni piwa i wytwórni wód gazowanych. W 1940 r. w czasie okupacji został skierowany przez Niemców do prac biurowych w Zarządzie Miejskim. Po II wojnie światowej pracował w opiece społecznej we Wrześni. Mieszkał przy ul. Armii Czerwonej 8. W 1958 r. przeszedł na rentę inwalidzką. Członek ZBoWiD. Odznaczony: Krzyżem Walecznych (nr 36444), Krzyżem Frontu Litewsko-Białoruskiego, Odznaką Pamiątkową za Obronę Kresów Wschodnich, Odznaką za 18 miesięczny pobyt na froncie, Odznaką Orląt za Obronę Lwowa, Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). W 1972 r. za udział w Powstaniu uchwałą Rady Państwa PRL został awansowany na stopień podporucznika.

W kwietniu 1924 r. ożenił się z Janiną Kortylewicz (1901-1989.). Zmarł 7 maja 1972 r., pochowany we Wrześni na cm. przy ul. Gnieźnieńskiej, po śmierci żony ekshumowany na cm. komunalny przy ul. T. Kościuszki. **Źródła:** APP – akta USC Swarzędz; APP – akta USC Swarzędz; akta ZBoWiD (własnoręcznie napisany życiorys z 1963 r.); www.powstancy-wielkopolscy.pl; informacje od Barbary Grześkowiak. **Oprac. MP, BN**

MAĆKOWIAK JÓZEF (1897-1981), siodlarz. Ur. 17 lutego 1897 r. w Swarzędzu w rodzinie Wojciecha i Katarzyny z d. Saurant. W wojsku bombardier. Do oddziału powstańczego wstąpił ochotniczo 27 grudnia 1918 r. w Poznaniu i pod dowództwem por. Nowaka walczył przy zdobywaniu dworca kolejowego, koszar piechoty i koszar saperów, następnie pełnił służbę wartowniczą i brał udział w patrolach ulicznych. Walczył na froncie północnym pod Rynarzewem, Paterkiem i Nakłem. Z wojska zwolniony 23 lipca 1922 r. Od 1937 r. członek Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19 (Koło Macierzyste). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1969). Mieszkaniec Poznania od 1919 r. W latach 1923-1924 na emigracji zarobkowej we Francji. Żonaty z Ludwiką z d. Binak (ur. 1896), syn Marian (ur. 1920). Zmarł 24 lipca 1981 r., pochowany na cm. komunalnym na Junikowie.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; **Oprac. MP**

MAĆKOWIAK SYLWESTER (1897-1980), stolarz. Ur. 22 grudnia 1897 r. w Swarzędzu w rodzinie Antoniego i Antoniny z d. Olejniczak. W Powstaniu walczył od 7 stycznia 1919 r. jako szeregowy najpierw w Poznaniu w komp. Straży i Bezpieczeństwa (Fort Raucha), od 15 lutego 1919 r. w walkach pod Zbąszyniem. Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zachodniego w 9. komp. 7. pułku strzelców wlkp. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 od kwietnia 1934 r. (Koło Swarzędz), zwerifikowany w 1935 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 4 lutego 1980 r., pochowany na cm. centralnym w Szczecinie.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

MAJCHRZAK JAN (1874-1958), robotnik.

Ur. 15 czerwca 1874 r. w Frydrychowie koło Łopiena w pow. wągrowieckim w rodzinie włodarza Andrzeja i Elżbiety z d. Lewandowska. Żołnierz armii niemieckiej na froncie francuskim w czasie I wojny światowej. W Powstaniu wziął udział wraz z synem Michałem. Po 1918 r. mieszkaniec Kobylnicy, wcześniej w Jasiniu. W przekazie rodzinnym zachowała

się informacja o mszy św. odprawionej przez proboszcza swarzędzkiego ks. T. Nejczyka w intencji szczęśliwego powrotu z wojny Jana i jego syna Michała. Zmarł 17 sierpnia 1958 r., pochowany na cm. w Wierzenicy. Żona Wiktoria z d. Woźniak (ur. 1873). Syn Tadeusz (1913-1940) – podoficer wojska polskiego, zamordowany w Katyniu.

Źródła: APP – USC Mielżyn; informacje od rodziny; GS 1935 nr 2. **Oprac. BN**

MAJCHRZAK JÓZEF (1894-1960), strażak. Ur. 5 marca 1894 r. w Swarzędzu w rodzinie robotniczej Jana i Anny z d. Wieruszewska. W latach 1900-1908 uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej. W Powstaniu wziął udział jako ochotnik w ramach 2. komp. 2. pozn. batalionu garniz. pod dowództwem por. Korneliusza Manna. Od 3 stycznia 1919 r. uczestniczył w walkach pod Grójcem Małym i Wielkim, Kopanicą, Kargową, Zbąszyniem i Nową Wsią, gdzie 17 lutego 1919 r. został ranny. Od 18 lutego 1919 r. do 3 maja 1919 r. przebywał w szpitalu w Poznaniu. Następnie przydzielony do 9. komp. 7. pułku strzelców wlkp.; pod dowództwem ppor. S. Grabskiego brał udział w zajmowaniu Chodzieży, Nowego Tomyśla, Sierakowa, Wronek i Łomnicy. Urlopowany bezterminowo 11 listopada 1920 r. w stopniu kaprała. Od grudnia tego roku mieszkaniec Poznania. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Żonaty z Marianną z d. Roszak (1900-1987). Zmarł 3 września 1960 r. w Poznaniu, pochowany na cm. Miłostowo. Na nagrobku napis „Powstaniec Wielkopolski”.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; akta z archiwum SP nr 1 w Swarzędzu; cmentarze Poznania. **Oprac. MP, ED**

MAJCHRZAK MICHAŁ (1900-1977), kolejarz. Ur. 31 sierpnia 1900 r. w Ługowinach w gm. Kostrzyn Wlkp. w rodzinie Jana i Wiktorii z d. Woźniak. Uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu w latach 1907-1915. Żołnierz armii niemieckiej na froncie francuskim. Do Powstania przyłączył się z ojcem Janem Majchrzakiem w Poznaniu. W 1936 r. ożenił się w Radzionkowie z Anielą (1912-1982). Mieszkaniec Tarnowskich Gór. Zmarł 11 października 1977 r. w Zabrze, pochowany w Tarnowskich Górach.

Źródła: Akta USC Tarnowskie Góry; informacje od rodziny. *Oprac. BN*

MAJEROWICZ STANISŁAW (1901-1969). Ur. 13 października 1901 r. w Swarzędzu w rodzinie mistrza rzeźnickiego Kacpra i Katarzyny z d. Szelejewska. Wymieniony jako powstaniec w oprac. W. Benke. W kampanii wrześniowej w 7. batalionie saperów wchodzącym w skład Armii Poznań jako starszy saper. Od 1940 r. jeniec wojenny w Stalagu III-B w Gębicach, następnie w Alt Reetz pod Königsbergiem jako robotnik przymusowy. Żona Leokadia (1900-1984). Zmarł w Poznaniu 20 stycznia 1969 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy kościele św. Marcina.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; www.straty.pl. *Oprac. MP, ED*

MAJEWSKI ANTONI (1896-1973). Ur. 9 czerwca 1896 r. w Swarzędzu w rodzinie Hipolita i Stanisławy z d. Deska. Od 1898 r. mieszkaniec Poznania. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r. do 18 lutego 1919 r., kolejno w Straży Ludowej w Poznaniu Jeźycach pod dowództwem Franciszka Laufera. w walkach o koszarę 6. pułku grenadierów oraz 47. pułku piechoty pruskiej. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). W okresie powojennym pracownik dziennika „Słowo Powszechne” (oddział w Zielonej Górze). Zmarł 24 kwietnia 1973 r., pochowany na cm. przy ul. Łutycznej w Poznaniu. Przy grobie tabliczka z informacją, że był powstańcem wlkp. Żonaty z Michaliną z d. Tuliszka (1892-1979).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta powstańców wlkp.; kartoteka

ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; cmentarze Poznania.
Oprac. MP

MALICKI FRANCISZEK (1898-1919). Ur. 3 września 1898 r. w Jasiniu w rodzinie robotnika Józefa i Antoniny z d. Piechocka. Od kwietnia 1905 r. do końca marca 1913 r. uczęszczał do szkoły powszechnej w Swarzędzu. Żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny światowej, ranny na wiosnę 1917 r. W Powstaniu walczył jako szeregowy w ramach 1. opalenickiej kompanii 3. batalionu Grupy Zachód. Poległ 12 lutego 1919 r. pod Nową Wsią Zbąską. Pochowany na miejscowym cm. w kwaterze powstańczej.
Źródła: *Akta USC Swarzędz; T. Jabłoński, Lista strat; Ł. Jastrząb, W. Olszewski, Lista strat; GS 1935 nr 2.* **Oprac. AB**

MAŁYSZKA KAZIMIERZ (1901-1966). Ur. 30 stycznia 1901 r. w Wierzonce w rodzinie robotnika rolnego Michała i Anny z d. Galas. W Powstaniu od 28 stycznia 1919 do 18 lutego 1919 r. jako szeregowy. Walczył pod wsią Paterek i Nakłem pod dowództwem por. L. Wołyńskiego. Następnie został wcielony do 23. pułku artylerii polowej. Zwolniony z wojska 2 marca 1922 r. Członek Tow. Powstania Wlkp. 1918/19 w Kole Dąbiec, zweryfikowany w 1936 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Żona Franciszka z d. Siejak (1899-1967). Początkowo mieszkał w Mielnie (pow. pozn.); od 1925 r. w Poznaniu. Zmarł w lutym 1966 r., pochowany w Poznaniu na cm. Junikowo.

Źródła: *APP – akta USC Wierzonka; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; cmentarze Poznania.* **Oprac. MP**

MARCHWICKI WŁADYSŁAW (1895-1978), kolejarz. Ur. 15 kwietnia 1895 r. w Gnieźnie jako syn Wawrzyńca i Marianny z d. Schmidt. W okresie I wojny światowej służył w armii niemieckiej na froncie serbskim. Ciężko ranny w październiku 1917 r. W Powstaniu od 1 stycznia 1919 r. w kompanii keyńskiej. Brał udział w walkach o Szubin, Żnin, Rynarzewo, Polichno i Nakło. Plutonowy. Wymieniony w ewidencji członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Kcynia (od lipca 1936 r.). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia

Polski. Żonaty z Marianną z d. Jeruzal. Zmarł 13 lutego 1978 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródło: *www.powstancy-wielkopolscy.pl*; *informacje od wnuczki p. Małgorzaty Grypczyńskiej. Oprac. AB*

MARCINIAK FRANCISZEK (1900-1999), oficer zawodowy, urzędnik. Ur. 21 listopada 1900 r. w Bieżynie koło Krzywinia w pow. kościańskim, w rodzinie chłopskiej Ludwika i Brygidy z d. Michalska. Był ósmym z kolei dzieckiem z jedenastorga dzieci w rodzinie. W latach 1907-1914 uczęszczał do szkoły powszechnej w Bieżynie, a następnie do 1917 r. pracował u rodziców w gospodarstwie. Od 1917 r. do grudnia 1918 r. przebywał w Westfalii. Po powrocie, jako osiemnastolatek poszedł do Powstania, podobnie

jak jego brat Józef (który zginął w czasie walk powstańczych). Brał udział w walkach od początku stycznia do lutego 1919 r. na odcinku Leszno – Kąkolewo – Osieczna pod dowództwem kpt. Jasieckiego i ppor. Andrzejewskiego, dowódców kompanii lubińskiej i krzywińskiej. Pod Kąkolewem został ranny. W marcu 1919 r. zaciągnął się ponownie do wojska, ukończył szkołę podoficerską 3. pułku strzelców wlkp. w Biedrusku (kwiecień – sierpień 1919). Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, w walkach na froncie litewsko-białoruskim pod Bobrujskiem, później pod Radzyminem i w obronie Warszawy. W latach 1921-1923 był słuchaczem Centralnej Szkoły Podchorążych Zawodowych w Grudziądzu, po jej ukończeniu w latach 1923-1924 był zastępcą dowódcy plutonu w 7. komp. 57. pułku piechoty w Poznaniu. W latach 1924-1926 ukończył kurs w Szkole Oficerskiej dla podoficerów zawodowych w Bydgoszczy, po ukończeniu którego otrzymał awans na podporucznika. Tutaj także zdał egzamin dojrzałości. W latach 1926-1927 dowodził plutonem w 55. pułku piechoty w Lesznie (dowódcą tego pułku był Stefan Rowecki, późniejszy dowódca Armii Krajowej), w latach 1927-1928 pełnił funkcję komendanta Powiatowej Komendy Przysposobienia Wojskowego w Kościanie. Od sierpnia 1928 do maja 1939 r. był dowódcą

6. komp. tego samego pułku. W styczniu 1935 r. awansowany na stopień kapitana. W 1939 (maj – czerwiec) uczestniczył w kursie wywiadu Sztabu Głównego WP. Po przegranej kampanii wrześniowej przedostał się do Rumunii, gdzie został internowany (obóz w Dragaşani), później przedostał się przez Jugosławię i Grecję do Francji. Od marca do czerwca 1940 r. był dowódcą 9. komp. 3. pułku 1. dywizji grenadierów śląskich, walczył w okolicach kanału Marny, odnosząc kontuzję głowy. Ranny dostał się do niewoli niemieckiej i resztę wojny (czerwiec 1940 – maj 1945) spędził w trzech niemieckich oflagach: X A Itzehoe, II C Woldenberg i X B Sandbostel. Po wyzwoleniu przez Anglików od maja 1945 do września 1946 r. służył w kompanii wartowniczej, pełniąc funkcję zastępcy komendanta obozu dla polskich wojskowych w Oberlangen. Do Polski wrócił we wrześniu 1946 r. Początkowo pracował w zakładach tytoniowych w Kościanie (od grudnia 1946 do grudnia 1947), później w prywatnej hurtowni galanterijnej w Poznaniu (1948-1953), w latach 1953-1958 w Przedsiębiorstwie Skupu Owoców i Warzyw w Środzie Wlkp., a następnie do emerytury w spółdzielni pszczelarskiej w Poznaniu. W PRL mianowany na kolejne stopnie oficerskie: majora – 1973, podpułkownika – 1983, pułkownika – 1990. Odznaczony m. in. dwukrotnie Krzyżem Walecznych, francuskim Croix de Guerre ze srebrną gwiazdą, Wlkp. Krzyżem Powst. (1960), Krzyżem Oficerskim i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi. W związku z urazem głowy odniesionym w czasie walk we Francji uznany za inwalidę wojennego. Ostatnie lata życia spędził u rodziny w Swarzędzu (zameldowany od 1990 r.). Zmarł tutaj 3 stycznia 1999 r., pochowany na cm. Junikowo w Poznaniu. W 1930 r. zawarł w Stęszewie związek małżeński z nauczycielką Czesławą z d. Furmanowicz (1902-1983).

Źródła: CAW (akta personalne); APP – akta USC Swarzędz i Stęszew; R. Borowczak, Powstaniec w niemieckim mundurze, „Głos Wielkopolski” 1998 (grudzień); Odszedł na wieczną wartę, PzR 1999 (styczeń); Z. Łażewska, Z wojny na wojnę, PzR 1998 (styczeń); Franciszek Marciniak – nasz Powstaniec Wlkp., TS 1998 nr 1-2; K.T., Ex funebris charta. Franciszek Marciniak 1900-1999, TS 1999 nr 6; dokumenty rodzinne zgromadzone przez Janinę Bednarkiewicz oraz Jana i Krystynę Witeckich ze Swarzędza; Słownik biograficzny powstańców, t. 12 – hasło autorstwa A. Małyszki. **Oprac. AM**

MATECKI WŁADYSŁAW (1886-1963), kupiec. Ur. 10 kwietnia 1886 r. w Swarzędzu. Pochodził z wielodzietnej rodziny. Był synem Wawrzyńca i Marianny z d. Zaporowska. W armii niemieckiej najpierw jako poborowy w służbie zasadniczej, później uczestnik walk na froncie zachodnim w czasie I wojny światowej. Brał udział w Powstaniu. Zamieszkał w Bydgoszczy. Był członkiem koła powstańców w Bydgoszczy. W 1928 r. wraz z bratem Czesławem wykupili

od upadającej spółki aukcyjnej dom konfekcyjny i otworzyli „Dom Towarowy Braci Mateckich”, który działał do wybuchu II wojny światowej. W 1939 r. zmuszony został do opuszczenia Bydgoszczy. Przez Milanówkę i krótki pobyt w Warszawie trafił do Krakowa, gdzie mieszkał przez całą okupację niemiecką. Po zakończeniu wojny wrócił do Bydgoszczy. Jednak w nowej rzeczywistości nie udało się reaktywować działalności handlowej, gdyż Dom Braci Mateckich wraz z sąsiadującymi kamienicami spłonął w styczniu 1945 r. Zweryfikowany jako powstaniec w październiku 1936 r. Był członkiem Polskiego Związku Zachodniego. Ożeniony ze Stefanią z d. Śmidowicz (1883-1950). Zmarł w Pucku 11 sierpnia 1963 r., pochowany na cm. nowofarnym w Bydgoszczy.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta USC Puck. akta powstańców wlkp.
Oprac. MP

MATELA JAN (1895-1974), robotnik. Ur. 11 sierpnia 1895 r. w Kruszewni, syn robotnika Stanisława i Franciszki z d. Doba. Brat Walentego, także powstańca wlkp. Mieszkaniec Poznania od stycznia 1919 r. W tym samym miesiącu przyłączył się do działań powstańczych. Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zachodniego w 2. komp. 7. pułku strzelców wlkp. Służył w oddziale pod dowództwem por. Trojanowskiego; walczył na froncie pod Kopanicą, Zbąszyniem i Babimostem, później na froncie północnym pod Czarnkowem i Inowrocławiem. W marcu 1920 r. został zwolniony z wojska w stopniu szeregowca i powrócił do Poznania. Członek Tow. Powstańców Wlkp. (Koło Łazarz), zweryfikowany w maju 1936 r.

W 1938 r. uzyskał zaświadczenie Referatu Histor. DOK VII (z 16 sierpnia 1938) o udziale w działaniach powstańczych. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1964). Zmarł 28 lutego 1974 r., pochowany na cm. Junikowo w Poznaniu. Ożeniony z Heleną z d. Kaźmierczak (1900-1975).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; www.powstancy-wielkopolscy.pl; kartoteka ludności Poznania; cmentarze Poznania. W niektórych dokumentach występuje jako „Matella Jan”. **Oprac. AB**

MATELA WALENTY (1900-1962), robotnik. Ur. 7 grudnia 1900 r. w Kruszewni, brat Jana. Starszy szeregowy. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz od grudnia 1934 r., zweryfikowany w 1935 r. Po II wojnie aż do emerytury zatrudniony w Roln. Spółdzielni Produkcyjnej w Kruszewni. Był jej pierwszym prezesem. Zmarł 3 maja 1962 r., pochowany na cm. parafialnym przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Żona Marianna z d. Skrzypczak (1901-1988).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; akta parafii św. Marcina w Swarzędzu; informacje od wnuka Marka Mateli. **Oprac. AP**

MATUSZEWSKI PIOTR (1887-1943), górnik, później policjant w Swarzędzu. Ur. 18 maja 1887 r. w miejscowości Mchy w powiecie śremskim. Był synem stajennego Michała i Józefy z d. Jankowska. W Powstaniu w stopniu kaprała. Mieszkaniec Swarzędza od maja 1922 r. (zatrudniony jako posterunkowy). Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (od 18 października 1936 r. w Kole Swarzędz). Zmarł 3 sierpnia 1943 r. Żona Antonina z d. Miękiśiak.

Źródła: APP – akta USC Książ Wlkp; akta USC Swarzędz; akta powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania. **Oprac. MP, ED.**

MENCEL STANISŁAW (1899-1984). Ur. 24 kwietnia 1899 r. w Swarzędzu. Był synem Emila i Małgorzaty z d. Mikołajczak. W Powstaniu od

1919 r. Ochotniczo wstąpił do oddziału kompanii miłosławskiej, wchodzącej w skład batalionu wrzesińskiego. Walczył na froncie północnym, m.in. o Żnin, Szubin, Kcynię i Inowrocław. Po zakończeniu Powstania wstąpił

do wojska. Brał udział w obronie Lwowa, a następnie w wojnie polsko-bolszewickiej. Po zwolnieniu z wojska w 1921 r. (1922?) podjął pracę jako robotnik w majątku Józefowo k. Brzeźna. Zamieszkał w Podstolicach k. Nekli, a później w Chwałszycach, gdzie nabył gospodarstwo rolne. W 1939 r. został zmobilizowany i z armią dotarł do Warszawy. Wziął udział w jej obronie. Ranny, dostał się do niewoli niemieckiej. Zbiegł

z transportu jenieckiego na stacji kolejowej w Pobiedziskach, a pomogła mu w tym biegła znajomość języka niemieckiego. Za odmowę podpisania niemieckiej listy narodowościowej został wraz z rodziną wywieziony na prace przymusowe do Austrii. Do Polski wrócił w 1945 r. Ostatnie lata spędził w Kostrzynie Wlkp. Zmarł 3 kwietnia 1984 r. w Kostrzynie, pochowany na tamtejszym cm. parafialnym. Jego nazwisko widnieje na pomniku powstańców wlkp. i żołnierzy wojen 1918-1921 w Nekli. Związek małżeński zawarł z Heleną z d. Cukrowska (1903-1992).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; „*Orędownik Wrzesiński*” 1937 nr 38 – lista powstańców; informacje od pana Grzegorza Mencla. **Oprac. MP**

MICHAŁSKI FRANCISZEK (1900-?), rzeźnik. Ur. 11 października 1900 r. w Swarzędzu. Szeregowy, wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zachodniego.

Źródła: APP – akta powstańców wlkp.; GS, nr 34. **Oprac. MP**

MICHAŁOWSKI WINCENTY (1881-1938), kolejarz. Ur. 2 lipca 1881 r. w Swarzędzu w rodzinie robotnika Wojciecha i Nepomuceny z d. Chudziak. Od 1912 r. mieszkaniec Poznania. W Powstaniu w stopniu st. sierżanta. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/1919 (od 7 maja 1935 r. członek Koła Pracowników Kolejowych w Poznaniu). Żona Marianna z d. Grzebyk. Zmarł w Poznaniu 23 sierpnia 1938 r.

Źródła: *APP – akta powstańców wlkp.; akta USC Swarzędz; kartoteka ludności Poznania. Oprac. MP, ED*

MIELNIK JAN (1895-1971), robotnik. Ur. 15 czerwca 1895 r. w Siekierkach Małych w rodzinie Stanisława i Franciszki z d. Jaśkowiak. Żołnierz piechoty w armii niemieckiej w czasie I wojny światowej, ranny w sierpniu 1916 r. Jako ochotnik wstąpił 10 stycznia 1919 r. do Straży Ludowej w Swarzędzu, a już 16 stycznia 1919 r. wyruszył do Poznania w grupie ochotników pod dowództwem sierż. S. Kwaśniewskiego. Uczestnik walk na froncie północnym pod Szubinem i Rynarzewem. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1922 r. zwolniony z wojska w stopniu kaprała. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. 1914/19 (Koło Swarzędz od 1 września 1934 r.), zweryfikowany w maju 1935 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1973). Żona Maria (1898-1972). Zmarł 1 kwietnia 1971 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu.

Źródła: *APP – akta USC Swarzędz; www.powstancy-wielkopolscy.pl. Oprac. AM*

MIERZEJEWSKI STANISŁAW (1902-1984),

leśnik. Ur. 1 maja 1902 r. w Stawie koło Wrześni w rodzinie Ludwika i Pelagii z d. Mniszewska. Ojciec był leśnikiem w majątku Mycielskich. Uczył się najpierw w domu rodzicielskim, później w szkole powszechnej w Poniecu, a następnie przez rok w Berlinie, dokąd wyjechał do krewnych. W 1914 r. wrócił do domu i kontynuował naukę. W 1917 r., gdy ojca powołano do wojska, podjął jego obowiązki zawodowe.

Do Powstania poszedł jako jeden z najmłodszych ochotników z własną bronią myśliwską. Walczył na froncie południowo-zachodnim na odcinku dowodzonym przez ppor. Józefa Ceptowskiego, uczestnicząc w bojach o Waszkowo i Gościejewo (19 stycznia 1919), Miechcin, folwark Kłapowo (12 lutego 1919). W wojsku pozostawał do listopada 1920 r. W wolnej Polsce, kontynuując rodzinną tradycję, został leśnikiem. Od września 1921 r. do października 1923 r. odbył praktykę zawodową w nadleśnic-

twie Czeszewo, po jej ukończeniu został ponownie powołany do służby wojskowej – w 69. pułku piechoty w Gnieźnie. W tym czasie ukończył szkołę podoficerską. Po zwolnieniu ze służby pracował jako pomocnik leśny, następnie ukończył kurs dokształcający dla borowych i podleśniczych Wielkopolskiej Izby Rolniczej w Kórniku. Od grudnia 1930 r. pracował jako samodzielny leśnik w majątkach w Gierłachowie, Szypłowie, Oborzyskach Starych i Lubartowie. W 1939 r. wziął udział w wojnie obronnej w ramach 79. pułku piechoty, walcząc pod dowództwem gen. Franciszka Kleeberga. Wzięty 8 października 1939 r. w miejscowości Krzywda do niewoli, przebywał w niej do końca czerwca 1940 r., następnie zwolniony – został robotnikiem przymusowym u bauera. Pracował w miejscowości Kurtschow nad Odrą. Po wyzwoleniu wrócił do Ponieca, następnie pracował jako leśnik na ziemiach zachodnich – w Nadleśnictwie Międzyrzecz Wielkopolski. W 1961 r. przeniósł się do Mechowa koło Wierzenicy w gminie Swarzędz. Z lasem związany był do ostatnich chwil życia, jeszcze jako emeryt pracował na pół etatu. Za udział w Powstaniu Wlkp., w wojnie obronnej i powojenną pracę został uhonorowany licznymi odznaczeniami: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wlkp. Krzyżem Powst. (1957), Medalem Zwycięstwa i Wolności, Medalem za Warszawę 1939-1945. W 1972 r. awansowany do stopnia podporucznika. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/1919. Zmarł 10 września 1984 r. w Mechowie, pochowany na cm. w Wierzenicy. Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp. Żona: Weronika z d. Kwiecińska (1907-1978).

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; „Wierzeniczenia” 2002 nr 6, 2003 nr 7, 2008 nr 8 i 2017 nr 7; www.poniec.net; www.straty.pl. **Oprac. AB**

MIESZAŁ PIOTR (1892-1962), stolarz. Ur. 2 maja 1892 r. w Kobylnicy jako syn Jakuba i Katarzyny z d. Waligórska. Do Swarzędza przybył z Kobylnicy w 1907 r. W czasie I wojny światowej służył w marynarce wojennej (starszy marynarz). Według informacji rodziny był uczestnikiem Powstania. W okresie międzywojennym mistrz stolarski, prowadził warsztat przy

dzisiejszym Placu Powstańców Wlkp. Był też strażakiem. Na walnym zebraniu w 1928 r. został wybrany naczelnikiem OSP. Członek swarzędzkiego Bractwa Kurkowego. Dwukrotnie żonaty. Zmarł 2 grudnia 1962 r. w Poznaniu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu.

Źródło: APP – akta USC Gruszczyń; informacje od rodziny, W. Buczyński, 100 lat OSP. **Oprac. HS**

MIKOŁAJCZAK STANISŁAW (1899-1959), robotnik, murarz. Ur. 3 listopada 1899 r. we wsi Winiary jako syn Marcina i Marianny z d. Nowak. W czasie I wojny światowej żołnierz armii niemieckiej. W Powstaniu od 28 grudnia 1918 r. Walczył przy przejmowaniu dworca kolejowego w Poznaniu, brał udział w rozbrajaniu Niemców i w walkach pod Zbąszyniem pod dowództwem por. Krauzego. W lutym 1919 r. brał udział w zdobywaniu pociągu pancernego „Rzepicha”. Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zachodniego jako kanonier. Następnie przydzielony do 7. pułku saperów, w którego szeregach przebywał do 24 czerwca 1920 r. W wyniku ran odniesionych w walkach przeszedł na rentę wojenną. Mieszkaniec Swarzędza, Chartowa (obecnie część Poznania) i Poznania (Zawady). W okresie okupacji pracował jako stróż-dozorca. Czł. Zw. Powst. Wlkp. w Kole Śródmieście (zweryfikowany w kwietniu 1934 r.). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Żona: Władysława z d. Toboła (1898-1982). Zmarł 29 marca 1959 r., pochowany w Poznaniu na cm. Junikowo.

Źródła: APP – akta powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; cmentarze Poznania. **Oprac. MP, ED**

MIKOŁAJCZAK WAWRZYN (1881-?), robotnik. Ur. 1 sierpnia 1881 r. w Nowejwsi (w zach. części powiatu poznański) jako syn Józefa i Jadwigi z d. Wachowiak. Szeregowy, ujęty w imiennym spisie powstańców frontu zachodniego. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz (od 16 maja 1937 r.). W okresie międzywojennym mieszkaniec Uzarzewa.

Źródła: APP – akta USC Morasko; akta powstańców wlkp. **Oprac. MP, ED**

MIKOŁAJEWSKI IGNACY (1894-1978). Ur. 22 lipca 1894 r. w Swarzędzu w rodzinie rzeźnika Maksymiliana i Apolonii z d. Cabańska. Dnia 12 listopada 1918 r. został przewodniczącym Rady Robotników i Żołnierzy w Swarzędzu, a 28 grudnia 1918 r. wraz z towarzyszami zajął komisariat policji w Swarzędzu i zdobył 18 karabinów i amunicję. Natomiast dnia 31 grudnia 1918 r. w Kobylnicy wziął udział w zatrzymaniu pociągu towarowego składającego się z wagonów wypełnionych bronią, amunicją i żywnością. Pomagał S. Kwaśniewskiemu w zdjęciu flagi niemieckiej i zawieszeniu flagi polskiej na budynku swarzędzkiego ratusza. Później z grupą swarzędzkich ochotników zgłosił się do komendy Powstania w Poznaniu. Walczył w 2. pułku artylerii ciężkiej i w 7. batalionie sanitarnym. Dnia 23 grudnia 1920 r. został zwolniony do rezerwy. W czasie okupacji pracował jako drogista w firmie Tomaszewskiego w Poznaniu, od 1954 do 1971 r. w Przedsiębiorstwie „Ruch” w Poznaniu, skąd przeszedł na emeryturę. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1976). Zmarł 24 sierpnia 1978 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; W. Benke, *Udział*; GS 1935 nr 1; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

MIKOŁAJEWSKI JAN (1898–1977), [na zdjęciu po prawej, z żoną i synem], urzędnik. Ur. 17 maja 1898 r. w Swarzędzu. Brat Ignacego i Stanisława. Szkołę powszechną ukończył w Swarzędzu, następnie uczył się w gimnazjum w Poznaniu. Podczas I wojny światowej wcielony do armii niemieckiej, z której zdezerterował w październiku 1918 r. Do 25 grudnia 1918 r. przebywał w Berlinie. W Powstaniu jako ochotnik. Brał udział w walkach ulicznych w Poznaniu, gdzie został dwukrotnie lekko ranny. Później wcielony do 2. Batalionu Straży i Bezpieczeństwa w Forcie Raucha. Dowódcą tego batalionu był ppor. Paweł Hądzlik, kompanią dowodził por. Edmund Krauze a później por. Korneliusz Mann. W połowie stycznia 1919 r. wyruszył z jednostką na front. Walczył pod Wolsztynem, Chobienicami, Ko-

panicą i Nową Wsią, (ujęty w wykazie 7. pułku strzelców wlkp.). Z wojska został zwolniony w lipcu 1921 r. Ukończył szkołę handlową w Poznaniu. Pracował w bankowości jako urzędnik, a po zdobyciu doświadczenia – na stanowiskach kierowniczych w różnych bankach w Poznaniu i na Śląsku. Gdy wybuchła II wojna światowa pracował w Komunalnej Kasie Oszczędnościowej Chorzowa na stanowisku kierownika działu. Podczas okupacji przebywał w GG. W latach 1940-1942 był pracownikiem Banku Komercyjnego w Krakowie. Od stycznia 1943 r. do stycznia 1945 r. kierownik Fabryki Szczotek Doktora Rosdolskiego w Krakowie. W lutym 1945 r. przejął z ramienia Ministerstwa Skarbu kierownictwo Śląskiego Banku Ludowego w Chorzowie. W czerwcu 1945 r. został urzędnikiem państwowym i z ramienia Urzędu Wojewody Śląsko-Dąbrowskiego objął stanowisko inspektora, a później pełnomocnika rządowego do spraw podatku gruntowego na powiat Nysa. Był też przewodniczącym Miejskiej Rady Narodowej w Nysie oraz członkiem Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach. W latach 1949-1950 pracował w Dyrekcji Dolnośląskich Zakładów Budowy Urządzeń Przemysłowych, w 1952 r. w Przedsiębiorstwie Budowy Zakładów Przemysłu Węglowego, w Zakładzie Robót Budowlanych, a w latach 1953-1958 w Hucie „Batory” na stanowisku starszego ekonomisty. Pracę zawodową zakończył w sierpniu 1958 r. i przeszedł na emeryturę. Zwerifikowany przed 1939 r. jako powstaniec wlkp. (ujęty w ewidencji Referatu Histor. DOK VII w Poznaniu pod nr 12755). Członek ZBoWiD. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 10 stycznia 1977 r., pochowany na Cm. Rakowickim w Krakowie. Żona Mieczysława, syn Jerzy (1926-2010), żołnierz ZWZ-AK w Zgrupowaniu „Żelbet” w Krakowie, pseud. „Sulima”, „Janusz”; po wojnie więzień UB, areszt. w 1946 i 1950 r.; inżynier.

Źródła: *APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; akta ZBoWiD; A. Biskupski, Historia 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (7. Pułku Strzelców Wlkp.), t. 1, Bydgoszcz 1925; GS 1934 nr 32; www.powstancy-wielkopolscy.pl; informacje od Barbary Kurczewskiej. Oprac. MP*

MIKOŁAJEWSKI STANISŁAW (1893-1962), kupiec. Ur. 15 kwietnia 1893 r. w Swarzędzu, brat Jana i Ignacego. W latach 1899-1907 uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej. Uczestniczył w strajku szkolnym

o język polski. Powołany do armii niemieckiej, walczył w jej szeregach przez cały okres trwania działań wojennych. Ranny w rękę, inwalida wojenny. Od grudnia 1918 r. aktywnie zaangażowany w działalność Rady Robotniczo-Żołnierskiej w Swarzędzu. W grudniu 1939 r. wysiedlony wraz z rodziną do GG, przebywał w Skarżysku Kamiennej. Po zakończeniu wojny powrócił do Swarzędza. Trudnił się handlem. Zmarł 4 czerwca 1962 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina. Ożeniony

ze Stanisławą z d. Piechowiak (1894-1984).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; informacje i zdjęcia od wnuczki Marii Zandrowicz; GS 1934 nr 32, 1935 nr 1; S. Nawrocki, *Dzieje*, s. 108. **Oprac. MP**

MIŚNIK STANISŁAW (1887-1962), robotnik. Ur. 25 kwietnia 1887 r. w Gwiazdowie (koło Pobiedzisk). Był synem stelmacha Antoniego i Marii z d. Nawrocka. Mieszkaniec Swarzędzu od 1914 r. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 jako członek Koła Swarzędz od 1 września 1934 r. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (1938). Żonaty z Marią z d. Matyja (ur. 1887). Zmarł 1 sierpnia 1962 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy

ul Poznańskiej (grób nie istnieje).

Źródła: APP – akta USC Pobiedziska; akta powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania. **Oprac. MP, ED**

MLECZAK WALENTY (1877-1936), robotnik, kolejarz. Ur. 23 stycznia 1877 r. w Wierzenicy. Był synem Wojciecha i Agnieszki z d. Grzechowiak. Mieszkaniec Poznania od 1899 r. Od 21 marca 1916 r. do 22 listopada 1918 r. w armii niemieckiej. Po powrocie do domu zaangażował się w działania Polskiej Organizacji Wojskowej w Poznaniu (Okręg Wilda). Wymienio-

ny w imiennym spisie powstańców frontu zachodniego jako artylerzysty. W 1901 r. zawarł związek małżeński z Marią z d. Wieloch (ur. 1880). Zmarł 1 stycznia 1936 r., pochowany w Poznaniu na cm. przy ul. Samotnej.

Źródła: APP – akta USC Wierzenica; akta USC Jerzykowo; akta dot. powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania. **Oprac. MP**

MLEŃCZAK STANISŁAW (1900-1919), robotnik. Ur. 30 kwietnia 1900 r. w Swarzędzu w rodzinie robotnika Wojciecha i Józefy z d. Wachowiak. W latach 1906-1914 uczeń miejscowej szkoły powszechnej. Do Powstania poszedł jako ochotnik, odnotowany jako muszkieter w 2. komp. 2. pozn. batalionu garniz. Zginął 15 lutego 1919 r. pod Grójcem Wielkim (pow. Nowy Tomyśl), pochowany na cm. parafialnym w Nowej Wsi Zbąskiej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców (imienny spis powstańców frontu zach.); T. Jabłoński, Lista strat; Jastrzęb Ł., Polak W., Lista strat; GS 1935 nr 2. **Oprac. AB**

MROCZKOWSKI TADEUSZ (1887-1958),

ksiądz. Ur. 22 września 1887 r. w Pogorzeli (pow. jarociński) w rodzinie nauczyciela Władysława i Marty z d. Paszkiewicz. Był najstarszym dzieckiem w wielodzietnej rodzinie. Uczył się najpierw w domu, później, po przeniesieniu służbowym ojca, w szkole powszechnej w Nowej Wsi Królewskiej koło Wrześni. W latach 1896-1906 był uczniem gimnazjum w Gnieźnie, gdzie w marcu 1906 r. zdał egzamin maturalny. W tym samym roku

wstąpił do seminarium duchownego. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1910 r. w Gnieźnie z rąk ks. bpa Edwarda Likowskiego. Pierwszą placówką wikariuszowską była parafia w Rogoźnie, następnie w Grodzisku oraz parafia św. Marcina w Poznaniu (od czerwca 1911 r.). W okresie I wojny światowej był kapelanem wojskowym w armii pruskiej, w ostatniej fazie wojny w garnizonie w Głuszynie pod Poznaniem. Od 15 grudnia 1918 r. zarządca parafii św. Marcina w Swarzędzu, którą objął ostatecznie

w styczniu następnego roku. Początek jego posługi w Swarzędzu przypadł na bardzo ważny okres w dziejach miasta. Dwa tygodnie po jego przybyciu ze Swarzędza wyruszyła pierwsza grupa ochotników do Powstania, kolejna w połowie stycznia 1919 r. Ks. T. Mroczkowski odprawił w intencji wyruszających do Poznania mszę św., wygłosił patriotyczne kazanie zachęcające do walki o polskość, błogosławił na dalsze trudne dni. Pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Rady Ludowej do momentu jej likwidacji. W latach międzywojennych członek Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Swarzędzu, założonego w 1906 r. przez jego poprzednika ks. T. Nejczyka; członek Zarządu Fabryki Mebli i Obróbki Drewna oraz Rady Nadzorczej Polskiej Spółki Stolarskiej, a także Wielkopolskiego Tow. Eksploatacji Torfu w Swarzędzu. Członek Tow. Przyjaciół Nauk w Poznaniu (wg stanu na dzień 1 stycznia 1916 r.). Propagator czytelnictwa, członek Tow. Czytelni Ludowych, które rozpropagował wśród mieszkańców Swarzędza. Od 1 września 1930 r. proboszcz parafii pw. św. Michała Archaniola w Wyszanowie w pow. kępińskim, zarządzał nią do 1957 r. (za wyjątkiem okresu okupacji hitlerowskiej). W 1941 r. – ostrzeżony o prawdopodobnym aresztowaniu, wyjechał z Wyszanowa i przebywał w Warszawie pod przybranym nazwiskiem, pracując jako urzędnik w fabryce. Przez blisko pół roku przebywał w szpitalu, po wyjściu aresztowany, osadzony na Pawiaku i w obozie w Radogoszczy. Zwolniony – powrócił do Warszawy. W czasie powstania warszawskiego dwukrotnie zasypyany w piwnicach domu. Po wyjściu z Warszawy powrócił do Wyszanowa. Późniejsze prośby o zmianę miejsca pobytu (ze względu na stan zdrowia) nie zostały przez władze kościelne rozpatrzone pozytywnie. Zmarł 16 maja 1958 r. w Wyszanowie, pochowany na cm. parafialnym. W walkach w powstańczych 1918-1919 brał udział także jego młodszy brat – Aleksander (1893-1933).

Źródła: AAP – sygn. KA 16044; „Miesięcznik Kościelny” 1958 nr 7/8; S. Nawrocki, *Dzieje*, s. 113 i n.; GS 1935 nr 1. **Oprac. AB**

MULARCZYK SZCZEPAN (1887-1968), murarz. Ur. 12 grudnia 1887 r. w Wylatowie w pow. Mogilno w rodzinie Franciszka i Antoniny z d. Pakulska. Po skończeniu szkoły powszechnej uczył się zawodu murarskiego, w którym – w późniejszych latach zdobył tytuł mistrzowski. Odbił dwulet-

nią obowiązkową służbę wojskową w armii niemieckiej (w garnizonie w Szczecinie). W 1914 r. po rozpoczęciu wojny powołany został ponownie do wojska, przez cały okres działań służył w armii na froncie zachodnim. Po zawieszeniu działań powrócił do rodziny do Trzemeszna. W Powstaniu od stycznia 1919 r. w kompanii trzemeszyńskiej pod dowództwem por. Władysława Wlekińskiego.

Z oddziałem walczył pod Strzelnem, Mogilnem, Inowrocławiem, Szubinem i Rynarzewem. Z powodu stanu zdrowia urlopowany. W maju 1919 wstąpił do Obrony Krajowej i z nią uczestniczył w obejmowaniu Śląska i Pomorza. W latach 1927-1928 mieszkaniec Poznania (jako zawód zapisał „emerytowany posterunkowy PP”), a od 1933 r. Kobylnicy. W okresie okupacji hitlerowskiej zagrożony – na skutek denuncjacji – aresztowaniem i osadzeniem w Forcie VII, jednak obroniony przez świadków uwolnił się od zarzutów, co jednak nie uchroniło go przed wywózką – poprzez obóz na Główniej – do GG. W nowym miejscu osiedlenia współpracował z oddziałami ZWZ i AK. Do Kobylnicy powrócił w 1945 r. Odznaczony Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918-1921 „Polska Swemu Obroncy” (1932), Wlkp. Krzyżem Powst. (1958), Medalem Zwycięstwa i Wolności” (1964). Zmarł w 1968 r., pochowany na cm. w Wierzenicy. Żonaty z Heleną. Brat Jan (1892-1940), nadkomisarz Straży Granicznej w Okręgu Gdynia, później w Bydgoszczy, znajduje się na „Liście Katyńczyków”.

Źródła: Informacje od wnuka Roberta Langwińskiego; własnoręcznie napisany życiorys; APP – kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; M. Rutowska, Lager Głowna; <http://www.katyn-pamietam.pl>.

Oprac. Ewa Tomaszewska, AB

NAPIERAŁSKI WŁADYSŁAW (1878-1940), mistrz kowalski. Ur. 18 czerwca 1878 r. w Jagodnie w pow. średzkim jako syn mistrza kowalskiego Rocha Napieralskiego i jego żony Jadwigi z d. Kajdasz. Od 28 grudnia 1918 r. komendant Straży Ludowej w Swarzędzu. W lutym 1919 r. na Rynku Swarzędzkim złożył przysięgę w imieniu zebranych okolicznych

oddziałów Straży Ludowej. Członek Bractwa Kurkowego i Straży Ogniowej w Swarzędzu. W 1922 r. ożenił się z Jadwigą z d. Hubert (ur. 1885); dzieci: syn Edmund. Zmarł 4 stycznia 1940 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina, a w 2017 r. ekshumowany na jeden z cm. krakowskich.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; S. Nawrocki, *Dzieje*, s. 111; W. Benke, *Udział*; GS 1934 nr 32, 1935 nr 1; F. Fiedler, 16 lutego 1919 r. w Swarzędzu; TS 2006 nr 7, s. 15. **Oprac. BN**

NAPIERAŁA PAWEŁ (1899-1944?), kupiec. Ur. 22 lutego 1899 r. w Niemczech, w miejscowości Halberstadt jako syn Józefa i Marii z d. Szymanowska. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Opalenicy. W grudniu 1916 r. powołany do armii niemieckiej, walczył do końca wojny na froncie francuskim. Po zawieszeniu broni znalazł się w garnizonie w Głogowie, zdezerterował w pełnym rynsztunku i powrócił do domu rodzinnego w Opalenicy. Do

wojska powstańczego zgłosił się na początku stycznia 1919 r. Początkowo uczestniczył w rozbrajaniu Niemców i przejmowaniu urzędów państwowych, później w ramach kompanii opalenickiej brał udział w walkach pod Zbąszyniem, Babimostem i Perzynom. Pod koniec lutego 1919 r. znalazł się w szpitalu w Buku, po wyleczeniu powrócił do kompanii. Później pełnił służbę gońca konnego przy sztabie dowództwa frontu zachodniego. Uczestniczył także w wojnie na wschodzie na froncie litewsko-białoruskim (od maja do

września 1920 r.). W marcu 1923 r. zwolniony do cywila w stopniu plutonowego. W tym też roku zamieszkał w Swarzędzu i rozpoczął działalność jako handlarz zwierzętami rzeźnymi. W okresie okupacji więzień obozów koncentracyjnych, m.in. w Forcie VII, później w Oranienburgu, Dachau,

Sachsenhausen i Majdanku. Potwierdzeniem pobytu na Majdanku jest kartka pocztowa z 25 kwietnia 1944 r. i wpis w księdze więźniów (nr obozowy 2475). Odznaczony Krzyżem Walecznych (1921), posiadał też Odznakę Pamiątkową Wojsk Wlkp. 1918-1919 (przyznana w 1922 r.). Żona Jadwiga z d. Begier.

Źródła: CAW; www.straty.pl; www.majdanek.eu; *informacje od rodziny*.

Oprac. BN

NAPIERAŁA STEFAN (1898-?). Ur. 22 lipca 1898 r. w Swarzędzu, syn robotnika Walentego i Marianny z d. Berger. Od 27 grudnia 1918 r. do 18 lutego 1919 r. w oddziałach powstańczych w Łazarzu i Górczynie: uczestniczył w przejęciu dworca w Górczynie, Urzędu Pocztowego nr 3, rozbrajaniu policji niemieckiej, pełnił służbę wartowniczą pod dowództwem por. Jakuba Stęszko. Od 19 lutego 1919 r. w 56. pułku piechoty we Wrzesznie, skąd został zwolniony do rezerwy. Udział w Powstaniu potwierdzony przez DOK VII Referat Historyczny (zaświadczenie nr 276/11628/38 z dnia 8 września 1938 r.). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. ED**

NAWROCKI ANTONI (1901-1972), stolarz, rzeźbiarz. Ur. 28 marca 1901 r. w miejscowości Zimin w gminie Kleszczewo. Był synem szklarza Andrzeja Nawrockiego i Bolesławy z d. Schneider. W latach 1907-1915 uczęszczał do szkoły powszechnej w Swarzędzu. Był także członkiem Tow. Gimnastycznego „Sokół”. Do Powstania przyłączył się w styczniu 1919 r., gdy z grupą swarzędzkich ochotników wymaszerował do Poznania. Nie został jednak wysłany na front z powodu choroby, ale przydzielono go do orkiestry, która uczestniczyła przy codziennej zmianie warty na rynku poznańskim. Następnie zgłosił się na ochotnika do wojska i wziął udział m.in. w walkach o Wilno. Za zasługi wojenne został

skierowany do szkoły podoficerskiej przy szkole podchorążych w Bydgoszczy. Po skończeniu kursu w 1921 r. awansowany na stopień kaprała. Po zakończeniu działań wojennych został zwolniony do cywila. Wrócił do domu i rozpoczął pracę jako stolarz. Podjął naukę u Antoniego Chornickiego w zawodzie rzeźbiarskim, którą zakończył egzaminem czeladniczym. Żona Franciszka (1901-1979). Zmarł 21 stycznia 1972 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina.

Źródła: APP – akta USC Kleszczewo; *Księga zgonów parafii św. Marcina w Swarzędzu*; akta SP nr 1 w Swarzędzu; informacje od rodziny. **Oprac. BN**

NAWROCKI LEONARD (1902-1940), stolarz. Ur. 9 października 1902 r. w Swarzędzu. Brat Antoniego. W latach 1909-1917 uczęszczał do szkoły powszechnej w Swarzędzu. Stopień wojskowy: strzelec. Zgłosił się do wojska ochotniczo 4 lutego 1919 r. w odpowiedzi na apel o wstępowaniu do Armii Wlkp. – służył w 1. pułku strzelców wlkp. (przemianowanym na 55. pozn. pułk piechoty). Przeszedł odpowiednie przeszkolenie w Biedrusku i razem z pułkiem został skierowany na front

wschodni. Wziął udział w walkach m.in. o Lwów. Od lipca do października 1919 r. przebywał z oddziałem na froncie południowym – utrzymując linię demarkacyjną z Niemcami w okolicach Pawłowic i Włoszakowic. Ponownie skierowany na wschód, znalazł się na froncie litewsko-białoruskim, walczył m. in. pod Bobrujskiem, zaś w 1920 r. w obronie Warszawy. W październiku 1920 r. odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari klasy 5 (nr 1583). W wojsku przebywał do stycznia 1921 r. Członek organizacji powstańczych od lipca 1923 r., zweryfikowany w 1937 r. jako członek Tow. Powst. Wlkp., później w Zw. Powst. Wlkp. (dyplom nr 18083). Zmarł w Warszawie 18 czerwca 1940 r.; pochowany na cm. Świętokrzyskim. Żona: Helena z d. Gruszczyńska (1907-1971).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; – akta dot. powstańców wlkp.; informacje od rodziny. **Oprac. BN, MS**

NAWROT FRANCISZEK (1895-1968), robotnik kolejowy. Ur. 27 marca 1895 r. w Sędzinku (pow. szamotulski). Był synem Józefa i Łucji z d. Dembińska. W Sędzinku ukończył szkołę powszechną. W wieku 14 lat rozpoczął pracę jako robotnik rolny. Po wybuchu I wojny światowej powołany do armii niemieckiej, walczył na froncie zachodnim. Ranny w maju 1918 r. Po powrocie do domu przyłączył się do Powstania. Zweryfikowany w Tow. Powst. Wlkp. Koło Swarzędz (w grudniu 1937 r.). Żonaty z Agnieszką z d. Pieczyńska (1896-1987), mieszkał w Gruszczyń. Był członkiem Ochotniczej Straży Pożarnej w Gruszczyń. W 1937 r. wprowadził się wraz z rodziną do nowo wybudowanego domu w Kobylnicy. W czasie II wojny światowej pracował w Fabryce Samochodów w Antoninku. Obawiając się aresztowania ważne dokumenty zakopał w ogrodzie, niestety nie znalazł już ich po wojnie. Po zakończeniu wojny powrócił do poprzedniej pracy. Pracował jako robotnik drogowy na odcinku Kobylnica – Swarzędz. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi. Zmarł 18 grudnia 1968 r., pochowany na cm. parafialnym w Wierzenicy.

Źródła: APP – akta powstańców wlkp.; APP – Starostwo Pow. Poznań, sygn. 201; *des.genealogy.net*; relacja córki Marii, przekazana regionalistce z Kobylnicy pani Ewie Tomaszewskiej. **Oprac. MP**

NOGAJ JAN (1876-1940), woźny kolejowy. Ur. 25 kwietnia 1876 r. w Karłowicach. Był synem robotnika Ignacego i Michaliny z d. Sydow. Od 4 sierpnia 1914 r. w armii niemieckiej; pod koniec sierpnia 1915 r. ranny. Z wojny wrócił 12 listopada 1918 r., a już następnego dnia zgłosił się Polskiej Organizacji Wojskowej (Okręg Poznań – Wilda). W Powstaniu w stopniu st. szeregowego. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19, w Kole Wilda od 8 października 1936 r. Dnia 9 grudnia 1939 r. wysiedlony z Poznania przez obóz na Główniej do GG. W 1900 r. zawarł związek małżeński z Marią z d. Chudziak (ur. 1877). Zmarł 23 listopada 1940 r. w Radomsku, pochowany na cm. w Poznaniu przy ul. Bluszczowej.

Źródła: APP – akta USC Wierzonka; akta powstańców wlkp.; *kartoteka ludności Poznania*; *des.genealogy.net*; *www.straty.pl*; *cmentarze Poznania*. **Oprac. MP, ED**

NOWACKI WŁADYSŁAW (1899-1973), listonosz. Ur. 31 maja 1899 r. w Taniborzu w pow. średzkim jako syn Michała i Marii z d. Rybak. Od 21 stycznia 1919 r. w Powstaniu, m.in. w oddziale wartowniczym, który pełnił służbę na dworcu kolejowym Poznań-Główny i Poznań-Garbary. Od 15 lutego 1919 r. w komendzie Dworca Głównego. W 1920 r. przydzielony do 1. komp. 7. batalionu celnego, gdzie pełnił służbę telefonisty do 1922 r. Zwolniony w tym samym roku ze służby wojskowej w stopniu st. szeregowego. Członek Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz (przewodn. Komisji Rewizyjnej), zweryfikowany w maju 1935 r. w tym samym Kole. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 27 kwietnia 1973 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp. Żona: Wiktoria z d. Kowalska (1899-1986), syn Miłosław (ur. 1928).

Źródła: APP – akta USC Kleszczewo; akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AB**

NOWACZYK STANISŁAW (1888-1964), robotnik. Ur. 7 maja 1888 r. w Glince Pańskiej w pow. średzkim w rodzinie Mateusza i Pauliny z d. Lemke. Do Swarzędza przyprowadził się z Poznania w grudniu 1918 r. W Powstaniu walczył jako szeregowy na froncie północnym – pod Kcynią, Szubinem i Rynarzewem w 8. komp. batalionu pozn. Jego udział w walkach poświadczyl w 1963 r. inny powstaniec ze Swarzędza – kpr. Ignacy Obarski. W wyborach samorządowych w 1933 r. do Rady Miejskiej Swarzędza startował z listy Obozu Narodowego, nie został jednak wybrany. Członek Tow. Powstańców i Wojaków, później w Tow. Powst. Wlkp. 1918/19 (funkcja wiceprezesa), zweryfikowany w 1935 r. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi. Żona: Rozalia z d. Nowak (1895-1988). Syn Edmund (1920-1976: stolarz, więzień obozu Auschwitz i Mauthausen). Zmarł w Swarzędzu 28 marca 1964 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina.

Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; akta dot. powstańców wlkp.; Starostwo Powiatowe w Poznaniu, sygn. 201. **Oprac. BN**

NOWAK LUDWIK (1901-1968), robotnik. Ur. 1 sierpnia 1901 r. w Bogucinie jako syn robotnika Jana i Michaliny z d. Marecka. W 1903 r. rodzina przeniosła się do Poznania (Główna). W Powstaniu od grudnia 1918 do 1 stycznia 1919 r. jako członek Straży Ludowej w Poznaniu. Uczestniczył w akcji przejmowania z rąk niemieckich gazowni, zakładów amunicyjnych i innych obiektów wojskowych i cywilnych pod dowództwem sierż. Czesława Cyrankowskiego. Od 2 stycznia 1919 r. w 1. pułku strzelców wlkp., przydzielony do 6. komp., gdzie dowódcą był por. Lejman. Pełnił służbę wartowniczą w koszarach saperów na Wildzie w Poznaniu. Członek Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19 w Kole Poznań – Główna, zweryfikowany w lutym 1934 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powstańczym (1957). Żonaty z Marią d. Kaczor (1901-1985). Zmarł 14 września 1968 r., pochowany w Poznaniu na cm. Miłostowo.

Źródła: APP – akta powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; cmentarze Poznania. **Oprac. MP, ED**

NOWAK PIOTR (1899-1961), borowy, potem kolejarz. Ur. 3 czerwca 1899 r. w Skorzęcinie jako syn Franciszka i Franciszki z d. Galuba. W Powstaniu jako ochotnik od 2 stycznia 1919 r. w kompanii powstańczej Nordring na Cytadeli w Poznaniu, której dowódcą był por. Sulerzycki. Brał czynny udział w walkach o Ławicę, później walczył pod Czarnkowem, Jabłonowem, Romanowem i Rynarzewem. Z wojska zwolniony w stopniu plutonowego 22 września 1921 r. Do 1929 r. mieszkał w Wierzenicy, gdzie był borowym w lasach hr. Cieszkowskiego, a potem przeniósł się do Poznania, gdzie podjął pracę w PKP. Żonaty z Antoniną z d. Tuszyńska (1903-1973). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1961). Zmarł 1 grudnia 1961 r., pochowany na cm. przy ul. Bluszczowej w Poznaniu.

Źródła: APP – akta USC Wierzonka; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; dokumenty rodzinne. **Oprac. ED**

NOWAK STANISŁAW (1892-1971). Ur. 2 maja 1892 r. w Gortatowie w rodzinie Stanisława i Cecylii. Brał udział w Powstaniu od 27 grudnia 1918 r. do 6 stycznia 1919 r. na terenie Poznania i okolicy pod dowództwem A. Białoszyńskiego. Uczestniczył w walkach o Ławicę, gdzie 6 stycznia 1919 r. został ranny i trafił do szpitala. Po wyleczeniu ran 26 maja 1919 r. wstąpił do 2. batalionu garniz., gdzie jako instruktor pełnił służbę do sierpnia 1919 r. Przydzielony następnie do 2. batalionu wartowniczego w Strzałkowie, skąd 1 grudnia 1929 r. w stopniu st. sierżanta został przeniesiony do cywila. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1968). Zawarł związek małżeński z Salomeą z d. Krauze. (1897-1977). Zmarł 30 września 1971 r., pochowany w Poznaniu na cm. Junikowo.

Źródła: APP – akta USC Gruszczyń; www.powstancy-wielkopolscy.pl; cmentarze Poznania. *Oprac. MP*

NOWAK WŁADYSŁAW (1896-?). Ur. 6 sierpnia 1896 r. w Rabowicach w rodzinie Stanisława i Cecylii. Podczas I wojny światowej w armii niemieckiej, ranny w maju 1918 r. W Powstaniu uczestniczył w walkach pod Skalmierzycami, Ostrowem Wlkp., Krotoszyńnem, Zdunami i Ostrzeszowem pod dowództwem kpt. Władysława Wawrzyniaka i por. Rakowskiego, następnie wcielony do 12. pułku strzelców wlkp. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1960). W 1929 r. zawarł związek małżeński z Janiną z d. Niedźwiecka (ur. 1896), w 1931 r. przeprowadził się do Gdyni.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; www.powstancy-wielkopolscy.pl; kartoteka ludności Poznania; des.genealogy.net. *Oprac. MP*

OBARSKI IGNACY (1896-1973), stolarz. Ur. 17 czerwca 1896 r. w Jasiuniu w rodzinie Ignacego i Marii z d. Nowicka. Uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu w latach 1902-1910. W latach 1915-1918 służył w armii niemieckiej jako szeregowy. Od 27 grudnia 1918 r. zaangażowany przy rozbrajaniu Niemców i przejmowaniu miejscowych urzędów w Swarzędzu pod dowództwem Stanisława Kwaśniewskiego. Do Poznania wyszedł ze Swarzędza z drugim ochotniczym oddziałem w dniu 16 stycznia 1918 r. W wojsku powstańczym był sanitariuszem. Wziął czynny udział w walkach na odcinku Szubin – Rynarzewo – Rudy – Samokłęski Małe i Duże.

W walkach pod miejscowością Małe Rudy niedaleko Rynarzewa wyróżnił się bohaterstwem: pod ostrzałem wyniósł z okopów ранego Romana Frankowskiego. Służył następnie w 3. komp. sanitarnej. Od 3 stycznia do 19 listopada 1920 r. uczestnik wojny polsko-bolszewickiej. Zwolniony do cywila w stopniu kaprała w lipcu 1921 r. Był stolarzem. Mieszkał w Swarzędzu przy ul. Kilińskiego 6, później przy ul. Cieszkowskiego 4. Od 1930 r. działał w Ochotniczej

Straży Pożarnej (w 1960 r. odznaczony za 30 lat pracy społecznej w OSP); w 1928 r. członek zarządu Klubu Sportowego „Unia”. W pierwszych dniach września 1939 r. pełnił w Swarzędzu rolę sanitariusza. Aresztowany i osadzony w Forcie VII w Poznaniu. Członek Miejskiej Rady Narodowej w Swarzędzu w latach 1947-1950. Odznaczony „Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921” (1932), Medalem Niepodległości (1938), Brązowym Krzyżem Zasługi (1938), Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Posiadał także Krzyż Żelazny z okresu I wojny światowej. Członek Tow. Powst. Wlkp. 1918/19, Zw. Powst. Wlkp. (zweryfikowany w 1938 r., także w 1948 r.), członek ZBoWiD. Zmarł 23 sierpnia 1973 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. W 1919 r. ożenił się z Martą z d. Przywecka (ur. 1897).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; F. Fiedler, *Ochotnicy*, s. 37-43; W. Buczyński, *100 lat OSP*; W. Benke, *Udział*; www.powstancy-wielkopolscy.pl; dokumenty rodzinne. **Oprac. HS**

OCHLIŃSKI SZCZEPAN (1897-1959), borowy. Ur. 2 grudnia 1897 r. w Pakosławiu koło Lwówka w rodzinie robotnika Michała i Katarzyny z d. Landy. Żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny światowej, na liście rannych z lipca 1918 r. Szeregowy. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 Koło Swarzędz od 1935 r.; zweryfikowany w 1936 r., w 1938 r. złożył deklarację do Zw. Powst. Wlkp. (w 1939 r. na liście powstańców Koła Poznań Jeżyce). Zmarł 5 kwietnia 1959 r., pochowany na cm. komunalnym w Szcząncu w powiecie świebodzińskim.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; „Jutro” 1936 nr 2, nr 16. **Oprac. AB**

ORLIKOWSKI FELIKS (1900-1987), handlowiec, urzędnik samorządowy. Ur. 1 kwietnia 1900 r. w Miłosławiu w rodzinie kupca Feliksa i Pauliny z d. Świerczyńska. Po ukończeniu siedmioklasowej szkoły ludowej w Miłosławiu pomagał w rodzinnym handlu, a mając osiemnaście lat zaczął samodzielnie prowadzić hurt owoców. W czerwcu 1918 r. powołany do armii niemieckiej, znalazł się w garnizonie poznańskim na Cytadeli. Jako żołnierz uczestniczył w wyzwaniu Poznania z rąk niemieckich. Następnie w kompanii miłosławskiej pod dowództwem por. Alojzego Nowaka wziął udział w walkach wokół Gniezna, Strzelna, Szubina, Inowrocławia i Złotnik Kujawskich. Jako żołnierz 59. pułku piechoty wlkp. brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, m.in. walcząc pod Kijowem, Baranowiczami, Mińskiem, nad Berezyną i pod Warszawą. Mianowany na stopień kaprała. Oddelegowany na półroczny kurs podoficerski, który ukończył „z wynikiem dobrym”. W 1930 r. otrzymał stopień plutonowego rezerwy. Po przejściu do cywila prowadził działalność kupiecką w Miłosławiu. Od października 1927 r. zatrudniony przez magistrat miasta Swarzędza jako komornik miejski. W 1939 r. walczył w obronie Warszawy na odcinku Warszawa – Północ jako dowódca drużyny w stopniu sierżanta. Po II wojnie światowej był zatrudniony na stanowisku sekretarza Zarządu Miejskiego w Swarzędzu. Należał do Tow. Powstańców i Wojaków – początkowo w Miłosławiu, następnie w Swarzędzu. Odznaczony Krzyżem Walecznych (1921), Wlkp. Krzyżem Powst. (1960), Krzyżem Frontu Litewsko-Białoruskiego 1918-1920. W 1929 r. zawarł w Swarzędzu związek małżeński z Władysławą z d. Tryjanowska (1906-1987). Zmarł 3 października 1987 r. w Poznaniu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Brat Feliksa, Kazimierz Orlikowski, starszy przodownik, przed 1939 r. pełnił funkcję kierownika posterunku Policji Państwowej w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; akta m. Swarzędza – osobowe; Słownik biograficzny powstańców, t. 12 – hasło autorstwa A. Małyszki; AIPN Po sygn. 06/140/8/2 – Sprawozdania Szefa PUBP Poznań 1946-1947; www.powstancy-wielkopolscy.pl; M. Pawełczyk, Ziemia strzałkowska w PW. Strzałkowo 2013. **Oprac. AM**

OSTROWSKI ZYGMUNT FELIKS (1900-1951), fryzjer. Ur. 22 maja 1900 r. w Poznaniu jako syn fryzjera Józefa i Heleny z d. Schwarz. Od 1903 r. mieszkaniec Swarzędza. W latach 1906-1914 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. Po wyuczeniu zawodu pracował u swojego ojca w zakładzie fryzjerskim. Uczestnik Powstania. Od czerwca 1936 r. ławnik w kole swarzędzkim Tow. Powstańców Wlkp. z r. 1918/1919, zweryfikowany w październiku 1937 r.; od stycznia 1938 r. sekretarz Koła Swarzędz Zw. Powstańców Wlkp. Po II wojnie osiadł na tzw. Ziemiach Zachodnich. Zmarł 3 października 1951 r., pochowany na Cm. Centralnym w Szczecinie. *Źródła: APP – akta USC Poznań; kartoteka ludności Poznania; akta dot. powstańców wlkp. Oprac. MP, AB*

PALICKI STANISŁAW (1873-1959), urzędnik. Ur. 16 listopada 1873 r. w Janowie Polskim (pow. szubiński) jako syn Jana i Małgorzaty z d. Czeszewska. W spisie powstańców zweryfikowanych w Kole Nakło (od lutego 1934 r.). Szeregowy. Mieszkaniec Swarzędza od 1958 r. Żona Paulina z d. Wawrzon. Zmarł 11 lutego 1959 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina. Na nagrobku informacja, że był weteranem Powstania Wlkp. *Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp. Oprac. AB*

PAWLAK EDMUND (1899-1970), młynarz. Ur. 18 października 1899 r. w Wierzenicy w rodzinie młynarza Andrzeja i Eleonory z d. Krause. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r.; pod dowództwem Paluszkiewicza brał udział w oswobodzeniu Poznania oraz w przejęciu stacji lotniczej w Ławicy. Następnie żołnierz 5. komp. 1. pułku strzelców wlkp. W 1921 r. zwolniony do cywila. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1965). Żonaty z Zofią z d. Witkowska (1906-1989). Zmarł 16 maja 1970 r., pochowany na cm. w Kiekrzu. *Źródła: APP – akta USC Wierzonka; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl. Oprac. MP, ED*

PAWŁOWSKI JÓZEF (1900-1979), fryzjer. Ur. 16 maja 1900 r. w Świąćniku koło Uzarzewa w rodzinie robotnika Walentego i Stanisławy z d. Myszak. W Powstaniu w oddziale Straży Ludowej Dzielnicy III

(Zamek) pod dowództwem Wiktora Kociałkowskiego. Uczestniczył w opanowaniu Dworca Głównego, Zamku, a w dniu 6 stycznia 1919 r. stacji lotniczej w Ławicy. Następnie przydzielony został do 1. batalionu saperów wlkp., gdzie dowódcą był Witold Beutler. Walczył pod Zdunami, Rawiczem i pod Bydgoszczą. Służbę wojskową zakończył w stopniu kaprała. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). W Poznaniu prowadził zakład fryzjerski. Żonaty z Władysławą z d. Wydartowicz (zm. 1985). Zmarł 9 lutego 1979 r.,

pochowany na cm. Junikowo w Poznaniu; na nagrobku napis „Powstaniec Wielkopolski odznaczony Krzyżem Kawalerskim i Odznaką Grunwaldu”.

Źródła: APP – akta USC Jerzykowo; www.powstancy-wielkopolscy.pl/; *cmentarze Poznania*. **Oprac. MP**

PENCZYŃSKI BOLESŁAW (1898-1982), stolarz, monter młynarski. Ur. 16 października 1898 r. w Wydzierzewicach w pow. średzkim w rodzinie robotnika Antoniego i Antoniny z d. Kruszona. Uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu w latach 1906-1913. W oddziałach powstańczych od stycznia do lutego 1919 r. Walczył na froncie pod Szubinem i Rynarzewem pod dowództwem sierż. S. Kwaśniewskiego i ppor. Łowińskiego. Po powrocie z wojska aż do wybuchu drugiej wojny światowej pracował w różnych firmach stolarskich w Swarzędzu w charakterze stolarza. Przez cały okres okupacji niemieckiej zatrudniony w Zakładach Młynarskich w Poznaniu w swoim zawodzie. Po wyzwoleniu pozostał nadal w tej samej firmie. W 1963 r. przeszedł na emeryturę. Członek Tow. Powstania Wlkp. 1918/19 w Kole Swarzędz, zweryfikowany w 1937 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1974). Członek ZBoWiD. W 1928 r. ożenił się z Franciszką z d. Pokornowska (1907-1989). Zmarł 25 grudnia 1982 r. w Poznaniu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu. Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp.

Źródła: APP – akta USC Kleszczewo; akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl/. **Oprac. MP**

PENCZYŃSKI WOJCIECH (1891-1979),

stolarz. Ur. 10 kwietnia 1891 r. w Łowęcinie. Brat Bolesława, także powstańca. W czasie Powstania członek Straży Ludowej w Swarzędzu, uczestniczył m.in. w rekwirowaniu broni miejscowym Niemcom. W latach dwudziestych XX w. założył własny warsztat stolarstwa meblowego. Był też jednym ze współzałożycieli spółdzielni stolarzy „Jedność”. Członek Straży Pożarnej w Swarzędzu, w 1925 r. wybrany ławnikiem. W okresie okupacji prześladowany przez gestapo, m.in. więzień Fortu VII oskarżony o działania przeciwko armii niemieckiej. Uniewinniony w maju 1940 r. na mocy wyroku Sądu Wojennego 429. Dywizji Niemieckiej. Ożeniony z Pelagią z d. Młyńczak (1892-1967). Zmarł 21 maja 1979 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; W. Bialek, Swarzędz, s. 63; Spółdzielnia „Jedność” 1937-1987, Swarzędz 1987; informacje od wnuków.

Oprac. MP, AB

PIECHOWIAK IGNACY (1898-1978). Ur. 30 lipca 1898 r. w Wierzenicy.

Był synem robotnika Jana i Franciszki z d. Duszyńska. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r.; pod dowództwem ppor. Adama Majewskiego walczył na froncie pod Zbąszyniem oraz koło Szubina i Rynarzewa. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1965). Żonaty z Agnieszką (1897-1991). Zmarł 6 lutego 1978 r., pochowany na cm. w Kiekrzu.

Źródła: APP – akta USC Kicin; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

PIECHOWIAK STANISŁAW (1900-1966), mistrz piekarski.

Ur. 1 maja 1900 r. w Swarzędzu w rodzinie brukarza Walentego i Marianny z d. Olsztyńska. Brat Władysława (ur. 1897). W latach 1906-1914 uczęszczał do szkoły powszechnej w Swarzędzu. Wymieniony w spisie powstańców frontu zachodniego w 4. komp. 7. pułku strzelców wlkp. Kaprał. Jego udział w walkach potwierdził też w swoim oświadczeniu powstaniec swarzędzki Stanisław Lutomski. W okresie międzywojennym właściciel swarzędzkiej

piekarni – cukierni przy Rynku 15, następnie mieszkaniec Wroniek, gdzie prowadził cukiernię (o nazwie „Bombonierka”). Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Wronki (członek Komisji Rewizyjnej), zweryfikowany w lutym 1935 r. Zmarł we Wronkach 17 marca 1966 r., pochowany na cm. parafialnym. Żona Stefania (1902-1986).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; archiwum SP nr 1 w Swarzędzu; GS 1934 nr 18. **Oprac. ED, AB**

PIECHOWIAK WŁADYSŁAW (1897-1919), robotnik. Ur. 2 czerwca 1897 r. w Swarzędzu. Brat Stanisława. Mieszkaniec Swarzędza. W Powstaniu walczył na froncie zachodnim jako szeregowy w ramach Obwodowej Komendy Uzupełnień. Ranny, zmarł 15 listopada 1919 r. w Poznaniu, pochowany na starym cm. garnizonowym.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; T. Jabłoński, *Lista strat [poz. 1137]; Ł. Jastrzęb, Lista strat. Oprac. MP*

PIEKARSKI STANISŁAW (1881-?), kolejarz. Ur. 27 kwietnia 1881 r. w Łowęcinie jako syn robotnika Jana i Agnieszki z d. Dolska. Uczestnik Powstania. Szeregowy. Na początku stycznia 1919 r. wstąpił do rogozińskiej kompanii powstańców dowodzonej przez por. Wiktora Skotarczaka. Brał udział w oswobodzeniu Rogoźna i Ryczywołu. Uczestniczył w walkach pod Budzyniem i Chodzieżą. Następnie przydzielony do 4. pułku strzelców wlkp., zwolniony do rezerwy w marcu 1920 r. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/1919 (Koło Rogoźno), zweryfikowany w 1934 r. i ponownie po wojnie w 1947 r. w Zw. Powst. Wlkp. z roku 1918/19. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Żonaty z Pelagią z d. Dorna (ur. 1883).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl; informacje od p. Angeliki Pilarskiej z Rogozińskiego Centrum Kultury. **Oprac. ED**

PIOTROWSKI ROMAN (1901-?), monter. Ur. 6 stycznia 1901 r. w Barcinku niedaleko Uzarzewa. Był synem robotnika Stanisława i Bronisławy z d. Sobiejewska. Od 1904 r. mieszkaniec wsi Rataje (obecnie część

Poznania). W 1930 r. na emigracji zarobkowej we Francji. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). W 1927 r. zawarł związek małżeński z Wiktoria z d. Szyszka (1902 r.).

Źródła: APP – akta USC Wierzonka; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

PLESSNER TELESFOR (1901-1989), kupiec. Ur. 2 stycznia 1901 r. Grabowie nad Prosną. Był synem rolnika Stanisława i Michaliny z d. Rybczyńska. W latach 1915-1918 członek drużyny harcerskiej im. Tadeusza Kościuszki w Grodzisku Wlkp. Po wybuchu Powstania brał udział w walkach o Rakoniewice, Wolsztyn, Kopanicę i Zbąszyń w kompanii grodzkiej. W marcu 1919 r. przeszedł do 1. wlkp. eskadry lotniczej, której dowódcą był ppor. pilot Wiktor Pniewski. We wrześniu 1919 r. przeniesiony do 10. pułku piechoty (późniejszy 68. pułk piechoty), a w listopadzie 1920 r. bezterminowo urlopowany. Od kwietnia do czerwca w 1921 r. brał udział w III Powstaniu Śląskim. Pełnił służbę na odcinku Odolanów – Sośnica – Sulmierzyce. Członek Tow. Powstańców Wlkp. 1918/19 r. w Kole Swarzędz, zweryfikowany w grudniu 1937 r. W styczniu 1938 r. po konsolidacji związków powstańczych został ławnikiem w nowo wybranym zarządzie Koła Swarzędz. W 1939 r. członek Komitetu Funduszu Obrony Narodowej w Swarzędzu. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Żona Helena (1901-1967). Zmarł 29 grudnia 1989 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; Akta parafii św. Marcina w Swarzędzu; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

PLUCIŃSKI JÓZEF (1886-1946). Ur. 15 marca 1886 r. w Gruszczyńie w rodzinie robotnika Tomasza i Wiktorii z d. Lewandowska. Szeregowy. Walczył na froncie północnym. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/1919 Koło Poznań Gówna, zweryfikowany w kwietniu 1934 r. W okresie międzywojennym mieszkaniec Poznania. Zmarł 6 marca 1946 r., pochowany na cm. Miłostowo.

Źródła: APP – akta USC Gruszczyń; akta dot. powstańców wlkp.; cmentarze poznańskie. **Oprac. ED**

POLANOWSKI ANDRZEJ (1895-1980), urzędnik. Ur. 18 listopada 1895 r. w Gortatowie, syn Józefa i Marianny z d. Walkowiak. Po wybuchu I wojny światowej powołany do armii niemieckiej; ranny w czerwcu 1917 r. W Powstaniu od 28 grudnia 1918 r.; walczył pod Szubinem, Rynarzewem, Władysławowem, Babimostem. W marcu 1919 r. przeszedł do służby czynnej jako instruktor garnizonowy. Podczas plebiscytu na Śląsku członek Straży Granicznej. Następnie osiadł w Jasiniu (koło Swarzędza). Po wkroczeniu Niemców we wrześniu 1939 r. wywieziony wraz z rodziną do GG. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Ożeniony z Ireną z d. Stein (1898-1972). Zmarł 12 stycznia 1980 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy kościele św. Marcina. Był bratem Mieczysława (1921-1943), stolarza, harcerza, zamęczonego przez hitlerowców w obozie koncentracyjnym w Mauthausen.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; www.powstancy-wielkopolscy.pl; Akta parafii św. Marcina w Swarzędzu; des.genealogy.net; www.straty.pl; M. Rutowska, *Lager Główna, Poznań 2008. Na tablicy nagrobnej inny rok urodz. (1894).* **Oprac. MP**

POPIÓŁKOWSKI WŁADYSŁAW (1891-1978). Ur. 8 czerwca 1891 r. w Zielińcu koło Swarzędza jako syn Jana i Pelagii z d. Ryszczyńska. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r. Brał udział w potyczkach na ulicach Poznania w oddziale por. Andrzeja Kopy, później w walkach na froncie zachodnim: pod Łomnicą, Strzyżewem i Perzynami. W wojsku polskim do 22 października 1921 r., przeniesiony do rezerwy w stopniu porucznika z przydziałem do 58. pułku piechoty. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powstańcym (1960). Awansowany na stopień kapitana. Od września 1922 r. mieszkaniec Jerzykowa koło Biskupic. Żonaty z Józefą z d. Weber (1897-1994). Zmarł 22 lutego 1978 r., pochowany na cm. w Kórniku. Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; www.powstancy-wielkopolscy.pl; *Rocznik Oficerski 1923 i Rocznik Oficerski Rezerw 1934* [za www.wbc.poznan.pl]; <http://kornik.tppw.pl/#!/groby-powstancow-wielkopolskich-na-cmentarzu-w-korniku> [dostęp maj 2018]; *kartoteka ludności Poznania.* **Oprac. ED, AB**

PRAŻYŃSKI STANISŁAW (1893-1969), stolarz. Ur. 22 marca 1893 r. w Swarzędzu w rodzinie stolarza Antoniego i Augusty z d. Knade. Uczeń miejscowej szkoły powszechnej od kwietnia 1899 r. do marca 1907 r. Od 1916 r. mieszkaniec Poznania. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r., najpierw w walkach ulicznych oraz przy przejmowaniu broni z arsenału przy ul. Stawnej, później w ramach służby wartowniczej w Straży Ludowej Dzielnicy VII pod dowództwem sierż. Czesława Cyrankowskiego. Udział w Powstaniu potwierdzony zaświadczeniem Dowództwa Straży Ludowej Dzielnicy Poznań VII. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Ożeniony z Marią z d. Komorniczak (1894-1922), po jej śmierci z Zofią z d. Pflaum (1900-1983). Zmarł w 1969 r., pochowany na cm. miłostowskim. Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; kartoteka ludności Poznania. **Oprac. AB**

PREISS ALEKSANDER (1871-1919). Ur. 31 stycznia 1871 r. w Uzarzewie w rodzinie murarza Ferdynanda i Marianny z d. Podgórska. Wyuczył się zawodu kelnera i zamieszkał w Poznaniu. Żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny światowej, wrócił do Poznania pod koniec listopada 1918 r. Podczas Powstania walczył na froncie zachodnim w 2. pozn. batalionie garniz. Szeregowy. Zginął 18 lutego 1919 r. pod Celichową. Pochowany w grobie zbiorowym najpierw w Celichowej (?), następnie (w listopadzie 1931 r.) przeniesiony do Zbąszynia na cmentarz parafialny.

Źródła: APP – akta USC parafii w Uzarzewie; akta dot. powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; T. Jabłoński., *Lista strat*; Ł. Jastrzęb, *Lista strat*; Z. Matuszewski, *Upamiętnienie powstańców wlkp. w mieście i gminie Zbąszyń*. „Szkice Zbąszyńskie” luty 2010 (wyd. internetowe). Według T. Jabłońskiego A. Preiss zmarł w niewoli 18 lutego 1919 r. w Celichowej, pochowany w Zbąszyniu pow. Nowy Tomyśl. **Oprac. MP, AB**

PRZEPIÓRA ANDRZEJ (1884-1965), robotnik. Ur. 24 października 1884 r. w Uzarzewie w rodzinie robotnika Wawrzyńca i Wiktorii z d. Panowicz. Od 1909 r. mieszkaniec Główniej pod Poznaniem. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 Koło Poznań Główna, zweryfikowany w 1935 r. Sierżant. Ożeniony z Józefą z d. Graczyk

(1889-1969). Zmarł 24 lipca 1965 r., pochowany na cm. miłostowskim w Poznaniu.

Źródła: APP – akta USC Jerzykowo; akta dot. powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; cmentarze Poznania. **Oprac. ED**

PRZEPIÓRA JÓZEF (1891-?), ślusarz. Ur. 20 lutego 1891 r. w Wierzenicy. Brat Andrzeja. Po wybuchu I wojny światowej powołany do armii niemieckiej, ranny pod koniec października 1916 r. Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zach. w 4. komp. 7. pułku strzelców wlkp. Członek Zw. Weter.Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Macierzystym od 8 grudnia 1934 r., w 1935 r. zweryfikowany jako powstaniec w Zw. Powst. Wlkp. Plutonowy. Dnia 6 grudnia 1939 r. wysiedlony z Poznania do GG przez obóz na Główniej. Żona Eleonora z d. Czarnecka (ur. 1892 r.).

Źródła: APP – akta USC Wierzonka; akta dot. powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; www.straty.pl; Des.genealogy.net; M. Rutowska, *Lager Głowna. Poznań 2008*. **Oprac. MP**

PRZYBYLSKI FRANCISZEK (1900-1942), robotnik. Ur. 31 grudnia 1900 r. w Swarzędzu w rodzinie robotnika Michała i Antoniny z d. Kościelniak. W wojsku w stopniu starszego szeregowego. Od 7 lutego 1937 r. członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz. Ożeniony z Heleną z d. Mandziak (1900-1982). Zmarł 23 sierpnia 1942 r. w Nowej Wsi, pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta powstańców wlkp. **Oprac. MP**

PRZYBYŁ ANTONI (1900-1919), robotnik. Ur. 1 maja 1900 r. w Swarzędzu w rodzinie młynarza Antoniego i Marii z d. Przybyszewska. W latach 1906-1914 uczeń miejscowej szkoły powszechnej. Szeregowy. W wojsku powstańczym w 1. komp. 2. pozn. batalionu garniz. Walczył na froncie zachodnim na odcinku Kopanica – Grójec Wielki. Zginął 17 lutego 1919 r. pod Nową Wsią Zbąską i tam też pochowany. Na pomniku nagrobnym podano nazwisko „Przybyła”, zaś na akcie urodzenia znajduje się dopisek „+27.2.1919 Cottbus nr rej. śmierci 210/1919”.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; akta

SP nr 1 w Swarzędzu; T. Jabłoński, Lista strat; Ł. Jastrzęb, Lista strat; W. Buczyński, 100 lat OSP. Oprac. MP

PRZYŁUCKI JAN (1879-1959). Ur. 29 listopada 1879 r. w Kobylnicy. Był synem Walentego i Anny z d. Garczyńska. Szeregowy. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 do 20 lutego 1919 r. jako ochotnik w Straży Ludowej w Poznaniu pod dowództwem por. Buczkowskiego. Brał udział w przejmowaniu obiektów wojskowych, pełnił warty i patrole. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Poznań-Główna (od 2 listopada 1934 r.). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Żonaty: 1) z Jadwigą z d. Otuszevska (1881-1921), 2) ze Stanisławą z d. Ładuch (1891-1980). Zmarł 14 kwietnia 1959 r., pochowany w Poznaniu na cm. Miłostowo.

Źródła: APP – akta USC Gruszczyń; akta powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; cmentarze Poznania. Na tablicy nagrobnej inny rok zgonu (1955). Oprac. MP

PRZYWECKI JAN (1895-1966), mistrz stolarski. Ur. 4 czerwca 1895 r. w Swarzędzu w rodzinie robotnika Wojciecha i Augusty z d. Klinke. Brat Maksymiliana. Od kwietnia 1901 r. do końca marca 1909 r. uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. Żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny światowej, ranny w 1916, 1917 i 1918 r. W Powstaniu od 4 stycznia 1919 r., najpierw w Forcie Raucha w Poznaniu, później pod dowództwem por. Edmunda Krauzego wziął udział w walkach o Nakło, Wronki i Babimost. Z początkiem marca 1919 r. w 2. pułku strzelców wlkp. (późniejszym 56. pułku piechoty). Kapral. W okresie okupacji robotnik przymusowy niedaleko Kassel na terenie Niemiec. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 12 stycznia 1966 r. w Poznaniu. Pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej. Żona Aniela z d. Pawłowska (1901-1976).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; W. Benke, Udział; GS 1935 nr 2; powstancy-wielkopolscy.pl; informacje od rodziny. Oprac. AB

PRZYWECKI MAKSYMILIAN (1900-1966), kucharz, urzędnik kolejowy. Ur. 20 listopada 1900 r. Swarzędzu. Brat Jana. Od kwietnia 1907 r. do końca sierpnia 1915 r. uczeń miejscowej szkoły powszechnej. Dalszą naukę kontynuował, dzięki pomocy swojego wuja, w szkole kształcącej oraz w berlińskich restauracjach – w efekcie zdobył zawód kucharza. W czerwcu 1918 r. został powołany do wojska niemieckiego. Trzymiesięczne przeszkolenie odbył w Meklemburgii, skąd został wysłany na

front zachodni. Po podpisaniu kapitulacji w 1918 r. wrócił do rodzinnego Swarzędza, gdzie w grudniu 1918 r. wziął udział w rozbrajaniu Niemców. Następnie 16 stycznia 1919 r. wyruszył wraz z drugą grupą ochotników swarzędzkich do Poznania. Został skoszarowany w Forcie Raucha pod komendą ppor. Edmunda Krauzego. Wysłany na front zachodni, brał udział w walkach w okolicach Zbąszynia. 14 lutego 1919 r. ciężko ranny w walkach pod Babimostem, leczył się w szpitalu w Poznaniu. W maju 1919 r. przydzielony został do kompanii rekonwalescentów, a następnie do kompanii sanitarnej, gdzie pełnił służbę do listopada 1921 r. W 1922 r. „wstąpił do służby kolejowej” jako elew kolejowy Oddziału Drogowego Swarzędza, następnie przeniesiony na własną prośbę do Poznania. Złożył stosowne egzaminy zawodowe i został kolejarzem: najpierw jako asystent kolejowy, a od 1 lipca 1938 r. jako starszy asystent kolejowy. We wrześniu 1939 r. z rodziną usiłował ewakuować się na wschód, dotarł jednak tylko do Kutna, skąd wrócił do Swarzędza. Po powrocie został zobowiązany do pracy w poprzednim miejscu, tj. w Parowozowni Głównej w Poznaniu jako pracownik biurowy. 10 grudnia 1940 r. został zatrzymany przez gestapo i przewieziony z rodziną do Kostrzyna, do punktu zbórnego, skąd miał zostać wywieziony do GG. Po interwencji władz kolejowych mógł jednak wrócić do pracy w Poznaniu. W czasie okupacji przeżył rewizje i aresztowanie. Jako syn Niemki był namawiany na wpisanie się na *volksliste*, ale odmówił. Z powodu swojej postawy nie znalazł się także na liście *Leistungspole*. W szczęśliwym wyjściu z okupacyjnych opresji pomogły mu, jak

sam napisał, dobra znajomość niemieckiego i „pomoc Boska”. Po 1945 r. zgłosił się do pracy w kolejnictwie, początkowo w parowozowni w Kobyłempolu, później w administracji kolejowej, gdzie pracował do emerytury (w 1960 r.). Odznaczony Medalem Niepodległości, Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Był dwukrotnie żonaty. Pierwsza żona Julia z d. Urbańska zmarła w 1930 r. W 1932 r. ożenił się ponownie, ze Stanisławą z d. Schneider (1906-1981). Zmarł 19 grudnia 1966 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; zespół akt dotyczących powstańców wlkp.; własnoręcznie napisany życiorys; W. Benke, *Udział*; GS 1935 nr 2; www.powstancy-wielkopolscy.pl; informacje od rodziny. **Oprac. AM**

PUROL WOJCIECH (1897-1984).

Ur. 25 marca 1897 r. we Florentynowie koło Gniezna jako syn Wojciecha i Franciszki z d. Lewandowska. W czasie I wojny światowej służył jako żołnierz armii niemieckiej na froncie zachodnim, był dwukrotnie ranny (w 1917 i 1918 r.). W oddziałach powstańczych od 15 stycznia 1919 r. W ramach kompanii gnieźnieńskiej pod dowództwem kpt. Zygmunta Kittla walczył pod Zdziechową z oddziałami Grenzschatzu.

Od 2 lutego 1919 r. w 1. pułku strzelców wlkp., późniejszym w 55. pułku piechoty wlkp.; walczył pod dowództwem płk. Daniela Konarzewskiego. Z wojska zwolniony 15 lipca 1921 r. jako starszy szeregowy (zaśw. DOK VII Referat Hist. nr 8211 z 1938 r.). W okresie przedwojennym członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Czarnków (zweryfikowany w październiku 1937 r.). Po II wojnie członek Zw. Powst. Wlkp. Koło Swarzędz (leg. weryfikacyjna z 1949 r.). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Dwukrotnie żonaty. Zmarł 27 marca 1984 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; „Jutro” 1937 nr 41, s. 4; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

PYZA ANTONI (1889-1965), buchalter. Ur. 14 stycznia 1889 r. w Ludomkach (pow. obornicki) w rodzinie gospodarza – rolnika Andrzeja i Henryki z d. Frieske. W 1914 r. wezwany został do Poznania do odbycia ćwiczeń wojskowych. Zamach w Sarajewie w czerwcu 1914 r., a potem wybuch I wojny światowej spowodował, że nie wrócił już do domu, ale wraz z bratem Wincentym został wysłany na front zachodni do Francji, gdzie w lutym 1916 r. wzięli udział w bitwie pod Verdun, w której Antoni

został poważnie ranny w nogę, a jego brat zginął na polu bitwy. Gdy stan zdrowia Antoniego poprawił się, wrócił jako rekonwalescent do domu, by pod koniec 1918 r. przyłączyć się do działań powstańczych. Wziął w nich czynny udział w ramach kompanii obornickiej; uczestniczył m.in. przy zdobywaniu sołectwa Ludomki (pow. Oborniki), w walkach o Chodzież, Walkowice, Romanowo, Kruszewo i Jabłonową pod dowództwem por. Goldenhoffa i Poprawki (zaświadczenie DOK VII Ref Hist. nr 6876), w walkach pod Czarnkowem. Sierżant. Po II wojnie światowej przez pewien czas mieszkał w Szczecinie, potem w Luboniu. Do Swarzędza przeprowadził się wraz z rodziną w 1960 r. i zamieszkał na ul. Staszica 38. Mieszkał tu aż do śmierci. Członek Zw. Powst. Wlkp. – Koło Szczecin (zweryfikowany w lipcu 1946 r., nr legitymacji 6876) oraz ZBoWiD (Koło Żabikowo). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). W zbiorach rodziny pozostała pamiątka – oryginalna czapka powstańcza. Zmarł 29 lipca 1965 r., pochowany na cm. komunalnym Miłostowo w Poznaniu. W 1921 r. ożenił się w Poznaniu z Walentyną z d. Giszczyńska (1888-1967).

Źródła: P.P. Ruszkowski, J. Karwat (red.), *Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim*. Luboń 2009; www.powstancy-wielkopolscy.pl; *informacje i pamiątki rodzinne od wnuczki Anny Krajewskiej*. **Oprac. AP**

RATAJCZAK JAN (1892-1971), rolnik. Ur. 16 listopada 1892 r. w Gortatowie jako syn Walentego i Marii z d. Wichtowska. W działaniach powstańczych od stycznia 1919 r., początkowo przy rozbrajaniu Niem-

ców, później w Poznaniu w ramach 2. pozn. batalionu garniz. W marcu 1919 r. zdemobilizowany. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Żona Marianna (1906-1997). Zmarł 5 marca 1971 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta USC Gruszczyń; W. Benke, *Udział*; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AB**

RATAJCZAK MICHAŁ (1899-1973). Ur. 23 sierpnia 1899 r. w Bodzewie w pow. gostyńskim jako syn Franciszka i Rozalii z d. Bogdańska. Uczestnik działań powstańczych od 6 stycznia 1919 r. w oddziale w Piaskach w pow. gostyńskim. Później walczył pod Kąkolewem, Poniecem i Lesznem pod dowództwem mjr. Józefa Talarczuka. Pod koniec lutego 1919 r. przeszedł do 1. pułku artylerii ciężkiej i jako artylerzysta wziął udział w walkach pod Krotoszynem i Kępem. W maju tego roku skierowany na front pod Ostrołęką. Starszy szeregowy. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (Koło Swarzędz, od kwietnia 1935 r.), zwerifikowany w 1935 r. w tym samym Kole. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). W 1934 r. zamieszkał w Swarzędzu przy ul. Wielka Rybacka. Żona Maria (1896-1987). Zmarł 17 listopada 1973 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta USC Piaski; akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

ROBIŃSKI WŁADYSŁAW (1899-1962), ślusarz – mechanik. Ur. 16 maja 1899 w Kórniku w rodzinie szewca Stanisława i Ludwiki z d. Michałowska. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r. w 1. komp. 2. pozn. batalionu garnizonowego. Pod dowództwem por. Edmunda Krauzego walczył w Poznaniu o koszarę 6. pułku grenadierów, później na froncie zachodnim w walkach o Chobienice, Grójec, Nową Wieś i Babimost. Ranny, leczony w szpitalu w Poznaniu. Po zwolnieniu ze szpitala służył w 7. pułku strzelców wlkp. (późniejszym 58. pułku piechoty) do marca 1923 r. Szeregowy. Udział w Powstaniu potwierdzony zaświadczeniem Referatu Hist. DOK VII w Poznaniu. Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zach. na liście wart. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powstańczym (1957).

Zmarł w 1962 r., pochowany na cm. św. Marcina w Swarzędzu. Żonaty z Marią z d. Kamerduła (ur. 1905 r.).

Źródła: APP – akta USC Kórnik; akta USC Swarzędz; akta dot. powst. wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AB**

ROGACKI JAN (1899-1976), robotnik.

Ur. 14 marca 1899 r. w Swarzędzu w rodzinie robotnika Romana i Józefy z d. Markiewicz. Około 1905 r. zamieszkał w Poznaniu. Od czerwca 1917 r. w armii niemieckiej. W Powstaniu od 30 grudnia 1918 r. Brał udział w walkach ulicznych na terenie Poznania pod dowództwem por. L. Pokrywki. Do kwietnia 1919 r. pełnił służbę w kompanii garnizonowej,

a następnie jako starszy szeregowy w sztabie komendy miasta Poznania. Zwolniony ze służby w listopadzie 1921 r. w randze kaprała. Od kwietnia do października 1946 r. robotnik w Zarządzie Miejskim (MPO) w Poznaniu, od listopada 1946 r. do sierpnia 1964 dorożkarz, od sierpnia 1964 r. w Spółdzielni Inwalidów Ochrony Obiektów i Usług Różnych przy ul. Mostowej w Poznaniu. W 1972 r. awansowany na stopień podporucznika. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1974). Zmarł 3 czerwca 1976 r., pochowany w Poznaniu na cm. przy ul. Lutyckiej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl; dokumenty i informacje od Jadwigi Gorzan. **Oprac. ED**

ROSZAK EDMUND (1899-1962). Ur. 26 września 1899 r w Swarzędzu. Był synem Stanisława i Jadwigi z d. Milecka. Udział w Powstaniu w rejonie Szubina zapisany na podst. informacji od rodziny. Zmarł w Swarzędzu w 1962 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina. Na nagrobku napis, że był powstańcem wlkp. Nie założył rodziny.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; informacja o udziale w Powstaniu od prawnuka Stanisława Roszaka (S. Roszak był delegatem na Sejm Dzielnicowy z pow. średzkiego) zawarta w tekście „Przywrócić pamięć i ocalić od zapomnienia” (maszynopis). **Oprac. MP**

ROZMIAREK KAZIMIERZ (1888-?). Ur. 12 lutego 1888 r. w Uzarzewie jako syn Wawrzyńca i Katarzyny z d. Stachowiak. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r., wziął udział w walkach na terenie Poznania oraz o stację lotniczą w Ławicy w szeregach 4. komp. marynarzy. W okresie od 19 lutego 1919 r. do 30 września 1923 r. żołnierz wojska polskiego. Sierżant. W spisie zweryfikowanych powstańców pod datą 6 lutego 1934 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Dwukrotnie żonaty.

Źródła: APP – akta USC Jerzykowo; akta powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP, ED**

RÓŻAŃSKI STEFAN (1899-1942). Ur. 12 sierpnia 1899 r. w Poznaniu. Był synem ślusarza Józefa i Marii z d. Majchrzak. Wymieniony jako powstaniec w oprac. W. Benke. Brak innych informacji o udziale w Powstaniu. W 1931 r. w Swarzędzu zawarł związek małżeński z Heleną z d. Nowacka (1905-1985) i zamieszkał przy ul. Poznańskiej. W czerwcu 1942 r. zginął w więzieniu we Wronkach. Pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu.

Źródła: W. Benke, *Udział*; APP – *Zakład Karny we Wronkach*. **Oprac. AB**

RUMIŃSKI STANISŁAW (1898-1965),

urzędnik sądowy. Ur. 29 marca 1898 r. w Górze koło Żnina (obecnie w granicach miasta). Rodzice Andrzej i Pelagia z d. Karpińska prowadzili niewielkie gospodarstwo rolne. W czasie I wojny światowej służył w armii niemieckiej, ranny w lipcu 1918 r. na froncie zachodnim, po wyleczeniu nie wrócił już na front, a przyłączył się do oddziałów powstańczych. Walczył na froncie północnym: o Żnin, Szubin, Łabiszyn, Rynarzewo, Damasławek, Gąsawę pod dowództwem ppor. Marcelego Cieślickiego i ppor. Konrada Golniewicza. Ponownie ranny. W ramach 57. pułku piechoty wlkp. wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej (front litewsko-białoruski). St. szeregowy. Po zwolnieniu ze służby wojskowej pracował jako urzędnik w Sądzie Okręgowym w Poznaniu,

ale mieszkał w Kobylnicy, gdzie w 1929 r. osiedlił się z rodziną. W czasie okupacji robotnik. Po 1945 r. powrócił do pracy w sądownictwie, choć przez krótki czas pracował także w prokuraturze, a w 1949 r. przewodniczył Gminnej Radzie Narodowej w Swarzędzu. Odznaczony Krzyżem Walecznych (1920). Założyciel Ochotniczej Straży Pożarnej w Kobylnicy i wieloletni jej prezes. Odznaczony kilkakrotnie Medalem „Za zasługi dla pożarnictwa”. Inwalida wojenny, postrzał otrzymany pod Gąsawą poskutkował niedowładem lewego przedramienia. Zmarł 11 marca 1965 r. w Poznaniu, pochowany na cm. w Wierzenicy. Na nagrobku umieszczono napis, że był powstańcem wlkp. W 1925 r. ożenił się ze Stefanią z d. Osińska (1898-1996). **Źródła:** APP – akta USC Swarzędz; informacje od rodziny; „Wierzeniczenia” 2008 nr 8; *des genealogy net*; **Oprac. AB**

RYBARCZYK JAN (1896-1979), stolarz. Ur. 10 maja 1896 r. w Świącinku koło Uzarzewa. Był synem robotnika rolnego Macieja i Marii z d. Rutowska. Po ukończeniu szkoły powszechnej wyuczył się zawodu stolarza. W 1915 r. został powołany do armii niemieckiej i wkrótce znalazł się na froncie zachodnim. W Powstaniu od 29 grudnia 1918 r., najpierw w kompanii garnizonowej pod dowództwem ppor. A. Witkowskiego pełnił służbę w ochronie Dworca Głównego w Poznaniu, potem uczestniczył w walkach o stację lotniczą w Ławicy, następnie w wojsku polskim – przydzielony do 3. pułku wojsk kolejowych walczył na froncie wschodnim. Po postrzale klatki piersiowej zwolniony z wojska jako inwalida wojenny 5 lipca 1921 r. w stopniu st. szeregowego. Od 1931 r. mieszkaniec Nowej Wsi pod Swarzędzem. W cywilu pracował w różnych firmach jako stolarz. W czasie okupacji pracował jako woźnica. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wlkp. Krzyżem Powst. (1958), Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Za udział w Powstaniu 24 lutego 1972 r. awansowany został na stopień podporucznika. Dwukrotnie żonaty. Zmarł 24 grudnia 1979 r., pochowany w Poznaniu na cm. Miłostowo. Na nagrobku tabliczka z napisem „Jan Rybarczyk Powstaniec Wielkopolski 1918-1919”. **Źródła:** APP – akta USC Jerzykowo; kartoteka ludności Poznania; *www.powstancy-wielkopolscy.pl*; *cmentarze Poznania*; *Słownik biograficzny powstańców, t. VII (hasło autorstwa Edwarda Rybarczyka)*. **Oprac. MP**

RYBARCZYK JAN (1899-?). Ur. 3 czerwca 1899 r. w Żernikach w pow. gnieźnieńskim w rodzinie Antoniego i Marii z d. Budzyńska. Uczestnik Powstania od 19 stycznia 1919 r. Walczył pod Szubinem, Rynarzewem, Samokłeskami i Bydgoszczą pod dowództwem ppor. Zdzisława Beutlera. W marcu 1919 r. przeniesiony do 2. baterii 15. pułku artylerii polowej 15. dywizji do Bydgoszczy. W listopadzie 1921 r. przeniesiony do rezerwy. W okresie międzywojennym mieszkane Nowej Wsi pod Swarzędzem (od 1931 r.). Członek Tow. Powst. Wlkp Koło Swarzędz, zweryfikowany w październiku 1937 r. Udział w Powstaniu poświadczony został przez Ref. Histor. DOK VII w Poznaniu. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Żonaty z Marią z d. Kasprzyk.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl; Słownik biograficzny powstańców, t. 7 – hasło autorstwa Edwarda Rybarczyka. **Oprac. ED**

SCHLEICHERT FLORIAN (1901-1930),

kupiec. Ur. w Swarzędzu 4 maja 1901 r. w rodzinie kupca Maksymiliana i Franciszki z d. Waszkowiak. Według tradycji rodzinnej wyruszył do Powstania razem z innymi ochotnikami ze Swarzędza (m.in. S. Drynkowskim i L. Krzyżaniakiem). Prawdopodobnie znalazł się pod komendą por. K. Manna. Wraz z najmłodszymi ochotnikami ze Swarzędza przeszedł przeszkolenie wojskowe w Cytadeli poznańskiej. Później służył w Armii Wielkopolskiej. Zmarł 3 maja 1930 r.

w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; informacja od Barbary Brodowskiej z rodziny; nekrolog „Kurier Pozn.” 1930 nr 205 i 223. **Oprac. AM**

SCHMIDT LEON (1892-?). Ur. 25 marca 1892 r. w Paczkowie. Był synem maszynisty Władysława i Walerii z d. Przybyszewska. Wymieniony na liście powstańców frontu zachodniego. Pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej; grób nie istnieje.

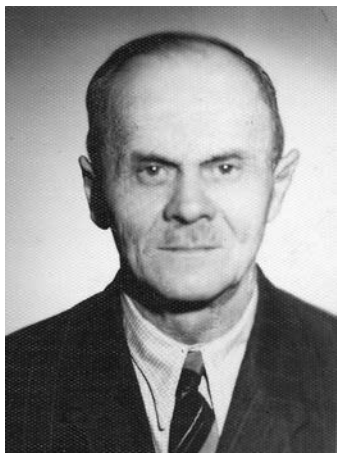
Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; akta powstańców wlkp. **Oprac. MP**

SCHMIDT STANISŁAW (1894-1960), ogrodnik. Ur. 15 kwietnia 1894 r. w Paczkowie. Brat Leona i Władysława. W działaniach powstańczych uczestniczył od 27 grudnia 1918 r., najpierw w oddziałach wartowniczych skupionych w Forcie Raucha w Poznaniu, później w walkach pod Kopanicą, Babimostem, Kargową, Paterkiem i Nakłem. Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zach. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 3 kwietnia 1960 r. w Poznaniu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu.

Źródło: APP – akta USC Kostrzyn; akta powstańców wlkp.; akta Parafii św. Marcina w Swarzędzu; GS 1934 nr 32; 1935 nr 3; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AB**

SCHMIDT WŁADYSŁAW (1897-1948), stolarz. Ur. 15 marca 1897 r. w Paczkowie. Brat Leona i Stanisława. Wymieniony jako powstaniec w „Głosie Swarzędza”. Innych informacji o udziale w Powstaniu brak. Żonaty z Józefą z d. Nowicka. Zmarł 16 sierpnia 1948 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; GS 1934/35. **Oprac. MP**

SCHNEIDER FRANCISZEK (1899-1977), stolarz. Ur. 30 sierpnia 1899 r. w Jasiniu jako syn robotnika Józefa i Marii z d. Cieślińska. W działaniach powstańczych od 31 grudnia 1918 r. w Swarzędzu, skąd pod dowództwem S. Kwaśniewskiego wyruszył z ochotnikami do Poznania. Jako szeregowiec brał udział w walkach w Poznaniu i okolicy. Od 12 lutego 1919 r. pod dowództwem por. Edmunda Krauzego na froncie zachodnim uczestniczył w walkach o Grójec Wielki i Nową Wieś. Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zachodniego w 9. komp. 7. pułku strzelców wlkp. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19, zweryfikowany w maju 1935 r. w Kole Swarzędz. W okresie okupacji w GG (w Białej Podlaskiej). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1973).

Ożeniony ze Stanisławą z d. Serba (1905-1988). Zmarł 16 kwietnia 1977 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powst. wlkp.; W. Benke, *Udział; www.powstancy-wielkopolscy.pl; GS 1934 nr 32. Oprac. AB*

SCHNIERL WILHELM (WŁADYSŁAW) (1896-1950), instalator. Ur. 5 kwietnia 1896 r. w Swarzędzu jako syn rzeźnika Oskara i Florentyny z d. Królikowska. W latach 1909-1910 uczęszczał do szkoły powszechnej w Swarzędzu. Od 1910 r. mieszkaniec wsi Żegrze, później Poznania. Od 1911 r. uczeń w warsztacie instalatorsko-blacharskim B. Sanina, gdzie w lipcu 1914 r. zdał egzamin czeladniczy. W okresie I wojny światowej żołnierz armii niemieckiej (na froncie zachodnim) od 28 października 1915 r. do zakończenia działań. Uczestnik Powstania. Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zach. Starszy saper, ciężko ranny w czasie walk. Po wyleczeniu walczył na froncie wschodnim aż do zwolnienia z wojska w 1921 r. Od końca października do kwietnia 1924 r. na emigracji we Francji. Po powrocie pracował jako samodzielny instalator, od 1925 do 1945 r. w firmie W. i S. Hedingera. W maju 1945 r. złożył egzamin mistrzowski. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Poznań – Wilda, zweryfikowany w marcu 1934 r. W aktach Koła zachował się wniosek z 1937 r. skierowany do Pocztovej Kasy Oszczędnościowej w Poznaniu o zatrudnienie go jako monter-palacza. Odznaczony Medalem Niepodległości (1938). Żonaty z Jadwigą z d. Hoffmann (1898-1976). Zmarł w Poznaniu 3 stycznia 1950 r., pochowany na cm. Miłostowo (na nagrobku widnieje imię Wilhelm).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; akta z archiwum SP nr 1 w Swarzędzu; własnoręcznie napisany życiorys z 1948 r.; cmentarze Poznania. **Oprac. ED, AB**

SCHULZ STANISŁAW (1886-1945), robotnik. Ur. 5 maja 1886 r. w Garbach w rodzinie robotnika Jana i Jadwigi z d. Kowalewska. Brat powstańca Jana Szulca. Brał udział w Powstaniu jako st. szeregowy. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 od września 1934 r.; w 1935 r. zastęp-

ca sekretarza Koła Swarzędz. Ożenił się w 1911 r. z Petronelą z d. Górka (1893-1976). Zmarł w Swarzędzu 24 stycznia 1945 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp. **Oprac. MP**

SEKULSKI STEFAN (1899-1959), badacz mięsa. Ur. 16 sierpnia 1899 r. w Wierzenicy jako syn Jakuba i Franciszki z d. Konieczka. Szkołę powszechną ukończył w Granówku w obecnym powiecie grodziskim. Powołany do armii niemieckiej 20 kwietnia 1917 r.; od kwietnia 1918 r. na froncie zachodnim. W połowie lipca 1918 r. ranny i umieszczony w szpitalu w Norymberdze, gdzie przebywał do listopada

1918 r. Po zakończeniu wojny wrócił w rodzinne strony. W Powstaniu od 1 stycznia 1919 r. w szeregach ochotniczego oddziału powstańczego w Nekli, który w okresie późniejszym stał się 4. ochotniczą komp. pozn. Brał udział w oswobodzeniu Szubina. Pod Rynarzewem walczył przeciwko załodze niemieckiego pociągu pancernego. Od 17 lutego 1919 r. artylerzysta (bombardier) w 14. pułku artylerii polowej. W listopadzie 1921 r. przeniesiony do rezerwy. Wrócił do Nekli. Pracował w Zakładach Zbożowych „Rolnik”, a po uzyskaniu uprawnień do badania mięsa zatrudniony został przez Starostwo Powiatowe w wydziale weterynarii w Inowrocławiu. W latach trzydziestych mieszkał w miejscowości Murzynko (powiat inowrocławski). W czasie okupacji niemieckiej pracował w Elektrowni Miejskiej w Gniewkowie. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19, (od 10 sierpnia 1934 r. w Kole Gniewkowo), zweryfikowany we wrześniu 1934 r. w tym samym Kole. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Żonaty z Franciszką z d. Waczyńska. Zmarł w Inowrocławiu 16 października 1959 r., pochowany na cm. parafialnym w Gniewkowie.

Źródła: biogram Michała Pawełczyka z pracy „Ziemia Nekielska w powstaniu wielkopolskim 1918/1919. Nekla 2015.

Pozostałe źródła: APP – USC Kicin; akta powstańców wlkp.; www.powstanczy-wielkopolscy.pl; *des genealogy net*; *Słownik biograficzny powstańców, t. II – hasło autorstwa Edmunda Konieczki*. **Oprac. MP**

SIEBERT STANISŁAW (1896-1919), malarz, Ur. 25 kwietnia 1896 r. w Uzarzewie (w akcie urodzenia wpisano Uzarzewo Kolonia) w rodzinie Antoniego i Agnieszki z d. Korcz. Mieszkaniec Poznania od 1914 r. W czasie I wojny światowej żołnierz armii niemieckiej w 10. komp. 47. pułku piechoty (ranny pod koniec działań wojennych). Po powrocie do domu 22 listopada 1918 r. wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej (Okręg Poznań Wilda). W Powstaniu szeregowy 2. komp. 2. pozn. batalionu garniz. Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zachodniego. Poległ 15 lutego 1919 r. pod Grójcem Wielkim, pochowany na cm. w Nowej Wsi Zbąskiej w kwaterze powstańczej.

Źródła: APP – akta USC Jerzykowo; *Imienny spis powstańców frontu zachodniego z akt Zw. Powst. Włkp.*; *Ł. Jastrząb, W. Olszewski, Lista strat; T. Jabłoński, Lista strat.* **Oprac. ED**

SIWEK WŁADYSŁAW (1900-1978), elektryk. Ur. 1 czerwca 1900 r. w Błażewie w pow. śremskim jako syn Józefa i Józefy z d. Konieczna. W Powstaniu od 3 stycznia 1919 r. w kompanii kórnickiej pod dowództwem por. Stanisława Celichowskiego. Z tą kompanią w dniach od 7 do 18 stycznia 1919 r. uczestniczył w walkach pod Zbąszyniem oraz w walkach pod Strzyżewem i Łomnicą, a od 7 lutego 1919 r. w walkach pod Rawiczem, 11 lutego 1919 r. w ataku na Widawę – Strzelno – Ugody – Zieloną Wieś, 15 lutego 1919 r. w bitwie pod Jagodowem, a 19 lutego 1919 r. w bitwie pod Annopolem i Karolinkami. Następnie przydzielony został do 11. pułku strzelców włkp. (późniejszy 69. pułk piechoty), w którym służył aż do demobilizacji. Odznaczony Włkp. Krzyżem Powst. (1958). Zmarł w 1978 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

SIWIŃSKI BOLESŁAW (1883-?), obuwnik. Ur. 3 czerwca 1883 r. w Uzarzewie w rodzinie kowala Bolesława i Jadwigi z d. Kamińska. W Powstaniu z kompanią bukowską wziął udział w walkach pod Zbąszyniem. Ranny 13 stycznia 1919 r. podczas zajmowania Łomnicy. W okresie międzywojennym mieszkaniec Grzebieniska (koło Szamotuł). Odznaczony Medalem Niepodległości (1938) i Włkp. Krzyżem Powst. (1957).

Źródła: APP – akta USC Jerzykowo; akta Zarz. Okręgowego ZBoWiD – Relacje i wspomnienia dot. PW (sygn. 1415/0/2.24/390); *Monitor Polski* 1938 nr 177, poz. 323, s. 16; <http://niezwyciezeni1918-2018.pl;www.powstancy-wielkopolscy.pl>. **Oprac. ED, AB**

SKONIECZNY ADAM (1901-1979), urzędnik. Ur. 25 grudnia 1901 r. w miejscowości Pierań w pow. inowrocławskim jako syn Andrzeja i Stanisławy z d. Dekczyńska. Pochodził z wielodzietnej rodziny chłopskiej. W 1911 r. rodzina przeprowadziła się do miejscowości Rudnicze w pow. wągrowieckim, gdzie rodzice kupili niewielkie gospodarstwo. Ukończył miejscową szkołę powszechną, a następnie uczył się w gimnazjum w Wągrowcu. Gdy w grudniu 1918 r. wybuchło Powstanie, włączył się czynnie w działania powstańcze. Wziął

udział w przejęciu poczty z rąk niemieckiego zarządu w miejscowości Kiskowo w obecnym pow. gnieźnieńskim. Później walczył o wyzwolenie Żnina pod dowództwem kpt. Jana Tomaszewskiego. W okresie międzywojennym pracował w sądzie w Poznaniu jako pomocnik sekretarza. Po wybuchu wojny uciekł wraz z rodziną do Kłodawy. Znajomość języka niemieckiego pomogła mu znaleźć pracę u młynarza, Niemca, w miejscowości Bierzwienna niedaleko Kłodawy. Tu doczekał końca wojny. W 1945 r. wrócił do Kiskowa, gdzie mieszkała jego matka. Pracował jako księgowy najpierw w Siernikach koło Rogoźna, następnie (od 1950 r.) w Wierzenicy w miejscowym PGR. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1964) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968). W 1972 r. awansowany na stopień podporucznika. Członek Zw. Powst. Wlkp. i ZBoWiD. Aktywny społecznie. Przed II wojną sędzia piłkarski, po wojnie członek PTTK, pełnił funkcję Społecznego Opiekuna Zabytków, opiekował się kościołem pw. św. Mikołaja, dawną karczmą, dworkiem Cieszkowskiego i młynem wodnym w Wierzenicy. W 1932 r. ożenił się z Janiną z d. Świątek (1911-1976).

Zmarł 1 lipca 1979 r., pochowany na cm. w Wierzenicy. Na nagrobku tabliczka, że był powstańcem wlkp. i zdjęcie w mundurze powstańczym.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl; „Wierzeniczenia” 2008 nr 8(61), 2017 nr 7(140); G. Kucharski, *Ziemia gnieźnieńska w Powstaniu Wlkp.*, Gniezno 2014, s. 143. **Oprac. AB**

SMOCZYŃSKI ANDRZEJ (1890-1968), robotnik. Ur. 19 listopada 1890 r. w Brzeźnie w pow. szamotulskim. Był synem Marcina i Marii z d. Jędrzejczak. W czasie I wojny światowej w armii niemieckiej, w sierpniu 1916 r. ranny. W Powstaniu od grudnia 1918 r. w Straży Ludowej w Szamotułach. Dnia 7 stycznia 1919 r. jako szeregowy przydzielony do kompanii czarnkowskiej. Od 21 czerwca 1936 r. członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/1919 w Kole Kaźmierz. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 5 maja 1968 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej. Żonaty z Józefą z d. Słaby (1893-1985).

Źródła: APP – akta USC Młodasko; akta powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl; des.genealogy.net. **Oprac. MP**

SNELA ANTONI (1897-1970). Ur. 12 czerwca 1897 r. w Zaworach w pow. śremskim w chłopskiej rodzinie Wawrzyna i Marianny z d. Rydian. W armii niemieckiej od marca 1916 r. do 14 listopada 1918 r., a od lutego 1919 r. jako ochotnik w oddziałach powstańczych. Walczył jako strzelec m.in. pod Zbąszyniem, Rawiczem i Kępem, później w ramach 69. pułku piechoty. Zwolniony ze służby wojskowej na początku lipca 1921 r. Odznaczony Medalem „Polska Swemu Obrońcy 1918-1921” (nr 86) oraz odznaką pamiątkową „Powstańcowi Broni Wdzięczna Wielkopolska 1918-1919”. Zmarł 4 czerwca 1970 r. w Poznaniu. Pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu. Żonaty z Władysławą z d. Fludra (1900-1982).

Źródła: APP – akta USC Książ; informacje od rodziny, dane z książeczki wojskowej (ukrytej przed Niemcami w ziemi). **Oprac. MS**

SOBAŃSKI STANISŁAW (1873?-?), robotnik. Wymieniony w pracy W. Benke o udziale mieszkańców Swarzędza w Powstaniu. Jako datę urodzenia autorka podała 8 lutego 1891 r., natomiast inny powstaniec Leon Jarmuszkiewicz w swoich wspomnieniach o grupie ochotników, którzy wyruszyli ze Swarzędza do Poznania w dniu 16 stycznia 1919 r., napisał: „*Najstarszym w tej grupie powstańcem był Sobański (miał 55 lat)*”. Z akt USC można wnioskować, że chodzi tutaj raczej o Stanisława Sobańskiego, robotnika, ur. 12 kwietnia 1873 r. w Gościejewie w pow. obornickim, syna robotnika Leona i Marianny z d. Skotarczak. Żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny. Brak informacji o jego losach po Powstaniu. Żonaty z Cecylią z d. Drobnik (ur. 1873 r. w Swarzędzu).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; Benke, *Udział ... Oprac. AB*

SROKA STEFAN (1897-1958). Ur. się w Swarzędzu w rodzinie robotniczej Władysława i Marii z d. Grzybowska. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Swarzędzu, a od 1908 r. w Poznaniu, którą ukończył w 1912 r. Terminował w zawodzie destylatora w firmie Knebla w Poznaniu. Od 1915 r. pracował w Berlinie. 3 marca 1916 wcielony do armii niemieckiej – 3. batalionu saperów 5. dyw. piechoty na froncie zachodnim. 1 listopada 1917 r. ranny – do marca 1918 r. przebywał w szpitalu. Następnie ponownie wysłany na front zachodni. 15 grudnia tegoż roku wrócił z frontu do Poznania. Brał udział w wydarzeniach 27 grudnia 1918 r. w Poznaniu. Jako ochotnik wstąpił 21 stycznia 1919 r. do 1. batalionu saperów wlkp. 17 lutego tegoż roku w akcji pod Rynarzewem ranny w szyję. Po miesiącu wrócił do oddziału. Z 1. kompanią 15. batalionu saperów wlkp. przeszedł jej cały szlak bojowy w wojnie z bolszewikami. Za udział w zdobyciu niemieckiego pociągu pancernego pod Rynarzewem, jak też za budowę pod ostrzałem 22 sierpnia 1920 r. przejść dla piechoty przez Narew pod Łomżą przedstawiony został do odznaczenia VM [Virtuti Militari]. We wniosku stwierdzono, że „*Sroka rozebrał się do naga, wskoczył do wody i pod ogniem przyczynił się do szybkiego zbudowania kładki.*” Za oba czyny wyróżniony został VM 5 kl. (nr 4763). W 1922 r. mianowany został podoficerem zawodowym. W 1932 r. był sierżantem – szefem kompanii szkolnej 8. batalionu saperów w Toruniu. Był też odznaczony medalami.

W 1932 r. odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi. Ożenił się, miał jedną córkę urodzoną w 1919 r.

Oprac. Michał Polak. Biogram zaczerpnięto z pracy B. Polak, M. Polak, *Wielkopolanie Kawalerowie Orderem VM*. Koszalin 2010. Źródła: CAW (VM 54-4619, akta personalne 2951).

Uzupełnienie AB: Stefan Sroka ur. się 19 grudnia 1897 r., zmarł 8 lipca 1958 r., pochowany w Poznaniu na cm. przy ul. Nowina. Źródła: APP – akta USC Swarzędz; W. Mańkowski (oprac.), *Zarys historii wojennej formacyj polskich 1918-1920. 7 pułk saperów wlkp.* Warszawa 1934; „Rokietnickie Wiadomości” 2008 nr 13 [nr poświęcony powstańcom wlkp.]; Wystawa na 100-lecie zabytkowego cm. na poznańskich Jeźyczach: Poznań, październik–grudzień 2005 – http://main2.amu.edu.pl/~podmostk/cmentarz_nowina; Słownik biograficzny powstańców, t. 12 – hasło autorstwa Włodzimierza Beckera.

STABLEWSKI STEFAN (1895-1985), rolnik, rotmistrz dyplomowany. Ur. 9 listopada 1895 r. w Ceradzu w pow. szamotulskim jako syn Karola i Anny z d. Myło. W 1914 r. ukończył gimnazjum w Krakowie, a w latach 1925-1928 uczył się w Wyższej Szkole Wojskowej w Warszawie. Podczas I wojny światowej był oficerem w 10. pułku ułanów pruskich; od maja 1918 r. na froncie zachodnim. Z frontu powrócił 30 grudnia 1918 r. Uczestnik Powstania od 2 stycznia 1919 r. Jako ppor. byłej armii pruskiej, żołnierz doświadczony w walkach został wyznaczony na dowódcę kompanii gołanieckiej (Gołańcz), z którą wszedł w skład batalionu dowodzonego przez por. Maksymiliana Bartscha. Z kompanią gołaniecką do końca lutego 1919 r. brał czynny udział w walkach o Białośliwie, Margonin, Szamocin, Gołańcz i okolice Chodzieży. Po zlikwidowaniu luźnych oddziałów niemieckich dowodzona przez niego kompania weszła w maju 1919 r. w skład 2. pułku ułanów wlkp. – przemianowanym w styczniu 1920 r. na 16. pułk uła-

nów wlkp. i wraz z nim wziął udział w zajęciu Bydgoszczy w styczniu 1920 r. Podczas wojny polsko-bolszewickiej wziął m.in. udział w bitwie nad Niemnem i pod Lidą. W 1927 r. awansowany do stopnia rotmistrza. W 1932 r. – z powodu choroby przeszedł w stan spoczynku. Przed wybuchem II wojny oficer sztabu Armii „Łódź”, we wrześniu 1939 r. oficer oddziału IV sztabu Armii „Warszawa”. Po kapitulacji jeniec wojenny w oflagu II C Woldenberg, gdzie był przewodniczącym jenieckiego Koła Rolników. Odznaczony Krzyżem Virtuti Militari 5 kl., dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Medalem za Wolność, Medalem 10-lecia Obrony Narodowej, Wlkp. Krzyżem Powst. (1974). Członek Wlkp. Związku Ziemiań i regionalnych organizacji społecznych. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/1919, najpierw w Kole Czwartaków, później w Kole Swarzędz (w 1936 r. pełnił funkcję prezesa). Po konsolidacji związków powstańczych członek Zw. Powst. Wlkp. w tym samym Kole (w 1938 r. – wiceprezes, w 1939 r. – prezes Koła). Opublikował szereg artykułów dotyczących rolnictwa (np. „Najnowsze odkrycia z dziedziny reformy rolnej” („Jutro” z 6 września 1936) oraz pracę pt. „Rolnictwo a wojna” (wspólnie z S. Rostworowskim). W 1926 r. ożenił się z Anną z d. Wodzicka. Zmarł 28 listopada 1985 r. w Warszawie, pochowany na cm. powązkowskim.

Źródła: *CAW(akta personalne); APP – akta dot. powstańców wlkp; S. Łoza, Czy wiesz, kto to jest? Warszawa 1938; „Jutro” 1936; www.powstancy-wielkopolscy.pl; www.bohaterowie1939.pl; www.straty.pl; Oprac. AB*

STACHOWIAK ANDRZEJ (1895-1966). Ur. 22 listopada 1895 r. w Tucznie w rodzinie Jana i Józefy z d. Jarosz. Brat Wacława. W Powstaniu od 28 grudnia 1918, brał udział w działaniach powstańczych w Poznaniu: w walkach o Zamek, Dworzec Główny, koszary przy ul. Grunwaldzkiej, stację lotniczą w Ławicy pod dowództwem por. Edmunda Krauze, następnie na froncie zachodnim w 9. komp. batalionu pozn. pod Zbąszyniem, Kopanicą, Jaromierzem, Grójcem Wielkim, Babimostem pod dowództwem por. Korneliusza Manna. Dnia 17 lutego 1919 r. dostał się do niewoli niemieckiej, skąd 4 czerwca 1919 r. uciekł i zgłosił się do wojska polskiego, w którym przebywał do kwietnia 1920 r. Wymieniony w spisie powstańców frontu zachodniego. Zweryfikowany na podstawie zaświadczenia Ref. Hist. DOK

VII w Poznaniu z 1938 r. (276/1/9848). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Żona Monika (1895-1984). Zmarł w 1966 r., pochowany na cm. na Starołęce (Poznań). Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl.

Oprac. ED

STACHOWIAK STANISŁAW (1890-1975), robotnik. Ur. 8 maja 1890 r. w Gruszczynie w rodzinie robotnika Walentego i Petroneli z d. Zgoła. Brat Walentego i Wojciecha. W latach 1906-1910 uczęszczał do szkoły powszechnej w Koziegłowach, później pracował jako robotnik w firmie Nagedank. Po odbyciu dwuletniej zasadniczej służby wojskowej w armii niemieckiej podjął pracę jako robotnik w magazynach wojskowych w Poznaniu przy ul. Solnej. W 1914 r. wcielony do armii niemieckiej, do domu wrócił (w pełnym rynsztunku) dopiero w listopadzie 1918 r. Do działań powstańczych przyłączył się w Poznaniu jako ochotnik; początkowo (w ramach kompanii bezpieczeństwa na Jeźycach) – uczestniczył w rozbrajaniu Niemców powracających z frontu, zdobywaniu Zamku, Dworca Głównego oraz stacji lotniczej w Ławicy (6 stycznia 1919 r.) pod dowództwem sierż. Jana Moysa. Wcielony 10 stycznia 1919 r. do 3. pułku lotniczego jako szeregowy, walczył w jego szeregach do końca grudnia 1920 r., gdy został przeniesiony do rezerwy. Powrócił wtedy do pracy w magazynach wojskowych w Poznaniu i pracował w nich do 1945 r. (także przez okres okupacji). Po zakończeniu II wojny światowej podjął pracę jako robotnik rolny w Zakładach Doświadczalnych Wyższej Szkoły Rolniczej, od 1955 r. (aż do przejścia na emeryturę) pracował w Pozn. Zakładach Metalurgicznych „Pomet”. Członek ZBoWiD, Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Gdy występował z wnioskiem o to odznaczenie, przedstawił: zaświadczenie Referatu Historycznego DOK VII w Poznaniu z 14 grudnia 1938 r.; zaświadczenie dowódcy oddziału powstańczego sierż. J. Moysa z 25 czerwca 1957 r. oraz wypis z książeczki wojskowej. W 1921 r. ożenił się z Kazimierą z d. Lorek (1900-1982). Mieszkał z rodziną w Poznaniu przy ul. Rycerskiej. Zmarł w 1975 r., pochowany na cm. sołackim.

Źródła: APP – akta USC Gruszczyn; akta ZBoWiD; USC Swarzędz; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. BN**

STACHOWIAK WACŁAW (1899-1966). Ur. 11 sierpnia 1899 r. w Sko-rzęcinie jako syn robotnika Jana i Józefy d. Jarosz. Brat Andrzeja. W la-tach 1912-1914 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. Wymieniony w spisie imiennym powstańców frontu zachodniego. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/1919, zweryfikowany w 1934 r. (Koło Wilda). Kapral. W okresie międzywojennym mieszkaniec Poznania. Uczestnik kampanii wrześniowej w 1939 r. Dostał się do niewoli 19 września 1939 r. w miejscowości Włodzimierz Wołyński. Osadzony w obozie jenieckim Stalag II A, od 29 maja 1941 r. w obozie w Neubrandenburg Stalag XXI A. W 1933 r. ożenił się z Haliną z d. Wenecka (1903-1966). Zmarł 3 listopada 1966 r., pochowany na cm. junikowskim.

Źródła:** APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; akta SP nr 1 w Swarzędzu; www.straty.pl. **Oprac. ED

STACHOWIAK WALENTY (1894-?). Ur. 22 grudnia 1894 r. w Koziegło-wach (Poznań). Brat Stanisława i Wojciecha. W Powstaniu od 14 stycznia 1919 r. do 30 marca 1920 r. Walczył o stację lotniczą w Ławicy, później pod Chodzieżą, Budzynie, Rynarzewem i Szubinem w 1. komp. pozn. pod dowództwem kpt. Andrzeja Kopy. Zwolniony ze służby w 1920 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1974). Był mieszkańcem Jasinia w gminie Swarzędz.

Źródła:** www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP

STACHOWIAK WOJCIECH (1896-?). Ur. 6 kwietnia 1896 r. w Kozie-głównach. Był synem Walentego i Petroneli z d. Zgoła. W czasie I wojny światowej w armii niemieckiej, ranny we wrześniu 1916 r. i w lutym 1918 r. W Powstaniu od 1 stycznia 1919 r., gdzie walczył o lotnisko w Ławicy oraz o oswobodzenie Chodzieży, Budzyna, Rynarzewa, i Szubina. Po zwolnie-niu ze służby wojskowej w 1921 r. pracował w Zakładach Spirytusowych w Poznaniu jako kierowca. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1974). Był mieszkańcem Jasinia w gminie Swarzędz.

Źródła:** www.powstancy-wielkopolscy.pl; APP – akta powstańców wlkp.; des.genealogy.net. **Oprac. MP

STACHOWSKI PIOTR (1895-1958), robotnik. Ur. 25 czerwca 1895 r. w Marianowie w pow. obornickim. W wojsku osiągnął stopień kaprała. Żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny światowej, ciężko ranny w polowie 1917 r. Ujęty w ewidencji Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz od listopada 1937 r. Mieszkaniec Kobylnicy. Zmarł 3 lutego 1958 r., pochowany na cm. w Wierzenicy.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp. Oprac. AB

STANIEWSKI TADEUSZ (1873-1940).

Ur. w Kiełczewie 25 października 1873 r. w rodzinie nauczyciela Stanisława i Stanisławy z d. Jurasz. Uczył się w miejscowej szkole powszechnej, później w Gimnazjum Fryderyka Wilhelma w Poznaniu, które ukończył w 1894 r. Przez krótki czas przebywał w Heidelbergu, gdzie na uniwersytecie pracował jego wuj. Po powrocie praktykował w aptekach w Miłosławiu, później w Poznaniu, co zaowocowało zdaniem egzaminu wojewódzkiego i otrzymaniem tytułu farmaceuty [współcześnie raczej drogerzysty – uwaga AB]. W 1898 r. zamieszkał w Swarzędzu, gdzie założył własne przedsiębiorstwo drogeryjne, które prowadził samodzielnie do 1929 r. W 1918 r. uczestniczył aktywnie w działaniach na rzecz odzyskania niepodległości. W listopadzie tego roku wszedł w skład Rady Żołniersko-Robotniczej, później Rady Ludowej. Jako delegat Swarzędza był posłem na Sejm Dzielnicowy w grudniu 1918 r. Był osobą, która przejęła władzę w mieście z rąk ostatniego niemieckiego burmistrza Swarzędza Brunona Głabischa. W styczniu 1919 r. już jako polski burmistrz żegnał oddział ochotników udających się do Poznania, aby przyłączyć się do powstańców. Funkcję burmistrza miasta pełnił bezpłatnie do 1921 r. W latach 1921-1929 był przewodniczącym Rady Miejskiej na stanowisku członka magistratu i wiceburmistrza. W 1929 r. wybrany ponownie burmistrzem miasta – funkcję tę pełnił aż do września 1939 r. Członek Tow. Powst. Wlkp. w Kole Swarzędz (od 1934 r.), zweryfikowany w grudniu 1937 r. Po wkrocze-

niu hitlerowców do Polski przetrzymywany jako zakładnik, a w lutym 1940 r. aresztowany wraz z synem Leszkiem i osadzony najpierw w Domu Żołnierza, później w Forcie VII w Poznaniu, gdzie przeszedł gehennę przesłuchań i uwięzienia, co potwierdzają relacje naocznych świadków. W sierpniu 1940 r. wywieziony do Buchenwaldu, zmarł 26 sierpnia 1940 r. Prochy przesłane żonie zostały złożone w grobie rodzinnym na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Tam też znajduje się symboliczny napis. Ożeniony dwukrotnie: 1) z Franciszką z d. Czajkowska, 2) z Haliną z d. Szulczewska. Syn Wiktor – sędzia, rozstrzelany w Śremie przez Niemców w 1939 r., Leszek – więzień Domu Żołnierza i Fortu VII oraz obozu koncentracyjnego w Buchenwaldzie i Ravensbrück powrócił do Swarzędza po wyzwoleniu, przewodniczył w Związku b. więźniów obozów koncentracyjnych w Swarzędzu, później zamieszkał w Warszawie, gdzie zmarł w 2012 r.. Obecnie w Swarzędzu imię T. Staniewskiego nosi Zespół Szkół Zawodowych nr 2, a także ulica w części południowej miasta. Na Rynku, na domu T. Staniewskiego, a jednocześnie miejscu, skąd oddział ochotników swarzędzkich wyruszył do Powstania żegnany przez władze miasta, w listopadzie 2005 r. została wmurowana pamiątkowa tablica. Brak informacji o odznaczeniach. Jedyne odznaczenie, tj. Złoty Krzyż Zasługi [za zasługi na polu opieki społecznej] przyznany w 1937 r. przez premiera na wniosek wojewody poznańskiego A. Maruszewskiego nigdy prawdopodobnie nie został wręczony (uroczystość wręczenia została odwołana ze względu na zamieszki społeczne w Swarzędzu, które miały miejsce w tym samym czasie w mieście z powodu bezrobocia). Członek honorowy swarzędzkiej Ochotniczej Straży Pożarnej (wniosek z 1929 r.), później dwukrotnie (w latach 1932 i 1933) jej prezes. Członek Dozoru Kościelnego i Szkolnego.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; akta Urzędu Województwa Poznańskiego, sygn. 167; akta m. Swarzędza; relacje rodzinne; A. Szafran, *Słownik delegatów na Polski Sejm Dzielnicowy*, [hasło: Tadeusz Staniewski]. „Przegląd Wielkopolski” 2007; M. Szalek, *Tadeusz Staniewski burmistrz Swarzędza*, PzR 2007 nr 10, s. 10-11; B. Ksit, *Działalność publiczna Tadeusza Staniewskiego, pierwszego polskiego burmistrza Swarzędza* (praca dyplomowa), Poznań 2018; GS 1934 nr 32, 1935 nr 1. **Oprac. AB**

STANISŁAWSKI WINCENTY (1899-1958). Ur. 27 czerwca 1899 r. w Uzarzewie jako syn robotnika rolnego Szymona i Józefy z d. Straż. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r., gdy wstąpił do Straży Ludowej w Poznaniu. Brał czynny udział w oswobodzeniu miasta. Od 9 stycznia 1919 r. jako bombardier w 7. pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu. Pod dowództwem kpt. Zygmunta Kapsa uczestniczył w walkach powstańczych pod Zbąszyniem. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Środa Wielkopolska od 3 października 1937 r. W okresie międzywojennym mieszkał w Zdziechowicach w pow. średzkim. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Zmarł 4 czerwca 1958 r., pochowany na cm. parafialnym w Środzie Wlkp. Na tablicy nagrobnej napis "Uczestnik Powstania Wielkopolskiego 1918/19 8 Kompania Poznańska".

Źródła: APP – akta USC Jerzykowo; akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

STANISZEWSKI FRANCISZEK (1896-1952),

żołnierz zawodowy. Ur. 26 lipca 1896 r. we wsi Kołatka w gminie Pobiedziska z Andrzeja i Rozalii z d. Malicka. Od 1896 r. uczęszczał do szkoły powszechnej w Siekierkach Wielkich (niedaleko Kostrzyna), w której na przełomie 1906-1907 r. brał udział w strajku szkolnym. W dniu 15 listopada 1915 r. wcielony do armii niemieckiej do 1. kompanii 46. pułku piechoty w Jarocinie. Pod koniec listopada 1918 r. wrócił do domu. Następnie wstąpił do Rady Robotniczo-Żołnierskiej w Kostrzynie Wlkp., a 6 stycznia 1919 r. wyruszył jako ochotnik w 1. komp. kostrzyńskiej do Poznania, gdzie wziął udział w walkach na ulicach miasta oraz przy zdobywaniu stacji lotniczej w Ławicy. Od 20 lutego 1919 r. do 31 marca 1924 r. pracował jako klucznik w Wojskowym Więzieniu Śledczym w Poznaniu, skąd na własną prośbę został przeniesiony do 58. pułku piechoty w Poznaniu (od 1 kwietnia 1924 do 31 marca 1932 r.), gdzie pełnił funkcję m.in. instruktora wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Od 1 kwietnia 1932 do

30 września 1935 r. służył w 70. pułku piechoty w Pleszewie (jako podoficer gospodarczy w 8. komp.). Od 1 października 1935 r. w stanie spoczynku. Służbę wojskową zakończył w stopniu sierżanta zawodowego. W roku 1936 r. wraz z rodziną osiadł w Swarzędzu (przy ul. Kórnickiej). Po napadzie Niemiec hitlerowskich na Polskę udał się w kierunku Warszawy. Walczył na odcinku Nowy Dwór – Modlin aż do kapitulacji twierdzy modlińskiej. 28 września 1939 r. wzięty do niewoli znalazł się w obozie jenieckim w Soldau (Działdowo), gdzie przebywał do 28 października 1939 r. Zwolniony ze względu na stan zdrowia powrócił do Swarzędza. Represjonowany przez Gestapo za udział w Powstaniu Wlkp. Od grudnia 1940 r. robotnik w tartaku firmy Grundel w Swarzędzu, następnie wywieziony do Kassel (Niemcy), gdzie pracował jako robotnik przymusowy w fabryce samolotów. Oswobodzony 9 kwietnia 1945 r. przez wojska amerykańskie powrócił do Swarzędza. Ze względu na zły stan zdrowia podjął pracę dopiero w 1948 r. – jako pracownik radiowęzła swarzędzkiego w Państwowym Przedsiębiorstwie Radiofonizacji Kraju. Odznaczony Medalem za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Niepodległej Polski (1928), Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę (1938), Medalem za Warszawę 1939-1945, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Odznaką Grunwaldzką (1947). Ujęty w ewidencji Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz, później członek Zw. Powst. Wlkp. od czerwca 1938 r., zweryfikowany (dyplom identyfikacyjny nr 504); w Kole Swarzędz pełnił funkcję tzw. komendanta. Zmarł 4 maja 1952 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej. Ożeniony ze Stanisławą z d. Pepeta (1896-1987).

Źródła: APP – USC Jerzykowo; informacje i dokumenty rodzinne; „Głos Powstańca Wielkopolskiego” 1938 nr 7; „Jutro” 1937 nr 38; APP – akta dot. powstańców wlkp. **Oprac. MS**

STASZAK FRANCISZEK (1901-1981), dekarz. Ur. 4 października 1901 r. w Białężycach koło Wrześni w rodzinie robotnika rolnego Wojciecha i Heleny z d. Hajduczak. Do Powstania poszedł jako ochotnik w kompanii wrzesińskiej już 5 stycznia 1919 r. Walczył pod Szubinem i Inowrocławiem. Po rozejmie wcielony do 10. pułku strzelców wlkp. Odznaczony Krzyżem Walecznych (kwiecień 1923, leg. nr 58247), Medalem Wolności

i Zwycięstwa 1945 (maj 1946), Medalem za Warszawę 1939-1945 (czerwiec 1947, leg. nr 577941), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (grudzień 1971, leg. Nr 1535-71-111), Odznaką Grunwaldzką (leg. nr 186399 z czerwca 1947) i Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). W maju 1970 r. mianowany na stopień sierżanta, a w 1972 r. decyzją Rady Państwa awansował na stopień podporucznika. Członek powojennego Zw. Powst. Wlkp. Koło Swarzędz (zwyfikowany w 1949 r.) i ZBoWiD; bardzo aktywnie działający w tych organizacjach na terenie miasta Swarzędza. Żona Józefa z d. Królczyk (1902-1979). Po założeniu rodziny mieszkał kolejno w Pobiedziskach, Bogucinie, Uzarzewie i Jankowie koło Biskupic. Do Swarzędza przyprowadził się 1948 r. Pracował w Swarzędzkich Fabrykach Mebli oraz w miejscowym Zakładzie Pierzarskim. Zmarł w Swarzędzu 4 lipca 1981 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina. Na nagrobku tabliczka z informacją, że był powstańcem wlkp.

Źródła: APP – akta USC Oblaczkowo; informacje i dokumenty od rodziny; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. HS**

STAŚKIEWICZ FELIKS (1879-1966),

bednarz. Ur. 17 kwietnia 1879 r. w Swarzędzu w rodzinie bednarza Władysława i Anny z d. Kamińska. Po ukończeniu miejscowej szkoły powszechnej podjął naukę w zawodzie bednarskim. W czasie I wojny światowej walczył w armii niemieckiej na froncie zachodnim jako bombardier. Po kapitulacji Niemiec na początku stycznia 1919 r. powrócił z wojskowym ekwipunkiem do Poznania, a później do Swarzędza. Już 5 stycznia zgłosił się jako ochotnik do miejscowej Straży Ludowej i podjął służbę pod komendą Władysława Napieralskiego. Uczestniczył też w przejęciu

prochowni w Poznaniu. Służbę pełnił do 30 marca 1919 r. W okresie okupacji za udział w Powstaniu był poszukiwany przez Niemców. Ukrywał się najpierw w Poznańskim, a w 1942 r. przeszedł nielegalnie granicę GG koło Częstochowy i dołączył do rodziny wysiedlonej w 1940 r. w Kieleckie. Ukrywał się do końca wojny, posługując się fałszywymi dokumentami na nazwisko Antoni Nowak. Po zakończeniu wojny w 1945 r. powrócił do Swarzędza. Do 1956 r. prowadził warsztat bednarski, później – ze względu na zdrowie, zlikwidował go i podjął pracę w tzw. ochronie obiektów. Ujęty w ewidencji Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz (od lipca 1937 r.), później członek Zw. Powst. Wlkp. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958), członek ZBoWiD; przez 11 lat prezes lokalnego Koła Zw. Inwalidów Cywilnych. Zmarł 22 maja 1966 r., pochowany na cm. Miłostowo w Poznaniu. Żona Zofia z d. Witkowska (1894-1966).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; akta ZBoWiD; www.powstancy-wielkopolscy.pl; informacje od wnuczki Anny Gulcz. **Oprac. BN, AB**

STAWOWY ANTONI (1899-1947), robotnik kolejowy. Ur. 10 stycznia 1899 r. w Sokołowie (pow. wrzesiński). Był synem robotnika Franciszka i Katarzyny z d. Wilczyńska. W latach 30. mieszkaniec Uzarzewa. W Powstaniu szeregowy. Wymieniony jako członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz od 8 listopada 1937 r. Żonaty z Anną z d. Szymańska (1901-1959). Zmarł 5 sierpnia 1947 r.; pochowany przy kościele w Uzarzewie (grób nie istnieje).

Źródła: APP – akta USC Września; akta dot. powstańców wlkp.; akta metrykalne AAP. **Oprac. ED**

STEIN BRONISŁAW WOJCIECH (1899-1986), urzędnik, księgowy. Ur. 23 kwietnia 1899 r. w Chrośnie, w obecnym pow. mogileńskim, w rodzinie Eugeniusza i Marii z d. Sawicka. Do Powstania przyłączył się w Poznaniu 27 grudnia 1918 r., biorąc początkowo udział w walkach ulicznych. Od 10 stycznia 1919 r. zatrudniony w biurze werbunkowym wojska wlkp., mieszczącym się w Poznaniu przy Placu Działowym. W sierpniu 1921 r. zwolniony z wojska. W 1928 r. ożenił się z Anną z d. Hayto (1904-1958)

z Gruszczyzna. Tutaj mieszkał do wybuchu wojny w 1939 r. W okresie okupacji przebywał w Poznaniu. Po wojnie powrócił do Gruszczyzna, a po śmierci żony zamieszkał w Swarzędzu na Nowej Wsi. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1971), Medalem Niepodległości, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Medalem „Za zasługi dla Pożarnictwa”. Zmarł 4 kwietnia 1986 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu.

Źródła: APP – USC informacje od rodziny; www.powstancy-wielkopolscy.pl.

Oprac. AP

STROJNY STEFAN (1895-?), stolarz. Ur. 2 maja 1895 r. w Swarzędzu w rodzinie robotnika Michała i Michaliny z d. Gilewska. W latach 1901-1909 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. Od 1913 r. mieszkaniec Poznania. Od 15 maja 1915 r. do 25 grudnia 1918 r. w armii niemieckiej. Pod koniec 1917 r. ciężko ranny. Uczestnik Powstania. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (Koło 4. Komp. Powst. Marynarzy), zweryfikowany w 1934 r. Kapral. Żonaty z Katarzyną z d. Nowicka (1898-1972).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; akta SP nr 1 w Swarzędzu. **Oprac. ED**

STRYCHALSKI JAN (1894-1946).

Ur. 12 kwietnia 1894 r. w Swarzędzu jako syn Franciszka, mistrza stolarskiego i Walerii z d. Mielnik. Żołnierz armii niemieckiej w czasie I wojny światowej, ranny w czerwcu 1917 r. W okresie międzywojennym członek Tow. Gimnastycznego „Sokół” (skarbnik w 1935 r.). W okresie okupacji wywieziony do GG. W 1945 r. wymieniony jako członek komisji rewizyjnej Zw. Inwalidów Wojennych. Żona Franciszka z d. Lutomska (1899-1951). Zmarł 31 maja 1946 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Na tablicy

nagrobnej informacja, że był powstańcem wlkp. Brak innych informacji o udziale w Powstaniu.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; M. Rutowska, *Lager Główna. Poznań 2008. Oprac. AB*

SUCHOCKI FRANCISZEK (1883-1943),

stolarz. Ur. 8 kwietnia 1883 r. w Swarzędzu. Był synem stolarza Antoniego i Magdaleny z d. Utrata. Wymieniony jako powstaniec w monografii S. Nawrockiego „*Dzieje Swarzędza*”. Brak innych informacji o udziale w Powstaniu. Członek Bractwa Kurkowego w Swarzędzu. Mistrz stolarski, starszy Cechu Stolarzy w latach 1929-1936. W 1938 r. był współorganizatorem II swarzędzkich Targów

Meblowych. Później zamieszkał w Poznaniu. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (1937). W maju 1940 r. wraz z rodziną wysiedlony do GG zamieszkał koło Sokołowa Podlaskiego w miejscowości Bielany-Żyłaki. Zmarł 15 marca 1943 r. i pochowany został na miejscowym cmentarzu. Żonaty z Marią z d. Paszak (ur. 1888 r.)

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta Starostwa Pow. Pozn., sygn. 201; S. Nawrocki, *Dzieje*; A. Dytkiewicz, *Meble swarzędzkie – informator Targowy. Swarzędz 1957*; S. Rychlewski, *Kronika Cechu. Oprac. MP*

SUCHOCKI JAN (1892-?), kupiec. Brat Franciszka. Ur. 24 listopada 1892 r. w Swarzędzu. Uczeń miejscowej szkoły powszechnej w latach 1899-1907. Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zachodniego oraz w „*Głosie Swarzędza*” z 1935 r.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta powstańców wlkp.; GS z 1935 r. (styczeń); akta SP nr 1. **Oprac. MP**

SZAROLETA JAN (1895-1945), rolnik. Ur. 13 maja 1895 r. w Starołęce. Wymieniony jako powstaniec w „*Głosie Swarzędza*” z 1935 r. Brak innych informacji o udziale w Powstaniu. Mieszkaniec Garb w gm. Swarzędz.

Żonaty z Józefą z d. Waligóra (1902-1984). Zmarł w Garbach 3 września 1945 r., pochowany na cm. w Tulcach. Na nagrobku tabliczka z napisem „Powst. Wlkp. 1918/19”.

Źródła: *GS 1935 (styczeń). Oprac. MP*

SZCZESZAK (SZCZESIAK) FRANCISZEK (1894-1943), stan-gret. Ur. 6 października 1894 r. w Markowicach koło Krerowa (gm. Środa Wlkp.) w rodzinie Marcina i Elżbiety z d. Kaczmarek. Mieszkaniec Kru-szewni. Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zachodniego. Zginął w Mauthausen 21 stycznia 1943 r.

Źródła: *APP – akta USC Krerowo; akta dot. powst. wlkp.; <https://www.gedenkstaetten.at>. Oprac. ED, AB*

SZMANIA JÓZEF (1897-?). Ur. 23 lutego 1897 r. w Wierzenicy jako syn Marcina i Marianny z d. Ruszkowska. W czasie I wojny światowej w armii niemieckiej, dwukrotnie ranny podczas działań wojennych. W Powstaniu od 8 stycznia 1919 r.; uczestniczył w walkach pod Lesznem w oddziale ks. Kowalskiego. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958).

Źródła: *APP – akta USC Wierzonka; www.powstancy-wielkopolscy.pl; des.genealogy.net. Oprac. MP*

SZPOTAŃSKI STANISŁAW (1895-1966). Ur. 14 listopada 1895 r. w Uzarzewie jako syn Ludwika i Magdaleny. Uczestnik Powstania Wlkp. Brał udział w walkach na terenie Poznania, następnie jako żołnierz 15. pułku ułanów walczył m.in. pod Szubinem, gdzie został ranny w głowę, trafił do szpitala, a potem zwolniony do cywila. Udział w działaniach potwierdzony został zaświadczeniem Ref. Hist. DOK nr VII. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Zmarł 29 grudnia 1966 r., pochowany w Poznaniu na cm. miłostowskim.

Źródła: *APP – akta USC Jerzykowo; www.powstancy-wielkopolscy.pl; cmentarze Poznania. Oprac. MP*

SZUBA ROMAN (1900-1973), stolarz. Ur. 27 lipca 1900 r. w Kaczanowie pow. wrzesińskim w rodzinie Michała i Agnieszki z d. Miśkowiak [Mi-szkowiak]. Ojciec prowadził gospodarstwo rolne, matka była gospodynią

domową. Pochodził z rodziny liczącej dziesięcioro dzieci. Siedmioro z rodzeństwa wzięło udział w działaniach wojennych i wszyscy szczęśliwie wrócili do domu. W Powstaniu początkowo przy rozbrajaniu żołnierzy niemieckich powracających z frontu. Później pod dowództwem ppor. Wiewiórowskiego z Miłosławia brał udział w przejmowaniu urzędów z rąk niemieckich oraz wrzesińskich koszar. W składzie 17. pułku ułanów wlkp. walczył pod Nakłem, Paterkiem i Szubinem. Po ogłoszeniu rozejmu służył w swojej jednostce aż do 1921 r. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W walce nad Wisłą uratował życie

wachmistrzowi – dowódcy kawalerii, który został zaatakowany przez dwóch kozaków. Otrzymał za to w 1920 r. Krzyż Walecznych na Polu Chwały. Był ułanem. Stopień wojskowy podporucznik. Walczył także w kampanii wrześniowej. W 1944 r. odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Po zakończeniu wojny podjął pracę w Zakładzie Meblarskim A. Tabaki, po jej upaństwowieniu – w Swarzędzkich Fabrykach Mebli. Pracował w nich do 1972 r. Był też członkiem Cechu Stolarzy w Swarzędzu. Członek Tow. Powstańców Wlkp. w Kole Swarzędz (zwerifikowany w grudniu 1937 r.), następnie w Zw. Powst. Wlkp. ponownie w 1948 r. (dyplom nr 9248). W 1957 r. za udział w Powstaniu otrzymał Wlkp. Krzyż Powst. Zmarł 26 października 1973 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu. Na nagrobku informacja, że był powstańcem wlkp. W 1930 r. ożenił się w Swarzędzu z Marią z d. Duszczyk (1908-1975). *Źródła:* APP – akta USC Oblaczkowo; akta dot. powstańców wlkp.; informacje od synów Juliana i Witolda; www.powstancy-wielkopolscy.pl. *Oprac. AP*

SZUBERT STEFAN (1896-?), kupiec. Ur. 26 sierpnia 1896 r. w Zalasewie jako syn Karola i Jadwigi z d. Woźniak. W 1916 r. zmobilizowany do armii niemieckiej. W Powstaniu od 12 lutego 1919 r., potem w wojsku polskim do 7 lipca 1921 r. Kapral. Mieszkaniec Poznania od 1915 r. Ujęty w ewidencji członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/18 w Kole

10. Pułku Strzelców Wlkp. (od lutego 1936 r.), później w Zw. Powst. Wlkp. w tym samym Kole, zweryfikowany we wrześniu 1936 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1968). Żonaty z Gertrudą z d. Stenzel (ur. 1903).
Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl.

Oprac. AB

SZULC JAN (1892–?), robotnik. Ur. 2 maja 1892 r. w Garbach w rodzinie Jana i Jadwigi z d. Kowalewska. Po skończeniu szkoły powszechnej w Zalasewie pracował w rolnictwie. W 1912 r. powołany do odbycia przymusowej służby wojskowej w armii niemieckiej, pozostał w niej – ze względu na wybuch wojny światowej – aż do października 1918 r. Walczył na froncie zachodnim, był dwukrotnie ranny, zasypyany w okopie i zatruty gazem bojowym. Został zwolniony z wojska jako inwalida wojenny z 25% utratą zdrowia. Po powrocie zgłosił się jako powstaniec ochotnik do oddziału w Kębłowie. Walczył na froncie zachodnim pod Kębłowem, Wolsztynem, Zbąszyniem, Kopanicą i Przyprostnią w kompanii wolsztyńskiej pod dowództwem por. Bronisława Kotlarskiego. Brał udział w zdobyciu pociągu pancernego pod Nową Solą w dniu 17 stycznia 1919 r. Od 1920 r. do 1926 r. pracował jako strażnik w więzieniu śledczym w Poznaniu, a następnie w Gnieźnie. Z powodu choroby został zwolniony i podjął pracę jako stróż w cukrowni w Gnieźnie. Pracował do marca 1940 r. kiedy to wraz z rodziną został wysiedlony do Rzeszowa. Po zakończeniu wojny powrócił do Gniezna, podjął pracę w Miejskim Przedsiębiorstwie Robót Budowlanych, pracował tu do przejścia na emeryturę (w 1957 r.). Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (Koło Gniezno od czerwca 1936 r.), następnie Zw. Powst. Wlkp. Członek ZBoWiD. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Stopień wojskowy plutonowy. Brat Stanisława Schulza.

Źródła: APP – akta dotyczące powstańców wlkp.; akta ZBoWiD; www.powstancy-wielkopolscy.pl; www.straty.pl. [Różny zapis nazwiska]. **Oprac. BN**

SZUMSKI KONSTANTY (1901-1938). Ur. 12 stycznia 1901 r. w Swarzędzu w rodzinie robotnika Stanisława i Cecylii z d. Sadowska, brat Leona. Wymieniony w spisie powstańców wlkp. frontu zachodniego oraz wśród członków

Zw. Powst. Wlkp. w Kole Swarzędz (od 1936 r.). W okresie międzywojennym mieszkaniec Swarzędza (ul. Strzelecka 8). Zmarł 1 października 1938 r. w Swarzędzu.

Źródła: *APP – akta USC Swarzędz; akta dotyczące powstańców wlkp.*
Oprac. ED

SZUMSKI LEON (1898-1972), stolarz. Ur. 18 marca 1898 r. w Taniborzu w pow. średzkim (gm. Kleszczewo). Brat Konstantego. Mieszkaniec Swarzędza od 1899 r. Uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu w latach 1904-1912. Wymieniony jako powstaniec w „Głosie Swarzędza” z 1935 r. Dwukrotnie żonaty: 1) z Marią z d. Jóźwiak (1903-1946), 2) z Heleną z d. Knopkiewicz (ur. 1911 r.). Zmarł 3 marca 1972 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu.

Źródła: *APP – akta USC Kleszczewo; GS 1935 (styczeń).* **Oprac. MP**

SZUMSKI WOJCIECH (1878-1950), robotnik, cieśla. Ur. 6 kwietnia 1878 r. w Taniborzu w pow. średzkim jako syn Kazimierza i Agnieszki z d. Strojna. Od 1906 r. mieszkaniec Swarzędza. Od 16 czerwca 1937 r. członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz. Żonaty z Józefą z d. Jachnik (1884-1977). Zmarł 27 czerwca 1950 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: *APP – akta USC Kleszczewo; akta USC Swarzędz; akta powstańców wlkp.* **Oprac. MP**

SZYMAŃSKI FRANCISZEK (1900-1984), rolnik. Ur. 6 października 1900 r. w Jankowie (gmina Pobiedziska) jako syn Andrzeja i Jadwigi z d. Płotkowiak. Brat Stanisława. W Powstaniu w stopniu starszego szeregowego. Od maja 1934 r. członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP

1914/19 w Kole 10. Pułku Strzelców Wlkp. Żonaty z Marią (1908-1985). Zmarł 13 września 1984 r. w Pobiedziskach, pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej. Na nagrobku napis, że był powstańcem wlkp.
Źródła: APP – akta USC Jerzykowo; akta powstańców wlkp. **Oprac. MP**

SZYMAŃSKI STANISŁAW (1896-1962), rolnik. Ur. 26 marca 1896 r. w miejscowości Śródka w pow. średzkim. Brat Franciszka. W czasie I wojny światowej w armii niemieckiej, ranny podczas walk w 1916 r. W Powstaniu w stopniu sierżanta. Po wojnie wrócił do Skałowa koło Śródki, a od 1925 r. mieszkaniec Sarbinowa w gminie Swarzędz. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 (od czerwca 1934 r. w Kole 10. Pułku Strz. Wlkp.), zweryfikowany we wrześniu 1934 r. Zmarł 4 października 1962 r., pochowany na cm. przy kościele w Uzarzewie. Na nagrobku napis „Powstaniec Wielkopolski”.

Źródła: APP – akta USC Krerowo; akta powstańców wlkp.; akta miasta Swarzędza; *des.genealogy.net*. **Oprac. MP**

SZYMKOWIAK MICHAŁ (1895-?). Ur. 8 września 1895 r. w Garbach. Był synem Antoniego i Michaliny z d. Czajka. W Powstaniu od 28 grudnia 1918 r. do 18 lutego 1919 r. Walczył w 2. komp. 2. batalionu pozn. koło Kargowej oraz pod Nową Wsią Zbąską pod dowództwem ppor. Korneliusza Manna. Następnie wstąpił do 7. pułku strzelców konnych wlkp., który stacjonował w Inowrocławiu. Wymieniony w spisie powstańców frontu zachodniego w składzie 9. komp., a później w składzie osobowym 15. pułku ułanów w Poznaniu. Do rezerwy zwolniony w maju 1920 r. w stopniu kaprała. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1974).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; *www.powstancy-wielkopolscy.pl*. **Oprac. MP**

TABAKA ANTONI (1881-1945), stolarz. Ur. 15 maja 1881 r. w Kaczanowie w pow. wrzesińskim w rodzinie Tomasza, właściciela gospodarstwa, i Agnieszki z d. Grzegorzewicz. Antoni nie był jedynym dzieckiem w rodzinie Tabaków. Ojciec był (w momencie zawierania małżeństwa z Agnieszką) wdowcem i wychowywał dzieci z pierwszego małżeństwa. W dokumentach archiwalnych można znaleźć ślady po bratankach Antoniego, którzy wzięli

udział w Powstaniu Wlkp. A. Tabaka ukończył (zgodnie z wymogami administracji pruskiej) szkołę ludową, a później pracował w gospodarstwie ojca, który zmarł w 1900 r. Można przypuszczać, że trudna kwestia podziału gospodarstwa po ojcu między spadkobierców spowodowała, że Antoni jako najmłodsze dziecko w rodzinie (matka zmarła między rokiem 1900 a 1905), a jednocześnie dziecko z drugiego małżeństwa ojca nie brał udziału w tym podziale. W poszukiwaniu pracy dotarł do Swarzędza, gdzie rozpoczął terminowanie w którymś z warsztatów stolarskich. Gdy w 1905 r. brał ślub z Marią Olgą Knade (ur. 1885 r.), córką swarzędzkiego stolarza Henryka Knade i jego żony Marianny, jego najbliższą rodzinę stanowiło

tylko przyrodnie rodzeństwo, dużo od niego starsze. Po ślubie Antoni usamodzielniał się zawodowo. W zakładzie, który założył przy pomocy rodziny żony, początkowo zatrudniał tylko kilku robotników, a produkcja obejmowała wyrób tradycyjnych mebli na zamówienia klientów. Jednak zakład rozwijał się dobrze. Na przeszkodzie stanął dopiero wybuch wojny światowej w sierpniu 1914 r. Antoni jako poddany pruski został zmobilizowany i wcielony do armii niemieckiej, by znaleźć się na froncie zachodnim. Okrucieństwo wojny oraz świadomość pozostawienia w domu

młodej żony z czwórką dzieci spowodowała, że targnął się na życie, strzelając sobie w nogę. W wykazach archiwalnych dotyczących strat na froncie zachodnim z 2 października 1916 r. odnotowano, że „*szer. Anton Tabaka z 2. komp. 5. batalionu 6. pułku strzelców został ciężko ranny*” [tłum. własne – AB]. Po leczeniu w lazarecie został uznany za inwalidę wojennego i wrócił do domu. Noga do końca życia była krótsza, dokuczała i wymagała – jak wspomina wnuk A. Tabaki – protezy. Z tego powodu A. Tabaka nie brał udziału w bezpośrednich działaniach frontowych związanych z Powstaniem Wlkp., wspierał jednak powstańców dzieląc się także swoim doświadczeniem wojskowym. Był także członkiem Straży Ludowej w Swarzędzu.

Po powrocie z wojny A. Tabaka zaczął systematycznie rozwijać swój zakład stolarski. W 1921 r. zatrudniał w nim już 30 pracowników i produkował wszystko, co wchodziło w zakres stolarstwa, aby w 1924 r. skupić się już tylko na jednej gałęzi produkcji, a mianowicie na wyrobie stołów i krzeseł. Takie zawężenie działalności pozwoliło na wyspecjalizowanie się i zdobycie licznych klientów najpierw w Polsce, a później także zagranicą (m. in. w Danii, Holandii, Niemczech). Kolejnym krokiem ułatwiającym produkcję było wprowadzenie mechanizacji, co w ówczesnym czasie było zjawiskiem jeszcze rzadko spotykanym w warsztatach stolarskich. Momentem ważnym w dziejach fabryki A. Tabaki był także rok 1933, gdy jego zięć Franciszek Zawidzki założył w Swarzędzu tartak parowy do obróbki drewna, sąsiadujący z dość dużym terenem do składowania tarcicy. W krótkim czasie te dwa rodzinne przedsiębiorstwa, tj. fabryka stołów i krzeseł oraz tartak zaczęły się uzupełniać: bliskość linii kolejowej pozwalała na łatwy transport drewna, było miejsce na jego składowanie, na obróbkę w tartaku, a następnie wykorzystywanie przy produkcji w fabryce krzeseł i stołów. Zmechanizowanie produkcji spowodowało, że zakłady stały się przodujące nie tylko w Swarzędzu, ale także w Polsce, a Antoni Tabaka stał się osobą dobrze znaną. Był m.in. współzałożycielem Cechu Stolarzy, współorganizatorem Targów Meblowych, które odbywały się w Swarzędzu i przyczynił się do wybudowania hali, w której swarzędzcy stolarze mogli wystawiać swoje produkty. Od 1921 aż do 1939 r. (z przerwą tylko na jedną kadencję) zasiadał także jako radny w Radzie Miejskiej Swarzędza, był członkiem Bractwa Kurkowego, członkiem Dozoru Szkolnego, Klubu Sportowego „Unia”, członkiem Chóru „Moniuszko”, wspierał wiele inicjatyw społecznych, szczególnie w okresie kryzysu gospodarczego. We wrześniu 1939 r. rodziny Tabaków i Zawidzkich zostały wysiedlone do GG. Fabrykę krzeseł i stołów A. Tabaki oraz tartak parowy F. Zawidzkiego przejęli okupanci niemieccy. Po 1945 r. w wyniku nacjonalizacji zakłady te – wbrew prawu – stały się własnością skarbu Polski Ludowej i już nigdy nie wróciły do rodziny właścicieli. Antoni Tabaka miał kilkoro dzieci: Helenę Stefanię (1906-1961), Irenę, Stefana (1907-1908), dwaj kolejni to Waleriana (ur. 1911) i Roman (ur. 1912) zginęli w styczniu 1926 r., gdy załamał się pod nimi lód na Jeziorze Swarzędzkim, Edmund

(ur. 1908), uczeń Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu zginął pod kołami pociągu w drodze do szkoły. W 1939 r. Antoni Tabaka z rodziną został wywieziony do Warszawy, gdzie przebywał do 1944 r. Po upadku powstania warszawskiego trafił do obozu przejściowego w Pruszkowie, a następnie do obozu koncentracyjnego w Mauthausen. Zmarł w marcu 1945 r. Jego żona Maria, po opuszczeniu Warszawy – oddzielona od męża, znalazła się w obozie Ravensbrück, gdzie zmarła na tyfus w lutym 1945 r. Symboliczny grób małżeństwa Tabaków znajduje się na cm. parafii św. Marcina w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; Polski Czerwony Krzyż – lista osób poszukiwanych [1945 r.]; *des.genealogy.net*; S. Nawrocki, *Dzieje*. **Oprac. AB**

TALARCZYK ANTONI (1901-1939), piekarz. Ur. 6 października 1901 r. w Swarzędzu w rodzinie szewca Konstantego i Marianny z d. Nowak. W latach 1908-1916 uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu. Później pracował w piekarni Józefa Kurczewskiego przy ul. Warszawskiej. Żona Władysława z d. Konikiewicz. W 1939 r. w czasie kampanii wrześniowej poległ w obronie Warszawy, pochowany w zbiorowej mogile w okolicach Ołtarzewa lub Ożarowa.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; informacje od córki Ireny. **Oprac. AP**

TESKA STEFAN (1900-1951), robotnik. Ur. 16 sierpnia 1900 r. w Kobylnicy. Był synem robotnika Józefa i Katarzyny z d. Łamaszewska. Uczestnik Powstania w szeregach 5. komp. 2. pozn. batalionu garniz. Szeregowy. Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zach. W 1940 r. zawarł związek małżeński ze Stanisławą (1912-1996). Zmarł 23 sierpnia 1951 r. w Ostrowie Wlkp., w 1996 r. ekshumowany na cm. Miłostowo w Poznaniu.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; cmentarze Poznania. **Oprac. ED**

TOMASZEWSKI LUDWIK (1899-1959), piekarz. Ur. 30 sierpnia 1899 r. w Nowym Młynie w pow. Poznańskim jako syn robotnika rolnego Józefa

i Marii z d. Banaszak. Uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu w latach 1906-1914. W Powstaniu od 30 grudnia 1918 r. Z 2. batalionem pozn. uczestniczył w walkach na froncie zachodnim – pod Zbąszyniem, Łobżenicą i Nową Wsią Zbąską. Po uzupełnieniu składu oddziału od marca 1919 r. na froncie północnym pod Złoczowem. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Żonaty z Kazimierą z d. Marszałkiewicz (1901-1969). Zmarł 30 maja 1959 r. w Poznaniu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; Akta parafii św. Marcina w Swarzędzu; W. Benke, *Udział*; GS 1934 nr 32, 1935 nr 3; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AB**

TYLSKI JÓZEF (1897-1978), robotnik. Ur. 3 lutego 1897 r. w Nerynowie (pow. wrzesiński). Był synem robotnika Franciszka i Agnieszki z d. Gałczyńska. W czasie I wojny światowej w armii niemieckiej, ranny w październiku 1917 r. Ochotnik w Powstaniu, następnie w oddziałach wojska polskiego w stopniu szeregowego. Zdemobilizowany 27 marca 1921 r. Krótko mieszkał w Podstolicach, a następnie w Stępocinie k. Nekli, po 1931 r. w Swarzędzu przy ul. Warszawskiej, a później w Jasiniu. Od 17 lutego 1935 r. członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz. W 1919 r. zawarł związek małżeński z Pelagią z d. Cukrowska (1896-1980). Zmarł 8 czerwca 1978 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Oblaczkowo; akta powstańców wlkp.; des.genealogy.net; informacje od p. Grzegorza Mencla. **Oprac. MP**

TYRANOWSKI WALENTY (1901-1989). Ur. 2 lutego 1901 r. w miejscowości Osiniec w pow. gnieźnieńskim, jako syn Antoniego i Katarzyny z d. Kasprzyk. Uczeń szkoły powszechnej w Swarzędzu w latach 1908-1915. W Powstaniu od drugiej dekady stycznia 1919 r. w 2. batalionie pozn. pod dowództwem ppor. Stefana Otworowskiego. Walczył pod Rawiczem, w Lesznie i Śmiglu. Po zawieszeniu broni na froncie pozostał w wojsku jeszcze do listopada 1920 r., w którym to miesiącu został bezterminowo urlopowany. Ponownie powołany do 72. pułku piechoty 2 kwietnia 1922 r.,

wraz z pułkiem wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Służył w nim do lutego 1923 r., gdy został zwolniony do rezerwy w stopniu szeregowego. Członek Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19 od grudnia 1934 r., zweryfikowany w maju 1935 r. W czasie okupacji aresztowany przez hitlerowców, przebywał w Forcie VII. Zwolniony za wstawiennictwem swarzędzkiej Niemki Ireny Manthey z Jasinia. Do końca wojny pracował jako kucner

w jej gospodarstwie. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Członek ZBoWiD. Żonaty z Teresą z d. Kaźmierczak (1901-1982). Zmarł 11 lutego 1989 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; W. Benke, *Udział*; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AB**

TYRANOWSKI WINCENTY (1900-1970), robotnik. Ur. 19 stycznia 1900 r. w Osińcu k. Gniezna. Brat Walentego. Od 1910 r. mieszkaniec Jasinia. Szeregowy. Członek Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19 od grudnia 1934 r., zweryfikowany w maju 1935 r., później w Zw. Powst. Wlkp. Żonaty z Cecylią z d. Kaźmierczak (1898-1986). Zmarł 7 lutego 1970 r., pochowany w Gdańsku na cm. oliwskim.

Źródła: APP – akta powstańców wlkp. **Oprac. MP**

UNDRYCH FRANCISZEK (1894-1948), robotnik. Ur. 4 listopada 1894 r. w Swarzędzu. Był synem robotnika Jakuba i Stanisławy z d. Trawińska. W Powstaniu w stopniu szeregowego. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19, od 6 czerwca 1935 r. członek Koła Poznań-Główna. Żonaty z Jadwigą z d. Oleksiak (ur. 1896). Zmarł w 1948 r., pierwotnie pochowany w Poznaniu na cm. Wszystkich Świętych nad Małą, a po jego likwidacji ekshumowany i ponownie pochowany, w styczniu 1949 r., na cm. na Miłostowie.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; cmentarze Poznania. **Oprac. MP**

WALCZAK ANTONI (1894-1968). Ur. 26 grudnia 1894 r. w Sarbinowie w rodzinie robotnika Wincentego i Benigny z d. Farmiecka. Po wybuchu wojny w armii niemieckiej, ciężko ranny w maju 1918 r. W Powstaniu od 28 grudnia 1918 r., najpierw w Poznaniu, później pod dowództwem por. Stanisława Śliwińskiego w walkach pod Kcynią, Chodzieżą i Nakłem. W wojsku polskim w 10. pułku piechoty służył do 1921 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powstańczym (1957). Żona Klara (1902-1967). Zmarł w 1968 r., pochowany na starym cm. katolickim w Kościanie.

Źródła: APP – akta USC Kostrzyn; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. ED**

WALIGÓRA ANTONI (1896-1975). Ur. 8 stycznia 1896 r. w Gruszczyńie. Był synem robotnika Franciszka i Franciszki z d. Ostrowska. W Powstaniu od 5 stycznia 1919 r. Walczył pod dowództwem sierżanta Teofila Eggebrechta w Poznaniu na Jeżycach. W dniach 8-10 stycznia 1919 r. uczestniczył w walkach o zdobycie koszar 6. pułku grenadierów. Wcielony do 1. pułku strzelców wlkp., służył w nim do 15 lipca 1921 r. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1969). W latach 1926-1928 mieszkaniec Poznania, potem osiadł w miejscowości Tuchorza w pow. wolsztyńskim. Żonaty z 1) Marią z d. Duda (1901-1946) i 2) ze Stanisławą (1906-1997). Zmarł 5 stycznia 1975 r. w Wolsztynie, pochowany na tamtejszym cmentarzu.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; *kartoteka ludności Poznania*; www.powstancy-wielkopolscy.pl; www.cmentarzwolsztyn.pl. **Oprac. MP**

WALIGÓRSKI BRONISŁAW (1897-1964). Ur. 24 lutego 1897 r. w Łowęcinie w rodzinie Jana i Marianny z d. Pałka. Ukończył miejscową szkołę powszechną. W lutym 1916 r. wcielony do armii niemieckiej walczył na froncie zachodnim we Francji w ramach 47. pułku piechoty. W dniu 24 grudnia 1918 r. jako starszy szeregowy powrócił z frontu do garnizonu w Poznaniu i znalazł się w koszarach przy ul. Bukowskiej. W następnych dniach wziął czynny udział w walkach ulicznych, potem służył w Straży Bezpieczeństwa i Porządku. W styczniu 1919 r. wcielony do 1. komp. 1. pułku strzelców wlkp. znalazł się w Biedrusku, a następnie od lutego 1919 r. na froncie wschodnim pod Lwowem. Od czerwca 1919 r. na froncie zachodnim pod Lesznem w walkach z Grenzschutzem i Heimatschutzem

o utrzymanie granicy demarkacyjnej. Od lutego 1921 r. w 2. komp. 55. pozn. pułku piechoty, w lipcu 1921 r. urlopowany ze służby wojskowej w stopniu plutonowego (zaświadczenie Referatu Historycznego DOK VII z 16 czerwca 1938 r.). Przez kilka lat pozostawał bez pracy. Dopiero w 1926 r. został zatrudniony w Miejskim Przedsiębiorstwie Oczyszczania Miasta w Poznaniu jako kierowca. W 1958 r. przeszedł na rentę inwalidzką. Odznaczony Krzyżem Walczących (1919) i Wlkp. Krzyżem Powst. (1961). Członek ZBoWiD od 1960 r. Zmarł 9 stycznia 1964 r. w Poznaniu, pochowany na cm. na Miłostowie. W 1922 r. ożenił się z Bolesławą z d. Waszkowska (1897-1994).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta ZBoWiD; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. AB**

WALIGÓRSKI IGNACY (1900-1964), kolejarz.

Ur. 25 lipca 1900 r. w Starołęce (obecnie w granicach Poznania) w rodzinie Walentego i Jadwigi z d. Mieszała. Brał udział w działaniach powstańczych od 27 grudnia 1918 r., początkowo przy przejmowaniu z rąk niemieckich Prezydium Policji w Poznaniu, koszar na Jeżycach oraz lotniska w Ławicy pod dowództwem por. Pawła Hądzlika, zaś od 2 lutego 1919 r. walczył w ramach 2. batalionu pozn. na fron-

cie zachodnim na odcinku Zbąszyń – Nowa Wieś – Kopanica – Jaromierz – Obra. Następnie przydzielony do 7. pułku strzelców wlkp. (późniejszy 61. pułk piechoty wlkp.) pozostawał w nim do 19 października 1921 r., gdy został zwolniony z wojska. Szeregowy. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 w Kole Swarzędz, zweryfikowany w 1937 r. Ujęty w ewidencji Ref. Hist. DOK VII jako uczestnik Powstania Wlkp. (nr 5338 z 1938 r.), odnotowany także na liście walczących na froncie zachodnim. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 27 sierpnia 1964 r. w Kobylnicy, pochowany na cm. w Wierzenicy. Na nagrobku umieszczono informację, że był powstańcem wlkp. Dwukrotnie żonaty.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; „Wierzeniczenia” 2008 nr 8; „Jutro” 1937 nr 39; powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. BN**

WALIGÓRSKI WINCENTY (1881-1946), malarz. Ur. 21 lipca 1881 r. w Swarzędzu w rodzinie robotnika Piotra i Marianny z d. Karasińska. Odbił obowiązkową służbę w wojsku zaborcy. Od 1906 r. mieszkał i pracował w Poznaniu, ale też wyjeżdżał „za pracę” do Niemiec (pracował m.in. w okolicach Dortmundu). Po wybuchu I wojny światowej już 4 sierpnia 1914 r. powołany do armii niemieckiej (na liście rannych w lipcu 1918 r.), do domu powrócił 4 grudnia 1918 r. Wymieniony w spisie członków Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 jako członek Koła Poznań – Stare Miasto (od 30 listopada 1935 r.); zweryfikowany w kwietniu 1936 r. jako członek Koła Poznań – Rataje. W grudniu 1940 r. wysiedlony przez obóz na Główniej do GG. Żonaty z Antoniną z d. Just (1877-1973). Zmarł 21 maja 1946 r., pochowany w Poznaniu na cm. Miłostowo.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; www.straty.pl; *cmentarze Poznania*; M. Rutowska, *Lager Głowna. Poznań 2008. Oprac. MP*

WALISZKA WACŁAW (1882-1936). Ur. 13 września 1882 r. w Swarzędzu jako syn robotnika Antoniego i Rozalii z d. Próchniewicz. Brał udział w I wojnie światowej, podczas której w sierpniu 1915 r. został ranny. Służył w stopniu gefreiter (odpowiednik kaprała) w 5. komp. 2. batalionu 37. pułku piechoty utworzonym w Poznaniu. W listopadzie 1918 r. został wybrany delegatem do Polskiego Sejmu Dzielnicowego z powiatu średzkiego. Był mieszkańcem Biskupic, gdzie prowadził rodzinne gospodarstwo rolne i gdzie przez kilka lat był sołtysem. Członek miejscowego Kółka Rolniczego. Po powrocie z wojny ożenił się z Marią Stołowską (1889-1975). Z małżeństwa urodziło się 17 dzieci, z tego 7 zmarło zaraz po urodzeniu. Podczas II wojny światowej rodzina została wysiedlona do Bagrowa (pow. średzki). Zmarł na zawał serca 10 stycznia 1936 r., pochowany na cm. w Grodziszczku, gdzie po śmierci spoczęła także jego żona.

Źródła: Biogram przygotowany przez Michała Pawelczyka z Nekli, autora książki „Ziemia Nekielska w powstaniu wielkopolskim 1918/1919. Nekla 2015.

WARTECKI ANTONI (1898-1979). Ur. 8 stycznia 1898 r. w Wierzenicy w rodzinie robotnika Andrzeja i Rozalii z d. Borucka. Służył w pułku arty-

lerii ciężkiej. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. (dyplom 5306), zweryfikowany 29 listopada 1934 r. Plutonowy. Posiadacz Odznaki Pamiątkowej Wojsk Wlkp. W okresie międzywojennym mieszkaniec Poznania, pracownik Fabryki H. Cegielskiego. Od 1937 r. mieszkaniec Sępólna Krajeńskiego. Żonaty z Katarzyną z d. Skrzypczyńska. Zmarł 8 listopada 1979 r.

Źródła: APP – akta USC Kicin; Akta parafii św. Mikołaja w Wierzenicy; akta dot. powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; <https://ludmi-lajablonska.blogspot.com/2013/>. **Oprac. ED**

WESTERSKI BRONISŁAW (1886-1957), formiarz. Ur. 25 września 1886 r. w Żernikach w (pow. śremski) w rodzinie Jana i Agnieszki z d. Duszyńska. W Powstaniu od 27 grudnia 1918 r. w stopniu starszego szeregowca. W Poznaniu brał udział w walkach o Cytadelę, a od lutego

1919 r. jako artylerzysta (celowniczy działa) pod dowództwem kpt. Kowalskiego na odcinku Leszno – Wolsztyn. Na froncie tym został lekko ranny. Po zakończeniu Powstania przydzielony jako instruktor do 14. dywizjonu artylerii ciężkiej w Poznaniu na Sołacz. Mieszkaniec Swarzędza. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19, zweryfikowany w maju 1935 r. W latach 1927-1955 pracował w Poznańskiej Fabryce Maszyn i Urządzeń. Od-

znaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Brązowym Krzyżem Zasługi (1938), posiadał odznakę Wojsk Wlkp. i odznakę 14. Dywizji Piechoty Wlkp. W 1920 r. ożenił się w Osiecznej z Weroniką z d. Andrzejewska (1896-1975). Zmarł 25 sierpnia 1957 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta Parafii Kórnik [w akcie urodz. wpisano imię Władysław]; akta dot. powstańców wlkp.; W. Benke, *Udział; informacje od rodziny*; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. BN**

WIĄZ JÓZEF (1897-1972), robotnik. Ur. 6 lutego 1897 r. w Uzarzewie jako syn Tomasza i Franciszki z d. Jerzak. W działaniach powstańczych od 28 grudnia 1918 r. Walczył w oddziale st. sierż. Czerwińskiego pod

Pobiedziskami, Czarnkowem, Zbąszyniem, Kcynią, Szubinem i Rynarzewem do 10 lutego 1919 r., następnie od 14 lutego wcielony do 10. pułku wlkp. pod dowództwem kpt. Andrzeja Kopy. Członek Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19, zweryfikowany w maju 1935 r. Kaprał. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1966). Dwukrotnie żonaty. Zmarł 13 kwietnia 1972 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu.

Źródła: *Akta Parafii św. Marcina w Swarzędzu*; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

WIECZOREK JÓZEF (1902-?). Ur. 6 lutego 1902 r. w Paczkowie jako syn Stanisława i Małgorzaty z d. Woźniak. W Powstaniu od 29 grudnia 1918 do 10 stycznia 1920 r.; pod dowództwem por. Widera i Tomaszewskiego uczestniczył w walkach na terenie Poznania. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1966). Żonaty z Marianną z d. Czajka (ur. 1902).

Źródła: *APP – akta USC Swarzędz*; www.powstancy-wielkopolscy.pl; *akta parafii św. Marcina w Swarzędzu*. **Oprac. MP**

WIECZOREK MARIAN FRANCISZEK (1899-1978), stolarz. Ur. 27 stycznia 1899 r. w Kowalewie w pow. gnieźnieńskim. Był synem Franciszka i Marianny z d. Jeżyk. Wymieniony jako powstaniec wlkp. w oprac. W. Benke „*Udział Swarzędza*”. Żonaty z z Leokadią z d. Kowalska (1905-1981). Zmarł 6 maja 1978 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej; na nagrobku napis: „Powstaniec Wielkopolski”.

Źródła: *APP – akta USC Modliszewko*; *W. Benke, Udział*. **Oprac. MP**

WIERZBIŃSKI ANDRZEJ (1898-1970), robotnik. Ur. 12 listopada 1898 r. w Gortatowie w rodzinie Stanisława i Agnieszki z d. Begier. Do działań powstańczych włączył się 31 grudnia 1918 r., gdy znalazł się w 2. batalionie pozn. Wymieniony w imiennym spisie powstańców frontu zachodniego w 9. komp. 7. pułku strzelców wlkp. W styczniu 1919 r. z oddziałem tym walczył pod Zbąszyniem. Po zawieszeniu broni do 13 sierpnia 1919 r. zabezpieczał linię frontu. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 14 marca 1970 r. w Poznaniu; pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; W. Benke, *Udział*; GS 1935 nr 2 (w tekście „A. Wierzbicki”); www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. ED**

WILCZYŃSKI WIKTOR (1897-1973), kolejarz. Ur. 23 listopada 1897 r. w Poznaniu, syn Józefa i Heleny z d. Michnikowska. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował jako pomocnik handlowy w Poznaniu. W 1916 r. powołany do armii niemieckiej, w 1917 r. ranny. Urlopowany z wojska w 1918 r. nie zgłosił się ponownie do armii. Powrócił do Poznania w grudniu 1918 r. i przyłączył się do powstańców już w pierwszych dniach walk w Poznaniu. Uczestniczył m.in. w akcji odbierania broni żołnierzom

niemieckim z Odwachu i Cytadeli. Brał udział w przejęciu komendy policji niemieckiej (u zbiegu obecnych ulic Ratajczaka i 27 Grudnia), gdzie – jak sam podawał, był świadkiem śmierci Franciszka Ratajczaka. Następnie przebywał na froncie północnym. Jako artylerzysta przeszkolony w armii niemieckiej został skierowany do obsługi posiadanych przez powstańców armat. Pod Szubinem i Rynarzewem jako ochotnik brał udział przy zdobywaniu pociągu pancernego. W 1919 r. uczestniczył w wyprawie wojsk wlkp., które ruszyły na pomoc Polakom walczącym we Lwowie. Po przebytej chorobie zwolniony do rezerwy. Zamieszkał w Inowrocławiu, gdzie rozpoczął pracę na kolei. Po przeniesieniu do Poznania został zatrudniony początkowo w dyrekcji DOKP, a następnie jako dyżurny ruchu. W czasie okupacji niemieckiej pracował przy budowie węzła kolejowego Poznań-Franowo. Po II wojnie światowej, do 1954 r. kiedy to przeszedł na emeryturę, był zawiadowcą stacji kolejowej w Swarzędzu. Członek Miejskiej Rady Narodowej w Swarzędzu w latach 1947-1949. Zmarł 14 lutego 1973 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy ulicy Poznańskiej. W listopadzie 1919 r. ożenił się z Teresą z d. Dota (1893-1971). Miał córkę Danutę i syn Stefana (1936-2002), radnego Rady Miejskiej

w Swarzędzu w l. 1990-1998, członka Zarządu Gminy Swarzędz 1990-1994. Mieszkał w Swarzędzu ul. Dworcowa 14/1.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta ZBoWiD; akta m. Swarzędz; „Zeszyty Swarzędzkie” 2010. **Oprac. BN, AM**

WIŚNIEWSKI MARCIN (1890-1988), robotnik. Ur. 29 października 1890 r. w Mieczewie w gm. Mosina. Był synem Walentego i Franciszki. Wymieniony jako członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19 od lipca 1937 r. w Kole Swarzędz. Żonaty z Władysławą z d. Szulc (1892-1978). Zmarł 13 października 1988 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej. **Źródła:** APP – akta USC Swarzędz; akta powstańców wlkp.; akta parafii MBWW w Swarzędzu. **Oprac. MP**

WITKOWSKI KAZIMIERZ (1897-?), stolarz. Ur. 24 lutego 1897 r. w Kobylnicy. Był synem Franciszka i Józefy z d. Dembińska. Wymieniony na liście powstańców frontu zachodniego w 7. pułku strzelców wlkp. Szeregowy. Żonaty z Martą Cecylią z d. Łeszek.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta powstańców wlkp. **Oprac. MP**

WITKOWSKI WALENTY (1882-1959), robotnik. Ur. 28 stycznia 1882 r. w Garbach w rodzinie robotnika Andrzeja i Wiktorii z d. Przybylska. W latach 1903-1904 odbył służbę zasadniczą w wojsku niemieckim w piechocie (knecht). Po powrocie z wojska pracował w rolnictwie. W okresie międzywojennym pracował w Fabryce Krzesel Antoniego Tabaki. Na początku okupacji niemieckiej został wywłaszczony ze swojej ziemi i wraz z rodziną wysiedlony do GG (do Wyszkowa k. Warszawy). Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/1919 od 22 stycznia 1935 r. w Kole Swarzędz. Wymieniony jako powstaniec w publikacji S. Nawrockiego „*Dzieje Swarzędza*” oraz w „*Głosie Swarzędza*” z 1935 r. Dwukrotnie żonaty. Zmarł 18 czerwca 1959 r., pochowany w Swarzędzu na cm. św. Marcina. **Źródła:** APP – akta USC Swarzędz; akta powstańców wlkp.; S. Nawrocki, *Dzieje*; GS 1935. **Oprac. MP**

WŁODARKIEWICZ STANISŁAW (1898-1968).

Ur. 12 października 1898 r. w Kościanie w rodzinie ślusarza Stanisława i Barbary z d. Bąk. Od 1 listopada 1918 r. działał w konspiracyjnej Drużynie Skautowej im. Jana Sobieskiego w Kościanie. W nocy 29/30 grudnia 1918 r. uczestniczył w zdobywaniu broni z magazynów niemieckich na terenie Zakładu Psychiatrycznego w Kościanie. Odnoszony jako ten, który jako pierwszy dostarczył broń powstańcom w Śmiglu na początku stycznia 1919 r. Od 4 stycznia 1919 r. aż do zawieszenia broni brał

udział w walkach pod Rakoniewicami i Wolsztynem, a następnie pod Leszmem. Po zakończeniu Powstania wstąpił do wojska, służył w 7. pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu. W czasie najazdu hitlerowskiego walczył w szeregach obrony narodowej pod Kutnem, a następnie w obronie Warszawy do dnia kapitulacji. Po wojnie aż do emerytury pracował w Cukrowni Kościan. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wlkp. Krzyżem Powst. (1957), Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem za Warszawę i Odznaką Grunwaldzką. Z wykształcenia księgowy. Żonaty z Marianną z d. Polowczyk (1896-1974). Zmarł 3 października 1968 r. w Kościanie i tam pochowany, później ekshumowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta USC Kościan; informacje i dokumenty od Izabeli Niemier; H. Zbierski, *Udział mieszkańców Śmigla i okolicy w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Śmigiel-Kościan 2009, s. 29; www.powstancy-wielkopolscy.pl. Oprac. AB*

WŁOSZYŃSKI WALENTY (1898-1980). Ur. 4 lutego 1898 r. w Uzarzewie jako syn Jana i Józefy z d. Mikuła. W Powstaniu od 7 stycznia 1919 r. do 20 lutego 1919 r. w kompanii opalenickiej pod dowództwem Edmunda Klemczaka. Uczestniczył w walkach pod Zbąszyniem, Strzyżewem, Nowym Dworem, Nową Wsią, Nądną i Chobienicami. Po zakończeniu Powstania pozostał w wojsku, służył jako plutonowy do 4 lutego 1927 r. Mieszkaniec Gniezna. Członek Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19, zweryfikowany

w 1934 r. w Kole Gniezno. W okresie okupacji wysiedlony do GG. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Zmarł 11 marca 1980 r. w Gnieźnie.
Źródła: APP – *akta powstańców wlkp.*; *akta USC Jerzykowo*; *www.powstancy-wielkopolscy.pl*. **Oprac. MP**

WOJCIECHOWSKI IGNACY (1895-1982). Ur. 25 lipca 1895 r. w Krużewni w rodzinie Jana i Katarzyny z d. Słabolepszy. W Powstaniu początkowo przy oswobodzeniu Poznania, później na froncie pod Nakłem i Paterkiem, gdzie został ranny. Członek Zw. Powst. Wlkp., wcześniej w Zw. Weter. Powstań Narod. RP (Koło 10. Pułku Strz. Wlkp. od maja 1934 r.). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1972). Zmarł 18 lipca 1982 r., pochowany na cm. w Stargardzie.

Źródła: APP – *akta USC Swarzędz*; *www.powstancy-wielkopolscy.pl*. **Oprac. ED**

WOLIŃSKI WŁADYSŁAW (1883-1953), aptekarz wojskowy. Ur. 15 września 1883 r. w Swarzędzu jako syn Stanisława, miejscowego nauczyciela, i Wandy z d. Flanc [Pflanz – uwaga AB]. Po ukończeniu sześciu klas gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu w 1902 r. podjął pracę jako elew aptekarski w Dorocie w pow. zabrzańskim, którą kontynuował w Swarzędzu. W 1904 r. zdał egzamin na pomocnika aptekarskiego. W latach 1906-1909 studiował farmację na uniwersytecie w Monachium. Był stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy im. Karola Marcinkowskiego. W dwa lata po studiach (28 czerwca 1911 r.) otrzymał aprobatę aptekarską. Przez kilka następnych lat pracował w aptekach na Pomorzu (m. in. w Szczecinie w aptece „Pod Wulkanem”), w Poznaniu, w Prusach Wschodnich i na Górnym Śląsku. W czasie I wojny światowej służył w armii niemieckiej jako aptekarz, w tym przez pewien czas w szpitalu wojskowym we Wrocławiu. Wojsko niemieckie opuścił po wybuchu rewolucji w Niemczech. W grudniu 1918 r. przybył do Poznania, a 4 stycznia 1919 r. jako ochotnik zgłosił się do oddziałów powstańczych i został zatrudniony w aptece nr 3 na Łazarzu, a następnie skierowany (8 marca 1919 r.) do apteki Głównego Szpitala Wojskowego w Poznaniu. Dekretem Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej z 10 marca 1919 r. awansowany na porucznika aptekarza, a następnie mianowany kierownikiem Wydziału Aptekarskiego podlegającego

Urzędowi Sanitarnemu, któremu podporządkowana była również Składnica Sanitarna. W wojsku polskim pozostał również po zakończeniu działań wojennych. Od 16 marca 1921 r. do 16 lipca 1929 r. był referentem sanitarnego zaopatrzenia Okręgu Korpusu VII, później zaś kierownikiem apteki Wojskowego Szpitala Okręgowego w Poznaniu. Z dniem 31 grudnia 1934 r. w stopniu majora przeniesiony został do rezerwy. Nie zrezygnował jednak z pracy zawodowej. Pracował kolejno w aptekach: w Żgowie, Swarzędzu, Żabikowie, Poznaniu, Środzie Wlkp., Wrześni (w aptecę Ludwika Patyka) oraz ponownie w Poznaniu w aptecę „Dębieckiej” Bronisława Czabajskiego przy ul. Dębieckiej 6. Wysiedlony z Wielkopolski przez Niemców znalazł się w Radomyślu nad Sanem, gdzie od 22 marca 1940 r. do 1 lutego 1941 r. był kierownikiem miejscowej apteki. Po powrocie do Wielkopolski objął aptekę w Tuliszkowie w pow. tureckim przy placu Wolności 14, którą prowadził aż do jej upaństwowienia. Później zamieszkał w Poznaniu przy ul. Zacisze 4, gdzie zmarł 15 października 1953 r.

Oprac. Biogram autorstwa Jana Majewskiego zaczerpnięto z pracy: B. Polak (red.), Powstańcy wlkp. Biogramy uczestników Powstania Wlkp. 1918-1919. Poznań 2007, t. 3.

Źródła: CAW – akta personalne nr 2205; Archiwum Zakładowe przy PZF Cefarm w Poznaniu (teczka osobowa); Urząd Miejski w Poznaniu. Wydział Spraw Obywatelskich (informacja z 3 IX 1997 r.); Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1923; wyd. F. Herod. Warszawa 1923, s. 67; L. Kostrzeński, *Materiały do historii aptek wlkp., t. II: Apteki prowincjonalne*, Warszawa 1936, s. 34; „Rocznik Farmaceutyczny” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 375, 508; T. Kryśka-Karski, *Materiały do historii Wojska Polskiego*, Londyn 1982-1985, 15, s. 33, poz. 12417; J. B. Gliński, *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej*, Wrocław 1997, s. 466; L. Bartkowiak, *Zasługi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w W. Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919*, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kier. doc. dra hab. med. E. P. Wąsiewicza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1991, s. 294.

WOŹNY STANISŁAW (1891-1940). Ur. 12 listopada 1891 r. w Uzarzewie w rodzinie nauczyciela Edmunda i Anny z d. Rogozia. Członek Zw. Weter. Powst. Narod. RP 1914/19, najpierw w Kole Mogilno, później Poznań – Łazarz; zweryfikowany w 1934 r. Plutonowy. W okresie międzywojennym mieszkaniec Mogilna, a następnie Poznania. Żona Barbara. Zmarł 15 stycznia 1940 r. w niemieckim obozie koncentracyjnym w Mauthausen. **Źródła:** APP – akta USC Jerzykowo; akta dot. powstańców wlkp.; www.straty.pl; informacje od ks. Wojciecha Muellera. **Oprac. ED**

WÓJCICKI BOLESŁAW (1900-1968), kupiec. Ur. 5 czerwca 1900 r. w Poznaniu, był synem ślusarza Antoniego i Anieli z d. Łukomska. Po ukończeniu 7 klasowej szkoły powszechnej praktykował w handlu i uczęszczał do szkoły handlowej. W kwietniu 1918 r. został wcielony do armii pruskiej i wysłany na front francuski. Po zawieszeniu broni w 1918 r. powrócił do domu. W swoim życiorysie tak opisuje wydarzenia z końca 1918 r.: „22 listopada 1918 r. udałem się na wiec Polaków, który odbył się w ogrodzie „Columbia” przy Drodze Dębińskiej w Poznaniu. Była to niedziela. Duszą tego wiecu był późniejszy ppor. Krauze, który potrafił tak zaagitować, że z miejsca wyprowadził około 200 osób czwórkami do koszar (Fort Raucha). W oddziale tym znalazłem się i ja (choć żyłem w bardzo dobrych warunkach materialnych). Był to oddział polski, który pod nazwą „2. Wach-u. Sicherheitskomp.” przejmował od załóg niemieckich obiekty wojskowe.” Po walkach w Poznaniu wstąpił do formującego się pułku kawalerii (późniejszego 15. pułku ułanów), przydzielony w dniu 7 stycznia 1919 r. do szwadronu rotm. Kazimierza Ciążyńskiego wziął udział w walkach o Szubin (11 stycznia 1918 r.). W wojsku polskim służył do listopada 1922 r., po demobilizacji podjął pracę w państwowej służbie cywilnej. W latach 1931-1932 uzupełnił wykształcenie, ukończył 2 klasy gimnazjum i przeszedł do pracy w handlu. Powołany do wojska w 1939 r. wziął udział w kampanii wrześniowej w ramach 16. dywizji piechoty. Po ucieczce z niewoli niemieckiej powrócił w okolice Poznania, podjął pracę jako robotnik najpierw w Hucie Szkła w Antoninku, później w oddziale drogowym kolei w Kobylepolu. Po wojnie zamieszkał w Swarzędzu przy ul. Podgórnej i do 1960 r. pracował jako pracownik umysłowy. Odznaczono-

ny Brązowym Krzyżem Zasługi (1938), Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Zweryfikowany jako uczestnik Powstania Wlkp. przez Referat Hist. DOK VII w 1938 r. pod nr 19116. Zmarł 13 czerwca 1968 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej. Żona: Helena Kaszubska.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp.; akta ZBoWiD; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. BN**

WROCIŃSKI LEON (1879-1945), zawodowy wojskowy, sierżant. Ur. 6 marca 1879 r. w Gruszczyńcu. Był synem ogrodnika Zenona i Praksedy z d. Jakubowska. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19, od 19 maja 1935 w Kole Winiary, następnie członek Zw. Powst. Wlkp. po weryfikacji w 1936 r. Żonaty z Pelagią z d. Schneider (1877-1955). Zmarł 8 marca 1945 r., pochowany w Poznaniu na cm. jeżyckim.

Źródła: APP – akta USC Gruszczyń; akta powstańców wlkp.; kartoteka ludności Poznania; cmentarze Poznania. **Oprac. MP**

WYDROWSKI ANDRZEJ (1879-1967), kolejarz. Ur. 19 października 1879 r. w Wierzenicy w rodzinie Walentego i Wiktorii z d. Chmielewska. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował jako robotnik rolny w Wierzenicy. W 1900 r. w ramach poboru zaciągnięty do niemieckiej armii, uległ wypadkowi i został inwalidą wojskowym. Pracował w Poznaniu w różnych zawodach. W czasie I wojny – mimo inwalidztwa, został zmobilizowany do armii niemieckiej. Po powrocie do Poznania w grudniu 1918 r. wstąpił do szeregów powstańczych. Do 18 lutego 1919 r. pod dowództwem komendanta Bączkowskiego brał udział w przejmowaniu od Niemców obiektów przemysłowych. Od 1919 aż do 1947 r. pracował jako magazynier kolejowy. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Żona Franciszka (1883-1944), Zmarł 10 marca 1967 r., pochowany na cm. komunalnym Miłostowo w Poznaniu.

Źródła: APP – akta USC Wierzenica; akta ZBoWiD; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. BN**

WYDROWSKI KAZIMIERZ (1891-?). Ur. 13 lutego 1891 r. w Wierzenicy w wielodzietnej rodzinie (12 dzieci) Walentego, robotnika dworskiego i Teo-

dory z d. Tuczyńska. W latach 1897-1904 uczęszczał do szkoły powszechnej, po jej ukończeniu pracował jako robotnik rolny. W latach 1911-1913 służył w armii niemieckiej w 15. pułku piechoty w Zgorzelcu. Po odbyciu służby wojskowej nie wrócił do Wierzenicy, do czasu wybuchu I wojny światowej pracował jako górnik w kopalni w Bochum. Zmobilizowany w pierwszym dniu wojny został skierowany do 54. pułku piechoty w Lubaniu Śląskim, by stamtąd wyjechać na pozycje pod Reims i Verdun. Na froncie zachodnim walczył do 1915 r., ranny, po wyjściu ze szpitala skierowany na front wschodni w okolice Łomży, Białegostoku, Wilna, Lidy i Baranowicz, Sokala i Kowla. Ponownie skierowany na front zachodni do Francji, gdzie przebywał aż do odwrotu armii. Do Poznania wrócił pod koniec grudnia 1918 r., by na początku stycznia 1919 r. przyłączyć się do powstańców. W 1919 r. wraz z ochotniczą kompanią poznańską wysłany został pod Szubin, wziął udział w walkach pod Grzeczną Panną, Paterkiem i Samokłeskami Małymi. Po klęsce z resztką kompanii powrócił do Poznania i skierowany został do batalionu zapasowego 10. pułku piechoty wlkp. Odkomenderowany do pracy jako cenzor wojskowy pracował do sierpnia 1919 r. na poczcie na Łazarzu. Zwolniony na własną prośbę z wojska rozpoczął pracę w Dyrekcji Cei w Poznaniu. W latach 1920-1928 pracował w Urzędzie Celnym w Stęszewie, Łobżenicy (pow. Wyrzysk), w latach 1928-1938 był kierownikiem urzędu kontroli skarbowej w Śremie, a następnie – aż do wybuchu II wojny – w Wągrowcu. W kampanii wrześniowej zmobilizowany do 35. pułku piechoty w Brześciu nad Bugiem, zwolniony, gdy pułk wyruszał do Rumunii. Krótko przebywał w Warszawie, by następnie powrócić do Wągrowca. W 1940 r. wywieziony do GG, znalazł się w Częstochowie, gdzie pracował w dworcowym urzędzie celnym jako woźny, następnie jako pracownik magazynu w fabryce wyrobów tytoniowych aż do kapitulacji Niemiec. Powrócił do Wągrowca i do 1952 r., gdy przeszedł na emeryturę, pracował jako kierownik w tamtejszym urzędzie kontroli skarbowej. Należał do Stronnictwa Demokratycznego. Członek ZBoWiD od 1958 r. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (1933) oraz Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Żonaty. Mieszkał w Wągrowcu. Brak informacji o dacie śmierci i miejscu pochówku.

Źródła: APP – akta ZBoWiD; USC Wierzonka; www.powstancy-wielkopolscy.pl; „Nowy Kurjer” 1933 nr 266. **Oprac. BN**

WYDROWSKI STEFAN (Szczepan) (1895-?). Ur. 25 grudnia 1895 r. w Wierzenicy. Brat Kazimierza. Brał udział w Powstaniu od 3 lutego 1919 r. do 18 lutego 1919 r. w kompanii karabinów maszynowych 10. pułku strzelców wlkp. Pod dowództwem por. W. Jakubowskiego i Dybizbańskiego walczył pod Kościanem, Nakłem i Chodzieżą. Szeregowy. Członek Zw. Powst. Wlkp. (Koło Łazarz), zweryfikowany w 1935 r. Szeregowy. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Żonaty z Pelagią z d. Witkowska.

Źródła: APP – USC Wierzonka; akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

WYRWANTOWICZ GWIDON (1898-1966). Ur. 30 sierpnia 1898 r. w Borku w pow. gostyńskim. Był synem Władysława i Teodory z d. Maślankowska. Uczestniczył w Powstaniu jako ochotnik w okresie od grudnia 1918 r. do 27 stycznia 1919 r., w oddziale Służby Straży i Bezpieczeństwa w 2. komp, gdzie dowódcą był por. E. Krauze. Brał udział w walkach ulicznych na terenie Poznania oraz przy przejmowaniu obiektów wojskowych i państwowych. Od 27 stycznia 1919 r. w 1. pułku strzelców wlkp. W 1921 r. zdemobilizowany w stopniu szeregowca. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1960). Żonaty z Leokadią z d. Molik (1905-1988). Zmarł 14 sierpnia 1966 r., pochowany w Swarzędzu na cm. przy ul. Poznańskiej.

Źródła: APP – akta USC Borek; akta dot. powstańców wlkp. www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

ZAJĄCZKOWSKI ALEKSANDER (1899-1919), robotnik. Ur. 1 lipca 1899 r. w Swarzędzu w rodzinie robotnika Józefa i Marianny z d. Kaczmarek. Brat Stanisława (ur. 1892). Szeregowiec 1. pułku strzelców wlkp. Według zapisu księgi zgonów USC w Swarzędzu z 3 czerwca 1922 r. oraz według listy strat WP – zmarł w szpitalu wojskowym w Bobrujsku 15 listopada 1919 r. (akt nr 62/1922).

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; W. Benke, *Udział; Lista strat wojska polskiego. Polegli i zmarli w wojnach 1918-1920. Warszawa 1934 WBH.* **Oprac. AB**

ZAJĄCZKOWSKI STANISŁAW (1892-1957).

Ur. 25 kwietnia 1922 r. w Swarzędzu. Brat Aleksandra. Brał udział w Powstaniu od 18 stycznia 1919 r. do 20 lutego 1919 r. Walczył na froncie północnym na odcinku Szubin, Nakło, Kcynia i Rynarzewo. Po zakończeniu walk pozostał w służbie czynnej do 10 października 1919 r. Członek Zw. Weter. Powstań Narod. RP 1914/19, zweryfikowany w 1934 r. Kapral. W okresie międzywojennym mieszkaniec Junikowa (obecnie część Poznania). Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 20 listopada 1957 r., pochowany na cm. junikowskim w Poznaniu.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; akta dot. powstańców wlkp.; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

ZAJĄCZKOWSKI STANISŁAW (1895-1919). Ur. 20 listopada 1895 r. w Zielińcu. Szeregowy 2. pozn. batalionu garniz. Zginął 15 lutego 1919 r. pod Grójcem Wielkim (pow. N. Tomyśl), pochowany na cm. w Nowej Wsi Zbąskiej w kwaterze powstańczej. Na cm. w Poznaniu – Minikowie znajduje się tablica pamiątkowa, na której umieszczono jego nazwisko.

Źródła: APP – akta USC Swarzędz; T. Jabłoński, *Lista strat*. **Oprac. AB**

ZAPOROWSKI ANTONI (1900-1919), listonosz.

Ur. 12 maja 1900 r. w Bukowcu (pow. nowotomyski). Był synem organisty Jana i Jadwigi z d. Waymann. Pochodził z wielodzietnej rodziny. Miał dziesięcioro rodzeństwa. Ukończył szkołę powszechną w Swarzędzu, a następnie wyuczył się zawodu malarza. Pracował w urzędzie pocztowym w Swarzędzu w charakterze pomocnika pocztowego. W czasie pierwszej wojny światowej został powołany do wojska niemieckiego, gdzie służył w piechocie. Gdy w grudniu 1918 r. wybuchło Powstanie, wziął w nim udział. Razem z braćmi (Władysławem i Edmundem) brał udział w opanowaniu magistratu, urzędu pocztowego

i komisariatu w Swarzędzu. Następnie skierowany do oddziału w Forcie VIII Grolmanna w Poznaniu, jednak zapalenie płuc przerwało jego dalszą służbę wojskową. Zmarł 19 listopada 1919 r., pochowany na cm. św. Marcina w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta USC Bukowiec; informacje od rodziny Zaporowskich; zdjęcie z archiwum rodzinnego Mariana Pokorskiego. Na nagrobku błędny rok urodzenia (1906). **Oprac. MP**

ZAPOROWSKI EDMUND (1892-1969), malarz. Ur. 12 września 1892 r. w Bukowcu w pow. nowotomyskim. Brat Antoniego i Władysława. W latach 1904-1907 uczęszczał do szkoły powszechnej w Swarzędzu. W 1914 r. został powołany do wojska niemieckiego i wysłany na front francuski. Wcielony do 29. batalionu saperów, który wchodził w skład 27. pułku piechoty V Korpusu Armii. Pod koniec sierpnia 1918 r. wrócił do Swarzędza. Gdy wybuchło Powstanie, wstąpił do

miejscowej Straży Ludowej – patrolując miasto i jego okolice. Razem z kolegami i dwoma braćmi (Władysławem i Antonim) uczestniczył w przejęciu magistratu, urzędu pocztowego i komisariatu w Swarzędzu. W okresie międzywojennym zaangażował się w działalność Ochotniczej Straży Pożarnej w Swarzędzu, przez wiele lat był jej sekretarzem. W 1936 r. został odznaczony brązowym medalem „Za zasługi dla pożarnictwa”. W 1919 r. ożenił się z Anną z d. Krzyżaniak (1895-1941). Zmarł 9 czerwca 1969 r., pochowany na cm. przy ul. Poznańskiej w Swarzędzu.

Źródła: APP – akta USC Bukowiec; informacje od Mariana Zaporowskiego, syna Edmunda; GS 1935 nr 3; W. Buczyński, 100 lat OSP; zdjęcie przy biografii pochodzi z archiwum rodzinnego Mariana Pokorskiego. **Oprac. MP**

ZAPOROWSKI WŁADYSŁAW (1897–1989), kupiec. Ur. 29 kwietnia 1897 r. w Bukowcu w pow. nowotomyskim. Brat Antoniego i Edmunda. Ojciec był organistą w kościele pw. św. Marcina w Bukowcu. Gdy w 1905 r.

pojawił się wakat na stanowisku organisty w kościele pw. św. Marcina w Swarzędzu, rodzina Zaporowskich przeniosła się z Bukowca do Swarzędza i zamieszkała przy ul. Ogrodowej. W latach 1904-1914 Władysław uczęszczał do szkoły powszechnej w Swarzędzu, by następnie podjąć naukę w szkole handlowej w Poznaniu, gdzie uczył się kupiectwa ze specjalnością w branży tekstylnej. Po jej ukończeniu praktykował w firmie kupieckiej w Brandenburgu. W 1916 r. został wcielony do armii pruskiej. Walczył na froncie zachodnim. Po zakończeniu I wojny światowej powrócił do domu. Po wybuchu Powstania jako ochotnik zaangażował się w działania powstańcze. Dnia 4 stycznia 1919 r. jako kapral instruktor o specjalności telegrafista został przydzielony do nowo powstałego batalionu telegrafistów w Forcie Winiary (Cytadela). Po krótkim szkoleniu wraz z plutonem został wysłany na front Nowy Tomyśl – Leszno w celu utworzenia sieci łączności. Na początku 1920 r. został wcielony do 7. brygady jazdy i wysłany na front wschodni. W maju 1920 r. brał udział w rozbiciu pochodu bolszewików na Kijów, a po jego zdobyciu brał udział w defiladzie ulicami Kijowa. Następnie walczył nad Dnieprem. Za sumienną służbę i dzielność został awansowany na stopień chorążego, a rozkazem nr 62 z dnia 13 grudnia 1920 r. został odznaczony Krzyżem Walecznych. Dnia 3 czerwca 1921 r. – ze względu na zły stan zdrowia, został bezterminowo urlopowany. Po zakończeniu wojny wrócił do kupiectwa. Zamieszkał w Bydgoszczy i pracował w firmie Mateckich. Po pewnym czasie usamodzielniał się i otworzył sklep z tekstyliami w Wolsztynie przy ul. Białogóra. W latach 1932-1935 był w Wolsztynie członkiem Tow. Powstańców i Wojaków. W 1937 r. przeniósł się do Katowic, zamieszkał przy ul. 3 Maja, gdzie w 1939 r. zastał go wybuch II wojny światowej. Po wojnie razem z żoną zamieszkał przy ul. Młyńskiej. Nadal zajmował się handlem, miał sklep z tkaninami i meblami. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Dnia 11 listopada 1972 r. za udział w Powstaniu Wlkp. został awansowany na stopień podporucznika. Zmarł 4 czerwca 1989 r. w szpitalu

w Zawierciu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina w Swarzędzu. Był dwukrotnie żonaty.

Źródła: APP – akta USC Bukowiec pow. nowotomyski; CAW – akta osobowe; materiały z archiwum szkolnego SP nr 1 w Swarzędzu; mianowanie na stopień oficerski (uchwała Rady Państwa z 11 listopada 1972 r.); archiwum rodzinne Mariana Pokorskiego; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. MP**

ZAWIDZKI FRANCISZEK (1898-1950).

Ur. 19 września 1898 r. w miejscowości Świeca w pow. Odolanów w rodzinie rolnika Jana i Marii z d. Nowak. Ukończył miejscową szkołę powszechną w wymaganym zakresie i w latach 1910-1916 kontynuował naukę w gimnazjum męskim w Ostrowie Wlkp. Udzielał się w działalności tajnego koła Towarzystwa im. Tomasza Zana. W 1916 r. został zmobilizowany, znalazł się w batalionie zapasowym 47. pułku piechoty w Ostrzeszowie. Udało mu się – symulując zły stan zdrowia, uzyskać zwolnienie z wojska. Już od grudnia 1918 r. brał udział w działaniach powstańczych (m.in. pod dowództwem ppor. S. Prawowskiego, ppor. Wawrzyniaka i ppor. L. Komorskiego), uczestniczył w walkach o Krotoszyn i w okolicach Skalmierzyc, a potem w wojnie polsko-bolszewickiej. Następnie podjął służbę wojskową jako oficer zawodowy w intendencji w 60. pułku piechoty w Ostrowie Wlkp. W 1921 r. dosłużył się stopnia podporucznika, a w 1923 r. przeszedł do rezerwy. Po zwolnieniu z wojska pracował najpierw w Częstochowie we francuskim towarzystwie handlowym, później przeniósł się do Swarzędza, gdzie założył tartak i zakład stolarski. Współpracował z intendencją Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych, która była odbiorcą m.in. produkowanych przez jego zakład skrzynek do amunicji. Na początku okupacji Niemcy przejęli zakład, a Zawidzki wraz z rodziną został wysiedlony do GG. Rodzina osiadła w Warszawie, jednak on przez całą okupację ukrywał się poza Warszawą z uwagi na grożące mu niebezpieczeństwo aresztowania ze względu na przeszłość powstańczą i dawne powiązania z wojskiem.

W styczniu 1945 r. powrócił do Swarzędza i uruchomił swój zakład stolarski i fabrykę mebli teścia – Antoniego Tabaki, który zginął w 1945 r. w obozie koncentracyjnym. W krótkim czasie zakłady zostały jednak znacjonalizowane, a Franciszek – szantażowany i nękany przez Urząd Bezpieczeństwa, ukrywał się. W czasie krótkiej wizyty w domu w dniu 11 maja 1950 r. zmarł na zawał serca. Pochowany został na poznańskim cm. na Jeźyczach. Na grobie – z inicjatywy członków TPPW Koło Swarzędz umieszczono tabliczkę informującą, że był powstańcem wkp. Odznaczony Medalem za Wojnę 1918-1919. W 1928 r. ożenił się z córką właściciela swarzędzkiej fabryki stołów i krzeseł Heleną z d. Tabaka (1906-1961).

Źródła: CAW – akta osobowe; dokumenty i relacje rodzinne. **Oprac. MS**

ZAWISŁA TOMASZ (1891-1980), strażnik graniczny. Ur. 29 listopada 1891 r. w Komorzu w pow. jarocińskim w rodzinie gorzelnego Antoniego i Marianny z d. Stróżyk. W 1905 r. ukończył 5 klasową szkołę ludową w Komorzu. W 1909 r. wyjechał do Westfalii do pracy w górnictwie. W październiku 1913 r. powołany został do odbycia służby wojskowej w armii niemieckiej. Gdy wybuchła I wojna światowa, skierowany na front belgijski, gdzie został ranny. Po wyjściu ze szpitala przebywał w garnizonie w Köln. W 1916 r. ponownie wysłany na front, walczył we Francji pod Verdun, został ponownie ranny, a także zatruty gazami bojowymi. Po leczeniu w szpitalu we Frankfurcie do końca wojny pozostawał już w garnizonie w Köln. W swym życiorysie z dnia 2 stycznia 1967 r. napisał: *„Przeczuwając, że w Polsce zanosí się na powstanie i mogę tam być potrzebny jako żołnierz, uciekłem do Polski i jako ochotnik wstąpiłem w dniu 16 stycznia 1919 r. w szeregi powstańcze”*. Walczył na froncie północnym pod Wyrzyskiem, Nakłem i Bydgoszczą. Następnie jako żołnierz 1. pułku piechoty, z którego w listopadzie 1921 r. w randze sierżanta został zwolniony do rezerwy. Od maja 1922 r. służył w Straży Granicznej (Komisariat w Odolanowie). W latach 30. XX

w. wraz rodziną osiedlił się w Sulęcinku w pow. średzkim. Ze względu na stan zdrowia w 1935 r. przeszedł na emeryturę. Od 1938 r. mieszkał w Swarzędzu przy ul. Św. Marcina 2. Podczas II wojny światowej – ze względu na wydany na niego przez Niemiecki Sąd Wojenny zaoczny wyrok śmierci, ukrywał się. Od 1 marca 1946 r. do 31 lipca 1949 r. pracował jako kierownik stołówki działającej na terenie szkoły podstawowej przy pl. Niezłomnych. Stołówka prowadziła dożywianie dzieci, a zaopatrywana była m.in. z darów amerykańskiej UNRR (Administracja Narodów Zjednoczonych do Spraw Pomocy i Odbudowy). Od listopada 1949 r. do lipca 1957 r. prowadził kuchnię w hotelu robotniczym w Swarzędzu. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powstańczym (1958), Medalem „Polska Swemu Obrońcy”, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem za Długoletnią Służbę, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości 1918-1928. Udział w Powstaniu Wlkp. poświadczony został przez Referat Histor. DOK nr VII w Poznaniu pod nr 11867. W 1918 r. ożenił się w Solcu Wlkp. z Marią z d. Rzepczyk (1890-1959). Zmarł 26 lutego 1980 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina.

Źródła: APP – akta dotyczące powstańców wlkp.; akta miasta Swarzędz; akta USC Żerków; dokumenty i pamiątki rodzinne wnuka Władysława Muszyńskiego; www.powstancy-wielkopolscy.pl. **Oprac. BN**

ŻEBSKI TADEUSZ (1889-1967), kupiec. Ur. 15 października 1889 r. w Biskupicach w pow. ostrowskim w rodzinie rolnika Franciszka i Marianny z d. Cieślińska. Ukończył szkołę powszechną, a następnie szkołę rolniczą. Po śmierci ojca w 1905 r. musiał, jako najstarszy syn w rodzinie, zająć się prowadzeniem gospodarstwa, aby utrzymać matkę oraz rodzeństwo, pięcioro sióstr i dwóch braci. W szeregach wojska niemieckiego brał udział w I wojnie światowej. W czasie walk został ranny, a pocisk, który utkwiał w płucach, nie został usunięty do końca jego życia, powodując trwały uszczerbek na zdrowiu. Według tradycji rodzinnej wziął udział w Powstaniu Wlkp. razem ze swoim kuzynem Franciszkiem Zawidzkim. Jako sierżant od 27 grudnia 1918 r. organizował oddział powstańczy w Biskupicach Ołobockich, na czele którego wyruszył do Skalmierzyc w celu rozbijania znajdujących się tam oddziałów niemieckich. W pierwszej dekadzie

stycznia 1919 r. walczył pod dowództwem por. Mariana Modrzejewskiego pod Krotoszynem i Zdunami. Pod koniec lutego 1919 r. wstąpił do 29. pułku piechoty Ziemi Kaliskiej (od VII 1919 r. 29 pułku strzelców kaniowskich), brał udział wojnie polsko-bolszewickiej, był m.in. odkomenderowany jako zastępca komendanta obozu jenieckiego (do 1920 r.). Na początku lat dwudziestych osiedlił się w Swarzędzu. Zajmował się handlem „bławatami” i konfekcją odzieżową w swoim sklepie przy Rynku 5. Był aktywny w życiu politycznym i społecznym Swarzędza w okresie II Rzeczypospolitej. Był członkiem Stronnictwa Narodowego, radnym Rady Miejskiej w Swarzędzu (wybrany w 1929 i 1933 r.), a w latach 1933-1938 także jej przewodniczącym. W 1934 r. wybrany do Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Swarzędzu. Należał też do Strzeleckiego Bractwa Kurkowego w Swarzędzu, gdzie sprawował m. in. funkcję sekretarza. W grudniu 1928 r. zdobył tytuł Wielkiego Mistrza dla JWP Prezydenta RP. Był członkiem Klubu Sportowego „Unia”, Koła Przyjaciół Harcerstwa, w którym sprawował funkcję przewodniczącego. Włączał się w różnego rodzaju działalność charytatywną (m.in. w 1934 r. w akcję „Gwiazdka zbliża się!...”), a także w prace Lokalnego Komitetu Funduszu Pracy. W 1940 r. aresztowany przez Niemców i osadzony w Forcie VII w Poznaniu. Dzięki staraniom rodziny i łapówce został zwolniony z aresztu i poprzez obóz przesiedleńczy w Poznaniu na Główniej wyjechał do GG. Przebywał w Białej koło Radzyna Podlaskiego, gdzie sprawował funkcję kierownika tartaku (będącego własnością Franciszka Zawidzkiego). Jeszcze w trakcie działań wojennych, 5 lutym 1945 r. przybył w składzie grupy przedstawicieli Rządu Lubelskiego, którzy mieli organizować nową administrację w Kościanie. Jednak jego współpraca z nową władzą szybko się zakończyła, kiedy powrócił do Swarzędza jako przedwojenny „prywatyzator” i „endek” i znalazł się w grupie zwalczanej przez komunistyczne władze. W 1949 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Poznaniu i przekazany do PUBP

w Radzynie Podlaskim oskarżany o niewłaściwe zachowanie w czasie okupacji. Według informacji rodziny chodziło o to, że wspomagał oddziały AK lub NSZ, natomiast nie udzielał pomocy działającym na tym terenie partyzantce AL. Po kilku miesiącach dzięki staraniom żony zwolniony z więzienia w Siedlcach „wobec braku dostatecznych dowodów winy”. W pierwszych latach po wojnie prowadził wspólnie z żoną sklep na Rynku, który został przejęty przez komunistyczne władze po uznaniu Zębskiego za szkodnika gospodarczego. Od 1924 r. należał do Tow. Powstańców i Wojaków Ziem Zachodnich RP, po konsolidacji towarzystw weteranów zweryfikowany w 1936 r. przy Kole „Szczypiorników” w Poznaniu, ponownie zweryfikowany po wojnie w 1948 r. (dyplom weryfikacyjny nr 4860). Od 1949 r. członek Stronnictwa Demokratycznego, od 1957 członek Związku Inwalidów Wojennych PRL, członek ZBoWiD. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). Zmarł 28 kwietnia 1967 r. w Swarzędzu, pochowany na cm. przy kościele św. Marcina. W 1921 r. w Nakle ożenił się z Leonią z d. Niedzielska (1894-1983). Nie miał dzieci.

Źródła: APP – akta dot. powstańców wlkp., z. a. m. Swarzędza; z. a. Starostwa Powiatowego Poznań; z. a. Bractwa Kurkowego; USC Swarzędz; „Głos Swarzędza” 1935 r.; S. Nawrocki (red.), *Dzieje Swarzędza. Monografia. Swarzędz 1988; dokumenty rodzinne zgromadzone przez Dariusza Michałowskiego i Halinę Hadrych z Poznania; www.straty.pl; AIPN Lu 011/340 – akta śledcze Zębski Tadeusz; AIPN Po 06/140/1 – Sprawozdania PUBP w Poznaniu-1949-55; AIPN Po 06/140/4/2 – Sprawozdania PUBP w Poznaniu 1945-48; R. Kościański, W. Handke, „Zwyczajny” Urząd. Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Kościanie 1945-1954, Kościan-Lesno, 2006; www.wtg-gniazdo.org; Słownik biograficzny powstańców, t. 12 – hasło autorstwa A. Małyszki. Oprac. AM*

ZGOŁA WINCENTY (1895-1978), robotnik. Ur. 16 stycznia 1895 r. w Bogucinie. Był synem Jana i Magdaleny z d. Konieczna. W 1913 r. wyjechał do Dortmundu „za pracę”. W czasie I wojny światowej w armii niemieckiej; dwukrotnie ranny (we wrześniu 1916 r. i w październiku 1918 r.). W Powstaniu uczestniczył w walkach na froncie południowym. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1957). W 1927 r. mieszkał

w Swarzędzu Leśniczówce. Żonaty ze Stanisławą z d. Jankowska (1899-1986). Zmarł 20 lipca 1978 r., pochowany w Poznaniu na cm. Miłostowo. Na nagrobku napis „Powstaniec Wielkopolski”.

Źródła: APP – *kartoteka ludności Poznania*; *www.powstancy-wielkopolscy.pl*; *des.genealogy.net*. **Oprac. MP**

ZGÓRECKI ANTONI (1881-1963).

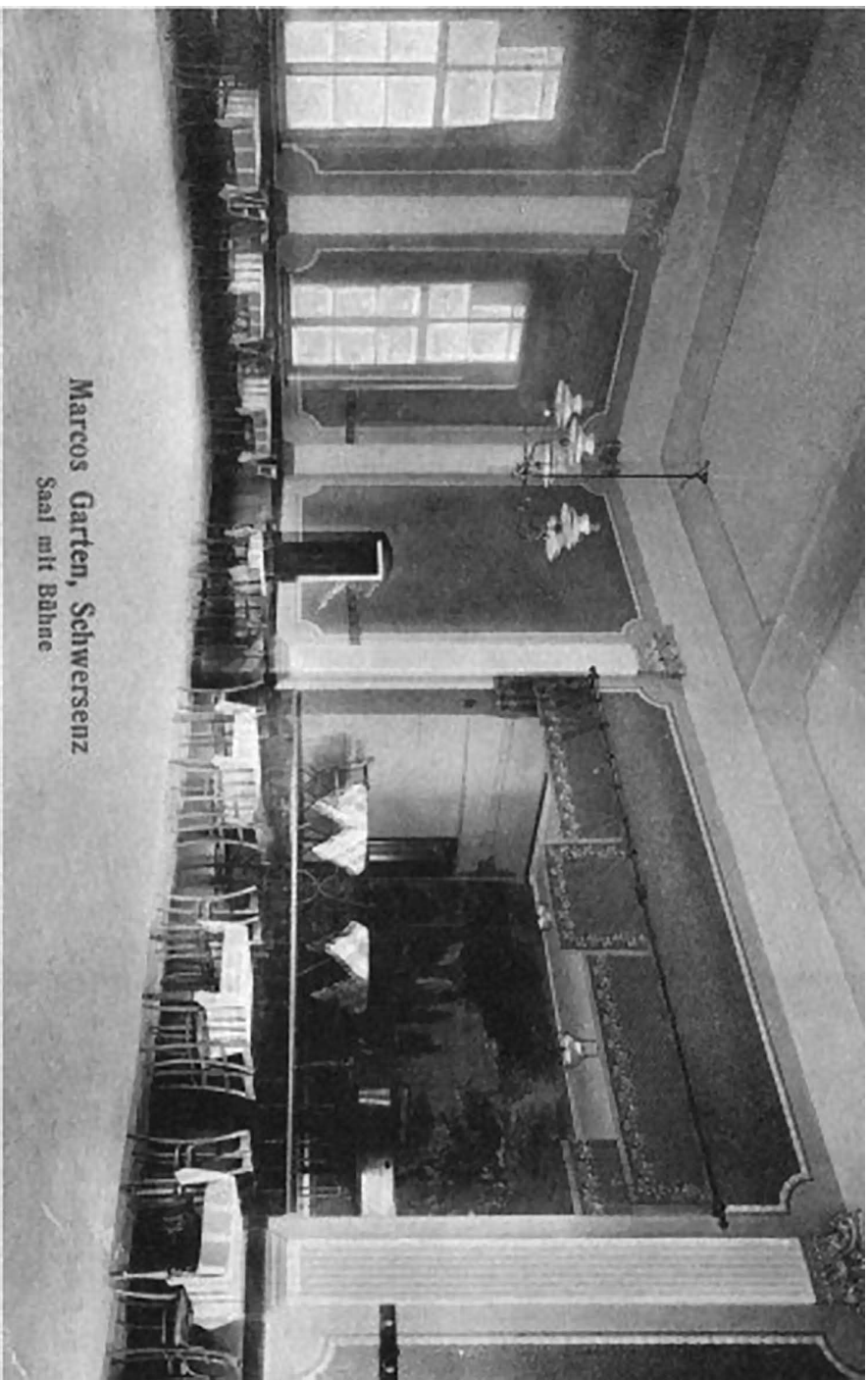
Ur. 25 grudnia 1881 r. w Swarzędzu w rodzinie Jana i Katarzyny z d. Utrata. Uczeń szkoły powszechnej w latach 1889-1896. Żołnierz armii niemieckiej w okresie I wojny światowej, dwukrotnie ranny. Członek Straży Ludowej w Swarzędzu. Stolarz, prowadził warsztat stolarski przy ul. Nowy Świat. Członek Cechu Stolarzy. Żona Stanisława z d. Ludwiczak (1886-1961). Zmarł 4 marca 1963 r., pochowany na cm. przy kościele św. Marcina.

Źródła: APP – USC Swarzędz; *des.genealogy.net*; *informacje od rodziny*. **Oprac. AP**

ZIELIŃSKI JAN (1890-1971). Ur. 15 maja 1890 r. w Swarzędzu w rodzinie stolarza Stanisława i Marianny z d. Padalewska. Od września 1914 r. do grudnia 1918 r. służył w armii niemieckiej. W Powstaniu od 2 stycznia 1919 r. do 18 lutego 1919 r. w oddziale Służby Straży i Bezpieczeństwa, gdzie pełnił służbę wartowniczą pod dowództwem ppor. Stankiewicza. W maju 1919 r. zdemobilizowany w stopniu szeregowca. Odznaczony Wlkp. Krzyżem Powst. (1958). Zmarł 6 listopada 1971 r., pochowany w Poznaniu na cm. Junikowo.

Źródła: APP – *akta USC Swarzędz*; *kartoteka ludności Poznania*; *www.powstancy-wielkopolscy.pl*; *cmentarze Poznania*. **Oprac. MP**

Sala w lokalu Livadia H.Marco, w której odbywały się zebrania mieszkańców Swarzędza

Chorągiew¹⁷ Straży Ludowej w Swarzędzu (od 1923 r. Towarzystwa Powstańców i Wojaków im. Józefa Poniatowskiego w Swarzędzu), 1919

Płat szyty z amarantowego i białego atłasu jedwabnego oraz białego adamaszku jedwabnego o wzorze geometrycznym (na s. głównej) i bawełnianego o wzorze roślinnym (na s. odwrotnej.), haftowany, aplikowany, obszyty biało-czerwonymi frędzlami z nici bawełnianych. Układ wzoru prostopadły do drzewca.

Strona główna: Pośrodku amarantowego pola z jedwabnego atłasu Orzeł Biały, aplikowany z białego atłasu na podszyciu z białego płótna, konturowany białymi nićmi. Otwarta korona nad głową, napis wokół orła: "PAMIĄTKA PRZYSIĘGI STRAŻY LUDOWEJ/SWARZĘDZA I OKOLICY" oraz haftowane pod orłem: ozdobnik i data „1919” haftowane żółtymi nićmi bawełnianymi. Szpony orła haftowane nićmi złocistymi. Wzdłuż boków płatu naszyte pasy białego adamaszku o wzorze roślinnym, obszyte złocistym galonem¹⁸ szer. 1,6 cm. W rogach amarantowe prostokąty z tkaniny podłoża.

17 Chorągiew – znak wyróżniający np. oddział, organizację, składa się z płatu, drzewca i zwieńczenia, wykonana indywidualnie lub według określonego wzoru, noszona według ustalonego ceremoniału.

18 Galon – wyrób pasmanteryjny, taśma tkana lub pleciona z nici metalowych lub metalizowanych. Rzadziej jedwabnych lub bawełnianych, głównie barwy złotej lub srebrnej; używany do obszywania boków płatu i zaznaczania stref haftu grubego.

Strona odwrotna: pośrodku białego pola z bawełnianego adamaszku o wzorze geometrycznym naszyty wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej, malowany farbami olejnymi na płótnie, obszyty ozdobnie marszczonym srebrzystym galonem szer. 2,5 cm i dodatkowym złocistym galonem szer. 0,6 cm po stronie zewnętrznej. Wzdłuż boków płatu pasy amarantowego atlasu, w rogach białe prostokąty adamaszku białego. Miejsca przesyć przykryte wstążką tkaną z nici srebrzystych i amarantowych szer. 1,3 cm.

Zawieszenie [płatu]: 9 kółek z podwójnie skręconego drutu żelaznego, niklowanych, różnego kształtu i różnej wielkości.²⁰

Drzewce z jasnego drewna, lakierowane, dwuczęściowe. Okucia (tuleja, środkowe z profilowanej tulei łączącej części drzewca i trzewik [*dolne okucie drzewca, chroniące jego dolny koniec*] o półkolistym zakończeniu) żelazne i niklowane.

Zawieszenie [na drzewcu]: 9 wkrętów żelaznych, o bardzo małych otworach i tyleż kółek, w różnym wykonaniu.

Gwoździe pamiątkowe:

1. „*Two Powst. I Woj./Łazarz-Górczyn/16.9.23/ „Wolność!*”, srebro pr. 800 (we wklęsłym prostokącie), sygn. „J.P.” (we wklęsłym prostokącie)
2. „*10/Tow.Pow i Woj./ im. Fr. Ratajczaka/ Poznań/ Śród.-Miasto/30. IV.1933 r.*”, srebro pr. 800
3. „*W ścisłej/ łączności/ Bractwo/ Strzeleckie/ Swarzędz 16.8.23.*”, srebro pr. 800
4. „*10/Okręg I./ Zw. Tow. Powst./ i Woj./ Poznań/ 19 30/IV. 33*”, srebro pr. 800, w górnej części nałożona odznaka związkowa w kształcie czapki organizacyjnej na tle skrzyżowanych szabel (bita w mosiądzu)
5. „*Tow. Pow i Woj./ im. Gen. Hallera/Poznań/ Jeżyce/ 30.IV./33*”, srebro?, data dograwerowana
6. „*Bractwo/ Strzeleckie/ w Swarzędzu/ 30.4. 33/*”.srebro pr.800 (we wklęsłym prostokącie), sygn. „cztery kółka w rombie”
7. „*10 lecie/ Sokół/ Swarzędz/ 30. IV.33*”, srebro pr. 3, sygn. „GK” (we wklęsłym kwadracie)
8. „*10/ Koło śpiew./ „Demiński”/ Swarzędz/ 30. 4. 33*”, srebro?
9. „*K/ P. W./ Swarzędz*”, mosiądz, przybity gwoździem (rząd drugi, po lewej stronie od rzędu pierwszego)

10. „25/ Zw. Inw. Woj./ R.P./Swarzędz/ 20. VI. 48”, srebro pr. 800 (we wklęsłym prostokącie, nierówne cyfry)
11. „Z okazji/ 25-lecia/ Koło Poznań-/ Junikowo/ 20. 6. 48”, srebro pr. 800
12. „K.P.H./ Swarzędz/ 20. VI. 48”, srebro pr. 800 (we wklęsłym prostokącie, nierówne cyfry)
13. „Z.P. W./ Koło – Żegrze/ 20. VI. 48. ”, srebro pr. 800
14. „25/ Koło śpiew./ Dembiński”/ Swarzędz/ 20. VI. 48. ”, srebro ?
15. „25/ ZW. INW. CYW./ SWARZĘDZ/ 20. VI. 48. ”, srebro ?
16. „ZPW/ 1918/19/ Koło/ Kostrzyn Wlkp. ”, srebro ?

Zwieńczenie¹⁹ w kształcie orła wg wzoru orła państwowego wprowadzonego w 1927 r., lanego w mosiądzu, srebrzonego, dwustronnego. Bez korony na głowie orła. Pod orłem gałka profilowana z blachy mosiężnej, niklowanej.

Wstęgi:

1. z ciemnopomarańczowego obecnie (w odcieniu łososiowym) jedwabiu, zeszytego z 4 części (dwie środkowe mniejsze) i białego atłasu (z dwóch nierównych części) na odwrocie. Końce ścięte prosto, obszyte srebrzystymi frędzlami.

Napisy: „Straż Ludowa Swarzędz 1919.” oraz „Przeszedł na własność Towarzystwa Powstańców /i/ Wojaków im .Józefa Poniatowskiego/ w Swarzędzu, dnia 16 września 1923.” haftowane tą samą ręką srebrzystymi nićmi. Na odwrotnej stronie, w połowie długości, przyszyty środek tasiemki jedwabnej, barwy pomarańczowej, do wiązania wstęgi na drzewcu, pod zwieńczeniem.

2. z ciemnoczerwonego rypsu jedwabnego, dwuwarstwowa, zeszyta wzdłuż jednego boku. W połowie długości zwężona zakładkami. Doszyta kokarda z materiału jw. i od spodu tasiemka jedwabna barwy czerwonej, do wiązania wstęgi na drzewcu. Końce ścięte na szpic, obszyte srebrzystymi frędzlami. Napisy: „ZW. POWSTAŃCÓW WLKP.” i „KOŁO – SWARZĘDZ” haftowane białymi nićmi jedwabnymi.

¹⁹ Zwieńczenie – jedna z głównych części składowych chorągwi, najczęściej w kształcie orła, rzadziej grotu, krzyża lub odznaki związkowej; umieszczonych na szczycie drzewca oraz płytki lub skrzynki z miejscem na akt erekcyjny,

Wymiary: płat 102,5x106,0 cm, frędzle dł. 5,5 cm, drzewce dł. 260,0 cm, średnica 4,0 cm, zwieńczenie wysokość całkowita 16,5 cm, orzeł wys. 9,0 cm, rozpiętość skrzydeł 9,3 cm, gałka wys. 6,9 cm, średnica 6,9-7,4 cm, wstęga 1. długość całkowita 188,0 cm, długość złożonych 94,0 cm, szer. 11,5 cm, frędzle dł. 4,0 cm, tasiemki dł. 24,0 cm, wstęga 2. długość całkowita 190,0 cm, długość złożonych 99,0 cm, szer. 10,0 cm, frędzle dł. 5,0 cm, kokarda 10,0x21,0 cm, tasiemki dł. 26,0 cm.

Stan zachowania: płat i wstęgi po konserwacji (miejscowe naszycia siatki wzmacniającej, cerowania, uzupełniania ubytków, tasiemki wymienione, plamy rdzy, zafarbowania. Na drzewcu ślady odrywania i powtórnego przybijania gwoździ pamiątkowych (brak kilku, dwa puste miejsca w ciągach) i wkrętów zawieszenia. Orzeł wygięty do tyłu, gałka zwieńczenia zgnieciona.

Nr inw. MNP/ WZ/ 383/1-5 ; przekaz Zarządu Okręgowego ZBoWiD w Poznaniu z 1966 r.

Wykonana w okresie od stycznia do lutego 1919 r., wykazuje podobieństwo do innych znanych chorągwi Straży Ludowych: w Poznaniu oraz w Głuszynie i Kościanie. Potwierdza to istnienie wzoru, do którego miały nawiązywać następne znaki. Płat prawie kwadratowy. Strony płatu różne pod względem materiału i wykonania. Charakterystyczny dla chorągwi Straży Ludowych podział płatu na strefy przemienne kolorystyczne. Kształt orła odmienny od orłów spotykanych na chorągwiach oddziałów powstańczych (tam tzw. Orzeł Królowej Jadwigi, być może w celu podkreślenia odrębności oddziałów wojskowych, od oddziałów Straży Ludowej, formacji o innym charakterze, bardziej porządkowym niż wojskowym. Korona ponad głową orła dodana? Drewno drzewca nietypowe sosnowe, z wyraźnymi słojami. Pod tuleją zwężenie do średnicy 3,3 cm. Okucia nietypowe: tuleja wąska, okucie środkowe profilowane, jednoczęściowe, trzewik zaokrąglony w dolnej części. W miejscu prętu dodatkowe kółka zawieszenia. Tylko dwa gwoździe przypominają dzień poświęcenia chorągwi, pozostałe upamiętniają jubileusze: dziesięciolecie i dwudziestopięciolecie towarzystwa. Na gwoździu pod poz. 4 przylutowana odznaka związkowa w kształcie czapki Wojsk Wielkopolskich na tle skrzyżowanych szabel. Gwóźdź zapisany

pod poz. 9 w nietypowym kształcie trójkąta równobocznego o podstawie w części dolnej, przybity do drzewca gwoździem żelaznym pośrodku swej powierzchni. Orzeł zwieńczenia także wymieniony, z okresu po II wojnie światowej. Charakterystyczne wstęgi, z 1923 r. i okresu 1938-1939 – potwierdzające zmiany przynależności związkowej.

Organizowane od listopada 1918 r. terytorialne Straże Obywatelskie przekształciły się po wybuchu powstania w Wielkopolsce w czysto polskie Straże Ludowe podporządkowane Naczelnej Radzie Ludowej w Poznaniu. Po utworzeniu Naczelnej Komendy Straży Ludowej, jako terytorialne formacje wojskowe zorganizowane w Poznaniu wg dzielnic miasta, a w Wielkopolsce w poszczególnych powiatach, zobowiązane zostały do złożenia przysięgi. Wiązała się ona często z uroczystością poświęcenia chorągwi danej straży. Pierwszym zaprzysiężonym oddziałem tych formacji była właśnie Straż Ludowa ze Swarzędza i okolic. Pod koniec lutego 1919 r., w obecności głównodowodzącego gen. Józefa Dowbora – Muśnickiego i komisarza Naczelnej Rady Ludowej ks. Stanisława Adamskiego, licząca ponad 1000 żołnierzy formacja złożyła przysięgę i otrzymała chorągiew „[...] wystawioną kosztem obywateli swarzędzkich”. Powstałe w 1923 r. Towarzystwo Powstańców i Wojaków im. Księcia Józefa Poniatowskiego w Swarzędzu przyjęło tę chorągiew za swój znak i nosiło ją do 1939 r., mimo przystąpienia w 1936 r. do Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich z 1918–1919 r. i wejścia do Związku Powstańców Wielkopolskich w 1938 r. Ukryta podczas II wojny światowej* używana była przez Koło odtworzonego w 1946 r. Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 r., a od 1949 r. przez Koło Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Swarzędzu. Jako nieprzepisowa, oddana została przez Zarząd Okręgu ZBoWiD w Poznaniu 20 grudnia 1966 roku do zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu. Odtąd w stałej ekspozycji Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego.

Jarosław Łuczak

Bibliografia:

- APP, Związek Powstańców Wielkopolskich, t. 350, k. 22,46;
Rzepecki Karol, *Powstanie Grudniowe w Wielkopolsce 27. 12. 1918*,
Poznań 1919, s.123.
Przedruk z: Jarosław Łuczak „Chorągwie weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w zbiorach Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego”,
seria „Katalogi zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu vol. 6”,
Poznań 1999, s. 151-153.

* We wrześniu 1939 r. , w obawie przed zniszczeniem przez okupanta, chorągiew została przez powstańca Leona Jarmuszkiewicza zakopana w ziemi w osmołowanej beczce. Wraz z chorągwią ukryto także dokumenty powstańców: Jarmuszkiewicza i Ignacego Obarskiego. Sposób zabezpieczenia okazał się właściwy, bo chorągiew wydobyta w 1945 r. służyła odtworzonemu w 1946 r. Związkowi Powstańców Wielkopolskich do 1949 r., gdy przejęło ją miejscowe koło ZBoWiD. Po dwudziestu latach, bo dopiero w grudniu 1966 r. przekazana została do Muzeum Wojskowego w Poznaniu, gdzie znajduje się do chwili obecnej.

W latach 2004-2005 z inicjatywy Floriana Fiedlera powstała replika powstańczej chorągwi. Po jego śmierci opiekował się nią regionalista Andrzej Przychodzki. Pod koniec 2011 r. znalazła ona swoje nowe miejsce w Bibliotece Publicznej w Swarzędzu, gdzie umieszczono ją w oszklonej gablocie, której koszt sfinansowali z dochodu za swoją książkę o dworach i folwarkach swarzędzkich Antoni Kobza i Andrzej Przychodzki, członkowie Towarzystwa Miłośników Ziemi Swarzędzkiej. (Oprac. MS)

Towarzystwa kombatanckie na przestrzeni lat*

Po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej i zdemobilizowaniu żołnierzy dawni uczestnicy Powstania Wlkp. rozpoczęli pracę nad tworzeniem organizacji, które kultywowałyby pamięć o wydarzeniach lat 1918/1919 na ziemi wielkopolskiej, a jednocześnie zadbałyby o żywotne interesy powstańców. Na przestrzeni lat istniało wiele organizacji skupiających uczestników walk. Miały one jednak przede wszystkim charakter lokalny lub skupiały weteranów z tej samej jednostki (np. Koło 4. Kompanii Marynarzy Powstańców z roku 1918/19 im. Adama Białoszyńskiego). Najczęściej przyczyną powstawania nowych związków były względy polityczne czy niezadowolenie z właściwego reprezentowania powstańców wobec władz oraz wewnętrzne animozje między członkami. Oto wybiórczy wykaz towarzystw:

- 1921-1922 – Towarzystwo Powstańców Wielkopolskich
- 1922 – Związek Powstańców i Wojaków
- Związek Towarzystw Uczestników Powstania Wielkopolskiego
- Związek Powstańców Wielkopolskich i Strzelców DOK VII
- 1928 – Towarzystwo Powstańców z roku 1918/1919 Koło Poznań (późniejsze tzw. Koło Macierzyste)
- 1932 – Związek Weteranów Powstań Narodowych RP 1914/1919
- 1938-1939 – Związek Powstańców Wielkopolskich
- 1946-1949 – Związek Powstańców Wielkopolskich z roku 1918-1919
- 1949-1980 – Krajowa Komisja Weteranów Powstania Wielkopolskiego przy Zarządzie Okręgu ZBoWiD w Poznaniu

- od 30 stycznia 1989 – Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego.

Do organizacji kombatanckich należałoby także zaliczyć Związek Inwalidów Wojennych (w Swarzędzu na jego czele przez okres międzywojnia stał Seweryn Ograbisz), a także istniejące w Swarzędzu Koło Związku Hallerczyków (żołnierze Armii Hallera, którzy nie wzięli bezpośredniego udziału w Powstaniu Wlkp.)

Oprac. AB

*Pieczątka Towarzystwa Powstańców i Wojaków
w Swarzędzu z czasów II Rzeczypospolitej*

Publikacje o powstańcach swarzędzkich

- [–], *Franciszek Marciniak – nasz Powstaniec Wielkopolski*. „Tygodnik Swarzędzki” 1998, nr 1-2, s. 8.
- AK, *Swarzędzcy rzemieślnicy w Powstaniu Wielkopolskim*. „Tygodnik Swarzędzki” 2007 nr 1, s. 13. [wykład Floriana Fiedlera w Muzeum Powstania Wielkopolskiego w Poznaniu].
- W. Benke, *Udział Swarzędza i okolicy w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919*. Poznań 1961 (praca dyplomowa napisana pod kierunkiem L. Gomołca, mps).
- Bera H., *Adam Skonieczny powstaniec wielkopolski* [z Wierzenicy] 1901-1979, „Wierzeniczenia” 2004 nr 4, s. 25-27.
- Buczyński W. (et al.), *Powstańcy wielkopolscy na naszym cmentarzu*. „Wierzeniczenia” 2002, nr 6 (22), s. 10-12; 2003 nr 7 (29), s. 11-12; 2004 nr 4 (33); 2008 nr 8 (61); 2009, nr 5 (66); *Powstańczym tropem*, „Wierzeniczenia” 2010 nr 8 (76).
- Cieśliński P., *Relacja spisana z pamięci. Tak było 60 lat temu*. „Segmenty” 1978, cz. 1 i cz. 2.
- Fiedler F. (et al.), *Powstanie Wielkopolskie. Mieszkańcy Swarzędza w zwycięskim zrywie niepodległościowym 1918-1919*. Swarzędz 2007, s. 48. [komiks].
- Fiedler F., *Ochotnicy swarzędzcy w Powstaniu Wielkopolskim*. „Wielkopolski Powstaniec” 2007 nr 13, s. 19-25; także „Prosto z Ratusza” 2008 nr 12, s. 1217.
- Fiedler F., *Stolarze swarzędzcy w Powstaniu Wielkopolskim*, „Prosto z Ratusza” 1994 nr 1, s. 4.

- Fiedler F., *Na szlaku walki*, „Tygodnik Swarzędzki” 2008 nr 44, s. 24. [informacje o wyprawie do Grójca i Nowej Wsi Zbąskiej].
- Grabianowski M., *Nie dopuścimy, by ziemie nasze były niemieckie. 85 rocznica Powstania Wielkopolskiego*. „Prosto z Ratusza” 2003 nr 12, s. 16.
- Jak to ze sztandarem było?* Z Ryszardem Karolczakiem, przewodniczącym Towarzystwa Miłośników Ziemi Swarzędzkiej rozm. Halina Staniewska. „Magazyn Swarzędzki” 2011 grudzień.
- Swarzędzanie wyzwali Wielkopolskę w 1919 roku*. Z Ryszardem Karolczakiem, przewodn. „Klubu Swarzędzan”, rozm. Barbara Kozłowska. „Magazyn Swarzędzki” 2011 nr 1(31), s. 10-11.
- Kasztelan P., *Obchody 90-lecia Powstania Wielkopolskiego zainaugurowano w Swarzędzu*. „Przegląd Wielkopolski” 2008 nr 1, s. 20-22. [obchody 90-lecia PW w Zespole Szkół nr 1 im. Powstańców Wlkp. w Swarzędzu].
- KC, *Konkurs poświęcony powstańcom [wielkopolskim]*. „Kórniczanin” 2008 nr 8, s. 9. [o konkursie na prezentację multimedialną i sympozjum naukowe w Zespole Szkół nr 1 im. Powstańców Wlkp. w Swarzędzu].
- Kobza A., *Wystawa powstańczych pamiątek*. „Tygodnik Swarzędzki” 2009 nr 2, s. 17.
- Ksit B., *Działalność publiczna Tadeusza Staniewskiego, pierwszego polskiego burmistrza Swarzędza*. Poznań 2018 UAM. [Praca dyplomowa napisana pod kier. R. Galuby].
- K.T., *W osiemdziesiątą rocznicę Powstania Wielkopolskiego*, „Tygodnik Swarzędzki” 1991 nr 1, s. 4-5.
- K.T., „*Ex funebris charta*”. *Franciszek Marciniak 1900-1999*. „Tygodnik Swarzędzki” 1999 nr 6, s. 7.
- Łażewska Z., Materiały w „Tygodniku Swarzędzkim” poświęcone tematyce powstańczej. Zob. A. Bartoszek, A. Kobza, *Nasi regionaliści [Zofia Łażewska]*. „Zeszyty Swarzędzkie” 2010, s. 143-148.
- Małyszka A., *2009 – Rokiem Powstania Wielkopolskiego*. „Magazyn Swarzędzki” 2009 nr 1.
- Małyszka A., *Duchowni w Swarzędzu w czasach przełomu 1918-1919*. „Magazyn Swarzędzki” 2009 nr 1.
- Małyszka A., *Listopad 1918 roku w Swarzędzu*, „Prosto z Ratusza” 1993 nr 14, s. 1.

- Małyszka A., *Przysięga Straży Ludowej w Swarzędzu (16 II 1919)*, „Prosto z Ratusza” 1994 nr 4, s. 4.
- Małyszka A., *Swarzędz i Swarzędzanie w Powstaniu Wielkopolskim*, „Prosto z Ratusza” 1994 nr 1, s. 4.
- Mrula J., *Nikt im iść nie kazał*. „Nowiny Swarzędzkie” 1989 nr 1, s. 1-2. *[udział mieszkańców Swarzędza w Powstaniu Włkp.]*.
- Mrula J., *Swarzędzkim szlakiem Powstania Wielkopolskiego (scenariusz szkolnego apelu)*. „Wielkopolski Powstaniec” 2007 nr 13, s. 67-70.
- Nasz Powstaniec Wielkopolski. Wspomnienie o Józefie Kunercie*. „Tygodnik Swarzędzki” 2006 nr 3, s. 6.
- Paczuska I., *83 lata temu w Swarzędzu*. „Tygodnik Swarzędzki” 2002 nr 1, s. 6.
- Staniewska H., *Od Powstania do wolności*. „Magazyn Swarzędzki” 2011, grudzień.
- Staniszewski M., *Swarzędzanie oddali swoje życie*. „Tygodnik Swarzędzki” 2014 nr 7, s. 14-15. *[przebieg powstania w Swarzędzu]*.
- Staniszewski M., *Na spotkanie powstańcom wielkopolskim*. „Magazyn Swarzędzki” 2009 nr 1 (10).
- Staniszewski M., *Pamiętajmy o Powstańcach...*, „Prosto z Ratusza” 2014, grudzień, s. 12.
- Swarzędz ma komiks o Powstaniu Wielkopolskim w Swarzędzu*. „Prosto z Ratusza” 2008 styczeń.
- Szafran A. M., *Słownik delegatów na Polski Sejm Dzielnicowy: [hasło] T. Staniewski*. „Przegląd Wielkopolski” 2007.
- Szałek M., *Tadeusz Staniewski pierwszy burmistrz Swarzędza w odrodzonej Polsce*. „Prosto z Ratusza” 2007 nr 10, s. 10-11.
- Szukamy Powstańców Wielkopolskich na swarzędzkich cmentarzach*. „Prosto z Ratusza” 2017 nr 7.
- Szomek M. (oprac.), *Powstanie Wielkopolskie wczoraj i dziś*. „Magazyn Swarzędzki” 2000 nr 1 (10).
- Taterka K., *Miejsca pamięci narodowej*. „Tygodnik Swarzędzki” 1999 nr 17, s. 7. *[współpraca F. Fiedler]*.
- Udział mieszkańców Swarzędza i okolic w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919*; pod red. A. Bartoszek, A. Małyszki, M. Pokorskiego, Swarzędz 2015.

Upamiętniamy groby Powstańców Wielkopolskich. „Prosto z Ratusza”
2017 nr 9.

Wachowiak M, *Chwała bohaterom pamięci Józefa Kunerta Powstańca Wielkopolskiego*, Swarzędz 2015.

„Wierzeniczenia” – numer specjalny [pośw. powstańcom wlkp.]. [Wierzenica] 2018 nr 7.

Oprac. AB

*Kombatanci Powstania z chorągwią Straży
Ludowej przy grobie Józefa Kunerta*

Wykaz skrótów

AAP – Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu

AIPN Lu – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie

AIPN Po – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu

APP – Archiwum Państwowe w Poznaniu

W. Benke, Udział – W. Benke, *Udział Swarzędza i okolicy w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919*. [Poznań] 1961 (maszynopis)

W. Białek, Swarzędz – W. Białek, *Swarzędz 1638-1988*, Swarzędz 1988

W. Buczyński, 100 lat OSP – W. Buczyński, *100 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Swarzędzu*. Swarzędz 2007

CAW – Centralne Archiwum Wojskowe

cm. – cmentarz

cmentarze Poznania – wyszukiwarka grobów na cmentarzach poznańskich
<http://www.poznan.pl/mim/necropolis>

des.genealogy.net – niemiecka strona internetowa zawierająca m.in. listy strat na frontach pierwszej wojny światowej

DOK – Dowództwo Okręgu Korpusu

F. Fiedler, Powstanie Wielkopolskie – F. Fiedler, *Powstanie Wielkopolskie: mieszkańcy Swarzędza w zwycięskim zrywie niepodległościowym 1918-1919*. Swarzędz 2007 [komiks]

F. Fiedler, Ochotnicy – Fiedler F., *Ochotnicy swarzędzcy w Powstaniu Wielkopolskim*. "Wielkopolski Powstaniec" 2007 nr 13, s. 19-25

GG – Generalne Gubernatorstwo

GS – „Głos Swarzędza”, pismo ukazujące się w latach 1934-1935.

T. Jabłoński, *Lista strat* – T. Jabłoński (oprac.), *Lista strat Powstania Wielkopolskiego 1918/1919*. Warszawa 1936

Ł. Jastrząb, *Lista strat* – Ł. Jastrząb, W. Olszewski, *Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27 grudnia 1918 roku do 8 marca 1920 roku*, wyd. 2. Koszalin 2009

kartoteka ludności Poznania – Kartoteka ewidencji ludności 1870-1931, dane ze strony <http://e-kartoteka.net/pl/index>

T. Kąkolewski, *Unia* – T. Kąkolewski, J. Kąkolewski, *Unia Swarzędz 1921-2011*. Swarzędz [2011]

S. Nawrocki, *Dzieje* – S. Nawrocki (red.), *Dzieje Swarzędza. Monografia*. Swarzędz 1988

OSP – Ochotnicza Straż Pożarna

Powstańcy średzcy – dane zaczerpnięte z pracy Danuty Wojciegowskiej i Bogdana Jarosza, *Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 z ówczesnych granic powiatu średzkiego*. Dominowo 2017

PzR – „Prosto z Ratusza”

RP – Rzeczpospolita Polska

Tow. Powst. Wlkp. – Towarzystwo Powstańców Wielkopolskich

Słownik biograficzny powstańców – B. Polak (red.), *Powstańcy wielkopolscy... : biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919*. Poznań, t. 1-14

SP – szkoła podstawowa

TS – „Tygodnik Swarzędzki”

USC – Urząd Stanu Cywilnego

„Wierzeniczenia” pismo Parafii pw. św. Mikołaja w Wierzenicy – artykuły autorstwa W. Buczyńskiego [i in.], *Powstańcy wielkopolscy na naszym cmentarzu* „Wierzeniczenia” 2002 nr 6 (22), s. 10-12; 2003 nr 7 (29), s. 11-12; 2004 nr 4 (33); 2008 nr 8 (61); 2009 nr 5 (66); *Powstańczym tropem*, „Wierzeniczenia” 2010 nr 8 (76)

wlkp. – wielkopolskich, wielkopolski, itp.

www.powstancy-wielkopolscy.pl – strona internetowa Wielkopolskiego Towarzystwa Genealogicznego „Gniazdo” z bazą danych o powstańcach, którzy otrzymali Wielkopolski Krzyż Powstańczy

www.wbc.poznan.pl – Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa z zespołem materiałów poświęconych Powstaniu Wielkopolskiemu (m.in. wspomnienia i pamiątki nadesłane na konkurs w roku 1969)

z.a. – zespół akt

ZBoWiD – Związek Bojowników o Wolność i Demokrację (1949-1990)

Zw. Powst. Wlkp. – Związek Powstańców Wielkopolskich

Zw. Weter. Powst. Narod. – Związek Weteranów Powstań Narodowych RP 1914/19

Oprac. AB

*Pieczętka Związku Inwalidów Wojennych
w Swarzędzu z czasów II Rzeczypospolitej*

Strona główna chorągwi Straży Ludowej w Swarzędzu z 1919 r.
(od 1923 r. Towarzystwa Powstańców i Wojaków im. Ks. Józefa Poniatowskiego
w Swarzędzu). Chorągiew znajduje się obecnie w zbiorach Muzeum Narodowego
w Poznaniu, eksponowana w Wielkopolskim Muzeum Wojskowym.

Strona odwrotna chorągwi Straży Ludowej w Swarzędzu z 1919 r.

ZWIĄZEK WETERANÓW

POWSTAN NAR.R.P. 1914-1919

DYPLOM Nr. 1184

ZARZĄD GŁÓWNY ZWIĄZKU WETERANÓW POWSTAŃ NARODOWYCH R. P. 1914-1919
STWIERDZA, ŻE

Zawisła Tomasz

URODZ. DNIA

29.11.1891.

w Komorzu

ZOSTAŁ NA PODSTAWIE ORZECZENIA KOMISJI WERYFIKACYJNEJ UZNANY JAKO

WETERAN

POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO

WCIĄGNIĘTY DO KARTOTEKI ARCHIW. REFERATU HIST. PRZYD. O.K. VII. POD. NR. 19310

POZNAŃ, dnia

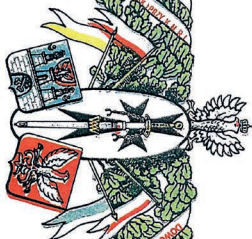
3. 9. 1936.

Edmund Gwizdowski
SEKRETARZ GŁÓWNY

Janusz
PRZEWODNICZĄCY

PRZESZ KOS. WERYFIKACYJNEJ

Dypłom Tomasza Zawisły wystawiony przez Zarząd Główny
Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914/19.

PATENT

Dla upamiętnienia zbrojnego odzuchu narodowego celem zrządzenia znanawidzonego Jarzma pruskiego i połączenia się z Macierzą, oraz, okresu ekspansji i działalności formacji Wojsk Wielkopolskich, zatwierdzono w dniu 14. marca 1920 roku rozporządzeniem M. S. Wojsk. z dnia 14. 3. 20. - 4135 W.M.

ODZNAKĘ PAMIĄTKOWĄ WOJSK WIELKOPOLSKICH

przedstawiającą symbolizację tradycji i naśladowanie z krzyżatką białą, barbarzyństwen i przewrotnością w postaci krzyża ośmiościanowego, używanego przez krzyżaków a przetrwałego Bolesławem Ściborem napół dobytem z pociągu na znak usamodzielnienia i opowiadania do walki w obronie błędnej! Odczytany Zawieszony na ramieniu krzyża zarysowane kształty oznaczają skrajność, siła i niewola. Na znak samodzielności formacji Wojsk Wielkopolskich w okresie 22 grudnia 1918 - do 21 sierpnia 1919r. jest pochwa miecza przepasana węgą o barwach narodowych i ozdobiona monogramem z liter W.W. (Wojska Wielkopolskie).

Jako *przewodniczący* *komisji* *patentowej* *wojsk* *wielkopolskich*
przyznano pod nr 3144 prawo noszenia Odznaki Pamiątkowej Wojsk Wielkopolskich.
Bp. Wł. S. m. sk. art. 14. 1891
ur. *1891*

Poznań, dnia 29 III 1920r.

Witold Wójcik
PREZES.

KOMISJA:
St. Ostrowski
CZŁONEK.

Drukarnia "Głos" w Poznaniu.

Patent dla Edmunda Bartłorza przyznający mu prawo do noszenia
Odznaki Pamiątkowej Wojsk Wielkopolskich.

Msza św. odprawiana 16 lutego 1919 r. na Rynku w Swarzędzu przez ks. Stefana Beiserta podczas uroczystej przysięgi Straży Ludowej. Na fotografii trzy reprezentantki miejscowego Stowarzyszenia Kobiet „Samopomoc”, w narodowych strojach, które przyniosły do poświęcenia własnoręcznie wyhaftowaną chorągiew – dar dla swarzędzkiej Straży Ludowej.

Przepustka

Pan (i).....*Maria Gryniówna*.....
 z.....*Swarzędzu*.....

jest upoważnionym (a) do podróży do
Poznań i z powrotem.....

Ważne od.....*14. I. 19.*.....do.....

Swarzedz, dnia *14.* stycznia 1919.
Grynów

RADA LUDOWA

Przepustka z okresu Powstania Wielkopolskiego wystawiona przez Radę Ludową w Swarzędzu dla Marii Gryniówny.

Powstańcy na ulicach Swarzędza podczas uroczystości odsłonięcia nagrobka powstańca Józefa Kunerta (1933 r.)

Związek Powstańców Wielkopolskich 1918/19
w Poznaniu
Zarząd Główny - Sekretariat

Poznań, dnia 28.8. 1947.

Zaświadczenie tymczasowe Nr 5444

Zarząd Główny zaświadcza, że Komisja Weryfikacyjna na posiedzeniu w dniu 28.8.1947 uznała

Druha Włodzisław Kędziór
ur. dnia 16.4.1893 w Złotym
zamieszkałego Rybnego Gminy

jako zweryfikowanego Powstańcę Wielkopolskiego z 1918/19 r.

Za **Związek Powstańców Wielkopolskich 1918-19** Główny w Poznaniu:

Antoni Mazurek
sekretarz gen. Zarządu Głównego

Kazimierz Lisiecki
prezes Zarządu Głównego

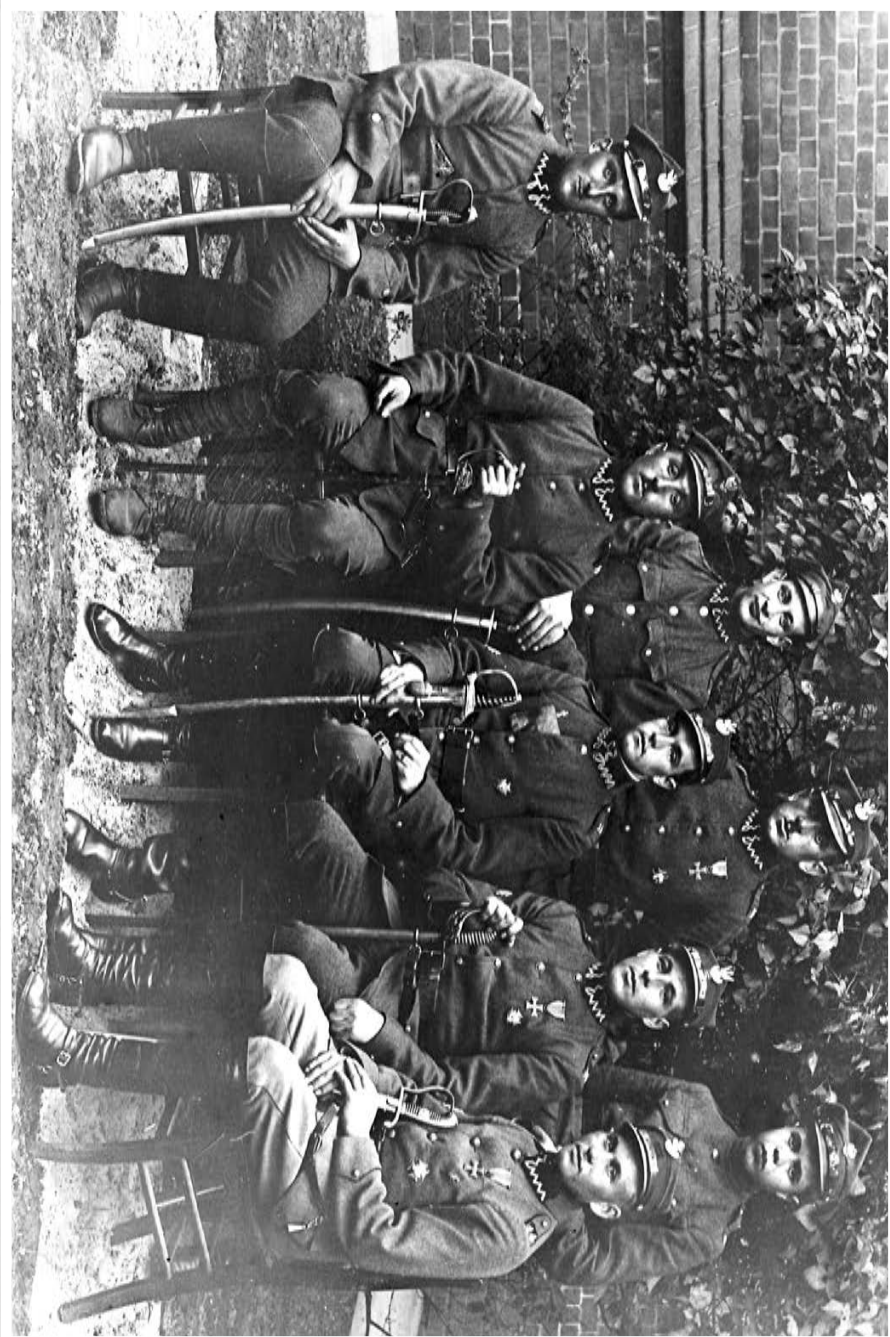
Przew. Komisji Weryfikacyjnej

Wiedza Druk 10, Poznań — 215

Zaświadczenie weryfikacyjne dla Włodzisława Kędziory wystawione przez Zarząd Główny Związku Powstańców Wielkopolskich z roku 1918/19.

Powstańcy wielkopolscy pośród mieszkańców Swarzędza (1925)

Powstaniec Czesław Grynia w gronie ułanów (siedzi w środku)

Powstancy wielkopolscy - członkowie swarzędzkiego Koła Związku Bojowników
o Wolność i Demokrację przed swarzędzkim Ratuszem (lata siedemdziesiąte XX w.)

Powstańcy wielkopolscy - członkowie swarzędzkiego Koła Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (1975).

Siedzą od lewej: Józef Kurkowiak, Józef Bielawiak, Franciszek Staszak, Walenty Tyranowski; stoją od lewej: drugi Andrzej Łuczak, piąty Władysław Robiński, siódmy Tomasz Zawiała, dziewiąty Sylwester Firlik.

Tablica upamiętniająca powstańców wielkopolskich pochowanych w Swarzędzu na cmentarzu parafialnym przy ul. Poznańskiej, odsłonięta 23 grudnia 2018 r.
(Fot. UMiG Swarzędz)

Józef Trenarowski urodził się 7.03.1907 roku w Kobylnicy. Dzieciństwo i młodość spędził w Swarzędzu. Jego dom rodzinny znajdował się przy dzisiejszej ulicy Wiejskiej w Jasiniu. Już od wczesnych lat był mocno zaangażowany w życie naszego miasta. Przez trzy lata, od stycznia 1928 roku, pełnił funkcję drużynowego I Drużyny Harcerskiej im. Tadeusza Kościuszki.

Czas Powstania wielkopolskiego oraz formowanie państwowości w niepodległej Polsce miały ogromny wpływ na kształtowanie się osobowości i postawę patriotyczną młodego artysty. Jej przejawem był udział Trenarowskiego w obronie Warszawy w 1939 roku oraz w Powstaniu warszawskim w Zgrupowaniu Pułku „Baszta”. Jako artysta zajmował się tematyką sakralną oraz poszukiwaniami w rzeźbie organicznej i symbolicznej.

W czasie okupacji realizował prace w Wilczycach, Pruszkowie i Jankowicach. Po wojnie zaprojektował rzeźby w kościele na Kamionku w Warszawie. Z prof. Szczepkowskim odtworzył pomnik A. Mickiewicza na Krakowskim Przedmieściu. Rekonstruował rzeźby w Archikatedrze św. Jana w Warszawie oraz pałacu w Natolinie. Wykonał istniejące do dzisiaj rzeźby lwów, które stały przed nieistniejącym obecnie kinem „Moskwa” w Warszawie. Przez wiele lat był prezesem Sekcji Rzeźby Okręgu Warszawskiego i Głównej Komisji Artystycznej Związku Polskich Artystów Plastyków. Brał udział w wielu konkursach, w których osiągał liczne sukcesy. W 1955 r. za całokształt pracy artystycznej i społecznej otrzymał Złoty Krzyż Zasługi.

Zmarł 23 grudnia 1965 roku w Warszawie. Grób rzeźbiarza znajduje się na Powązkach. W 1967 roku w Narodowej Galerii Sztuki „ZACHĘTA” odbyła się monograficzna wystawa poświęcona twórczości Józefa Trenarowskiego. *(Anna Szpakowska)*

Józef Trenarowski

Powstaniec wielkopolski

1931 r., rzeźba drewno, 70 cm

(w zbiorach prywatnych rodziny artysty)

Rzeźba ta powstała w Swarzędzu na egzamin wstępny do Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Pracę tę wykonał jako świeżo upieczony absolwent poznańskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych. To, że zdecydował się na wykorzystanie drewna dębowego świadczyło o dużym doświadczeniu młodego artysty i pięknie korespondowało z tradycją lokalnego rzemiosła. Można przypuszczać, że jako model do rzeźby posłużył Trenarowskiemu kolega i sąsiad Walenty Tyranowski uczestnik Powstania Wielkopolskiego.

**TOWARZYSTWO PAMIĘCI
POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO 1918-1919
KOŁO SWARZĘDZ**

ISBN 978-83-941082-4-3

9 788394 108243 >